

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПОЛІТОЛОГІЧНЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ
ТА АСПІРАНТІВ
ВІДДІЛ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

**Розвиток політичної науки:
європейські практики та національні перспективи**

*Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
студентів та аспірантів*

(Чернівці, 1 березня 2012 р.)

Чернівці
2012

УДК 321.01+316.2

ББК 66.Оя7

Р 64

Редколегія видання:

Проф., д. пол. н. А. М. Круглашов – науковий редактор

Проф., д. пол. н. Н. Ю. Ротар – заступник наукового редактора

Проф., д. і. н. О. В. Добржанський – член редколегії

Проф., д. пол. н. В. І. Бурдяк – член редколегії

Проф., д. пол. н. С. Д. Василенко – член редколегії

Проф., д. і. н. Ю. І. Макар – член редколегії

Проф., д. і. н. В. П. Фісанов – член редколегії

К. пол. н. І. В. Цікул – відповідальний секретар

Рецензенти:

доктор політичних наук, професор С. Г. Федуняк

доктор політичних наук, професор М. М. Гон

Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспек-
Р 64 тиви: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспір., Чернівці, 1 бер.
2012 р. – Чернівці : Букрек, 2012 – 296 с.

ISBN 978-966-399-390-4

До збірника включено тези доповідей та виступів учасників II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», яка відбулася 1 березня 2012 року у м. Чернівцях. Центром обговорення стали проблеми еволюції методологічних парадигм політичної науки, функціонування, трансформації та ефективності політичних інститутів та процесів у концептуальному вимірі сучасності, актуальні проблеми етнополітичного розвитку та управління етнополітичними процесами в Україні та світі, становлення і розвитку регіоналістики в українській політичній науці, формування нових геополітичних орієнтирів країн постсоціалістичного простору.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх зацікавлених проблемами розвитку сучасної політичної науки.

УДК 321.01+316.2

ББК 66.Оя7

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2012

© Науково-дослідницький інститут Європейської
інтеграції та регіональних досліджень, 2012

ISBN 978-966-399-390-4

Зміст

<i>Круглашов А. М.</i> ПЕРЕДМОВА	9
Вітальне слово учасникам II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи»	11

Дослідження теорії та історії політичної науки: еволюція методологічних парадигм

<i>Гор Фортельний (Чернівці, Україна).</i> Розвиток політичної науки в Україні: між наукою та навчальною дисципліною.....	13
<i>Євгенія Олійник (Чернівці, Україна).</i> Сучасний стан дослідження політичної науки в Україні.....	16
<i>Олена Чальцева (Донецьк, Україна).</i> Методологія політичної науки: ретроспектива розвитку і проблеми формування.....	19
<i>Микола Пікула (Львів, Україна).</i> Методика контент-аналізу політологічних досліджень	22
<i>Леся Руда (Кам'янець-Подільський, Україна).</i> Цивілізаціологія як складова політичної науки	26
<i>Вікторія Приходай (Луцьк, Україна).</i> Політична мова як категорія політичної комунікації	29
<i>Анастасія Швець (Чернівці, Україна).</i> Особливості типів теорії політичної модернізації.....	31
<i>Мар'яна Литва (Чернівці, Україна).</i> Ідеї слов'янської єдності у працях Кирило-Мефодіївського товариства.....	34
<i>Віталій Ряболус (Івано-Франківськ, Україна).</i> Томаш Гарріг Масарик про причини неефективності парламентаризму	36
<i>Николай Ватиль (Білорусь).</i> Состоятельность государства: духовные основы (на примере анализа политических взглядов И. А. Ильина).....	39
<i>Леонід Шумський (Харків, Україна).</i> Еволюція й концептуалізація поняття «правова держава» в політичних поглядах Карла Шмітта.....	41
<i>Андрій Панарін (Львів, Україна).</i> Політична стабільність та стійкість: співвідношення категорій.....	44
<i>Віталій Ярема (Київ, Україна).</i> Евристичний потенціал методології раціонального вибору для дослідження проблем формування і завершення роботи коаліційного уряду	47
<i>Олександр Рибак (Чернівці, Україна).</i> Внутрішньополітичні ризики в Україні: проблеми оцінки	50

<i>Антон Шкуро (Чернівці, Україна). Підготовчий етап у прийнятті політичних рішень</i>	53
<i>Завінська Оксана (Чернівці, Україна). Дослідження політичного режиму сучасної Росії в політичній науці</i>	56
<i>Віталій Чебаник (Чернівці, Україна). Концептуальні засади дослідження регіональної політики в Україні</i>	60
<i>Тетяна Рожнів (Чернівці, Україна). Інтерпретації категорії «регіон» в сучасній політичній науці</i>	62
<i>Катерина Байдич (Чернівці, Україна). Інформаційне забезпечення влади в теорії другого модерну</i>	65
<i>Микола Прохоров (Чернівці, Україна). Теорії комунікації ЗМІ та громадянського суспільства: аналіз Деніса Макквейла</i>	69
<i>Михайло Стрельчук (Чернівці, Україна). «Нові медіа»: основні напрями досліджень</i>	72
<i>Ірина Костів (Львів, Україна). Теорія транзиту як методологія дослідження міжпартійної комунікації у перехідних суспільствах</i>	76
<i>Уляна Гев'юк (Чернівці, Україна). Дослідження інституту виборів у рамках неінституціональної теорії</i>	79
<i>Олег Щербатюк (Чернівці, Україна). Діяльність груп інтересів як чинника демократизації: науково-теоретичні підходи</i>	82
<i>Наталія Поніч (Чернівці, Україна). Сучасне розуміння прав людини</i>	85
<i>Михайло Акатріні (Чернівці, Україна). Класифікація прав людини та їх значення</i>	86
<i>Анастасія Молошак (Чернівці, Україна). Гендер як теоретико-методологічний підхід до проблем безпеки</i>	89
<i>Ірина Добржанська (Чернівці, Україна). Категорія «рівність» в системі принципів формування Національного механізму забезпечення гендерної рівності</i>	92
<i>Олександр Гісса (Чернівці, Україна). Поняття «евроскептицизм» як об'єкт дослідження сучасної політичної науки</i>	96
<i>Марін Герман (Чернівці, Україна). Перспективи використання теорій соціального капіталу у дослідженні євроінтеграційних процесів</i>	99
<i>Юля Артюхова (Львів, Україна). Міжнародне суспільство: становлення, розвиток, сучасні тенденції</i>	103
<i>Євгенія Опейда (Луцьк, Україна). Ретроспективний огляд становлення європейського економічного співтовариства</i>	106

<i>Яна Возняк (Луцьк, Україна). Інформаційні та психологічні війни у сучасному світі</i>	108
<i>Оксана Бруневич (Чернівці, Україна). Тероризм як глобальна проблема сучасності</i>	110
<i>Олександр Ткачук (Чернівці, Україна). Антиглобалізм у сучасному політичному процесі</i>	113

Політичні інститути та процеси у концептуальному вимірі сьогодення

<i>Микола Назаров (Суми, Україна). Особливості демократичного транзиту в країнах пострадянського простору</i>	116
<i>Назаревич Віта (Чернівці, Україна). Особливості взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади в Республіці Болгарія в ХХІ ст.</i>	118
<i>Михайло Стефурак (Івано-Франківськ, Україна). Роль політичної опозиції в системі стримувань та противаг</i>	120
<i>Аліна Тодоріко (Чернівці, Україна). Причини виникнення кризи довіри до політичних інститутів в Україні</i>	123
<i>Ігор Осадчук (Львів, Україна). Концептуалізація поняття «президентіалізація»</i>	126
<i>Євген Шаповал (Харків, Україна). Міжнародні організації у спостереженні за виборчим процесом: світовий досвід</i>	129
<i>Юлія Нечипоренко (Київ, Україна). Проблеми застосування раціоналізованого парламентаризму як політико-правової моделі організації влади в Україні та Польщі</i>	132
<i>Альона Тирон (Чернівці, Україна). Роль Християнсько-демократичного союзу у державотворенні Німеччини</i>	135
<i>Вера Константинова (Мариуполь, Україна). Политическая система Ирана: ее особенности и текущая ситуация</i>	138
<i>Довганюк Мар'яна (Чернівці, Україна). Інститут президентства в республіці Білорусь та Казахстані: порівняльний аспект</i>	142
<i>Наталія Коваль (Ужгород, Україна). Особливості та основні фактори формування політичної культури молоді Закарпатської області</i>	145
<i>Михайло Бойко (Львів, Україна). Особливості утворення меж одномандатних виборчих округів на останніх місцевих виборах в Україні (на прикладі виборів до Львівської міської ради від 31 жовтня 2010 р.)</i>	148

<i>Леся Балуцька (Львів, Україна). Громадська думка і політична відповідальність: особливості взаємозв'язку</i>	152
<i>Василь Кедик (Івано-Франківськ, Україна). Історія становлення і тенденції розвитку суспільно-політичних інтернет-медіа в Україні</i> ..	155
<i>Лідія Венгринюк (Івано-Франківськ, Україна). Політика пам'яті: вплив держави та громадянського суспільства</i>	158
<i>Наталія Криворучко (Івано-Франківськ, Україна). Роль публічного адміністрування в контексті координації співпраці Україна – ЄС</i>	162
<i>Руснак Вадим (Чернівці, Україна). Інститут національного омбудсмана (на прикладі Європейського союзу)</i>	165
<i>Марина Найдич (Луцьк, Україна). Наука в системі інструментарію молодіжної політики ЄС</i>	168
<i>Надія Бурейко (Чернівці, Україна). Поняття та зміст американської ідентичності (за матеріалами «Гарвардської енциклопедії американських етнічних груп»).....</i>	170

Актуальні проблеми регіонального розвитку та управління регіональними процесами

<i>Станіслав Бичай (Чернівці, Україна). Вплив регіоналізму на політичний процес у сучасному українському суспільстві</i>	173
<i>Олена Бурдяк (Чернівці, Україна). Трансформація політики та економіки в регіоні ЦСЄ: дилеми і одночасність</i>	176
<i>Олександр Гурбич (Харків, Україна). Трансформація моделі співіснування в європейському просторі</i>	179
<i>Серژیу Дан (Бухарест, Румунія). Транскордонне регіональне співробітництво у Східній Європі: політика добросусідства</i>	183
<i>Ірина Романчук (Чернівці, Україна). Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу</i>	186
<i>Іван Нагорняк (Івано-Франківськ, Україна). Україна: пошуки моделі національної безпеки</i>	190
<i>Олександра Гнип (Львів, Україна). Сучасні проблеми політики України в галузі енергетичного транзиту</i>	193
<i>Любомир Бояківський (Рівне, Україна). Російська геополітика енергоресурсів на пострадянському просторі: стан та перспективи</i>	196
<i>Тетяна Збирак (Івано-Франківськ, Україна). Російсько-українські відносини як фактор впливу на процес формування політичної самоідентифікації українського суспільства</i>	199
<i>Давід Сухіашвілі (Донецьк, Україна). Місце Грузії в енергетичній політиці Європейського Союзу</i>	202

<i>Оксана Добржанська (Чернівці, Україна). Участь Молдови у Східному партнерстві: очікування та досягнення</i>	205
<i>Ауреліан Лаврік (Молдова). Конкуренція між Республікою Молдова та Україною в контексті процесів європейської інтеграції</i>	208
<i>Оксана Беженар (Чернівці, Україна). Висвітлення грузино-абхазького та грузино-осетинського конфліктів в російських ЗМІ.....</i>	211
<i>Юлія Комлякова (Донецьк, Україна). НАТО та ЄС як ключові актори в Європейській системі безпеки.....</i>	214
<i>Віктор Патарак (Чернівці, Україна). Регіональна політика Європейського Союзу.....</i>	217
<i>Сергій Король (Суми, Україна). Розвиток інституційно-правового забезпечення регіональної політики України.....</i>	220
<i>Олег Абрамчук (Луцьк, Україна). Специфіка інформаційно-аналітичної діяльності регіональних організацій в Україні</i>	223
<i>Ольга Завойська (Київ, Україна). Проблеми регіонального управління України</i>	226
<i>Олеся Пентелейчук (Чернівці, Україна). Роль регіонального фактора у формуванні моделі рекрутування політичної еліти в Україні</i>	229
<i>Руслана Клим (Чернівці, Україна). Організаційно-правове забезпечення реалізації державної кадрової політики у місцевих державних адміністраціях.....</i>	232
<i>Ірина Гончар (Чернівці, Україна). Принципи модернізації антимонопольної політики в Україні</i>	235
<i>Тарас Халавка (Чернівці, Україна). Інституційне забезпечення регулювання етнополітичних процесів в Чернівецькій області.....</i>	239
<i>Михайло Шелемба (Ужгород, Україна). Розстановка партійно-політичних сил в Закарпатті напередодні виборів 2012 року.....</i>	242
<i>Олександр Кузь (Чернівці, Україна). Проблеми розподілу владних повноважень між виконавчою та представницькою владою на місцевому рівні на прикладі Шевченківської районної у місті Чернівці ради.....</i>	246

Політичний менеджмент та маркетинг в українській та пострадянській політичній науці

<i>Інна Новаковська (Чернівці, Україна). Теоретичні основи менеджменту виборчих кампаній.....</i>	249
<i>Георгій Боднараш (Чернівці, Україна). Кількісні характеристики інституційного виміру партійних систем постсоціалістичних країн.....</i>	252

<i>Зоряна Свирид (Львів, Україна). Основні підходи до визначення політичного консультування</i>	256
<i>Олексій Третяк (Дніпропетровськ, Україна). Публічна сфера політики та інтернет-медіа: напрями взаємовпливу</i>	259
<i>Наталія Яновська (Чернівці, Україна). Місце політичного маніпулювання в теоріях комунікації</i>	262
<i>Костянтин Марусик (Чернівці, Україна). Політичні міфи в СРСР.....</i>	265
<i>Дмитро Баськов (Луцьк, Україна). Досвід світових країн у моделюванні іміджу України</i>	268
<i>Євген Куценко (Кам'янець-Подільський, Україна). Інтернет-технології як комунікативний засіб впливу на формування електоральної громадської думки.....</i>	271
<i>Оксана Сакрієр (Чернівці, Україна). Використання swot-аналізу у процесі конструювання іміджевої стратегії політичної партії</i>	274
<i>Анна Руденко (Донецьк, Україна). Партійний бренд на сучасному політичному ринку України</i>	277
<i>Ірина Равлик (Чернівці, Україна). Політичні партії як канал рекрутування бізнес-еліти в політичну еліту України.....</i>	281
<i>Максим Забеля (Донецьк, Україна). Особливості проведення виборчих кампаній 2004 та 2010 років: основні політичні актори, їх конвертаційні стратегії, засоби впливу на електорат</i>	284
<i>Тарас Фітьо (Львів, Україна). Логіка партійного стратегічного номінування кандидатів за умов змішаної виборчої системи України (вибори 2010 р.)</i>	287
<i>Irina Tkeshelashvili (Poland). Kanal «PIK» in political communication of Georgia and the South Caucasus</i>	290

Передмова

Політична наука в Україні й в інших країнах Центральної та Східної Європи в основному завершила процес свого становлення та первинної інституціоналізації. Звичайно, результати цього етапу розвитку ще не дорівнюють, що в кадровому, що у дослідницькому потенціалі значно вагомішим здобуткам північноамериканських та західноєвропейських національних шкіл. Але відрадно відзначити, що поруч із зростанням кількості фахівців-політологів у нашій країні та в сусідніх державах, хоча й з певним запізненням, відбувається покращення якісних показників їх професійної діяльності. Це помітно у тематичних та змістовних вимірах наукових публікацій, в кращих дисертаціях, в низці дослідницьких проєктів, які вже виконані або перебувають на стадії виконання.

Своїми професійними здобутками та науковими надбаннями можуть поділитись викладачі, аспіранти та магістранти факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, де працюють три кафедри за профілем політичної науки. Серед них помітне місце займає діяльність кафедри політології та державного управління, яка веде відлік свого існування як підрозділу з 1998 року. За цей час колектив кафедри підготував близько двох десятків кандидатів та п'ять докторів політичних наук, випустив сотні магістрів, спеціалістів та бакалаврів політології. На кафедрі успішно видаються три періодичні видання, з яких найбільшу тривалість виходу друком має фахова збірка наукових праць «Політичні та соціологічні студії». Приємно відзначити, що серед більш ніж двадцяти наукових конференцій, семінарів і симпозіумів, ініційованих або проведених за активною участю кафедри, помітне місце у її науково-організаційній діяльності набуває щорічне проведення Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи». І, попри те, що цей захід відбувається лише вдруге, є підстави з оптимізмом передбачати його подальший розвиток, поширення географії учасників, тематики їхніх доповідей та повідомлень.

До організації цієї конференції безпосередньо причетний також утворений у 2010 р. в ЧНУ Науково-дослідницький інститут європейської інтеграції та регіональних досліджень, який розпочинає свою передісторію з заснування у 2001 р. Центру європейських студій при кафедрі політології.

Особливо приємно відзначити, що проведення та організація самої конференції є значною мірою справою самих магістрантів, аспірантів і

здобувачів кафедри, які виявляють самостійність, організаційний ентузіазм та творчий підхід до її проведення. Звичайно, їх ініціативи знаходять підтримку з боку старших викладачів кафедри, деканату факультету та ректорату нашого університету.

Дотримуючись попередньо визначеної практики, оргкомітет конференції зробив все належне, щоби її матеріали побачили світ до початку роботи конференції. Отже, її учасники можуть ознайомитись із доробком своїх колег, встановити особисті та професійні стосунки, обговорити актуальні питання своїх наукових пошуків та інших професійних зацікавлень.

На наступний рік організатори конференції прагнуть до подальшої інтернаціоналізації цього заходу, до того, щоби поруч із магістрантами, аспірантами та здобувачами залучати до кола її учасників також молодих науковців, які вже здобули певне наукове визнання. Адже, при всій повазі до вагомому внеску у становлення та розвиток політичної науки з боку старшого і середнього поколінь дослідників, майбутнє нашої науки насамперед визначатиметься фаховою підготовленістю, професійною етикою та інтелектуальними амбіціями нових поколінь. З надією на їх гідну прийдешність і з бажанням сприяти їх професійному зросту оргкомітет, всі організатори конференції поєднали свої зусилля для забезпечення належного проведення чергової міжнародної конференції у відомому багатьма славними традиціями Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Щиро дякуємо всім причетним до успіху цієї важливої справи!

*Науковий координатор конференції
проф. А. М. Круглашов*

Вітальне слово
учасникам II Міжнародної науково-практичної
конференції студентів та аспірантів
«Розвиток політичної науки: європейські практики
та національні перспективи»

Шановні учасники і гості конференції!

Дозвольте привітати Вас із початком роботи II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», що вдруге відбувається у нашому університеті та місті за ініціативою кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Ця міжнародна конференція присвячена найбільш актуальним проблемам розвитку політичної науки в контексті вивчення європейських здобутків та оцінки власного національного досвіду і пропонує додаткові можливості професійного спілкування молодих науковців з України та інших держав.

Хочу зазначити, що проблеми розвитку політичної науки цікавлять суспільство і не стають менш актуальними тепер, що зумовлено динамічними реаліями сьогодення. Складність і суперечливість соціально-економічного й політичного розвитку нашої країни, як і інших пострадянських держав, зумовлюють потребу в їх належному теоретичному осмисленні й розробці науково обґрунтованого інструментарію. В разі успіху цих пошуків можна зробити ефективнішим процес державної побудови, забезпечити належну участь у ньому наукових експертів та інститутів громадянського суспільства. Без теоретичного знання, що безпосередньо слугує конкретній політичній практиці та потребам державного управління, неможливе виконання стратегічного завдання – побудови демократичної держави й громадянського суспільства в Україні та країнах-сусідах.

Демократичні зміни, що тривають у пострадянських країнах, покликали до життя нові завдання щодо облаштування суспільного буття. За період незалежності Україна почала реформування політики, економіки, армії, соціальної сфери, системи освіти тощо. Складність системних перетворень у сучасній Україні пов'язана з необхідністю усунення тих перешкод, що успадковані від радянського періоду нашої історії, серед них найбільш деструктивними є перманентна політична криза, низький рівень громадянської культури населення та активності громадян, еконо-

мічна нестабільність, зростаюча соціальна поляризація суспільства. Уся сукупність зазначених проблем потребує ґрунтовного, всебічного дослідження та розробки наукового алгоритму ефективного вирішення нагальних питань. З приємністю відзначу, що політологи нашого університету вже зробили помітний внесок у ці наукові пошуки. Не зупиняючись на цьому, вони намагаються нарощувати свої дослідницькі зусилля та дбають за їх практичне застосування. Обнадійливим та особливо важливим у цьому процесі є залучення молодих науковців до аналітичної діяльності, що сприятиме подальшій демократизації пострадянських суспільств, побудові справді правової, соціальної держави та громадянського суспільства. Разом з цим сучасний науковий процес вимагає різнобічного розвитку професійної комунікації, налагодження діалогу між молодими науковцями нових незалежних держав.

Вважаю, що спільними зусиллями ми можемо зробити ще один крок на шляху виявлення найбільш важливих проблем та пошуку ресурсів поліпшення розвитку політичного процесу в наших країнах. Адже політична практика тісно пов'язана з політичною наукою, є джерелом політичного знання, його рушійною силою, нарешті, саме вона є критерієм істинності наукових положень. Зважаючи на актуальність питань, що передбачені для обговорення під час конференції, переконаний, що доповіді, діалоги та дискусії будуть сприяти розвитку політичної науки в Україні та за її межами.

Сподіваюсь, що під час роботи конференції у вас буде можливість ближче познайомитись один з одним і з тими своїми колегами, які навчаються або працюють на кафедрі політології та державного управління, інших кафедрах факультету історії, політології та міжнародних відносин, поділитись власними науковими задумками та ознайомитись із доробком своїх старших колег.

Бажаю всім учасникам конференції ефективної та результативної роботи, нових наукових здобутків! Творчої вам наснаги, взаєморозуміння та плідної дискусії, приємних вражень від перебування у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича!

*З повагою,
голова оргкомітету конференції,
проректор з наукової роботи
ЧНУ імені Юрія Федьковича
проф. О. Г. Ушенко*

СЕКЦІЯ

Дослідження теорії та історії політичної науки: еволюція методологічних парадигм

Ігор ФОРТЕЛЬНИЙ

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Розвиток політичної науки в Україні: між наукою та навчальною дисципліною

Аналіз основних здобутків у розвитку української політичної науки можна провести завдяки використанню двох основних підходів до інтерпретації поняття «політична наука»: перший – розглядає її як галузь наукового знання, другий – як навчальну дисципліну, яка викладається у вищих навчальних закладах.

Вагомий вплив на формування української політології здійснила світова політична наука, насамперед закордонні установи, де постійно вивчають українську політичну думку, розвивають політичну науку та аналізують сучасні політичні проблеми й перспективи розвитку нашої держави. До таких установ належать: Український соціологічний інститут у Відні, Український вільний університет у Відні, Український науковий інститут у Берліні, філіал Берлінського університету Фрідріха-Вільгельма, Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. Липинського [2, с. 38].

Відправною точкою для становлення вітчизняної політичної науки став період «горбачовської перебудови», коли у 1989 р. Державним комітетом СРСР з науки і техніки було офіційно затверджено номенклатуру спеціальностей наукових працівників під загальною назвою «Політичні науки». У 1992 р. політологія увійшла до переліку нормативних дисциплін вищої школи та була затверджена як дипломна спеціальність. У цей же період були запроваджені наукові ступені кандидата та доктора політичних наук [3, с. 5].

Вкрай важливою складовою наукової діяльності в царині української політичної науки є процес створення політологічних науково-дослідницьких і навчальних структур та професійних асоціацій. Починаючи з 90-х рр., виникають вітчизняні політологічні центри, зокрема: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень імені акад. Кура-са, Інститут держави і права імені акад. Корещького, Інститут стратегічних досліджень, Інститут проблем національної безпеки, Українська академія політичної науки. Також розпочали свою діяльність Філософська ліга України та Соціологічна асоціація України, Український центр політичного менеджменту та Центр соціологічних і політичних досліджень «Соціополіс», центри політологічних досліджень при Донецькому та Львівському університетах. Створена низка недержавних аналітичних центрів, серед яких провідну роль відіграє Центр імені Олександра Разумкова [1, с. 23].

Широко розгорнулася і видавнича діяльність. Останніми роками в Україні вийшли друком понад 100 наукових і навчальних книг з політології, серед них: І. Курас «Етнополітика: історія і сучасність»; Б. Кухта «Політична влада та її рішення», А. Колодій «На шляху до громадянського суспільства»; «Політика в особах: політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти» за ред. Ф. М. Рудича; А. Романюк «Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір» та багато інших. В період з 1991 р. в Україні підготовлено понад два десятки підручників з політології, які в комплексі забезпечують її викладання у всіх вищих навчальних закладах нашої держави, причому частина з них вже витримала декілька перевидань. Це підручники С. Гелея і С. Рутара, О. Бабкіної і В. Горбатенка, В. Бебика, Ф. Кирилюка, Б. Кухти, А. Колодій, П. Шляхтуна та ін. [2, с. 40].

У становленні та розвитку політичної науки важливим було заснування фахових збірників наукових праць та наукових журналів. Одними з перших видаються: Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка, серія «Філософія. Політологія»; наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України; збірник наукових праць Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Політологічні та соціологічні студії»; Вісник Харківського національного університету, серія «Питання політології», а також наукові журнали «Людина і політика», «Політична думка», «Нова політика», «Людина і влада», «Український соціум», «Політологічні читання», «Політичний менеджмент». Політична тематика з'явилася на сторінках таких суспільно-

політичних журналів, як «Віче», «Сучасність», «Політика і час», «Політика і культура», «Розбудова держави» та інші [2, с. 40].

Побіжно окресливши основні здобутки політичної науки в Україні як галузі наукового знання, необхідно звернути увагу також на її ствердження в освітній сфері. Як обов'язкова навчальна дисципліна політологія з мінімальним обсягом її вивчення – 80 годин – була введена листом Міністерства освіти «Про викладання соціально-гуманітарних дисциплін» від 19.05.1993 р. З 1994 р. цей обсяг було збільшено до 108 годин (лист Міністерства освіти «Про розробку освітньо-професійних програм вищої освіти за відповідним професійним спрямуванням» від 18.02.1994 р.). Паралельно з впровадженням у навчальний процес політології як загальноосвітньої дисципліни було започатковано підготовку фахівців зі спеціальності «Політологія» [3, с. 6]. Випускаючі кафедри політології почали відкриватися у вітчизняних вузах, першими з яких вони були створені в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному університеті Києво-Могилянська академія, згодом у Донецькому, Львівському, Одеському, Харківському, Чернівецькому та низці інших національних університетів. Зараз вже налічується більш як півтора десятка вищих навчальних закладів, які отримали ліцензію Міністерства освіти і науки на підготовку фахівців за спеціальністю «Політологія».

З метою розширення наукової діяльності у вітчизняній політичній науці, примноження її надбань і збільшення спектру досліджуваної проблематики, а також для налагодження механізму поповнення навчальних закладів системи вищої освіти новими працівниками, необхідним є налагодження підготовки наукових кадрів, насамперед фахівців вищої кваліфікації – кандидатів та докторів наук. Важливе значення в цьому процесі має створення спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій. Такі ради діють при цілому ряді університетів, зокрема серед них Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та деякі інші.

Двадцять років існування політології як офіційно визнаної академічної дисципліни та напряму підготовки у вищих навчальних закладах України ознаменували собою завершення процесу її інституціалізації. Відбулося її нормативно-правове оформлення, в цілому окреслено предметне поле політології, визначено проблематику та методи дослідження. Політологія була включена в інфраструктуру наукового знання через створення офіційних інстанцій (кафедр, факультетів, наукових відділів, спеціалізованих вчених рад), розпочалося її впровадження в навчальний

процес. Завдяки діяльності науково-дослідницьких центрів, інститутів та професійних асоціацій, а також заснуванню наукових журналів та інших періодичних видань на суспільно-політичну тематику, виходу в світ наукової і навчальної літератури завершилося її становлення як самостійної наукової галузі.

Список використаних джерел

1. *Круглашов А. Здобутки та проблемні питання розвитку сучасної політичної науки / А. Круглашов // Сучасна українська політика. Політики і політологі про неї. – Київ, Миколаїв: Український центр політичного менеджменту, 2009. – Вип. 17. – 364 с.*
2. *Матвієнків С. Становлення української політології в контексті трансформації суспільства / С. Матвієнків // Політична наука в Україні: стан і перспективи : матеріали всеукр. наук. конф., Львів, 10–11 травня 2007 р. / укл. Полищук М., Скоцилас Л., Угрин Л. – Львів: ЦПД, 2008. – 308 с.*
3. *Цвях В. Становлення та проблеми розвитку політичної науки в Україні / В. Цвях // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології» № 825. – Харків, 2008. – Вип. 13. – 193 с.*

Євгенія ОЛІЙНИК

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Сучасний стан дослідження політичної науки в Україні

Політична наука в Україні розвивається впродовж двадцяти років. За цей період відома порівняно незначна кількість досліджень, присвячених стану розвитку та стану вітчизняної політичної науки. Особливо впадає в очі відсутність спроб узагальнення внеску представників вузівської політології в розвиток вітчизняної політичної науки. Розвідок на цю тему поки що немає.

Першим ґрунтовним дослідженням досягнень української політичної науки стала колективна монографія «Політична наука в Україні: становлення і перспективи» за редакцією О. А. Габрієляна та А. Д. Шоркіна. Дослідження було підготовлене в рамках проекту «Вища освіта: лідерство

для прогресу» Центром удосконалення методів навчання, викладання та досліджень політичної науки в Україні. Останній був утворений у 2001 р. на кафедрі політичних наук Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Кафедра розпочала діяльність, направлену на розвиток вітчизняної політології, відповідно до стандартів західної політичної науки. На жаль, цей багатообіцяючий почин не отримав подальшого продовження, а його підтримка з боку Міжнародного фонду «Відродження» була припинена. За роки, що минули відтоді, ті данні, на які спиралось це дослідження, значною мірою втратили свою актуальність і вже не відбивають належним чином сучасного рівня динаміки та загального стану вітчизняної політичної науки.

Попри цю важливу спробу, в дисертаційному доробку українських дослідників проблематика аналізу розвитку вітчизняної політичної науки не здобула належного розвитку. Одинокий виняток становить дисертаційне дослідження І. А. Горбатенко «Політична наука і освіта в Україні: передумови виникнення, процес становлення, перспективи розвитку» (2007 р.). Такий загальний масштаб та інтенсивність вивчення історії, стану та можливостей політичної науки в Україні не відповідає потребам корпоративної рефлексії українських політологів, критичного аналізу досягнутого та, на цій основі, накресленню подальших перспектив її розвитку.

Поруч із помітним дефіцитом монографічних і дисертаційних досліджень, присвячених вивченню становлення політичної науки в Україні, за останнє двадцятиріччя значно більше з'явилось окремих наукових статей, в яких розглядаються деякі аспекти її формування та розвитку. Так, у 2003 р. О. Габріелян окреслює проблемні питання у розвитку політичної науки та пропонує шляхи їх вирішення у статті «Політична наука в Україні: проблеми реформування та інституціоналізації». Вплив політичної науки на вітчизняні суспільні процеси досліджує Ф. Рудич у розвідці «Політична наука в Україні: стан і перспективи». У 2003 р. було зроблено цікаву спробу інтегрувати зусилля дослідників вітчизняної політичної науки, з цією метою проведено зустрічі вчених-політологів з метою оцінки стану розвитку відповідної наукової галузі. Відбулося засідання «круглого столу» на тему «Політична наука в Україні: стан і перспективи» і Всеукраїнська зустріч представників політичної науки (24–25 травня, комплекс «Пуща-Озерна»). Організаторами цих заходів були професори С. Рябов з Києво-Могилянської академії (НаУКМА) та О. Габріелян з Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. За їх підсумками, дослідник О. Тягло підготував дослідження «Українська наука про політику. Спроба оцінки потенціалу». Пізніше побачив світ ґрунтовний

аналіз доробку українських політологів у контексті вивчення дисертаційних досліджень, який здійснила М. Кармазіна у статті «Політична наука в Україні: дисертаційний аспект». У 2009 р. виходить стаття А. Круглашова «Здобутки та проблемні питання розвитку сучасної політичної науки», ним також написана глава у колективній монографії, присвяченій стану політичної науки в країнах Центральної та Східної Європи, що видана 2010 р. у ФРН під егідою Міжнародної асоціації політичних наук (IPSA). У Російській Федерації захищені кандидатські дисертації, предметом дослідження яких є сучасний стан російської політичної науки. А також у 2009 р. за спеціальністю 23.00.01 захищено докторську дисертацію «Политическая наука в современной России в контексте системной трансформации общества и государства».

Незважаючи на доволі жвавий інтерес науковців до вивчення проблематики досягнень і проблем політичної науки в Україні, загальна кількість наукових досліджень, в яких системно висвітлюються здобутки української політичної думки, є все ж таки недостатньою.

Список використаних джерел

1. Габрієлян О. Політична наука в Україні : стан і перспективи [Текст] / О. Габрієлян // Політична думка. – 2001. – № 4. – С. 47–55.
2. Кармазіна М. Політична наука в Україні: дисертаційний аспект [Текст] / М. Кармазіна // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3 (30). – С. 17–28.
3. Горбатенко І. Політична наука і освіта в Україні: передумови виникнення, процес становлення, перспективи розвитку: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/\[in=_scripts/ep.in\]](http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/[in=_scripts/ep.in]) / І. Горбатенко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.
4. Круглашов А. Здобутки та проблемні питання розвитку сучасної політичної науки [Текст] / А. Круглашов // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв: Український центр політичного менеджменту, 2009. – Вип. 17. – 364 с.

Олена ЧАЛЬЦЕВА

*Кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології
Донецький національний
університет*

Методологія політичної науки: ретроспектива розвитку і проблеми формування

Сучасна методологія політичної науки починає свій розвиток набагато раніше, ніж були виділені конкретні підходи. Причинами появи тих чи інших методологічних підходів були і залишаються такі питання, як «Що досліджувати?» і «Як досліджувати?». Перше питання стосується проблеми вибору предмета дослідження. Політичне життя протягом всієї історії людства постійно ускладнювалось. З'являлись нові політичні інститути (держава, парламент, політичні партії, групи інтересів, громадянське суспільство і т. ін.), виникали нові форми політичної участі людей в політиці, здійснювались різні історичні події, які необхідно було пояснювати і розглядати в політичній науці. Таким чином, тематика політичних досліджень була продиктована сучасними для кожного етапу політичними процесами. Друге питання пов'язано, передусім, з вибором методів наукового пошуку, за допомогою яких підтверджувалась або ні та чи інша теорія. Розвиток методології політичної науки – це безперервний процес, тому що на кожному історичному етапі був свій набір наукового інструментарію для пояснення тих чи інших подій. Загальні обставини, які вплинули на методологію політичної науки, – це запозичення методів інших наук, оновлення методичного інструментарію, етноцентризм, проблема «спадкоємства», подальший розвиток напрямів методологічних підходів, проблема визначення і уточнення категорій, відповідність сучасних досліджень стандартам науковості.

Тема дослідження історії розвитку методології політичної науки не є новою в сучасній політичній науці. Проте, тема залишається актуальною і зараз. Причиною тому є нова методологічна криза, яку переживає сучасна політологія. Більшою мірою інтерес сучасних науковців має бути спрямований не на хронологію розвитку політичної науки, а на аналіз проблем методологічного характеру, які виникали на кожному з етапів. Для розуміння процесу становлення і формування методології політичної науки необхідне виявлення деяких загальних обставин, які вплинули на цей процес.

В політичній науці виділяють такі етапи розвитку методології політичної науки: класичний період (до кінця XIX ст.), інституціональний період (кін. XIX – поч. XX ст.), біхевіоралістський період (20–70-ті рр. XX ст.), постбіхевіоралістський період (плюралістичний, постмодерновий) (з 70-х рр. XX ст.). Перші два етапи характеризуються поступовим виокремленням політології в самостійну науку. В цей час були закладені основи методологічних підходів, які сформулювались пізніше. Вплив здійснили такі науки, як історія, юриспруденція, філософія. Основним об'єктом дослідження була, переважно, держава та державні інститути. На першому етапі свого розвитку політична наука була основана на онтологічних позиціях західноєвропейської філософії: позитивізму, релятивізму, критичному реалізмі, сциєнтизмі та ін. Значну роль в розвитку політології як науки і навчальної дисципліни відігравали німецькі, голландські, англійські навчальні заклади. Між двома світовими війнами на перше місце виходять американські університети. В той час спостерігалась наукова еміграція із Європи до США. Це дуже вплинуло на зміцнення наукових шкіл американської політичної науки і вивело цю країну на перше місце в цьому напрямі. Пріоритетними методами, які використовувались на цьому етапі, були: дедуктивний, логіко-філософський і морально-аксіологічний. Більшою мірою, це був етап накопичення політичних знань та емпіричного матеріалу.

В Європі та США дослідники на етапі класичного інституціоналізму основну увагу приділяли проблемам виникнення, функціонування політичних інститутів через призму їх конституційної архітектури. Емпіричним матеріалом були конституції тих країн, що розглядались. Використовувались такі методи дослідження, як нормативний, історичний, порівняльний. Недоліком цього підходу було те, що поза увагою залишилось багато тем, які необхідно було досліджувати, а саме: поведінка людей, конфлікти, динамічні процеси.

На етапі біхевіоралізму методологія політичної науки збагачується як теоретично, так і методично. Саме за це третій період називають «біхевіоральною революцією». Основою підходу є позитивізм (філософський підхід) та біхевіоризм (напряма американської психології). Основним предметом дослідження була поведінка людей. Активно використовувались кількісні методи дослідження. Проте, цей підхід мав певні недоліки: не приділяв увагу політичним інститутам, кількісні методи превальювали над якісними, багато уваги приділялось теоріям першого рівня, не вдалось уникнути ідеологізації та ін.

Критика біхевіоралізму була стимулом для появи нових методологічних підходів і переходу до постбіхевіоралізму. Постбіхевіоралістський

етап, оснований на принципі «методологічного плюралізму» характеризується використанням «традиційних» і «нових» методів дослідження. У 70–80-ті рр. з'явився новий інституціоналізм. Він мав багато різновидів, які поновому розглядали політичні інститути та їх зв'язки з суспільством та іншими інститутами. Водночас продовжили розвиток підходи, які з'явилися раніше. Наприклад, системний підхід, структурний функціоналізм, ТППР, ТРВ, структуралізм та ін. Також, методологія політичної науки на останньому етапі збагачується новими теоріями як в рамках вже існуючих підходів, так і на стиках різних наук (мережева теорія та ін.). Сучасний стан політичної науки перебуває в умовах нового наукового пошуку.

Протягом свого формування методологія політичної науки набула наступних проблем. Перша проблема «об'єктивності». Наскільки політологія є об'єктивною та не етноцентричною наукою? На ці питання намагались дати відповіді представники різних національних наукових шкіл як «лідерів» (американська, західноєвропейські школи), так і тих, які заявили про себе набагато пізніше (східноєвропейські, арабські, азіатські школи). Проте, питання залишаються відкритими і невирішеними. Теоретик політичних систем Д. Істон відзначав, що більшість соціальних наук тяжіє до культури, а велика частина узагальнень може застосовуватися лише в рамках конкретних культурних ситуацій на Заході. Наприклад, західні (представники англосаксонської традиції) теоретики-класифікатори визначають ідеальний тип політичної культури як демократичний («цивільна культура»), що багато в чому зумовлює спрямованість і стандартизацію теорії, і як наслідок, її спрощення.

Наступна проблема «запозичення». На кожному етапі свого розвитку політологія запозичила багато методів інших наук, таких як історія, філософія, соціологія, економіка, математика, кібернетика, менеджеризм, системна теорія, лінгвістика, економетрія та ін. Це, безумовно, ставить під сумнів спроможність цієї науки самостійно виробляти власні методи і формулювати самостійні теорії. Поки що вищеозначена проблема не вирішена, хоча постійно підіймається американськими і західноєвропейськими вченими.

Наступна проблема «спадкоємства». Кожний новий методологічний підхід, який з'являвся, не заперечував методичні та теоретичні досягнення попередніх підходів. Навпаки, те, що було створено раніше, трансформувалось і переносилось в новий етап. Так, наприклад, методологічний індивідуалізм, який був основою біхевіоралізму, перейшов в новий інституціоналізм. Кількісні методи аналізу, які активно почали використовувати в біхевіоральний період, поступово були перенесені в дослі-

дження наступних етапів. Класичний інституціоналізм з його теоріями і методами став затребуваний в новому інституціоналізмі. Все це збагачувало політичну науку і давало змогу робити дослідження на якісно вищому рівні.

Проблема «спадкоємства» виражається також і в подальшому розвитку підходів і теорій, які виникали на різних етапах політичної науки. Мається на увазі те, що будь-яка теорія має своїх послідовників і продовжує своє життя як нові напрями. Так, наприклад, новий інституціоналізм має багато самостійних напрямів, таких як: історичний, міжнародний, нормативний, структурний, соціальний. Теорія раціонального вибору має такі різновиди, як теорема неможливості Ерроу, теорія розподілу влади, теорія ігор, теорія медіанного виборця, теорія формування коаліцій.

Ще одна проблема, яка є традиційною для наук гуманітарного циклу, це проблема визначення категорій і кооптації. На кожному етапі розвитку методології політичної науки з'являлись нові визначення тих чи інших політичних явищ; протягом часу вони змінювались, уточнювались і корегувались.

Наступна проблема – це співвідношення якісних та кількісних методів аналізу.

Таким чином, розглянувши етапи розвитку методології політичної науки, можна зробити висновки. Кожний етап вносив свої доповнення і корективи щодо предметного поля, тематики, меж досліджень, методологічних підходів та методів. Методологічні проблеми політичної науки, які виникли за цей час, є актуальними і потребують вирішення згідно з сучасним станом науки.

Микола ПКУЛА

Науковий керівник – д. політ. н,

проф. В. М. Денисенко

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Методика контент-аналізу в політологічних дослідженнях

Ефективність діяльності владних структур пов'язана із впровадженням відкритої і прозорої системи відносин, що неможливо без налаго-

дження механізму інформування владою громадськості з основних питань суспільно-політичного і суспільно-економічного розвитку. Проте існування ефективної системи інформування, своєю чергою, потребує контролю за основними потоками інформації – для того, щоб зробити їх актуальними, цікавими та необхідними для громадськості. Таку моніторингову систему доречно будувати на основі технологій, які вже стали загальнозживаними у світі. Одна з таких технологій ґрунтується на основі методу контент-аналізу, який до сьогодні в Україні, на жаль, мало використовувався, проте зараз переживає своєрідний бум.

Цей метод відкриває нові можливості для отримання інформації і про мас-медіа, і про органи виконавчої влади, і про інших суб'єктів політичного життя. Він дає змогу зробити висновки більш об'єктивними та незалежними від думок дослідника. Саме тому, вивчаючи інформаційні повідомлення владних сайтів, доречно звернутися до методу контент-аналітичних досліджень.

Найбільш динамічною частиною владної інформації є новини, які створені владними прес-службами і розміщені на сайтах цих владних установ. Для їх вивчення може бути проведене контент-аналітичне дослідження новинного масиву інформації, розміщеної на зазначених сайтах. Воно дасть можливість виявити, які конкретні теми висвітлює влада та яких питань вона торкається.

Для досягнення мети такого дослідження потрібно визначити категорії та одиниці аналізу, скласти вибірку досліджуваних сторінок і визначити одиниці рахунку, розробити класифікатор та бланк контент-аналізу, провести дослідження та опрацювати отримані дані, проаналізувати й інтерпретувати результати, а на їх основі зробити висновки [1, с. 175–180]. Головною умовою ефективного проведення контент-аналізу є формування репрезентативної вибірки, відбір необхідних документів. Для проведення дослідження із зазначеної проблеми було відібрано сайти органів влади Львівської [2], Луганської [3] та Черкаської [4] обласних державних адміністрацій.

Вибір саме цих областей був зумовлений їх розташуванням у різних географічних і історико-культурних регіонах, близькістю розмірів території (Луганська – 4,42%, Львівська – 3,62% , Черкаська – 3,46% території України), на якій розміщені області, та схожістю адміністративного поділу. Для дослідження були відібрані новини на сайтах, розміщені у червні 2011 р., тобто впродовж місяця, що знаходиться в середині року.

Наступним етапом застосування контент-аналізу є інтерпретація основних понять. Будемо трактувати інформацію як новинну з погляду

таких критеріїв, як своєчасність (у добу швидких засобів комунікації новини корисні тільки в день їхнього опублікування та трансляції, вони швидко втрачають свіжість і ринкову цінність); цікавість (не все, що відбувається, є захопливим та актуальним для громадськості, цікава інформація є відображенням уваги громадськості до того чи іншого питання, події); наближеність до місця поширення (для інформації, як і для кожного продукту та послуги є свої природні межі розповсюдження, зумовлені першими критеріями); звільнення від упередження (новини – це завжди інформація, де викладаються факти, відомості, а не думки людей з цього приводу).

Категорії аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття, які відповідають завданням дослідження та згідно з якими будуть сортуватися одиниці аналізу. Категорією даного контент-аналізу може бути новинна інформація, подана регіональною владою і представлена на її офіційних сайтах. Зокрема, нами обрано такі категорії дослідження:

1. Тематика новин – її розмаїтість дає можливість зрозуміти та побачити всі аспекти діяльності державної установи.

2. Локальність новин – географічні параметри, яких стосується поширювана інформація.

3. Об'єкти в новинах (актори) – ті групи громадськості, про які йдеться у новинах, кого стосується та чи інша інформація.

4. Характер подачі матеріалу (знак матеріалу) – враження від побаченого та прочитаного на сторінці, визначається суб'єктивною оцінкою інформації.

5. Мова матеріалу – представлення тієї ж інформації різними мовами (українська – російська – англійська в українських регіонах).

Окрім категорій поділяються на підкатегорії (більш конкретні поняття) і, як правило, супроводжуються означеними класифікаційними ознаками. Так, якщо за допомогою аналізу змісту (тематики) вивчаються особливості того або іншого комунікатора, то відповідними підкатегоріями можуть бути:

- коли йдеться про тематику новин – політика, економіка, соціальні питання, освіта, наука, культура, спорт, екологічні проблеми, міжнародні відносини, правові питання, надзвичайні ситуації, конфлікти, інше;
- коли йдеться про локальність новин – світ, країна, регіон (обласний центр), регіон (райони області);
- коли йдеться про об'єкти новинної інформації – центральна влада, регіональна влада даного регіону, органи місцевого самоврядування.

дування столиці регіону, представники опозиції, населення, представники інших країн;

- коли йдеться про характер подачі матеріалу (знак матеріалу) – позитивна, негативна, нейтральна або позитивна/негативна подача інформації;
- коли визначається така категорія, як мова матеріалу – ми беремо до уваги, передусім, українську та російську, якою користуються мешканці країни, а також англійську, яку нерідко застосовують при створенні сайтів, яка фактично дає можливість спрямовувати інформацію на світову громадськість.

Одиниці аналізу – це кожна поява у тексті новини, розміщеної на відповідному сайті, певної категорії або підкатегорії, тобто вербально виражені ознаки категорії. Одиницею рахунку у цьому дослідженні буде «поява ознаки в тексті», тобто у новині, розміщеній на відповідних сайтах.

Класифікатор контент-аналізу – це загальна таблиця, в якій зведені всі категорії, підкатегорії та одиниці аналізу. Його основне призначення – гранично чітко зафіксувати, в яких одиницях аналізу виражається кожна категорія, що використовується в дослідженні. Класифікатор можна уподібнити соціологічній анкеті, де категорії аналізу постають у ролі запитань, а одиниці аналізу – відповідей. Він є основним методологічним документом аналізу, який визначає зміст усіх інших інструментів. Запропонований нами класифікатор контент-аналізу містить 10 ознак – критеріїв аналізу, за якими аналізувалися новини регіональних сайтів.

Прийнявши рішення про сукупність повідомлень, вибірку і одиниці аналізу, ми можемо приступати до самого аналізу. Контент-аналіз, заснований на дослідженні слів, тем і повідомлень, зосереджує увагу дослідника на змісті повідомлення, на тому, про що в ньому йдеться. Таким чином, збираючись аналізувати ці елементи, ми повинні вміти передбачати їх зміст і визначати кожне можливе спостереження відповідно до наших очікувань.

Список використаних джерел

1. Юськів Б. М. *Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: монографія* / Б. М. Юськів. – Рівне: Перспектива, 2006. – 203 с.
2. *Офіційний сайт Львівської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loda.gov.ua>*
3. *Офіційний сайт Луганської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loga.gov.ua>*
4. *Офіційний сайт Черкаської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.ck.ua>*

Леся РУДА

Науковий керівник – д. політ. н.,

проф. В. І. Бурдяк

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Цивілізаціологія як складова політичної науки

Як галузь наукового знання політична наука сформувалася на рубежі Середньовіччя та Нового часу, коли філософи почали пояснювати політичні процеси завдяки науковому підходу, основу якого заклали Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є та інші мислителі. Не отримавши певної назви, нова галузь науки, що вивчала політику, називалася по-різному: політична філософія, політичне мистецтво, політичне вчення тощо. З другої половини ХІХ ст. політологія виокремилася в окрему навчальну дисципліну, яка почала активно розвиватися в США та в Західній Європі.

На сьогодні політологія як навчальна дисципліна вивчає всі спектри політичних відносин сьогодення та минулого, а окремі галузі виокремилися у власні наукові дисципліни. Зокрема, якщо історія світової політичної думки та історія політичної думки в Україні тісно пов'язана з вивченням історичних та філософських дисциплін, то такі галузі політології, як теорія влади і владних відносин, політичні партії та партійні системи, політичні еліти та лідерство й інші виокремилися в окремі наукові галузі – кратологія, партологія, елітологія відповідно. Також значна частина сучасних політологічних дисциплін розвивається в тісному взаємозв'язку з теорією міжнародних відносин (світовий політичний процес) та культурологією (політична культура). В контексті зв'язку політології з культурологією, соціологією, теорією міжнародних відносин, глобалістикою та іншими науками слід виокремити досі малорозвинену галузь суспільних наук – цивілізаціологію, або цивілізаціографію.

Цивілізаціологію можна пояснити як науку про теорії, історію та методологію цивілізацій. Саме в цьому і полягає складність визначення цієї науки. Якщо в більшості сучасних суспільних, гуманітарних, політичних чи інших наук вже є логічно визначене коло наукових теорій, концепцій та історії розвитку, то щодо дослідження світових цивілізацій та узагальнення існуючих наукових теорій ніякої систематизації не відбувається.

Саме тому ряд закордонних, зокрема російських, науковців запропонували виокремити з історії, культурології та інших дисциплін, що вивчають розвиток цивілізацій, окрему науку – цивілізаціологію, або цивілізаціографію [2, с. 6–10]. Ця наука розглядає цивілізації окремо від наук, яким раніше відводилося право першості в даних дослідженнях. Такі наукові галузі, як культурологія, соціологія чи історія (та їх похідні) розглядають цивілізації з певної точки зору: історія – історія становлення, розвитку та занепаду; культурологія – культурні особливості та надбання; релігієзнавство – релігійні особливості; соціологія – суспільні відносини; політологія – політичні відносини всередині та між цивілізаціями. Представники кожної з цих наукових галузей виробили власні визначення та концепції цивілізаційного розвитку світу. Цивілізаціологія узагальнює та систематизує ці знання для використання суспільними, гуманітарними, прикладними та технічними науками. Актуальність цивілізаціології зумовлена тим, що вона розглядає власне цивілізаційні процеси в тісній взаємодії з історією, філософією, культурологією, природознавством, на відміну від інших наук, які розглядають цивілізаційні процеси в контексті власної наукової проблематики. Це дає змогу говорити про цивілізаціологію як міждисциплінарну науку, яка однаковою мірою об'єднує суспільні, природознавчі та політичні науки.

Різноманітність цивілізаційного дискурсу характеризується відмінностями дослідницьких підходів, які призводять до того, що цивілізація як об'єкт дослідження в різних науках розглядається по-різному. Так, одні науковці вбачають під цивілізацією форму ідентичності народів чи націй, а для інших цивілізація є рівнем дослідження народів, держав. Цивілізаціологія поєднує різні виміри та методи дослідження, розглядаючи цивілізації в цілісності та індивідуальності з іншими факторами розвитку народів. Вивчаючи різні історичні типи локальних та світових цивілізацій, ця наука намагається дати відповіді на найпоширеніші питання: як відбувався розвиток цивілізацій в історії? які були внутрішні особливості кожної з них? які зовнішні чинники зробили вплив (як позитивний, так і негативний) на розвиток цих цивілізацій тощо.

На думку багатьох дослідників, багатогранність змісту цивілізаційних досліджень ускладнює вироблення єдиних критеріїв, категорій і понять цивілізаціології. Автори монографії «Сучасна російська цивілізаціологія: підходи, проблеми, поняття» А. Костяєва і Н. Максимова зазначають, що вивчення цивілізацій впливає на всі сучасні суспільно-гуманітарні, в тому числі й на політичні, науки, а також на трактування визначень понять, що приводить до нового формулювання предмета та проблем дослід-

дження. Якщо в історії, культурології чи соціології цивілізаційний підхід відіграє допоміжну роль в поясненні певного явища чи процесу, описі соціокультурної реальності, то в цивілізаціології є головним. Ще однією характерною особливістю цивілізаціології є органічна єдність в ній теорії та історії цивілізацій. Завдяки цьому теоретичні питання часто поєднуються з практичними: відмінності історії цивілізацій від загальної історії та принципи відбору фактичного матеріалу для опису конкретної цивілізації [1, с. 11–24].

На сьогодні, на жаль, в Україні цивілізаціологія як наука майже не розвивається. Всі дослідження цивілізаційних процесів відбуваються в рамках спеціалізованих наук: історичних, культурологічних, соціологічних і політичних. В рамках політичних наук цивілізація розглядається в контексті глобалістики та міжнародних відносин, політичної культури та політичних інститутів і процесів тощо. Тісний взаємозв'язок цих наукових галузей пояснюється не лише однаковою спрямованістю наукових досліджень, а й тим, що значна кількість теоретиків цивілізаційних підходів є одночасно і теоретиками політичної науки: М. Вебер, О. Шпенглер, А. Тойнбі, С. Хантінгтон та інші. Політична наука сучасної України поповнюється монографічними працями, присвяченими актуальним проблемам політичної науки. З'являються наукові установи, що досліджують політичні проблеми. Збільшилася кількість кваліфікованих фахівців з політичних наук. Проте галузь наукового знання, яка б досліджувала цивілізаційні процеси та поєднувала б в цьому напрямі політичні та інші науки – відсутня, хоча формування ґрунтовних знань в усіх наукових сферах сприяло б підготовці професійних політиків, парламентарів, працівників державного апарату.

Отже, цивілізаціологія має міждисциплінарний характер, оскільки проникає в усі галузі знань, її розуміння необхідне для вчених і фахівців будь-яких наук, хоча, звичайно, в різних обсягах і в різних аспектах. На жаль, ні в Україні, ні в близькому зарубіжжі не розробляються посібники з теорії, історії та майбутнього цивілізацій з включенням в них відповідних розділів з наукових праць з інших спеціальностей. А наявні публікації є лише доробком дослідників у певній галузі знань (переважно культурології, історії тощо). Не розвивається такий напрям наукового дослідження і в мережі Інтернет. Хоча всебічне вивчення розвитку та досягнень цивілізацій сприятиме формуванню високої політичної свідомості та політичної культури громадян, зокрема – молодого покоління.

Список використаних джерел

1. *Костяев А., Максимова Н. Современная российская цивилизациология: подходы, проблемы, понятия [Текст] / А. И. Костяев, Н. Ю. Максимова. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 326 с.*
2. *Черняк Е. Цивилизография: наука о цивилизации [Текст] / Е. Б. Черняк. – М.: Междунар. отношения, 1996. – 384 с.*

Вікторія ПРИХОДАЙ

Науковий керівник –

к. політ. н., доц. А. М. Митко

Волинський національний

університет ім. Лесі Українки

Політична мова як категорія політичної комунікації

У наукових колах політична комунікація трактується як зміст інформації, що передається, обставини, в яких поширюється інформація та функції, що вона виконує. Коли політичні актори спілкуються на політичні теми, переслідуючи політичні цілі, то, відповідно, вони розмовляють мовою політики.

Функції політичної мови підпорядковані одному і тому самому «зако-ну політики: її використовують як інструмент політичної влади (боротьба за владу, оволодіння нею, її утримання, здійснення, стабілізація або перерозподіл).

Однією з особливостей розвитку політичної комунікації під впливом постіндустралізації виявилось те, що громадяни стали відчувати потребу в політичному діалозі з владою. Підвищення уваги до проблем політичної мови спричинили різноманітні фактори, серед яких можна виділити такі, як зростання ролі політики у сучасному світі, розширення сфери комунікації, активізація співпраці політичних партій і мас-медіа.

Чіткого визначення політичної мови, незважаючи на безліч її інтерпретацій, поки що немає. Найчастіше її визначають через поняття «політичний дискурс» і «політична комунікація»; також використовуються концепти «мова політики», «мова суспільної думки», «мова публічної сфери» тощо. Оптимальними можна вважати ті визначення, які характеризують політичну мову як сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації. Російський фахівець у галузі метафоричного моделювання А. Чудінов визначає політичну мову як особли-

ву підсистему національної мови, призначену для політичної комунікації, тобто для пропаганди тих чи інших ідей, емотивного впливу на громадян, вироблення суспільного консенсусу. Політична мова відбиває політичну реальність, змінюється разом із нею і водночас бере участь у її створенні та видозмінюванні [3, с. 3–10].

На думку В. Петренка, визначити поняття «політичної мови» можна так – це сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики й впливу на політичну свідомість індивідів та їх участь у політичних процесах. Політичну мову не можна зводити тільки до мови публічних політичних дискусій, адже сюди входить і мова документів, законів та ін. [2, с. 36–44].

За визначенням Л. Нагорної, під мовою політики зазвичай розуміють термінологію і риторику політичної діяльності. У ній розрізняють мову законодавства, мову управління, мову дипломатичного спілкування та переговорів, мову політичної пропаганди, мову політичного виховання. У такому значенні політична мова – це не обов'язково прерогатива професійних політиків чи державних чиновників; це, по-перше, ресурс, відкритий для всіх членів мовного співтовариства, а по-друге, мова, що застосовується у маніпулятивних цілях. До сфери політичної мови відносять також увесь спектр проблем, пов'язаних із політичною коректністю та боротьбою за «чистоту» мови. Утім, зазначається, що обидва поняття, – «мова політики» та «політична мова» – перебувають у відносинах перехрещування – мова політики так само є мовою маніпуляцій, як і політична мова [1, с. 74].

У вузькому значенні, політична мова акцентує увагу на розкритті сутності поняття, передусім на публічних виступах політиків, а у широкому значенні, це поняття охоплює всі висловлювання, які характеризують сферу політики, будь-які тексти суспільно-політичного характеру, політичну пропаганду, політичну рекламу.

У сучасному постіндустріальному суспільстві співіснують різні типи політичної мови. Залежно від форми функціонування і передачі інформації політичну мову можна поділити на вербальну – мову слів та символічну – мову спеціальних знаків, умовних сигналів, емблем, ритуальних дій тощо. Політична мова поділяється також на спеціальну професійну мову політичних відомств (інструкцій, переговорів, розпоряджень, листування тощо) та загальнозрозумілу і більш доступну мову публічних політичних виступів (політичної інформації, доповідей, повідомлень, мітингів, парламентських дебатів тощо).

Чимало проявів політичної мови існує у мові засобів масової інформації. До них належить, зокрема, мова передач на політичні теми, блоків політичних новин на радіо і телебаченні, рубрик, які відводяться полі-

тичним подіям у пресі, статей на політичні теми, заяв політичних коментаторів та оглядачів, матеріалів спеціалізованих видань стосовно різних аспектів політики тощо. Окремим видом можна вважати мову виборів, у якій перетинаються й іноді набувають своєрідного значення згадані вище різновиди політичної мови [2, с. 36–44].

Також політична мова виконує низку функцій, серед яких головною є комунікативна, а також інтерпретаційно-оціночна, яка є важливим інструментом маніпулятивного впливу на громадськість.

Отже, на сучасному етапі розвитку політичної системи спостерігається зростання уваги до вивчення проблем політичної мови. Чіткого визначення поняття «політична мова» у сучасній науці немає, що пов'язано з багатогранністю й складністю цього феномена. Насамперед, за допомогою мови політична комунікація відіграє роль узгодження політичних інтересів, вирішення політичних конфліктів, сприяє діалогу між владою та громадянами, що своєю чергою сприяє політичній стабільності в суспільстві.

Список використаних джерел

1. *Нагорна Л. Політична мова і мовна політика (діапазон можливостей політичної лінгвістики) / Л. Нагорна. – К., 2005. – С. 74.*
2. *Петренко В. Політична мова / В. Петренко // Політичний менеджмент. – К., 2005. – С. 36–44.*
3. *Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – С. 3–10.*

Анастасія ШВЕЦЬ

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Особливості типів теорії політичної модернізації

Розуміння модернізації як процесу оновлення отримало визнання вчених. Разом з тим неоднозначність і невизначеність цього поняття породили безліч модифікацій, які втілились у теорію модернізації.

Комплекс наукових ідей, об'єднаних умовним поняттям «теорія модернізації», сформувався після Другої світової війни, в роки глобальних змін. Протистояння двох суспільно-політичних систем і виникнення третього світу, представленого колишніми колоніями й напівколоніями, поставили західне суспільствознавство перед необхідністю вироблення нової парадигми соціально-історичного розвитку. Ця парадигма мала подолати песимізм попередніх концепцій, що їх репрезентували О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін, К. Ясперс та інші вчені, які досліджували різні аспекти кризи західного світу.

Політична модернізація – це соціальні та інституціональні зміни, суть яких полягає в переході від традиційного суспільства до раціонального внаслідок взаємодії глобальних факторів: науково-технічного прогресу, соціально-структурних змін і перетворення нормативно-ціннісної системи. Основою теорії політичної модернізації є методологічний принцип, запропонований М. Вебером. Основою методу є дихотомічний розподіл існуючих країн на «традиційні» та «сучасні» [1].

У розвитку теорії політичної модернізації виділяють 3 етапи:

Перший хронологічно припадає на 50–60-ті рр. ХХ ст. Представниками цього етапу були Уолт Ростоу, Девід Аптер. Тут спостерігається зародження концепції політичної модернізації. Основними постулатами теорії політичної модернізації етапу був універсалізм, тобто розуміння процесу модернізації як лінійного, який має однакові стадії та етапи в усіх країнах. Технологічний детермінізм, тобто визнання прогресу в економіці та технології основою суспільного розвитку та модернізації. Вестернізація, тобто запозичення країнами, які звільнилися від колоніальної залежності, політичного устрою та політичної культури західних країн, насамперед США [3].

Другий – 70–80-ті рр. ХХ ст. В межах цього етапу спостерігається певна переоцінка теоретично-методологічної бази теорії політичної модернізації. Моделі економічного зростання і політичної інституціоналізації виявилися малоефективними й не спрацювали практично ніде в первісному вигляді. Ідея «прогресу» почала розглядатися як така, що втратила абсолютну істинність. Було визнано незбалансованість економічних, соціально-політичних і культурних наслідків модернізації, неадекватність євроцентричного характеру модернізаційних теорій цінностям азійської, африканської та латиноамериканської культур. Пріоритетом було визначено зміну соціальних, економічних, політичних структур та визнання необхідності збереження національних традицій як гаранта подолання соціального розладу й забезпечення мирних шляхів суспільно-політичного

розвитку. В цей період відбувається перегляд ролі соціокультурного фактора у модернізаційних процесах та перетвореннях, він визнається чи не найголовнішим фактором у їх ході.

Третій – 80–90-ті рр. XX ст. На цьому етапі відбувається трансформація її із засобу забезпечення політики Заходу в інструмент комплексного пояснення і прогнозування соціально-політичного розвитку. Це, зокрема, виражається у поступовому подоланні євроцентризму, вестернізації, політичного розвитку, заснованого на збереженні соціокультурних традицій без нав'язування чужих (західних) зразків [2, с. 113].

В останні десятиліття XX ст. намітилася трансформація процесу модернізації у постмодернізацію, яка охоплює переорієнтацію інфраструктури індустріального суспільства на розвиток його інформаційних можливостей та постматеріальних цінностей; формування екологічного суспільства, заснованого на впровадженні природозбережних технологій; розширення сфери індивідуальної свободи людини, створення для неї можливостей вибору, незалежності від тиску традицій, середовища, місця проживання.

Поступово із засобу теоретичного забезпечення політики Заходу стосовно країн, що звільнилися від колоніальної залежності, теорія модернізації трансформувалася в інструмент комплексного пояснення, продукування і прогнозування соціально-політичного розвитку. Осучаснена теорія розглядає модернізаційний процес у межах певного суспільства як свідому настанову держави на якісні перетворення не калькуванням досвіду передових країн, а поєднанням найпоширеніших універсальних політичних структур, інститутів, цінностей із традиційною специфікою певних суспільств. Витоки такого підходу сягають політико-соціологічних концепцій Ф. Тьонніса, М. Вебера, Т. Парсонса. Згідно з їхніми трактуваннями процес кардинальної зміни соціально-політичних орієнтацій (близьких до сучасного розуміння модернізації) передбачає цілеспрямоване поширення на суспільство різноманітних форм господарювання, звільнених від державної регламентації. Таке бачення ґрунтувалося на розумінні, що «демократичні цінності автоматично не виникають» (М. Вебер), а демократичні перетворення безпосередньо залежать від розвитку нації [1].

Отже, впливають такі висновки, внаслідок поетапного розвитку теорії політичної модернізації спостерігається поступова трансформація в інструмент комплексного пояснення та прогнозування соціально-політичного розвитку. Здійснення якісних перетворень шляхом поєднання найбільш поширених політичних структур, інститутів, цінностей, які

мають універсальний характер, з традиційною специфікою певних суспільств.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О. В., Горбатенко В. П. Політологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uchebnik-besplatno.com/uchebnik-teoriya-politiki/viniknennya-rozvitok-teoriji.html>
2. Горбатенко В. П. Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів / В. П. Горбатенко. – К., 1999.
3. Етапи еволюції теорії політичної модернізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.djereho.com>

Мар'яна ЛИТВА

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Ідеї слов'янської єдності у працях Кирило-Мефодіївського товариства

Слов'янофільство було досить популярним напрямом політичної думки у слов'янських народів першої половини ХІХ сторіччя. Однак, як ідеологічна течія, воно не було однорідним і цілісним. У кожного із слов'янських народів ці ідеї набували специфічного змісту, а цілі та засоби поєднання слов'ян були, значною мірою, відмінними.

В Україні слов'янська ідея розвивалася в творчості Кирило-Мефодіївського товариства, а саме: М. Костомарова, М. Гулака та ін. Для кирило-мефодіївців слов'янофільство не було самодостатньою ідеєю. У підготовчих матеріалах до програмних документів товариства досить чітко простежується думка про те, що оскільки всі спроби українців досягти державно-політичної незалежності самостійно закінчувались невдачею, то єдиним виходом для них, який дасть змогу позбавитись національного і соціального гніту, є спільна боротьба з іншими поневоленими слов'янськими народами. Слов'янофільство учасників Кирило-Мефодіївського товариства корінним чином відрізнялось від російського

слов'янофільства і було більш співзвучним до чеського, словацького чи польського.

Основні політичні ідеї Кирило-Мефодіївського товариства було викладено в його програмних документах, до яких належать «Статут Слов'янського товариства св. Кирила та Мефодія», відозві «Брати українці» та «Братья великороссіяне и поляки», «Книги буття українського народу», а також у ряді робіт, що мали своєрідний підготовчий щодо програмних документів характер, у наукових розвідках та літературних творах учасників організації.

В статуті Кирило-Мефодіївського товариства зазначалося: «Приймаємо, що духовне і політичне поєднання слов'ян є їх призначенням, до якого вони повинні прагнути» [2, с. 150]. Цей пункт є першим не лише за порядком, а й за ідеологічним значенням, оскільки ідея об'єднання слов'янських народів проходить «червоною ниткою» крізь усі програмні документи Кирило-Мефодіївського товариства і є тим вихідним пунктом, на якому ґрунтуються всі подальші теоретичні розробки. Проте вони чітко наголошували на тому, що при утворенні майбутнього слов'янського союзу кожен слов'янський народ повинен мати свою державно-політичну самостійність, вона розглядалася як головна передумова майбутнього об'єднання.

Іншою, не менш важливою умовою створення майбутнього слов'янського союзу, було встановлення у всіх слов'янських народів республіканської форми правління та політико-правової рівності громадян: «Приймаємо, що кожне слов'янське плем'я повинно мати правління народне і дотримуватись повної рівності співгромадян по їх народженню, християнським віросповіданням і стану» [2, с. 151].

Основою для встановлення справедливого суспільного та державного ладу у слов'янських народів, на думку учасників Кирило-Мефодіївського товариства, повинні були стати непорушні і керівні принципи християнської моралі. Для вирішення нагальних, життєво важливих справ передбачалось утворення спільного вищого законодавчого органу влади – Загальнослов'янського собору з представників всіх народів. Хоча у вище означених програмних документах братства організація майбутнього союзу слов'янських народів не розглядалась детально, все ж варто відзначити, що особлива роль в ньому відводилась Україні і Києву. Останній розглядався в ряді творів членів товариства саме як столиця планованого слов'янського союзу, місце розташування його головних керівних органів [1, с. 82–83].

Відозва «Брати українці», відображаючи в цілому ідеї, відбиті в Статуті Кирило-Мефодіївського товариства, дає більш уточнене трактуван-

ня основоположних ідей діяльності братства. Так, зокрема, повторюючи думку про те, що об'єднання слов'ян в один союз є їхнім історичним призначенням, відозва чітко наголошує на тому, що це утворення повинно мати міждержавний характер, не позбавляючи жоден з народів, що до нього ввійдуть, статусу державно-самостійного. Невелика за обсягом відозва «Брати великоросіяни і поляки» проникнута закликом до двох слов'янських народів, з якими історія найбільш тісно пов'язала долю української нації подолати історичну ненависть та суперечності в ім'я майбутнього об'єднання всієї Слов'янщини на засадах свободи та рівності громадян і народів.

У працях кирило-мефодіївців чітко простежується ідея об'єднання слов'янських народів як незалежних держав, тобто йдеться про утворення своєрідного союзу, а не федерації. Тому вважаємо, що члени братства вбачали в цьому можливість становлення незалежної України. Хоча членам братства не вдалося реалізувати свої прагнення, та вони посіяли зерно українського слов'янофільства.

Список використаних джерел

1. *Возняк М. Кирило-Мефодіївське товариство / М. Возняк. – Львів, 1921. – 238 с.*
2. *Кирило-Мефодіївське товариство: у 3-х т. – К., 1990. – Т. 1. – 544 с.*

Віталій РЯБОЛУС

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. М. М. Нагорняк

*Прикарпатський національний
університет*

імені Василя Стефаника

Томаш Гарріг Масарик про причини неефективності парламентаризму

Погляди філософа – президента Чехословацької республіки Т. Г. Масарика на демократію і парламентаризм викладені в низці його праць та численних виступах, які опубліковані окремим збірником під назвою «Шлях демократії» [1]. Дотримуючись правди, як єдиного критерію наукової оцінки політичних теорій, Т. Г. Масарик критично й обережно ставився до основних положень теорії ліберальної демократії. Тому не див-

но, що, на відмінну від лібералізму, він значно простіше трактує інститут держави, ототожнюючи його з конкретними інституціями та правами, які визначають спосіб їх функціонування, а іноді, навіть, з окремими чиновниками чи просто громадянами. «...Не держава сама по собі, – пише Т. Г. Масарик, – а лише сотня судових чиновників, стільки ж адміністраційних, стільки ж міністерських, стільки ж членів двору, стільки ж солдатів і так далі, одним словом: слід мати впорядковане, повне бачення держави, а не туманне і порожнє або абстрактне (загальне)». Такий підхід позбавляв державу абстрактності і таємничості, а соціалізація її як інституту, на думку вченого, призведе до зменшення її значущості та справжньої демократизації життя.

У працях «Росія і Європа» та «Світова революція» Т. Г. Масарик висловлює думку, що ідеалом демократії була б безпосередня демократія, але в умовах зростання чисельності всіх народів і держав демократія може бути лише представницькою [2, с. 464, 468]. Визнаючи принцип представництва основним елементом демократії, вчений розвиває теорію представницької демократії. При цьому парламентаризм не розглядався ним як синонім демократії та справедливості, а сам парламент – як місце, де панує здоровий глузд, бо саме тут, підкреслює він, переплітаються взаємні інтереси людей, які попри різницю в суспільному становищі мають знаходити певний компроміс.

Шукаючи причини неефективності парламентської системи, Т. Г. Масарик звертає увагу на те, що вони «значною мірою походять з отого недостатнього досвіду; звідси також оте повторювання, наче папуга, чужих політичних «ізмів» – словом, немає нашої, своєї думки» [3, с. 285]. Такий стан справ здебільшого викликаний непостійністю, недостатньою розважливістю та політичною недосвідченістю населення, що віками знаходилося під іноземним гнітом. «...Люди, – зазначає Масарик, – пригноблені, підневільні, неволею zdeформовані, не можуть легко, миттєво стати вільними духовно». Саме із цим президент Т. Г. Масарик пов'язує те, що «.. й досі стільки людей у нас заперечують державу – недовірою, протидією щодо державного адміністрування, поганими відносинами з цілими верствами співвітчизників – висловлюючись радикально: ще є люди, котрі вболівають більше за злодія, ніж за поліціанта. Наші люди мають патріотичні традиції, це правда. Але нерідко вони залишаються надто позадержавними, антидержавними, навіть анархічними; вони навіть не усвідомлюють того, що це стан старого австріяцтва. Позбутися його – означає здобути відчуття держави і державності, державності демократичної» [3, с. 286]. Такий стан суспільства не може не позначитися на

складі парламенту. Тому, вважає учений, доки не буде досягнуто належного рівня освіти виборців та обраних, доти залишатимуться вади самого парламенту. Без суворого культурного цензу ні партія, ні демократія, ні парламент не зможуть звільнитися від демагогії» [1, с. 210].

Зупинившись на проблемі місця і ролі політичних партій у парламентській демократії, Т. Г. Масарик розглядає партії як організації, підпорядковані представницькому принципу, вказує на тенденцію до їхньої олігархічної бюрократизації. Критично оцінюючи партійну систему, він підкреслював, що інтерес загалу ідентифікується з інтересами партій, а отже, й окремих осіб. Парламенти є представниками не нації, народу чи маси, а лише партій та груп, впливових та сильних особистостей. Аналізуючи програми та політику партій, він робить досить важливий висновок: «...Більшість партій живе за рахунок помилок своїх суперників, і це взаємне заперечення часто має своїм наслідком те, що партії є дуже подібними як за програмою, так і тактикою, копіюють одне одного та навіть противників. Слід відзначити, що дана терція сьогодні простежується і на міждержавному рівні. В умовах посилення взаємозалежності країн відбувається процес поступової «зрівнялівки» партійних програм політичних партій внаслідок ослаблення ідеологічних суперечностей між ними щодо перспектив соціально-економічного розвитку суспільства. Відтак можна побачити своєрідний консенсус ворогуючих партій. Тому час диктує, щоб у кожній політичній партії було стільки спеціалістів, скільки є галузевих міністерств. Це дало б змогу контролювати їх адміністративну діяльність» [4, с. 325].

Серед недоліків, які характерні як для парламентаризму, так і для окремих парламентів, президент Масарик насамперед називає недосконале виборче законодавство, принцип більшості, відсутність належної фахової компетенції, розколи в партіях. Тому, розмірковуючи над шляхами підвищення ефективності роботи представницьких органів влади, Т. Г. Масарик підкреслює необхідність підвищення кваліфікації депутатів, надання партіям права відкликання та заміни одного депутата іншим, а також зменшення чисельності парламенту. Скорочення кількості депутатів він запропонував провести відповідно до їх величини на основі пропорційної системи виборів [4, с. 465]. Досить важливим є здатність політиків до творчої праці та вміння досягати компромісу з важливих питань життя суспільства. На його думку, сесійна зала парламенту не є місцем для праці і роздумів, оскільки це не відповідає його функціям. Справжня робота повинна здійснюватися в комітетах і в подібних або навіть більш вузьких органах, а то й одиницями [4, с. 468]. Саме у створенні компетентних

комітетів, залученні професійних експертів до розробки законодавчих актів, президент Т. Г. Масарик вбачав один із шляхів якісного поліпшення парламентаризму.

На нашу думку, саме інституціоналізація маломасштабних способів здійснення влади або осередків мікровлади призвела до утвердження ідеї суверенітету Чехословацької республіки та завдала удару антидержавницьким силам, а політичний діалог між різними політичними партіями був спрямований на те, щоб через думку, а отже, постійний і наскрізний перегляд соціального простору розв'язувати конфлікт інтересів.

Список використаних джерел

1. *Cesta demokracie. Projevy – članky – rozhovory (1921–1923)*. – Praha, 1934–1918. – D. II. – 560 s.
2. *Масарик Т. Россия и Европа: Эссе о духовных течениях в России / Т. Масарик*. – СПб.: РХГИ, 2003. – Т. III. – Кн. III. – Ч. I. – 468 с.; *Масарик Т. Світова революція за війни й у війні 1914–1918 // Масарик Т. Спомини*. – Львів: Червона калина. – 1935. – Ч. II – 895 с.
3. *Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком / К. Чапек [пер. з чес. Л. Кіцила; післясл. М. Нагорняка]*. – Львів: Астролябія. – 2010. – 464 с.
4. *Масарик Т. Добірні думки. З нагоди 75 літ життя (1850–1925)*. – Прага, 1925. – 485 с.; *Світова революція за війни й у війні 1914–1918 // Т. Масарик Спомини*. – Львів: Червона калина. – 1935. – Ч. II. – 895 с.

Николай ВАТЫЛЬ

Научный руководитель –

д. полит. н., проф. С. В. Решетников

Белорусский государственный

университет

Состоятельность государства: духовные основы (на примере анализа политических взглядов И. А. Ильина)

Состоятельность как соответствие своей собственной природе государства-состояния все чаще используется учеными-политологами в современной научной литературе при построении объяснительных моделей сильного, эффективного государства [2, с. 111]. Обычно, обладающие такой состоятельностью государства характеризуются как сильные, эффективные, самоподкрепляющиеся. Состоятельность есть потенциал

осуществления государством своих первичных функций. В зависимости от того, является потенциал низким или высоким, можно говорить о состоятельности либо несостоятельности государства. Категория «состоятельность государства» начала входить в политический дискурс только в 1990-е годы, поэтому многие ее аспекты до сих пор четко не освещены. Для более детального рассмотрения данного понятия мы обратимся к опыту прошлых исследователей, в данном конкретном случае к результатам научных исследований русского государствоведа И. А. Ильина (1883–1954 гг.).

Хотя термин «состоятельность» редко встречается в текстах мыслителя, значительное внимание в его трудах уделяется таким его содержательным аспектам, как укрепление государственной власти, увеличение потенциала государства, повышение эффективности государственного управления. В своих работах «О сущности правосознания», «Общее учение о государстве и праве», сборнике статей «Наши задачи» мыслитель выделяет в первую очередь не формальные, а духовные основания увеличения потенциала государства, и, следовательно, повышения его состоятельности, так как государство, в понимании Ильина, «есть духовное единство людей, ибо в основе его лежит духовная связь, предназначенная для того, чтобы жить в душах и создавать в них мотивы для правильного поведения» [1, с. 260]. К духовным основам государства Ильин относит:

- солидарность (добровольное признание гражданами единства своих частных интересов друг с другом и с государством в целом);
- патриотизм (осознание сопринадлежности и чувство любви к «самому национальному духу», совокупную и совместную жизнь которого организует и ограждает государство);
- культ ранга (выстраивание системы управления с учетом индивидуальных свойств субъекта);
- доверие к государственной власти;
- уважение к историческим, культурным традициям своего народа;
- органическое восприятие государственности.

Пути формирования, укрепления и защиты духовных основ состоятельности государства мыслитель сформулировал в виде шести принципов, или аксиом, власти. Первая аксиома – верховенство права по отношению к власти. Вторая аксиома – единство и неделимость власти в пределах каждого политического союза. Третья аксиома – открытость управленческой элиты, ее строгий качественный отбор. Четвертая аксиома – только защита единого интереса всех граждан может лежать в основе программ политических партий. Пятая аксиома – недопущение по-

пулізма, реальність реформ і програм, проводимих властью. Шестая аксіома – реалізація принципів розподіляючої справедливості, учить індивідуальні духовні особливості кожного громадянина.

Список использованных источников

1. *Ильин И. А. Собрание сочинений: в 10 т. Т. 4 / сост. и коммент. Ю. Т. Лисицы; худож. Л. Ф. Шканов. – М.: Русская книга, 1994. – 576 с.*
2. *Ильин М. В. Состоятельность государств / М. В. Ильин // Современное государство: политико-правовые и экономические исследования: сб. науч. трудов. – М., 2010.*

Леонід ШУМСЬКИЙ

Науковий керівник –

к. філ. н., доц. О. В. Крисенко

Харківський національний

університет ім. В. Н. Каразіна

Еволюція і концептуалізація поняття «правова держава» в політичних поглядах Карла Шмітта

Відомо, що історик дивиться в далечінь минулого з висоти досягнень своєї епохи. У свідомості розсудливих людей за всіх часів звичайною річчю було те, що поняття права й законності мають бути чітко врегульованими і що держава перебуває на службі права. На сьогодні відомі різні трактування й зловживання в системі понять «правова держава», тому варто розглянути кожний приклад як у синхронному зрізі, так і в усій послідовності розвитку відповідної ситуації.

Щоб з'ясувати суть тлумачення поняття «правова держава» з декількох позицій, звернемося до оригіналів фундаментальних робіт видатного німецького мислителя минулого століття – філософа й політика, правознавця, теолога та соціолога Карла Шмітта (1888–1985), відомого вітчизняному дослідникові з нечисленних спорадичних перекладів.

Правова держава як поняття політичної полеміки набуло популярності завдяки тому, що «згусток смислу» вдало застосовувався для позначення відмінних і протилежних понять «юриспруденції» та «державної машини». Не існує держави, яка відкрито визнала б себе неправовою.

У сфері політичних метаморфоз поняття «правова держава» стає зрозумілим і конкретним завдяки антитезі, якою в ліберальній полеміці звичайно є «авторитарна держава». Лібералізм упродовж минулого століття розумів у цьому значенні будь-яку неліберальну державу: абсолютну монархію, фашистську, націонал-соціалістичну або більшовицьку державу трактували як однаково незаконні й неправові.

Іншими антитезами до поняття «правова держава», за К. Шміттом, є: чиновницька держава, фінансова, держава загального благоденства й передусім поліційна держава. Сама ліберальна правова держава, яка панувала в XIX ст., простим додаванням слів «християнська», «громадянська», «національна» або «соціальна» ставала презентацією звичайної модифікації поняття [2, с. 110]. Як підсумок, Партія Католицького центру Веймарської системи вважає державу християнською правовою, Народна партія – національною, а соціал-демократи – соціальною правовою державою.

Розглядаючи правову державу як філософсько-правове поняття, К. Шмітт розумів державу, виходячи з її загальної структури, як таку, що являє собою певну цілісність. Остання зумовлює функції конкретних і містких матеріальних понять «права» та «держави», характер відносин влади з Фемідою.

Німецький учений говорить про необхідність повернутися до світоглядних позицій стосовно права й держави. «Релігійному устроєві життя народу відповідає теократія, тільки почуттєвому сприйняттю – деспотія, почуттєво-розумним життєвим цілям – т. зв. правова держава, в якій свобода громадянина з такими життєвими принципами є основним положенням» [2, с. 111].

Охоплюючи широке поняттєве поле філософської сфери, К. Шмітт висловлював міркування щодо філософії права І. Канта, який побачив у державі певний «інститут права», де люди об'єднані законом, що стало філософською конструкцією індивідуалістичної правової держави.

На думку Г. Гегеля, держава має бути не тільки правовою, але й «імперією моральності». Серед інших поглядів на проблему правової держави, узятих К. Шміттом для порівняння, слід відзначити раціональну позицію Л. Штайна. Останній вважав державу особливим явищем, завдяки якому можна розмежувати урядове право та закони, самоврядування, а також права, які стосуються окремого громадянина, і захистити самостійність цих трьох чинників від можливого владного тиску уряду [2, с. 111].

Аналізуючи правову державу як інструмент у науці про право, К. Шмітт передбачав втілення в життя суперечливих світоглядних, пра-

вових *ad rem* поглядів на проблему. Зокрема, найрізноманітніші уявлення про законність реально виявляються у використанні правової держави як інструмента, «заміняючи змістовний, субстанціональний аспект поняття формальними, функціональними підходами» [3, с. 124]. Як наслідок, відбувається перетворення правової держави на свою протилежність – законодавчу державу.

«Нова влада в Німеччині почала з видання цілої лавини законів і декретів, про виконання яких ніхто не дбав. Кожен член суспільства засвоїв, що відмінності між поняттями права та моралі немає. Якщо у свідомості закріпилося право, ідентичне оголошеним і пропагандованим положенням моралі, то навіщо тоді потрібні спеціальні закони?» [1, с. 617]. Філософ та політолог Г. Арндт головним предметом своїх досліджень обрала тоталітарні режими двадцятого сторіччя. У своєму науковому трактаті «Елементи та витоки тоталітарного планування» вона дослідила, як може статися, що люди робляться повністю підвладними політичним системам. Засобами влади останніх вона називає застосування терору та постійне скасування громадянських свобод.

Таким чином, у 30-ті роки ХХ століття в німецькому політичному салоні ліберальні, націонал-соціалістичні та комуністичні спільноти декларували себе як правові держави, от тільки утверджують вони свої ідеали законності «своєрідним чином» [2, с. 112].

Необхідними для кваліфікації держави як правової К. Шмітт називає такі кроки, актуальні й у наш час:

1) у конституційно-правовому сенсі потрібна конституція, де структура держав закріплена на основі поділу влади: законодавства, уряду, управління, правосуддя; має бути укладений кодекс свобод: свобода особистості, волевиявлення, віросповідання та ін.;

2) в адміністративно-правовому полі конституції важливі законність управління, пріоритет і дотримання закону, розширення суб'єктивних громадських прав, щоб можна було впливати на державу, створення правового захисту для громадських прав.

К. Шмітт також акцентує увагу на перегляді кримінального права відповідно до реалій безбережної сучасної політичної ситуації.

Проведене дослідження переконливо свідчить про те, що, як частка концентрованої енергії своєї епохи, концептуальна спадщина такої помітної постаті в історії політичних досліджень, як К. Шмітт, дає змогу глибше осмислити ознаки становлення нових парадигм знання в просторі всіх гуманітарних наук.

Список використаних джерел

1. *Arendt H. Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft / H. Arendt. – München, 1995. – 758 s.*
2. *Schmitt C. Der Rechtsstaat / C. Schmitt // Staat, Großraum, Nomos. Hrsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker&Humblot, 1995. – 688 s.*
3. *Schmitt C. Was bedeutet der Streit um den «Rechtsstaat»? / C. Schmitt // Staat, Großraum, Nomos. Hrsg., von G. Maschke. – Berlin: Duncker&Humblot, 1995. – 688 s.*

Андрій ПАНАРІН

Науковий керівник –

к. філос. н., доц. М. В. Поліщук

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Політична стабільність та стійкість: співвідношення категорій

Держава, як і саме суспільство, динамічно розвивається. Тому одним із актуальних завдань його ефективного функціонування є досягнення стійкого стану, внутрішнього спокою, рівноваги всіх компонентів та інститутів названої системи.

Згідно з найбільш поширеними енциклопедичними трактуваннями політична стабільність – це система зв'язків між різними політичними суб'єктами, якій властиві певна цілісність і здатність ефективно реалізувати покладені на неї функції [4, с. 281].

Вважають, що в загальнотеоретичному плані близькими до поняття «стабільність» виступають такі категорії, як «незмінність» і «стійкість». Вони характеризують переважно окремі специфічні процеси, що відбуваються в різних сферах суспільного життя. Так, незмінність вважається процесом, при якому в межах певних часових і просторових інтервалів стан певних об'єктів за основними ознаками і математичними критеріями залишається величиною постійною [1]. Стойкість визначає політичні процеси з погляду їх здатності утримувати зміни (коливання) в заданих межах і відповідних параметрах, які свідчать про здатність системи відновлювати порушену рівновагу. Разом із тим стабільність – це більш складна категорія, що включає комплексну оцінку характеру взаємодії та

рівень можливих наслідків, всіх складових, взаємозалежних та взаємо-впливаючих елементів у системі політичних координат.

Із самого початку поняття «стабільність» трактувалося як стійкість, стан рівноваги, сталість, непохитність. Але в міру зміни методологічної бази (наприклад, у зв'язку з появою нових напрямів досліджень в природничих науках, таких як синергетика), а також в ході парадигмальних змін соціальних систем термін «стабільність» поступово набув іншого змісту, який можна трактувати як, навіть, протилежний наведеному. У сучасній науковій літературі «стабільність» означає динаміку змін і неминучість змін, щоправда, при досить високому ступені їх впорядкованості. Згідно з трактуванням російського науковця В. Пастухова, стабільність перехідного суспільства – це стабільність його зміни. [3, с. 7–9]. Збереження ж в перехідну епоху status quo свідчить, на думку дослідника, про негативні риси процесу трансформації. Простеживши у низці публікацій з різних наукових дисциплін еволюцію терміна «стабільність», спробуємо дати йому сучасне формулювання: стабільність – це опис динамічного стану складної системи з певним внутрішнім порядком.

Перш за все необхідно зупинитися на поняттях політичної «стійкості» і «стабільності», опозиційними до яких є категорії «нестійкості» і «нестабільності». Ці поняття проникли в найрізноманітніші концепції політичної динаміки, але найбільш детально вони розроблені в рамках структурно-функціонального підходу, синергетики і теорії катастроф. Вихідним пунктом для аналізу політичної динаміки виступає категорія «стійкості» політичного процесу, яка означає, по-перше, його певний період, який має відповідні часові рамки і темпоральні характеристики, і, по-друге, рівень підтримки цілісності та системної організованості певного політичного порядку.

Відповідно до теорії катастроф стійкість динамічної системи зумовлена дією двох полярних тенденцій, одна з яких пов'язана з відтворенням та збереженням «старих» системних якостей (системоутворюючих, або т. зв. «негативних»), у той час, як друга – навпаки, забезпечує «позитивну» можливість адаптації політичних структур до «нових» умов та змін зовнішнього середовища [2, с. 42]. При цьому динамічна стійкість політичного порядку на тій чи іншій фазі політичного процесу має відносний характер щодо безперервної мінливості соціального середовища, плинності соціального поля. «Динамічна стійкість» політичного процесу слугує для різних держав певним ідеальним типом або ідеальною моделлю, що дає можливість ефективно долати кризи розвитку і вирішувати соціальні проблеми. У зв'язку із цим, значної популярності серед теорій

соціально-політичних змін сьогодні набула концепція т. зв. «сталого розвитку» (Sustainable development), до реалізації якої найбільше за всіх наблизилися розвинені країни Європи і Північної Америки, а також Японія й Австралія.

Більш вузьким поняттям є категорія «політичної стабільності». Стабільність співвідносять із ситуативними і оперативними параметрами політичної динаміки, а стійкість – зі стратегічним та історичним її вимірами. Стабільність в країні може бути досягнута шляхом тактичного управління й укладення тимчасової угоди між основними політичними силами (шляхом укладення т. зв. пактів), але до стратегічної стійкості політичного життя може бути ще дуже далеко, як це було у Франції в лютому 1848 р., коли незважаючи на те, що робітники і буржуазія склали Тимчасовий уряд, уже в червні цього ж року вони зіткнулися на вулицях Парижа в барикадних боях.

Органічна стійкість, інертність, на відміну від просто стабільності, пов'язані не лише з легким порушенням рівноваги двох чи кількох громадських сил, їх більш-менш нестійким перемирям, а з дією певної інтегруючої «формули», в яку порівняно надовго входить політична культура всього суспільства [5, с. 48].

Отже, політична стабільність своєю суттю є таким станом політичної динаміки, при якому досягнуто тимчасової рівноваги (або балансу) сил основних політичних акторів, після якого можлива і подальша дестабілізація, порушення даного балансу. Процеси встановлення тимчасової стабільності при відсутності стратегічної стійкості дуже характерні для багатьох політичних режимів країн Азії та Африки.

Список використаних джерел

1. Алісова Л. Н. *Политическая социология [Электронный ресурс]* / Л. Н. Алісова, З. Т. Голенкова, В. Н. Иванов [и др.]. – Режим доступа: http://society.polbu.ru/alisova_politsociology/ch38_i.html
2. Касті Дж. *Большие системы: связность, сложность, катастрофы* / Дж. Касті. – М.: Мир, 1987. – 216 с.
3. Пастухов В. *Парадоксальные заметки о современном политическом режиме* / В. Пастухов // *Pro et Contra*. – 1996. – Т 1. – С. 7–9.
4. *Политология: энциклопедический словарь* / сост. Ю. И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.
5. Салмин А. М. *Генезис и дисфункции «государства-провидения»: к изучению инерционных состояний политической системы (опыт Франции)* / А. М. Салмин // *Буржуазное общество в поисках стабильности* / отв. ред. А. А. Галкин. – М., 1991.

Віталій ЯРЕМА

Науковий керівник –

к. і. н., вчений секретар В. О. Перевезії

Інститут політичних

і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

Евристичний потенціал методології раціонального вибору для дослідження проблем формування і завершення роботи коаліційного уряду

Теорія раціонального вибору, яку деякі дослідники іменують методологією [1, с. 182], є однією з найпопулярніших у сучасній політичній науці. Про її популярність та заснованого на ній дослідницького дизайну свідчить такий факт: наприкінці ХХ ст. в журналі із стабільно найвищим у світі імпаکت-фактором «American Political Science Review» за різними оцінками, від 20 до 40% публікацій припадало саме на дослідження, засновані на теорії раціонального вибору [2, с. 5].

Теорія раціонального вибору за своїми базовими установками є достатньо чіткою і зрозумілою. У центрі її уваги – раціональна діяльність суб'єкта (актора), поведінка якого спрямовується максимізацією вигоди. Міра вигоди визначається за допомогою повного і наскрізного впорядкування преференцій і досягається за допомогою дій, доступних для актора. Ця доступність охоплює дозволеність (інституційний фактор) і спроможність (політико-культурний фактор). Важливою також є поінформованість суб'єкта. Цілком поінформованим вважається актор, який знає всі можливі варіанти перебігу та наслідків дії, що відкрита для нього. Якщо актор – цілком поінформований, він обере найбільш вигідний варіант. С. Уолт (S. Walt) зазначає: «Теорія раціонального вибору є індивідуалістичною: соціальні й політичні наслідки розглядаються як колективний результат індивідуального вибору (або як результат вибору, зробленого одиничним актором) [2, с. 10]. У випадку формування і завершення роботи коаліційних урядів одним із одиничних акторів є партії.

У межах досліджень, заснованих на теорії раціонального вибору, виділяються дві великі групи: математичне моделювання процесів «народження» і «смерті» коаліційних урядів (умовно назвемо їх теоретичними) та праці, в яких на конкретних даних перевіряються висновки перших (емпіричні). Різняться ці групи досліджень за методологічним стилем: «Ем-

пірики сприймають досліджувані випадки як основний об'єкт інтересу. Вони збирають інформацію з питань, що ймовірно стосуються утворення і руйнування урядів, та аналізують ці дані на предмет закономірностей, що можуть пролити світло на предмет дослідження» [3, с. 2]. Їх центральним проектом є компонування певного переліку змінних, об'єднання яких якнайефективніше пояснює формування і розпад урядів у реальному світі. Теоретики ж намагаються охопити суть складних політичних ситуацій у формальних моделях, що виражені в абстрактних і символічних термінах. Основу цього напрямку досліджень складає математична теорія ігор, що займається моделюванням ситуацій прийняття рішень з елементами спілкування та дії. В емпіричних дослідженнях, як правило, використовується статистичний аналіз конкретних даних. Науковці цього напрямку аналізують вплив на формування і завершення роботи коаліційних урядів (залежні змінні) особливостей країни, атрибутивних характеристик самих коаліційних урядів, інститутів, критичних подій чи преференцій ключових політичних акторів (незалежні змінні) та роблять висновки про ймовірність їх впливу на ці процеси. Натомість, представники теоретичного напрямку, навпаки, базують свою роботу на об'єднанні припущень та отриманні зображеного в традиційному стилі математичних моделей опису основних рис формування і завершення роботи урядів. Формально-теоретичні конструкції є детерміністичними, тобто передбачають результати стратегічної взаємодії між партіями завжди точно, і ці результати повинні бути саме такими, якщо теорії – вірні. Означені підходи до вивчення проблем формування та завершення роботи коаліційних урядів, тим не менше, є однаково цінними. Теоретико-ігрове моделювання дало поштовх розвитку багатьох важливих ідей. Емпіричні ж дослідження надали конкретні дані про коаліційні уряди.

Починаючи з перших праць у 50–60-х рр. ХХ ст. і до сьогодні, для вивчення проблеми формування коаліційного уряду використовуються положення теорії раціонального вибору, на основі якої сформульовано низку продуктивних в емпіричному плані теорій. Мінімально-виграшна теорія Дж. фон Ноймана (J. von Neumann) і О. Моргенштерна (O. Morgenstern), теорія мінімального розміру В. Гемсона (W. Gamson) і В. Райкера (W. Riker), а також теорія переговорних пропозицій М. Лейзерсона (M. Leiserson) дали евристичні результати у вигляді таких гіпотез: скоріш за все буде сформовано коаліційний уряд, що: а) контролює парламентську більшість; б) належить до типу мінімально-переможних; в) залучає до свого складу якнайменшу кількість партій-учасниць. Теоретичні моделі, зорієнтовані на здійснення політики Р. Аксельрода (R. Axelrod),

А. де Сваана (A. de Swaan) та ін., передбачають також врахування політичними акторами ідеологічної дистанції між очікуваними напрямками політики потенційних членів коаліційного уряду та їх політичними платформами (йдеться про розміщення політичних партій на традиційному «ліво-правому» ідеологічному вимірі) і дають можливість сформулювати ще три гіпотези. Отож, скоріш за все буде сформовано коаліційний уряд, в якому: а) ідеологічна дистанція між двома крайніми партіями-учасницями є мінімальною; б) політичні партії є ідеологічно суміжними; в) бере участь стрижнева партія.

Пояснення завершення роботи коаліційних урядів спочатку ґрунтувалося на ідеї про його корелятивний зв'язок з атрибутивними характеристиками партійних систем (рівень фрагментованості, ідеологічна компактність), а також самих урядів (статус більшості, мінімально-переможний статус). Пізніше Е. Брауном (E. Browne) і його послідовниками запропоновано альтернативне пояснення, засноване на ідеї існування уряду у світі «критичних подій» – скандалів, міжнародних конфліктів, фінансових і монетарних криз, смертей і хвороб ключових особистостей – кожна з яких становить загрозу для його перебування при владі. Ці підходи за своєю суттю є емпіричними. Внаслідок дискусій, що виникли наприкінці 80-х рр. XX ст., було розроблено інтегровані моделі, такі як, наприклад, некооперативна теоретико-ігрова модель А. Лупії (A. Lupia) і К. Стрьома (K. Strom), підхід історії подій Дж. Альта (J. Alt), Г. Кінга (G. King) та ін. Їх теоретичні положення дають можливість сформулювати такі гіпотези: а) що більшим є очікуване зростання кількості парламентських місць внаслідок проведення негайних виборів для урядових партій (у ситуації коаліційного уряду більшості), то більш імовірним є завершення його роботи; б) що більшим є очікуване зростання кількості парламентських місць внаслідок проведення негайних виборів для опозиції (у ситуації коаліційного уряду меншості), то більш імовірним є припинення його роботи; в) ефект імовірного завершення роботи коаліційного уряду з огляду на очікуване зростання кількості парламентських місць, у разі проведення негайних виборів (для урядових партій чи опозиції), зростатиме з наближенням конституційно передбачених виборів.

Отже, методологія раціонального вибору має значний евристичний потенціал для дослідження проблем формування і завершення роботи коаліційного уряду. Вказані нами гіпотези, що є одним з можливих його виявів, можуть бути теоретичним підґрунтям для подальших емпіричних перевірок конкретних даних про «народження» і «смерть» коаліційних урядів.

Список використаних джерел

1. Вейнгаст Б. *Политические институты с позиций концепции рационального выбора* / Б. Вейнгаст // *Политическая наука: новые направления* / под ред. Р. Гудина, Х.-Д. Клингеманна [пер. с англ.; под ред. Е. Б. Шестипал]. – М.: Вече, 1999. – С. 181–204.
2. Walt S. *Rigor or Rigor Mortis? Rational Choice and Security Studies* / Stephen M. Walt // *International Security*. – Spring, 1999. – Vol. 23. – № 4. – P. 5–48.
3. Laver M. *Models of Government Formation* / Michael J. Laver // *Annual Review of Political Science*. – 1998. – Vol. 1. – P. 1–25.

Олександр РИБАК

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. Н. Ю. Ротар

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Внутрішньополітичні ризики в Україні: проблеми оцінки

У багатьох найвідоміших рейтингах Україна займає досить низькі позиції. При всіх недоліках методик їх складання, вони ілюструють загальну картину наявності в Україні серйозних проблем. Зокрема, наша країна виявилася лише 82-ю серед 133 держав у рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму. Нерозв'язні проблеми з корупцією ілюструє 134-те місце країни серед 180 держав у щорічному рейтингу сприйняття корупції. А за індексом об'єктивних ризиків для ведення бізнесу займає 74-те місце у світі зі 133 країн і розташовується між державами Буркіна Фасо (Африка) і Республікою Східний Тимор поблизу Індонезії [1].

При цьому проблемою є не тільки низькі рейтинги України як такі, а присутня останніми роками низхідна динаміка нашої країни в цих рейтингах. Одним з факторів, які визначають подібну динаміку, є наявність специфічних політичних ризиків в сучасній Україні.

Найбільші побоювання у зв'язку з політичними ризиками після президентських 2004 та парламентських 2010 рр. були пов'язані з передвиборчою кампанією в Україні. Рейтингові агентства та деякі консалтинго-

ві компанії оцінювали ситуацію як стан політичної нестабільності, маючи на увазі невизначеність, пов'язану з перемогою тієї чи іншої команди, і, відповідно, пов'язаними з ними елітами, а також майбутню жорстку політичну боротьбу за владу. В цьому контексті потенційні ризики відзначалися у таких напрямках – зміна політичного курсу майбутнього українського керівництва (у тому числі відхід від ліберально-економічної моделі, зростання популізму в політиці тощо); боротьба різних фінансово-промислових груп за вплив у країні, за консолідацію своїх економічних і політичних позицій або навіть за перерозподіл власності.

Ситуація загострювалася і тим, що в українському суспільстві до цих пір не відбулася належна консолідація еліт. Водночас, в Україні немає прозорої системи представництва інтересів. Партійна система з цією роллю не справляється, і тому представництво інтересів здійснюється через своєрідний елітарний корпоративізм або за допомогою тіншового лобізму. Президентська система, в рамках якої «переможець отримує все», призводить до зайвого напруження боротьби з можливими подальшими рішеннями щодо перерозподілу влади і власності. Частково ці побоювання були подолані після заспокійливих жестів В. Ющенка, який фактично заявляв про демократію. Однак очевидно, що системні умови для ситуації невизначеності усунені не були. Цей фактор ризику (безкомпромісна боротьба груп еліт за перерозподіл сфер впливу) зберігся і періодично актуалізується. Наприклад, враховуючи низький рівень консолідації еліт, в західних експертних колах панує думка про протиборство великих кланів за ресурси і владу – з великими побоюваннями західні аналітики дивилися на українські президентські вибори 2010 р., які розглядалися як один із прикладів класичного політичного ризику для України [2].

В короткостроковій перспективі в якості фактора невизначеності для довготривалих ризиків залишається неясність з дотриманням верховенства права, адже арешти і утиски опозиції спотворюють міжнародний імідж держави, тим самим уряд ставить себе під можливість введення санкцій проти України зі сторони міжнародної спільноти, також отримання негативних оцінок в міжнародних рейтингах.

Мабуть, сплеск подібних настроїв і оцінок всередині держави очікує на нас з прийдешніми парламентськими виборами 2012 р.

Зауважимо, що із застосуванням а-ресурсу з боку Партії регіонів на майбутніх виборах відбудеться зростання державних витрат. Ще до президентських виборів 2010 р. багато експертів вказували на зростання популізму в політиці керівництва країни – збільшення соціальних витрат в надії «купити» голоси виборців, і розглядали його як фактор політико-

економічного ризику для України (загроза макроекономічної стабільності). Нині, на хвилі кризи, заяви про ризик популізму в політиці нинішньої влади звучать знову – але вже через реакцію уряду на стабілізацію фінансового сектора, прагнення пом'якшити наслідки кризи для населення через побоювання зростання соціальної напруги в країні.

При цьому на хвилі оцінок минулих президентських виборів зберігаються вказівки і на «класичні» для України оцінки ризиків популізму з політичними цілями (завоювання популярності у виборців). Однак справедливості заради відзначимо, що подібні коментарі розглядаються головним чином в контексті аналізу ризиків в зв'язку з проведенням реформ. Підбиваючи певний підсумок сказаному вище, відзначимо, що західні консалтингові структури в рамках існуючої теоретико-концептуальної парадигми розглядають як негативний, ризиковий фактор не активізацію економічної політики держави саму по собі, а його «непрофільну» активність, коли в політичних чи економічних цілях реформи і рішення структурних проблем відбуваються на засадах принципів «кланового інтересу». А оскільки ця практика в Україні не зникає, то і її критика буде тільки наростати [3].

Однак, ми вважаємо, що фактор глобальної економічної кризи також серйозно вплинув на Україну, яка, як відомо, постраждала від неї сильніше, ніж більшість інших країн пострадянського простору. Низька конкурентоспроможність українських компаній на глобальних ринках поєднана з низькою конкурентоспроможністю товарів вітчизняного виробництва навіть на внутрішньому ринку, технологічна відсталість економіки призвели до того, що можливості внутрішнього розвитку та реструктуризації економіки виявилися обмеженими. Помітно зросла соціальна напруженість. Вжиті урядом заходи антикризового регулювання не були оптимальними по цілому ряду напрямів. Все це не могло не позначитися на оцінках і рейтингах нашої країни, які опинилися в очевидному знижувальному тренді. За своїми рейтингами Україна все ще залишається в нижчій лізі гравців в глобальній економіці. Списувати ситуацію тільки на ангажованість рейтингових і консалтингових агентств безглуздо. Що стосується впливу існуючих політичних ризиків на сьогодишню ситуацію у державі, то необхідно зазначити, що самі по собі політичні та транспарентні ризики далеко не завжди відлякують закордонних партнерів. Існує цілий набір інструментів, що дають можливість ефективно ними управляти. Це і спільна участь уряду країни з інвестором в управлінні підприємством, лобювання, вибудовування «правильних» альянсів з місцевими компаніями, добре налагоджена система *government relations* тощо. Про-

те в умовах відсутності чітких і недвозначних правил гри ці інструменти виявляються недостатньо ефективними.

Список використаних джерел

1. *Fitch Ratings* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fitchratings.com/jsp/general/login/LoginController.faces>
2. *Impact of the Presidential Campaign on the Political Stability* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/Political_risks4_Jan2010e.pdf
3. *Emerging Europe Monitor* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.emergingeuromonitor.com/lp/trial.php?gclid=CIPRt9jBhK4CFcWEDgody1ky2w>

Антон ШКУРО

Науковий керівник – д. політ. н.,

проф. Бурдяк В. І.

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Підготовчий етап у прийнятті політичних рішень

Здатність ефективно прийняти відповідне рішення в політиці завжди супроводжується чіткістю постановки досягнення конкретної мети і цілей. У дослідженнях теорії прийняття політичних рішень існують різні судження науковців щодо кількості етапів при прийнятті рішень. Проте, найбільш важливим і необхідним слід визначити етап підготовки до прийняття рішення. Зважаючи на сучасний стан політики в Україні та розбіжності у результатах попередньо прийнятих політичних рішень, доцільно звернути увагу на те, як правильно повинен відбуватися аналіз інформації для прийняття рішення, узгодження інтересів груп, передбачення можливих наслідків.

Варто зауважити, що в системі функціонування органів державної влади вибір політичної мети зумовлює і вибір засобів її реалізації. У демократичній, парламентській системі найбільш традиційний шлях реалізації мети – це постановка проблеми в парламенті та прийняття рішення законодавчою владою. Тому досягнення мети має вигляд діяльності лідерів і груп щодо організації вибору політичного рішення, яке найбільш адекватно задовольняє політичні цілі. Беручи до уваги систему дій, необ-

хідною умовою є кінцевий результат, що свідчить про ефективність прийнятого рішення. Так, американські дослідники П. Сабатер та Д. Мазменіан намагалися проаналізувати певні умови, за яких політичне рішення, закони чи інші державні акти, що мають на меті важливі зміни у політиці, зможуть дійсно досягнути своєї мети. Вони виділяють п'ять таких умов:

- проект має базуватися на глибокій теорії відносних змін у цільовій групі, яка своїми діями повинна досягнути кінцевої мети рішення;
- статутні чи інші базові політичні рішення мають містити у собі недвозначні політичні директиви. Структура імплементаційного процесу повинна задовольнити цільову групу, а сам процес сприйматися, як бажаний;
- лідер імплементаційного процесу повинен бути професійним керівником, відрізнитися певною політичною майстерністю для здійснення встановлених законом цілей;
- впродовж імплементаційного процесу активними прихильниками програми мають бути групи виборців і хоча б декілька представників законодавчої влади (або голови виконавчої влади) при умові, що судова влада буде нейтральною або підтримуватиме цей проект;
- важливо, щоб відносні пріоритети статутних цінностей не руйнувалися появою конфліктної громадської політики чи змінами у соціально-економічній політиці, що своєю чергою може призвести до руйнування теорії статуту та політичної підтримки [2]. Втім, американський дослідник Дж. Е. Девіс вважає, що будь-яка група, у тому числі й політична, якщо у ній немає конфлікту, буде схильна до одноставного визнання установки, яка є у лідера [1].

Зазвичай у теоретичному розрізі процес прийняття рішень намагаються диференціювати з різних точок зору. Але найбільш проста з них проводиться шляхом виділення трьох основних етапів: підготовчий, етап постановки цілей і етап їх реалізації. На підготовчому етапі процесу прийняття рішень виробляється ідентифікація і формулювання проблеми. З цією метою формулюється база даних, достатніх для виокремлення проблем, що потребують рішень, виробляється перелік найбільш важливих для держави проблем («порядок денний»), виділяються і формулюються найбільш значущі серед них питання, а також визначаються критерії вимірювання проблеми і досягнення успіху в її вирішенні.

Не менш важливою ланкою підготовчого процесу є аналіз інформаційного масиву. Підготовка і прийняття рішення передбачає насамперед

збір та обробку необхідної інформації, яка відіграє визначальну роль у формуванні рішення. Своєчасне отримання, обробка та передача достовірної і достатньо повної інформації дає можливість приймати виважені політичні рішення, вдосконалювати внутрішні та зовнішні системні зв'язки і, як наслідок, у більшості випадків забезпечувати прийнятну ефективність рішень [3, с. 112–114]. На цьому етапі з'ясовується директивна інформація та правовий аспект проблеми, вивчається нормативна інформація і наукові напрацювання з питання, що вирішується, досвід, збирається внутрішня поточна інформація і дані про ресурси для реалізації рішення. Основними вимогами до інформації, яка збирається та обробляється, є: повнота, якість, цінність, корисність, достовірність, точність, актуальність, щільність, оперативність, доступність.

Якщо взяти до уваги сферу державного управління, то явними є три типи проблемних ситуацій і відповідних завдання, у зв'язку з якими розглядаються різні альтернативи дій і приймаються рішення. По-перше, це добре структуровані (стандартні) завдання, які державні органи періодично вирішують, наприклад, у зв'язку з появою певних умов (скажімо, у зв'язку з підготовкою комунальних служб до зими, навігаційними заходами, збором врожаю і т. д.). У подібних випадках вже є відпрацьовані алгоритми рішення, підкріплені багатим минулим досвідом, відомими термінами. Як правило, завдання цього типу досить швидко переформулюються в меті, містять розгалужену систему підзвітних дій, компонентів сформульованих і готових до реалізації цілей.

До іншого типу завдань належать завдання слабо структуровані, при їх вирішенні прогнози дають не цілком переконливі результати. І нарешті, завдання третього типу – це неструктуровані завдання, при оцінці яких взагалі відсутні критерії об'єктивно кращого і які не зрозумілі ні з погляду цілей, ні з погляду коштів, темпів і ресурсів забезпечення. Необхідні компоненти рішення погано описуються кількісно і виявляються лише в міру розвитку ситуації. Таким чином, вирішення цих завдань вимагає творчих підходів, які передбачають руйнування старих стереотипів і перегляд раніше відомих підходів. Як наслідок, ефективність прийнятих у зв'язку з такими ситуаціями рішень може бути суттєво знижена.

Доречно зазначити, що способом уточнення можливостей держави у вирішенні завдань усіх зазначених типів є формулювання підцілей, покликаних диференціювати програму дій держави у зв'язку з конкретними груповими та індивідуальними виконавцями, зняти суперечності між короткостроковими і довгостроковими установками і закласти основи для формування відповідних організаційних структур.

Отже, теоретичне осмислення процесу прийняття політичних рішень, в будь-якому випадку, починається з аналізу початкового етапу. Адже саме процес збору інформації, аналізу ситуації, визначення цілей в подальшому спроможний проілюструвати значення того рішення, що було прийнято із врахуванням усіх процесуальних особливостей.

Список використаних джерел

1. *Льчишин Л. Політичні рішення : особливості прийняття та імплементації [Текст] / Л. Льчишин, М. Поліщук // Вісник Львівського університету. – Серія: філософські науки, 2002. – Вип. 4. – 352 с.*
2. *Девис Дж. Соціологія установки [Текст] / Дж. Девис // Американская социология. – М., 1972. – 64 с.*
3. *Карданская Н. Основы принятия управленческих решений : учеб. пособ. [Текст] / Н. Карданская. – М.: Русская деловая литература, 1998. – С. 112–114.*
4. *Князев В. Філософсько-методологічні засади державно-управлінських рішень [Текст] / В. Князев, В. Бакуменко // Вісник УАДУ. – 2000. – № 2 – С. 345.*

Оксана ЗАВІНСЬКА

Науковий керівник –

к. політ. н. І. С. Недокус

*Чернівецький національний
університет*

іме. Ю. Федьковича

Дослідження політичного режиму сучасної Росії в політичній науці

Результати та специфіка трансформацій та побудованих на пострадянському просторі нових політичних режимів – одна з найбільш актуальних тем в експертному середовищі Росії в рік 20-ї річниці розвалу СРСР. Аналізуючи пройдений шлях, більшість дослідників доходять висновку, що особливістю пострадянських трансформацій (і в Росії передусім) є відставання у створенні електоральних демократій. В Росії (як і в решті пострадянських країн) переможець виборів отримує все. Тому інтерес еліт задовго до голосування вже підпорядковується не завданням розвитку, а необхідності вбудувати свої групові і корпоративні інтереси в нову кон-

струкцію влади. Наслідок такої схеми – деінституціоналізація політичного і, значною мірою, економічного життя. Сильні і стійкі інститути в такому середовищі не потрібні, їх і немає [1].

Результати постійного соціального моніторингу російського суспільства свідчать, що майже за 20 років трансформації розуміння росіянами демократії залишилось переважно патерналістським (як інструменту поліпшення життя), а ціннісні погляди більшості російських громадян характерні для режимів авторитарного типу, в межах якого не відбувається відокремлення держави від суспільства [3].

Щодо оцінки демократичності нинішнього президента РФ, то серед більшості в цілому схвальних відгуків політичних ініціатив Д. Медведєва були й критичні оцінки. Російський інституціоналіст Володимир Гельман назвав політичні ініціативи Медведєва «косметичними» [2]. А наприклад, директор Інституту енергетичної політики Володимир Мілов, ознайомившись із текстом послання, зробив акцент на тому, що негативна характеристика ситуації в Росії по результатах перебування на вищій державній посаді В. Путіна позбавлена спроб покласти відповідальність за це на владу і побудовану в країні політико-економічну систему. Єдиним новим елементом риторики президента, на думку опозиційного експерта, можна було вважати зухваліше, ніж раніше, прагнення перевести стрілки відповідальності за складне становище справ з влади на російське суспільство.

Експертні оцінки першого повного президентського року Д. Медведєва (2009 р.) були критично-стриманими. Головне завдання, яке реалізує на посаді президент, трактувалось на той момент експертами як збереження політичного статус-кво в умовах світової фінансової кризи, від якої потерпала і російська економіка. Політичні інструменти «консервації» стабільності – подальша деінституціоналізація та персоніфікація влади. Економічний інструментарій «стабілізації» протягом кризових 2008–2009 рр. – використання урядового Резервного фонду.

Більш критичні оцінки, – наприклад такі, як «тупик стабільності», – отримав 2010 рік, другий повноцінний рік президентства Д. Медведєва. Експерти робили акцент на тому, що настає «якась інша епоха». Про що, на їхню думку, свідчать такі процеси:

- вичерпала себе «модель тандему» 2008–2010 рр. (розподіл повноважень між лідером обраним – Д. Медведєвим та лідером реальним – В. Путіним), головним завданням якої було збереження контролю над Думою та регіонами та підтримка стабільності в суспільстві під проведення нового перерозподілу власності;

- ліберальна риторика Медведева також вже не працює, на її тлі вносяться правки до закону про ФСБ, ухвалюється нова редакція статті «про державну зраду» в Карному кодексі Російської Федерації, починається справа «Хімкінського лісу» і нова справа про-ти Ходорковського та Лебедева;
- деінституціоналізація взаємин влади та суспільства; влада не спи-рається навіть на ті інститути, які сама створювала – «правильні» партії та Суспільна палата.

Аналізуючи ймовірні контури «нової епохи», дослідники наголошу-ють на тому, що після 2012 р. економічна політика російської влади зму-шена буде стати більш соціально жорсткою. В цих умовах владі будуть потрібні партії як реальний інструмент взаємодії влади та суспільства. Окремі науковці (наприклад, професор МДУ Олена Шестопал) кажуть про те, що протягом «року невизначеності» (2011 р.) будуть конкурувати за право домінувати після завершення електорального циклу 2011–2012 рр. два підходи – модернізаційний, пов’язаний з Д. Медведевим, та кон-сервативний, що пропонує «Єдина Росія» на чолі з прем’єр-міністром В. Путіним.

Лаконічно ж сучасну модель співіснування влади та суспільства в Ро-сії можна окреслити так:

- соціальний контракт «економічні можливості замість політичних прав», запропонований В. Путіним на початку 2000 р., продовжує діяти. Втім, суспільні протести ще не масштабні, але вже існують;
- влада поєднує прагнення уникнути конфронтації із громадянами з демонстрацією жорстокості стосовно найбільш активних поруш-ників спокою;
- влада використовує ліберально-демократичну риторичку, але не збільшує простір для участі громадян у політичному житті;
- активність влади, її публічна зацікавленість у розвитку громадян-ського суспільства має два боки: вона «пригодує» своїх – гарних і перевічених, та видавляє «поганих» – чужих і ненадійних [1].

Як відомо, вагому роль в політичному житті Росії відіграють олігар-хи. Цікаву характеристику сучасного їх стану дали у своїй доповіді, під-готовленій у 2009 році на замовлення президента Д. Медведева, російські науковці М. Кричевський та В. Іноземцев. По-перше, підкреслюють ана-літики, де-юре більшість олігархічних компаній не є російськими, оскіль-ки їхні формальні власники зареєстровані за межами податкової терито-рії РФ. По-друге, за декілька років до фінансової кризи 2008–2009 рр. було розроблено та втілено механізм перевodu корпоративних активів в

приватну власність олігарха. По-третє, фондовий бум та дефіцит фінансів, зумовлений тотальним переходом фінансових активів з корпоративної в приватну власність їхнього господаря, став підґрунтям для стрімкого зростання інвестиційних програм замість вкладення в бізнес власних коштів [4].

Отже, як бачимо, проблема політичного режиму в Російській Федерації сьогодні є досить досліджуваною, основним творцем якого є В. Путін та його продовжувач Д. Медведев. На думку багатьох дослідників російського політичного режиму, рушійною силою сучасної модернізації в країні є нові елітні групи, орієнтовані не на панування, а на розвиток, пов'язані не лише з державною владою, а також з «середнім класом». Для того, щоб Росія рухалась вперед, як вважають деякі вчені, треба зупинитись і зрозуміти, що поряд із порядком денним олігархії є порядок денний російських еліт розвитку, які визнають принципи рівності права для всіх та конкуренції.

Список використаних джерел

1. *Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз: монограф.* / за ред. проф. Ф. М. Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 456 с.
2. *Гельман В. Россия в институциональной ловушке / В. Гельман [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://www.intelros.ru/readroom/pro_et_contra/tom-14-4-5-iyul-oktyabr-2010/8163-rossiya-v-institucionalnoj-lovushke.html
3. *Гудков Л. Д. Постсоветский человек и гражданское общество / Л. Д. Гудков, Б. В. Дубин, Н. А. Зоркая [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://www.levada.ru/sites/default/files/post-soviet_man.pdf
4. *Кричевский Н., Иноземцев В. Постпикалевская Россия: новая политико-экономическая реальность [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://www.profile.ru/items_28893

Віталій ЧЕБАНИК

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Концептуальні засади дослідження регіональної політики в Україні

Перехід української політичної системи до європейських стандартів вимагає ретельного вивчення регіональної політики, оскільки вона справляє суттєвий вплив на політичні процеси. Забезпечення наукових підходів до реалізації регіональної політики водночас передбачає чітке обґрунтування її теоретичних та методологічних засад.

У зв'язку з цим потрібно відзначити, що в Україні завжди були в центрі уваги науковців дослідження регіонального розвитку, і тому в цій галузі є значні здобутки. Однак можна зазначити, що розвиток регіональної політики відбувається саме в останні роки як відповідь на вимоги українського державотворчого процесу. Відповідно, це і визначило новий вектор регіональних досліджень, зорієнтований на визначення об'єктів і суб'єктів регіональної політики та на формулювання її цілей і завдань, а також засобів їх здійснення.

Варто зазначити, що існує цілий ряд досліджень щодо теоретичних засад і соціально-економічних засобів регіональної політики. Зокрема, дослідженням даної проблеми займаються вітчизняні науковці П. Беленький [1], З. Варналій [2], М. Долішній [3], Р. Мартинюк та інші.

Регіональна політика – один із важливих напрямів внутрішньої політики держави, поряд з економічною, соціальною, етнопонаціональною та іншими політиками. Регіональна політика являє собою систему засобів, з допомогою яких відбувається регулювання відносин між центральною владою (державою в цілому) і територіями (регіонами). Головний зміст регіональної політики – це розробка і реалізація заходів із регулювання регіонального розвитку, як політичного, так і економічного, згідно з певними визначеними на загальнонаціональному рівні політичними цілями [1, с. 60].

Розглядаючи в цілому регіональну політику як економіко-політичний термін, академік М. Долішній зазначає, що в широкому розумінні – це по-

літика центру (держави) щодо регіонів, а у вузькому розумінні – це дії держави, спрямовані на досягнення цілей державної регіональної політики. На думку цього науковця, за сьогоdnішніх умов регіональна політика стає вагомим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку, засобом ефективного використання внутрішніх регіональних резервів [3, с. 19].

Завдання дослідження регіональної політики продовжують залишатися актуальними для України, оскільки існують значні розбіжності між різними регіонами країни, зокрема, економічні, історико-культурні, геополітичні. У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України у липні 2006 р., визначено за необхідне створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, а також забезпечити додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина, незалежно від місця проживання [2, с. 29].

Відповідно до концептуальних засад відносин «центр – регіони», регіональна політика являє собою участь загальнодержавних структур у створенні балансу їх відносин. Предмет регіональної політики, область її регулювання – це політичний статус, повноваження, економічний потенціал і його реалізація. Таким чином, під регіональною політикою розуміється політика центру щодо регіонів, тобто відповідна діяльність загальнонаціональних владних структур. При такому підході власне політика розуміється у вузькому значенні, а саме як державне управління [3, с. 47].

Такий науковий підхід застосовується в дослідженнях регіональної політики. Він безпосередньо впливає на становлення та функціонування інститутів громадянського суспільства, оскільки вони стають предметом зацікавленості суб'єктів політичної діяльності. Відповідно, його метою є ствердження регіону як суб'єкта політичних відносин, а також відповідної системи політичних орієнтацій.

Саме тому дедалі актуальнішими стають питання розробки концептуальних основ регіональної економіки, розмежування сфер діяльності держави у регіонах та регіональної влади на місцях. Йдеться про те, що регіональна політика формується на двох рівнях: державному та регіональному. Державна регіональна політика повинна створити паритетні сприятливі умови для розвитку кожного регіону України, а також відігравати визначальну роль у розвитку інтеграційних процесів на всіх рівнях.

Отже, регіональна політика – це система цілей і дій, спрямована на реалізацію інтересів держави стосовно регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну специфіку певних територій.

Список використаних джерел

1. *Беленький П., Мікула Н. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Регіональна політика: методологія, методи, практика / за ред. М. Долішнього. – Львів, 2001. – 719 с.*
2. *Варналій З. Державна регіональна політика України: особливості і стратегічні пріоритети: монографія / З. Варналій. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.*
3. *Долішній М. І. Регіональна політика та механізми її реалізації / М. Долішній. – К.: Наук. думка, 2003. – 468 с.*
4. *Мартинюк Р. Партийна система України та регіональні чинники в її розвитку / Р. Мартинюк // Політологічні та соціологічні студії. – Чернівці: Прут, 2006. – Том IX. – С. 180–190.*

Тетяна РОЖНІВ

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. Н. Ю. Ротар

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Інтерпретації категорії «регіон» в сучасній політичній науці

У сучасних наукових джерелах під поняття «регіон» підводяться різноманітні просторові системи дуже різних ієрархічних рівнів – від групи держав до частин адміністративно-територіальних одиниць, і дискусії з приводу розуміння суті регіону не тільки не закінчуються, але й все більше активізуються.

Існує чимало підходів до визначення цього терміна, різноманітні позиції різних авторів пропонують своє тлумачення «регіону», розуміння його суті як цілісного та досить специфічного явища. Значний інтерес до вивчення регіонів виник приблизно з середини 70-х рр. ХХ ст. в європейській і американській політології, де у відповідних дослідженнях ре-

гіон розглядався виключно як територіальна одиниця національної держави [4].

Зокрема, північноамериканська традиція визначає «регіон» як групу штатів чи держав, тоді як у європейському розумінні регіон є специфічною, просторово обмеженою одиницею. Радянська література поняття «регіон» переважно пов'язувала з природно-економічним комплексом і системою державного планування. Досліджувати та вивчати поняття «регіон» в СРСР активно почали ще в 60–80-ті рр. XX ст. Один з перших дослідників регіональної економіки в радянські часи академік Н. Н. Некрасов так характеризував поняття «регіон»: «...велика територія країни з більш або менш однорідними умовами, а головне – характерним напрямом розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з відповідно створеною та перспективною матеріально-технічною базою, виробничою та соціальною структурою» [3].

У науковій літературі 80-х років багато авторів, визначаючи «регіон», особливу увагу приділяли територіальному аспекту (Б. Хорєв, Ф. Кожурин, В. Сігов, М. Чумаченко), розуміючи його як територіально-просторову одиницю. Інші зосереджували увагу на управлінському аспекті (М. Глазирин, І. Котлярєв, А. Липко, К. Миско), інтерпретуючи регіон, з одного боку, як систему управління, з іншого – як структурний підрозділ, що виконує певні функції. Дехто наголошував на соціальному аспекті (Я. Щепанський), розглядаючи цей феномен як соціально-територіальну спільноту, що характеризується локалізацією суспільних відносин, соціальною спільністю людей.

Через таке різноманіття на сьогодні і у вітчизняній, і в зарубіжній науковій літературі немає єдиного підходу до визначення категорії регіону. Єдине, що поєднує всі визначення регіону на теоретичному рівні, полягає в тому, що він характеризується як багатофункціональна та багатоаспектна система. Так чи інакше, найбільшого поширення набули чотири парадигмальні напрями визначення регіону: регіон-квазідержавна, регіон-квазікорпорація, регіон-риниок (ринковий ареал), регіон-соціум.

У сучасних дискусіях із приводу визначення «регіону» переважає системний, комплексний, поліаспектний погляд на це явище. Отже, регіон розуміють як частину території країни, яка характеризується комплексом властивих їй ознак: природно-географічна спільність; етнічна, мовна, конфесійна, культурна спорідненість населення; спільне минуле; спільність господарських структур та економічної діяльності, а також наявність спільних проблем. Проте не всі перелічені ознаки є обов'язковими

критеріями для виокремлення регіону, часто виявляється достатньою наявність одного або двох критеріїв.

Українська політична наука, як і українське законодавство, тривалий час не могли концептуалізувати поняття «регіон», що негативно впливало на розвиток регіональних досліджень в цілому. Але «Концепція регіональної політики України», що була схвалена на засіданні Кабінету Міністрів України 2 липня 2008 року (протокол № 32), тлумачить регіон як визначене законодавством територіальне утворення з системою органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. При цьому додається, що з метою планування та регіонального розвитку можуть створюватись об'єднання регіонів у складі декількох регіонів чи їх частин, які характеризуються специфічністю, цілісністю, спільністю розвитку і визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територій [4].

Всі вищенаведені визначення розглядають регіон у контексті державного утворення, тобто як частину держави, що має спільні ознаки, тобто тут ми можемо говорити про мікрорегіони. Проте існують також мезо- та макрорівні розуміння регіону.

Мезорегіон, як правило, складається з частин двох чи більше держав і формує консолідоване та економічно однорідне утворення, яке є важливим і визнаним елементом міжнародних економічних відносин. Як правило, основу мезорегіональної співпраці становить економічне підґрунтя, хоча часто історичні, мовні та культурні зв'язки також відіграють не останню роль у виокремленні мезорегіону.

Регіон може включати в себе і групу країн, тобто тут ми розуміємо регіон вже більш масштабно, як макрорегіон, який може охоплювати значну частину континенту (наприклад, Західна Європа, Центральна-Східна Європа, Центральна Америка та ін.) [2, с. 58]. Основою побудови таких регіонів є переважно територіальний принцип, а основу співпраці у макрорегіонах складає спільність ідей та цілей, як економічних та політичних, так і військових, а також рівнозначність учасників макрорегіону.

Таким чином, у сучасних джерелах під поняттям «регіон» розуміють різноманітні просторові системи надзвичайно відмінних за масштабами порядків – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць і навіть їх частин. З погляду ідентифікації регіону й знаходження спільних для неї критеріїв, під регіоном у найширшому розумінні слід вважати певну територію, що є однорідною, характеризується низкою спільних критеріїв і за ними відрізняється від суміжних територій. Така територія обов'язково відрізняється від інших наявністю

внутрішніх зв'язків, і ці зв'язки є більш міцними й тісними, ніж зв'язки цієї території з іншими територіями чи державою в цілому.

У сучасних дискусіях із приводу визначення «регіону» його визначають як частину території країни, яка характеризується комплексом власних її ознак: природно-географічна спільність; етнічна, мовна, конфесійна, культурна спорідненість населення; спільне минуле; спільність господарських структур та економічної діяльності, а також наявність спільних проблем. При цьому, не всі перелічені ознаки є обов'язковими критеріями для виокремлення регіону, часто виявляється достатньою наявність одного або двох критеріїв.

Список використаних джерел

1. Мельник В. Політична регіоналістика: предметне поле і теоретико-методологічні основи / В. Мельник, Л. Скочиляс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk4/Politologija/Melnyk_Skochylyas.htm
2. Мельничук І. Сучасний регіоналізм: теоретико-методологічні аспекти / І. Мельничук // Політологічні та соціологічні студії: зб. наук. праць. – Т. IX. – Чернівці: Букрек, 2010. – 576 с.
3. Некрасов Н. Н. Региональная экономика: теория, проблемы, методы / Н. Н. Некрасов. – М.: Экономика, 1978. – 344 с.
4. Панченко Т. Регіон як об'єкт та рівень соціально-політичного аналізу: світовий та вітчизняний досвід / Т. Панченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2009_15/Panchen.pdf

Катерина БАЙДИЧ

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Інформаційне забезпечення влади в теорії другого модерну

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій на рубежі ХХ–ХХІ ст., який отримав назву комунікаційного вибуху, значно полегшив процес поширення інформації і призвів до формування гло-

бального інформаційного простору, до якого інтегровані як держави, так і політичні, економічні, релігійні та культурні інститути. Сучасні технічні засоби комунікації, передаючи великі обсяги інформації, суттєво впливають на сфери суспільного та політичного життя, відображають і формують громадську думку, визначають зміст політичних установок та системно ціннісного сприйняття політики.

Розвиток інформаційних процесів в глобальному масштабі призводить до того, що інформаційний простір дедалі більше наповнюється політичним змістом, а в політичному – інтенсивність зовнішньополітичних взаємодій посилюється завдяки проникненню інформаційних та комунікаційних технологій в усі сфери життя держави. Однією з найважливіших характеристик сучасної держави стає рівень її інформаційного забезпечення, що виявляє вплив на всі процеси суспільного розвитку. Соціально-економічна, політична, правова, науково-технічна, екологічна та інша інформація не тільки є важливим компонентом, який забезпечує повноцінну життєдіяльність громадян, держав, світової спільноти в цілому, а й породжує нові види масової діяльності, пов'язані з різноманітними способами оперування інформаційними потоками.

Теоретики Другого модерну виділяють три основні способи політичної комунікації, які засновані на використанні різних засобів політичної комунікації: комунікація через засоби масової інформації: друковані та електронні; комунікація через організації, коли транслуючою ланкою є політичні партії та групи інтересів; комунікація через неформальні канали з використанням особистих зв'язків [2. с. 64]. Отже, в теорії Другого модерну формується позиція, згідно з якою політичні комунікації – це специфічний вид політичних відносин, завдяки якому домінуючі в політиці суб'єкти регулюють виробництво і поширення суспільно-політичних ідей. Крім цього, політичні комунікації – це ще і спосіб існування політики, а також спосіб організації зв'язків акторів, які формуються на основі цілеспрямованого обміну інформацією, призначеної для виконання акторами своїх функцій в просторі публічної влади.

Згідно з теорією Другого модерну інформація необхідна для здійснення влади та ухвалення політичних рішень, проте йдеться не про інформацію як таку, а «соціальну інформацію». Ф. Ферраротті наголошує, що соціальну інформацію не слід плутати з колективною інформацією – світом комунікативних знаків та повідомлень ЗМІ й інших знаків повсякденного досвіду людини: «Соціальна інформація – це така інформація, яка охоплює всі політично та соціально значущі теми, що стосуються взаємодії громадян та інститутів. У цьому сенсі абсолютно правомірно стверджува-

ти, що соціальна інформація стосується і входить в саме поняття влади» [4, р. 157]. Відповідно, ситуація Другого модерну провокує те, що той, хто контролює систему соціальних комунікацій, той здійснює владу та політичний вплив. Отже, пошук інформації є виразом активної соціальної позиції, а відсутність інформації означає неучасть в системах ухвалення рішень та політичних організаціях, тобто є відчуженням від політики.

Ф. Ферротті доводить, що політична влада як така має бути виключно колективною функцією, а не прерогативою окремих політиків, груп та класів. Для забезпечення виконання політичною владою цієї функції, політичного планування та трансформації в системі політичних відносин, необхідно підтримувати процес формування та трансляції саме соціальної інформації, яка необхідна для того, щоб, по-перше, захистити громадські ініціативи від деструктивного впливу бюрократії; по-друге, гарантувати ефективність (тиску знизу) не шляхом декларації гасел чи створення емоційної кризи, а через створення локальних автономних інститутів, які забезпечать участь громадян у процесах соціальної та політичної еволюції; по-третє, забезпечити такі умови, щоб політичні рішення та зміни відповідали інтересам громадян, які мали б можливість контролювати час та ритм політичних змін, захищаючи себе від авторитарних чи патерналістських тенденцій [4, р. 159]. Таким чином, Ф. Ферраротті є прихильником ідеї про те, що необхідним імперативом в рамках інформаційного суспільства є участь громадян в ухваленні політичних рішень.

Цікавими є ідеї Ф. Ферраротті щодо імовірних моделей соціального та політичного розвитку. Науковець окреслив п'ять сценаріїв майбутнього розвитку: суспільство-мурашник, поліцентричне суспільство, диференційований гігантизм, корпоративне суспільство та суспільство нової усної культури. У контексті нашого предмета дослідження найбільший інтерес становить модель диференційованого гігантизму, яка є фактичним відображенням інформаційних процесів у суспільствах Другого модерну. У 1986 р. Ф. Ферротті спрогнозував, що використання електроніки та ЗМІ спричинять формування суспільств з суперечливими, на перший погляд, характеристиками: з одного боку, для політичного середовища буде характерним децентралізація та розосередження, з іншого – щільна комунікація та солідарність [3, р. 60]. Свого часу М. Маклюєн назвав таку ситуацію глобальним селом, яка відкрита космополітичним впливам комунікацій глобального рівня, завдяки яким формується новий тип солідарних зв'язків – «увесь світ у твоєму домі». Проте, ми погоджуємося з Ф. Ферраротті, що це механічна солідарність, тому грома-

дяни повинні мати певний рівень політичної компетентності для її переосмислення.

Отже, теорією Другого модерну визнається, що інформаційно-комунікаційний простір сучасності має визначальний вплив на інституціоналізацію норм, стандартів, кодексів, які проявляються у внутрішній та зовнішній політиці держави. В цьому й виражається одна з основних функцій масових комунікацій – передача культурних цінностей, поширення інформації про зміну соціальних норм, правил, стандартів. Водночас, у суспільстві Другого модерну політика набуває, за словами М. Кастельса, «медіативного» виміру. Політична система і прийняті нею рішення формують арену для дій мас-медіа, які прагнуть заручитися підтримкою громадян або хоча б пом'якшити їх опозиційність [2, с. 63]. Це означає, що (1) політичні відносини все більше виражаються в новому вимірі інформаційно-політичного простору, який можна позначити як інформаційно-комунікативний; (2) індивідуальні засоби зв'язку можуть все більше сприяти доступу до масової аудиторії. І навпаки, ті мас-медіа, що у ХХ ст. були масовими, поступаються місцем новим, які використовують головну якість інформації – віртуальність, що дає змогу конструювати взаємодії з партнерами по комунікації, які перебувають на відстані один від одного.

Водночас, У. Бек акцентує увагу на тому, що «таємниця електронних мас-медіа криється в їх принципово мобілізуючому і тим самим у потенційно політичному моменті. Електронна комунікація робить можливим те, що раніше було немислимим: активне, одночасне і взаємне встановлення контакту між окремими акторами поверх кордонів між країнами, релігіями та континентами» [1, с. 31]. Безпосередня активність індивідів, на думку У. Бека, досить сумнівна. Найчастіше протест має символічний характер і часто спровокований символічною політикою ЗМІ. Сфабриковані культурні символи набувають ключового політичного значення, реальна влада опиняється в руках тих, хто ними розпоряджається. У. Бек підкреслює, що символи здатні викликати політичну мобілізацію тільки в тому випадку, якщо вони відрізняються простотою і доступністю, тобто допускають можливість простих альтернатив дій.

Список використаних джерел

1. Бек У. *Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию [Текст] / У. Бек; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.*
2. Кастельс М. *Новые индивидуальные масс-медиа [Текст] / М. Кастельс // Свободная мысль. – 2006. – № 5. – С. 62–67.*

3. *Ferrarotti F. Five Scenarios for the 2000 [Текст] / F. Ferrarotti. – N.Y.: Greenwood Press, 1986. – 145 p.*
4. *Ferrarotti F. The myth of inevitable progress (Contributions in Political Science) [Текст] / F. Ferrarotti. – Westport (Conn.); L., 1985. – 208 p.*

Микола ПРОХОРОВ

Науковий керівник –

к. і. н., доц. Є. П. Юрійчук

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Теорії комунікації ЗМІ та громадянського суспільства: аналіз Деніса Макквейла

Протягом останніх десятиліть кількість та різноманітність теорій масових комунікацій, розроблених ученими різних сфер суспільних наук, постійно збільшується. Хоча більшість теорій були розроблені до сучасної технологічної революції, вони не є безнадійними і застарілими. Найбільш авторитетним дослідником теорій засобів масової інформації у західній політичній думці є британський учений Деніс Макквейл, який аналізує їх різноманітні моделі. На особливу увагу заслуговує дослідження комунікації ЗМІ та громадянського суспільства.

Передусім Д. Макквейл виявляє місце масової комунікації серед комунікаційних мереж як одного із процесів соціальних комунікацій від внутрішньоособистісної до міжособистісної та до традиційних форм масової комунікації [6, р. 18]. Проте особливу увагу приділяє аналізу теорій впливу друкованих ЗМІ на локальному та регіональному рівнях і поширенню комп'ютерних технологій як основи комунікації в сучасному суспільстві для публічної сфери, бо вони максимально сприяють залученості людей у комунікаційний процес. На його думку, нові медіа ідеально підходять до сучасного громадянського суспільства, оскільки органічно вписуються між приватною сферою та діяльністю державних інститутів [6, р. 151].

Центральна роль у теоретичних напрацюваннях відводиться працям відомого німецького філософа Ю. Хабермаса, який є прихильником концепції визначальної ролі ЗМІ для політичного життя [5]. Для нього до-

силь важливим було зберігати контроль над урядом завдяки впливу громадської думки через засоби масової комунікації.

Д. Макквейл виокремлює ідеї М. Волцера, який умовою існування громадянського суспільства визначає відкритість та плюралізм, існування великої кількості недержавних посередників для захисту прав і свобод громадян, а також Міллса, який протиставляє громадянське суспільство суспільству масовому, яке поширене в різних тоталітарних системах. Для розвитку та функціонування медіа надзвичайно важливо, коли вони відкриті, вільні та різноманітні. Хоча Ю. Хабермас аналізує розвиток мас-медіа протягом декількох століть та на різних рівнях, нам видається більш важливим не рівень міжособистісного спілкування та невеликих друкованих органів, а рівень «нового корпоративного інтересу» та заміни масових комунікацій на міжособистісні обговорення всередині політичної еліти. Д. Макквейл наголошує на песимістичних прогнозах і відношенні Ю. Хабермаса щодо наслідків для сучасної демократії з тих пір, як публічна сфера піддається все більшому маніпулятивному впливу з боку ЗМІ, та прагненні вченого переорієнтувати мас-медіа на формування громадської думки раціональним шляхом [6, р. 180]. Загалом, Ю. Хабермас звертає увагу на другорядність політичних проблем у сучасному світі. На його думку, проблеми політичного дискурсу були асимільовані та поглинуті розважальними моделями. Крім того, персоналізація, драматизація подій, спрощення складних питань та яскрава поляризація конфліктів сприяє розвитку громадського «приватизму» та антиполітичних настроїв [5, р. 422].

Наступна група комунікаційних теорій стосується ролі еліти у політичній комунікації. Д. Макквейл приєднується до критики Т. Далгріном [3, р. 64] ідеалізації елітистських форм політичного життя Дж. Каррана [2, р. 23], які були розроблені для контролю капіталістичних цінностей. Водночас Т. Далгрін вказує на різноманітні шляхи та можливості, які може надати Інтернет: покращення прямих відносин між державними інститутами та громадянами, надання платформ та каналів для захисників та діячів, створення громадських форумів для обговорень та дискусій, створення нового, широкого напрямку журналістики.

Громадянського суспільства стосуються ідеї Т. Расмуссена, який передусім вказує на відмінності між політичною та публічною сферами, особливо між «спеціалізованими медіа», які дають змогу елітам представляти свої ідеї суспільству, та іншими ЗМІ, які представляють дійсну картину подій на усіх рівнях публічного життя [7, р. 45]. Д. Макквейл звертає увагу на факт появи різноманітної критики вченими занепаду журналістських

стандартів, який підсилюється традиційними поняттями відповідальності та захисту громадських інтересів. Саме тому преса існує як окремий інститут суспільства, що підтверджує прикладами Т. Кук [1, р. 22]. Так само дослідники констатують, що у західному суспільстві вже склалися моделі поведінки для новинних ресурсів та уряду. При цьому основні правила та норми частіше за все є неформальними, але вони суттєво впливають на процес взаємодії. Відповідно до цієї моделі законотворча процедура та процедура урядування тісно пов'язані зі ЗМІ, впливаючи та обмежуючи одні одних. Але при цьому конкретні медіа-структури адаптуються до державних інститутів, а не навпаки.

Свого часу в Європі за ініціативи теоретиків і законодавців був запущений проект, направлений на створення національних, демократичних інституцій, метою якого була підтримка публічної сфери у рамках держави [6, р. 400]. Паралельно, для подолання проблем медіа-простору, американською спільнотою журналістів було запропоновано ідею «публічної журналістики», базовою ідеєю чого мав стати розвиток публічного життя шляхом конвенційної участі та дискусій [7, р. 89]. М. Шадсон втілює цю ідею у «модель довіри», на відміну від «ринкової моделі» чи «моделі захисту». Він зазначає: «Модель довіри передбачає, що журналісти повинні забезпечувати новинами, відповідно до їх професійної думки, про те, що людям буде цікаво... Журналісти – професіонали, які створюють в людей довіру» [8, р. 136]. Д. Макквейл підкреслює, що звідси більше впливає потреба журналістського професіоналізму, аніж всеосяжної політичної теорії, хоча, на думку інших учених, публічна журналістика закликає до поступового переходу від «інформаційної журналістики» до «журналістики спілкування», бо на часі публічні потреби не тільки в інформації, а ще й безпосередньої участі в новинах, які породжують дискусії та обговорення.

Таким чином, Д. Макквейл вказує на нові форми взаємодії медіа та громадянського суспільства. Зрозуміло, що публічна журналістика залишається традиційно нейтральною та об'єктивною інституцією, але він вказує на неспроможність старих форм журналістики вдовольняти потреби сучасного суспільства. Сучасні засоби медіа-комунікації залишаються спірними, також виникають сумніви з приводу того, чи залишаться традиційні ЗМІ конкурентоспроможними на медіа-ринку та, основне, чи зможуть вони протидіяти політичній апатії та цинізму як основним небезпекам громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Cook T. *The news media as a political institution: looking backward and looking forward*. [Text] / Thomas Cook // *Political Communication*. – 2006. – V. 23. – N. 2. – P. 159–172.
2. Curran J. *The new revisionism in mass communication research: a reappraisal* [Text] / John Curran // *European Journal of Communication*. – 1990. – V. 5. – N. 2/3. – P. 135–164.
3. T. Dahlgren *Television and the Public Sphere* [Text] / Dahlgren T. – London: Sage Publications Ltd, 2010. – 176 p.
4. Glasser T., Craft S. *Public journalism and the search for democracy ideals* [Text] / T. Glasser, S. Craft. – Stanford: Stanford University Department of Communication, 1997. – 231 p.
5. Habermas J. *Theorie der Kommunikativen Handelns. Zur Kritik der funktionalistischen* [Text] / Jurgen Habermas. – Frankfurtam Main: Suhrkamp Verlag, 1985. – S. 504–522.
6. McQuail D. *Mass Communication Theory* [Text] / McQuail Denis. – London: Sage Publications Ltd, 2010. – 352 p.
7. *The internal differentiation of the political public sphere* [Text] / Tim Rasmussen. – Aldershot: Ashgate, 2008. – 437 p.
8. Shudson M. *The public journalism movement and its problems* [Text] / Michael Shudson // *The Politics of News*. – 1998. – P. 132–149.

Михайло СТРЕЛЬЧУК

Науковий керівник –

к. і. н., доц. Є. П. Юрійчук

Чернівецький національний
університет

ім. Ю. Федьковича

«Нові медіа»: основні напрями досліджень

Дослідники масової комунікації фіксують прогресію вживання поняття Інтернет, або Всесвітня мережа, в академічних публікаціях і виступах на наукових конференціях, а «нові медіа» дедалі все частіше стають об'єктом різних міждисциплінарних досліджень. Найбільше наукових досліджень у цій сфері стосується соціальних аспектів онлайн-комунікації, створення електронних організацій, доступу до інтернет-джерел та його впливу на розвиток суспільства і культури [3]. Поява нового об'єкта спри-

чини́ла потребу формування нової методології його дослідження або переосмислення традиційних методів.

Метою нашого дослідження є узагальнення основних характеристик «нових медіа» і аналіз застосованих в українській та зарубіжній практиці концепцій і підходів до їх дослідження.

Явище нових медіа прийнято пов'язувати з технологією Web 2.0, що передбачає двосторонній зв'язок між передавачем та одержувачем інформації. Зауважимо, що більшість дослідників до «нових медіа» не відносять телебачення і друковану пресу.

На переконання більшості дослідників, нові медіатори відрізняються від традиційних низкою ознак, основною з яких є інтерактивність і проактивність аудиторії. Контент нових медіа створюють усі користувачі всесвітньої мережі, тож одна й та сама особа може одночасно бути і виробником, і споживачем інформації. Споживач дедалі частіше стає ініціатором повідомлення, спонукаючи традиційних виробників новин і інформації до врахування його потреб. Другою визначальною характеристикою онлайн-медіа є хаотична ієрархія повідомлень. Третя ознака нових медіа – це безперервність інформаційного потоку. Це добре видно на прикладі трансформації газет. Щоб не втратити свого читача, електронна версія газети кардинально відрізняється від паперової: є безперервна стрічка новин, використання інструментів Web 2.0 (теги, метатекст, перехресні посилання тощо). Четверта ознака – це гіпертекстуальність і мультимедійність, що зумовлює кардинально відмінні від традиційних способи пошуку та сприйняття інформації, культуру її споживання. Можна говорити про перехід до нового типу мислення, який називають «цифропросторовим», або «постіндустріальним».

Вже зараз відчувається вплив нью-медіа на зміни у характері досліджень комунікації, звільнення їх від багатьох гіпотез та наукових методів минулого. Так, лінійні моделі ефектів масових комунікацій, популярні в минулих дослідженнях, вже не зовсім годяться для вивчення впливу нових медіа. Завдяки інтерактивності нові медіа поступаються конвергентним моделям комунікації, в основі яких лежить двосторонній процес обміну інформацією. Ця інтерактивність означає, що замість більш стандартизованого змісту друкованої та мовної комунікації передається найрізноманітніший зміст.

При вивченні «нових медіа» як відправних точок пропонується використовувати вже відомі концепції, які виникли при вивченні міжособистісної комунікації або комунікації в малих групах, або використовувалися для вивчення мас-медіа. Так, концептуальна теорія критичної маси запо-

зичена дослідниками нових медіа в економістів, фізиків і соціологів. З її допомогою вони намагаються зрозуміти, який розмір повинна мати аудиторія і який характер повинні мати колективні дії по використанню електронних медіа. Будь-який засіб комунікації визнається масовим, і тому економічно привабливим, передусім для рекламодавців, якщо число його adeptів досягає критичної позначки. Корисність інтерактивних медіа збільшується по мірі зростання числа користувачів. Вважається, що маса користувачів досягає критичного рівня, коли новацію беруть 10–20% населення. Подолавши цей поріг, вона поширюється по всій соціальній системі [2, с. 106].

Оскільки Інтернет включає низку комунікаційних служб, концепцію критичної маси тут можна розглядати як змінну величину: для одних сайтів, щоб вважати їх такими, що відбулися, необхідно менше користувачів, ніж для інших. Окремо вони не можуть зібрати масову аудиторію, але у поєднанні з іншими складають категорію мас-медіа. Тому сам Інтернет можна вважати засобом масової комунікації, а окремі сайти і служби – його компонентами.

Примітним вважається поступовий відхід в дослідженнях нових медіа від вивчення ефектів і зростання впливу до вивчення здобуття користі і задоволення. Теорія здобуття користі і задоволення визначає мету комунікаційної поведінки (відпочинок або отримання інформації) і може стати корисною основою для аналізу комунікації онлайн. Так, електронні дошки оголошень розглядаються в контексті теорії ігор, розширеного варіанта підходу здобуття користі і задоволення, що є головним мотивом використання Інтернету. Підхід здобуття користі і задоволення припускає певний ступінь активності аудиторії, і тому дослідники нових медіа використовують також концепцію активності аудиторії.

Теорії соціальної присутності та інформаційної насиченості, що лежать в основі вивчення моделей комп'ютерної комунікації, дозволяють пояснити міжособистісний вплив. Вважається, що у комп'ютерної комунікації в цілому, через відсутність сигналів, необхідних для формування соціального контексту, наприклад, візуальних (вираз обличчя, поза, одяг, індикатори положення в суспільстві тощо), а також інших невербальних сигналів, вкрай низький ступінь соціальної присутності.

Теорія інформаційної насиченості розрізняє медіа залежно від їх пропускну здатності або числа сигнальних систем. Відповідно до цього підходу канал комп'ютерної комунікації годиться тільки для простих або однозначних повідомлень, але більш ефективний, оскільки не потребує ніяких прихованих функцій та координації взаємодії. Щоб чітко розумі-

ти двозначну, неоднозначну або емоційно забарвлену інформацію, краще використовувати інший засіб масової комунікації. Безсумнівно, концепції соціальної присутності та інформаційної насиченості нових медіа ще недостатньо розроблені. Цілком може виявитися, що інтернет має більш високий ступінь насиченості, ніж інші ЗМІ. Крім того, ідеї соціальної присутності, як правило, приховують різного роду соціальний контроль, який здійснюється в мережі через мову.

Важливим напрямом досліджень є підхід до інтернет-співтовариств як до соціальних мереж. Теорія соціальних мереж припускає, що соціальна поведінка та управління відчувають вплив моделей взаємин людей. Відповідно до одного з її положень, чим міцніші соціальні зв'язки між людьми, тим активніше вони спілкуються один з одним, використовуючи всі доступні медіа [3]. Ця теорія стверджує, що соціальна комунікація через інтернет доповнює і розширює традиційну соціальну поведінку, тому чим активніше люди поведуться в співтоваристві, тим більше вони спілкуються в міжособистісній формі, і чим тісніші їх контакти, тим частіше і інтимніше вони користуються електронною поштою та іншими медіа для спілкування. Це відповідає також положенням теорії соціального впливу. Дослідження в цій області виявили, що специфічні форми взаємодії в соціальних мережах роблять більш сильний вплив на специфічні установки і моделі поведінки, ніж більш традиційні соціальні фактори типу групової належності.

Отже, короткий аналіз основних концепцій і теоретичних припущень, які застосовані до «нових медіа», показує, що для їх аналізу доцільно користуватися методами досліджень, відпрацьованими на традиційних медіа, так і одночасно шукати нові підходи. Під впливом нових комунікаційних технологій з'являються не тільки нові теоретичні моделі комунікації, а й альтернативні методи збору та аналізу даних.

Список використаних джерел

1. Бакулев Г. П. *Массовая коммуникация: западные теории и концепции* / Г. П. Бакулев. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 176 с.
2. Холодило К. *Новітні медіа та соціальні медіа – у чому різниця?* / К. Холодило [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hoshvapr.com.ua/blog/269-new_media_vs_social_media
3. Чекмишев О. В. *Характеристики нових медіа в контексті впливу на методологію їх дослідження* / О. В. Чекмишев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nzizh/2010_41/Chekmysh.pdf

Ірина КОСТИВ

Науковий керівник –

к. політ. н., доц. Л. Я. Угрин

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Теорія транзиту як методологія дослідження міжпартійної комунікації у перехідних суспільствах

Докорінна зміна державного ладу України та інших постсоціалістичних країн в кінці 90-х рр. ХХ ст. передбачає не лише пошук нових моделей і методів управління, ідеалів та цінностей, але й формування нових інститутів, які би відображали реальні й суперечливі інтереси суспільства, процеси трансформації соціальної структури та нові цінності й ідеали. У цьому контексті важливими ознаками всіх перехідних суспільств була поява громадських організацій і політичних партій, лавиноподібне збільшення їх кількості. Ці перші паростки політичного плюралізму на початку транзиту часто були недовговічними та нежиттєздатними виборчими проектами, представляли інтереси не соціальних груп, громадянського суспільства, а вузькокланові інтереси груп еліти, і водночас виступали інструментом їх реалізації (чи навіть особистих амбіцій її окремих представників) та декоративним демократичним елементом все ще авторитарного правління.

Але попри це, політичні партії в суспільствах, що трансформуються, є важливими чинниками подальшої їх демократизації, розвитку та самоорганізації громадянського суспільства. Консолідація політичних партій, що мають постійну електоральну підтримку, формування партійної системи, її ефективність, як чинник формування державних стратегій та їх реалізації залежить і від суспільно-політичного контексту, внутрішньопартійних процесів, але головне – від здатності до взаємодії та діалогу між цими партіями. У такому сенсі міжпартійна комунікація в перехідних суспільствах, її форми та принципи створюють основу для консолідації партійної системи та режиму загалом.

Основою функціонування будь-якої партійної системи є суперечність, пов'язана з тим, що вона, з одного боку, є інституціалізацією політичної конкуренції, і кожна політична партія прагне розширити свій вплив, а з іншого – партії є учасниками формування суспільної згоди та єдиної стратегії розвитку суспільства. Потенціал їх співпраці у виробленні спіль-

них дій та стратегій значною мірою зумовлений досвідом і тими формами комунікації, котрі склалися між ними упродовж періоду формування партійної системи. Здатність до комунікації та співпраці є об'єктивним критерієм їх виживання та селекції у суспільствах, що трансформуються і прагнуть сформувати життєздатні демократичні структури та інституції.

Чимало дослідників, розглядаючи перехід до демократії з акцентом на міжпартійній комунікації, аналізують його як цілеспрямований, керований зацікавленою у демократичних перетвореннях елітою процес поетапних змін недемократичних інституцій демократичними та консолідації останніх. Завдяки міжпартійній комунікації політична еліта має змогу утверджувати демократичні принципи, досягати згоди між собою. Для дослідження цих процесів, зокрема особливостей і принципів міжпартійної комунікації, окрім інших теоретичних систем, варто опиратися на принципи транзитологічної парадигми – напрям політичної науки, який спеціалізується на дослідженні переходів від авторитаризму до демократії. Адже становлення форм та моделей діалогу між партіями відбувається в суспільному середовищі, що характеризується якісними змінами в усіх сферах життя, невпевністю наслідків цих змін, відсутністю усталеної системи норм та правил, які б відповідали декларованим демократичним цінностям.

Фундатором транзитології вважається американський політолог Д. Растоу, який у 1970 р. опублікував працю «Переходи до демократії: спроба динамічної моделі». Сутність цього методологічного підходу полягала в кореляції властивостей вихідного та кінцевого станів процесу демократизації. У працях представників цього напрямку результат політичної модернізації було жорстко детерміновано його вихідними умовами, серед яких пріоритет віддавали ступеню соціально-економічного розвитку та особливостям соціальної структури перехідних суспільств. Д. Растоу заклав основи первинної парадигми транзитології, сформулювавши нові принципи дослідження переходів до демократії, основні етапи цього процесу та їх особливості. Найвідомішими дослідниками демократичного транзиту є Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер, Х. Лінц, А. Степан, Р. Снайдер, А. Мельвіль, С. Ларсен, Д. Растоу, А. Пшеворський, Г. Ерме, Дж. Хіглі, Дж. Нельсон, Р. Гюнтер, О. Харитонова та ін. Кожен із них використовував різні критерії при аналізі процесу демократичного переходу. Особливу увагу вони зосереджували на «різноманітних чинниках соціальної інженерії – конструюванні політичних інститутів, рецепції принципів правових систем розвинутих демократичних країн, формуванні нового типу культури на базі іншого тощо» [2, с. 48]. Ці фактори мають,

на їхнє переконання, сформувати оптимальні умови для функціонування демократії та середовища, в якому проходить адаптація нововведень.

Дослідження в межах транзитологічного підходу визначають різні передумови переходу до демократії. Відповідно, вирізняють три їх напрями. Перший акцентує увагу на соціально-економічних чинниках, що впливають на перехід до демократії, другий і третій наголошують на ролі політичних акторів та здатності до об'єднання, консолідації політичних еліт. «Під час побудови загальних моделей походження демократії одні автори роблять акцент на структурних факторах (насамперед, це державо- і націотворюючі, соціально-економічні і культурно-ціннісні фактори), а інші – на факторах процедурних, особливо на виборі та послідовності конкретних рішень та дій тих політичних акторів, від яких залежить процес демократизації», – зазначає Є. Гайданка [1]. У дослідженнях міжпартійної комунікації, без якої консолідація еліт у перехідних суспільствах неможлива, на наше переконання, ефективним є процедурний підхід, який аналізує процес формування нових правил, зокрема правил політичної конкуренції, котрі й зумовлюють взаємодії політичних партій. Цей підхід є важливим ще й тому, що враховує не лише нормативно закріплені формальні процедури, алей й неформальні тіньові правила і норми міжпартійного спілкування (особливо міжособистісної комунікації між лідерами), які нерідко є впливовішими за формальні та визначають домінування тих чи інших принципів міжпартійної комунікації (між конфліктом та співробітництвом), що об'єктивно поширюються на політичні відносини загалом.

Отже, міжпартійна комунікація в транзитивних суспільствах, що визначається відносинами між політичною елітою (партійними лідерами), наявністю конфліктів та здатністю до досягнення консенсусу щодо підтримки демократичних реформ, може бути концептуалізована в межах методологічних принципів транзитології, зокрема її процедурного напрямку, зосередженого на діяльнісних та інституційних аспектах переходу.

Список використаних джерел

1. Гайданка Є. *Теоретико-методологічні основи дослідження сучасних демократичних підходів у політичній науці: передумови демократизації і суспільства* / Є. Гайданка // *Освіта регіону [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/jornal_content/106/communication
2. Кузнецов И. И. *Парадигма транзитологии (плюсы и минусы объяснительной концепции переходного периода)* / И. И. Кузнецов // *Гражданское общество и правовое государство*. – 2000. – № 5. – С. 46–51.

Уляна ГЕВ'ЮК

науковий керівник –

д. політ. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Дослідження інституту виборів у рамках неоінституціональної теорії

Зарубіжна політична наука, починаючи з 20-х рр. ХХ ст., накопичила чималий теоретичний та емпіричний досвід у дослідженні інституту виборів як одного із провідних інститутів демократичної системи. Методологічне підґрунтя більшості таких досліджень зосереджувалось і було розраховане на аналіз стабільних демократій, в яких інститут виборів є механізмом підтримки демократії. З початком посткомуністичних перетворень перед зарубіжними та вітчизняними науковцями постала проблема визначення основних методологічних принципів дослідження інституту виборів в умовах трансформації політичної системи.

При політологічному підході до дослідження виборів як інституту політичної системи транзитивного суспільства, на думку автора, слід опиратися на принципи і методи неоінституціональної теорії. Враховуючи те, що у процесі демократизації зміни в політичній системі стосуються насамперед суспільних інституційних змін, С. Хантінгтон у праці «Як демократизуються країни» 1968 р. визначив інститути як «стійкі, поціновувані та регулярно повторювані зразки поведінки» [4, р. 12]. Цим самим він започаткував сучасний інституціоналізм (на відміну від традиційного, що існував у довоєнний період), який, втім, ще не був тим явищем, яке нині називають неоінституціоналізмом.

Суспільні зміни, які відбуваються з 90-х р. ХХ ст. і до сьогодні, в країнах Центральної і Східної Європи призвели до трансформації інститутів, які існували у цих країнах, і сформували нові. Внаслідок так званого «ренесансу» суспільних інститутів прихильники неоінституційного підходу у своїх різноманітних працях сформували і розвинули інноваційність розуміння сутності й змісту політичних інститутів, які визначаються як складні комплекси, що містять у собі формальні та неформальні правила, систему норм, символів, моральних шаблонів, які формують «сенсові рамки» позицій та дій індивідів [2, с. 664; с. 7–8].

До особливостей неоінституціоналізму належить наголошення на значенні не стільки інституцій як таких, скільки процесу інституціоналізації (формальної і неформальної), а також на взаємовідношенні (пропорціях) між розвиненістю та впливом формальних і неформальних інституцій та можливостях їх взаємного заміщення [3, с. 65]. Саме вибори у процесі трансформації політичної системи проходять процес інституціоналізації, перетворюючись із соціального явища в інституціональне утворення, впорядкований і формалізований процес з визначеною структурою, відповідною ієрархією і іншими ознаками інституту: нормами, суб'єктами та ін.

Теорія неоінституціоналізму не є чимось цілісним і завершеним. Навпаки, вона об'єднує різноманітні течії, що пропонують відмінні, часом суперечливі інтерпретації природи інститутів та їхньої суспільної ролі. Зокрема, П. ДіМаджіо виділяє «три нових інституціоналізми»: раціональної дії, соціального конструювання та опосередкованого конфлікту [1]. На думку А. Колодій, «найактуальнішими для політичної науки напрямками неоінституціоналізму є соціологічний (зокрема нормативний), історичний та неоінституціоналізм обмежаного раціонального вибору» [3, с. 66]. На нашу думку, найбільш досконалі та повні варіанти нової теорії запропоновані Г. Петерсом. Він виділяє шість головних напрямів методологічного підходу: нормативний інституціоналізм, інституціоналізм раціонального вибору, історичний інституціоналізм, емпіричний інституціоналізм, міжнародний інституціоналізм та соціальний інституціоналізм [5, с. 19–20]. Усі вони разом позиціонують політичний інститут як центральний компонент політичного життя, який детермінує поведінку індивідів і зумовлює регулярність політичної поведінки акторів. Тому досліджуючи інститут виборів, доцільно використовувати класифікацію неоінституціоналізму, запропоновану саме Г. Петерсом. По-перше, нормативний інституціоналізм значну увагу приділяє вивченню ролі норм у формуванні та функціонуванні інститутів та визначенні індивідуальної поведінки. Відповідно до цього підходу, можна визначити, що вибори – це сукупність норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі і в зв'язку з формуванням представницького органу. По-друге, інституціоналізм раціонального вибору, де наголошується, що поведінка є функцією правил і стимулів більше, ніж норм і цінностей. Цей підхід при дослідженні еволюції політико-правових основ проведення виборів допомагає виявленню того, що на формування та становлення виборів як інституту більше впливали правила і стимули, ніж норми і цінності, якими керувались політичні актори. По-третє, історичний інституціоналізм, в якому стверджу-

ється, що для розуміння логіки розвитку політики треба визначити початкові рішення, котрі характеризують наступний політичний курс. Цей підхід сприяє визначенню етапів еволюції виборчої системи, яка безпосередньо впливає на інститут виборів, переваг та недоліків застосованих вже виборчих систем, та допомагає сформулювати пропозиції для удосконалення системи обрання народних представників. По-четверте, емпіричний інституціоналізм, який стверджує, що структура управління детермінує відмінності в способі реалізації політики та виборі, який здійснює влада. Відповідно до цього підходу можна охарактеризувати еволюцію демократизації етапів виборчого процесу. По-п'яте, міжнародний інституціоналізм, який стосується інститутів, що функціонують поза національними державними утвореннями. Використовується при дослідженні впливу інституту міжнародних спостерігачів на формування та вдосконалення структурних елементів інституту виборів. По-шосте, соціальний інституціоналізм, який охоплює систему взаємовідносин між державою та суспільством. Для дослідження виборів він є важливим у аспекті розкриття взаємозв'язку між громадянським суспільством та виборами.

Усі вище наведені підходи дають можливість визначити, що вибори як політичний інститут є структурним утворенням, яке задає параметри для взаємовідносин у суспільстві і регламентує політичну діяльність.

Таким чином, інститут виборів можна розглядати насамперед як сукупність норм та принципів, які регулюють взаємовідносини між учасниками виборів, визначають особливості виборчої системи та удосконалюють способи організації та проведення виборів і на основі яких відбувається функціонування цього інституту.

Список використаних джерел

1. Андрусів В. В. *Інституційний інтерес: виникнення та стратегічне значення // Стратегічні пріоритети*. – 2006. – № 1 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Strateg_pr/1/1-3.pdf
2. Дюверже М. *Политические институты и конституционное право // Антология политической мысли: в 5 т. Т. 2: Зарубежная политическая мысль: XX в. / Нац. общественно-научный фонд; отв. ред. Т. А. Алексеева*. – М.: Мысль, 1997. – Т. 2. – М., 1997. – 830 с.; Головаха Е., Панина Н. *Социальные изменения в Украине: постсоветская деинституализация и особенности новых социальных институтов / Е. Головаха, Н. Панина // Социология: теория, методы, маркетинг*. – 2001. – № 4. – С. 5–22.
3. Колодій А. *Неоінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях / А. Колодій // Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. – 2010. – Вип. 1. – С. 63–73.

4. *Huntington S. Political order in changing societies. – New Haven and London: Yale University Press, 1968. – 480 p.*
5. *Peters G. Institutional Theory in Political Science. The «New Institutionalism» / G. Peters. – London; New York: Pinter, 1999. – P. 19–20.*

Олег ЩЕРБАТЮК

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Діяльність груп інтересів як чинник демократизації: науково-теоретичні підходи

На сучасному етапі розвитку українського суспільства нагальним постає питання ефективного забезпечення зв'язку між громадянами та владою. Сама лише участь або неучасть людей у голосуванні не може повною мірою забезпечити цей зв'язок. Розбудова громадянського суспільства залежить від ряду факторів, в тому числі і від рівня розвитку демократичних інституцій, серед яких важливу роль відіграє діяльність різноманітних груп інтересів. Нині посилилися дискусії щодо місця та ролі груп інтересів у суспільно-політичному житті України, що, безперечно, актуалізує звернення до груп інтересів як чинника демократизації і на теоретичному, і на практичному рівнях.

Починаючи від найдавніших часів, філософи, а згодом і суспільствознавці та політологи звернули увагу на велику роль зацікавлених груп у політичному (і не тільки) житті тієї чи іншої країни. Ще Т. Гоббс та Ж.-Ж. Руссо писали про вплив приватних інтересів на прийняття політичних рішень і вважали це явище негативним. Великий внесок у розробку самого поняття «групи інтересів», теоретичних та практичних засад групового представництва інтересів громадян на політичному рівні зробили американські науковці, насамперед американський політик, один з батьків-засновників США Дж. Медісон. У сучасній Україні вивченням груп інтересів займаються такі дослідники, як Н. Балабанова, В. Биковець, Д. Виговський, В. Гаврилов, В. Кафарський, О. Лісничук, С. Рудницький та ін.

Метою цієї розвідки є аналіз основних підходів до вивчення груп інтересів в зарубіжній та українській політичній науці, визначення актуальності цієї проблематики для вітчизняної політології.

Наукові теорії, які обрали за базову одиницю суспільства саме групи інтересів, виникли на початку ХХ ст. у США. Засновником напряму «групової політики» вважають А. Бентлі, який виділив соціальну групу як об'єкт аналізу. Наступний змістовно важливий етап у розвитку теорії «групової політики» припав на 70–80-ті роки ХХ ст., коли набули поширення ідеї плюралістичної демократії. Д. Трумен, розвиваючи ідеї А. Бентлі, визначив політичний процес як «процес групової конкуренції за владу над розподілом ресурсів». Він підкреслював, що така групова конкуренція, попри її гостроту, в кінцевому підсумку не порушує рівноваги і навіть сприяє підтриманню стабільності політичної системи [6, с. 203].

Водночас, для деяких дослідників існування груп інтересів є явищем, що деструктивно впливає на функціонування політичної системи. Так, американський соціолог А. Етціоні розглядав групи інтересів як силу, що розділяє суспільство. До схожих висновків доходить ряд американських економістів, зокрема М. Олсон у своїй праці «Логіка колективної дії» [6, с. 206].

Термін «група інтересів» найчастіше розглядається як організоване об'єднання індивідів, одним із завдань якого є вплив на політику уряду з метою досягнення власних цілей [7, с. 78]. Усі організовані групи можуть функціонувати як групи інтересів. Діяльність груп інтересів у демократичному суспільстві базується на плюралістичній концепції, згідно з якою ці групи діють вільно, їх кількість і діяльність не можуть бути обмежені, разом із цим не може допускатись домінування однієї з них. Водночас вони функціонують і в недемократичних державах, де відповідні режими обмежують їх кількість та діяльність.

Сучасне українське суспільство складається з ряду різноманітних за характером та діяльністю груп інтересів, що взаємодіють та протидіють між собою. З одного боку, вони виступають своєрідними формами самоорганізації соціуму, з іншого – самостійними політичними акторами [3]. За період незалежності України найвпливовішими «групами інтересів» української політики стали так звані фінансово-політичні групи (ФПГ – авт.) – неформальні тіньові союзи, які об'єднали в собі представників державного апарату, суб'єктів економічної діяльності та структури кримінального світу. Вони стали результатом зрощення бізнесу та політики. ФПГ висувають своїх представників у політику та державні органи; встановлюють контроль над ЗМІ; підприємствами загальнонаціонального значення або навіть цілими галузями економіки. Вони є прикладом корпоративістського типу представництва інтересів.

Плюралістичний тип представництва інтересів представлений групами інтересів, які організуються спонтанно. Такі групи самостійно, незалежно від держави, визначають свої інтереси, своїх лідерів тощо. Жодна з них не має монополії на представництво інтересів. Типовими «групами інтересу» плюралістичного типу є громадські організації. Наразі в Україні переважає корпоративізм. При цьому зауважимо, що ці типи представництва інтересів вкрай рідко існують у чистому вигляді, найчастіше наявним є їх синтез.

Активне формування та діяльність різноманітних груп інтересів, включаючи ФПП, в суспільно-політичному житті України зумовило зростання інтересу до їх дослідження вітчизняними науковцями. Для сучасної української політичної науки характерне теоретичне осмислення змісту цього поняття та вироблення власних підходів до типологізації «груп інтересів», визначення їх функцій, впливу груп інтересів на полікотворення в Україні тощо. Так, вітчизняний дослідник О. Семченко зробив ґрунтовний аналіз основних концептуальних підходів до вивчення «груп інтересів» зарубіжними та вітчизняними науковцями, спробував дослідити чинники їх ефективної діяльності [15].

Актуальною для вітчизняної політичної науки є проблема класифікації груп інтересів. До неї звертаються у своїх дослідженнях О. Турчинов, О. Лісничук, В. Биковець, Я. Боренько та інші. Аналіз сучасних типологій груп інтересів, запропонованих зарубіжними та вітчизняними науковцями, підштовхнув ще одного українського дослідника – В. Биковця – до думки про необхідність удосконалення існуючих типологізацій відповідно до умов сучасної української дійсності. На його думку, систематизація різноманітних теорій груп інтересів може стати важливим чинником побудови евристичної теорії громадянського суспільства та держави [3].

Таким чином, проблеми формування, розвитку, діяльності груп інтересів в Україні, їх типологізація, категоріальний апарат тощо потребують подальших наукових досліджень. На сучасному етапі це поняття активно інтегрується в українську політичну науку, перетворюється на об'єкт та предмет різноманітних теоретико-методологічних та практичних досліджень, що дає ґрунт для появи нових теорій становлення та розвитку громадянського суспільства, держави тощо.

Список використаних джерел

1. Биковець В. *Групи інтересів у політиці: досвід типологізації* / В. Биковець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.viche.info/journal/440

2. *Виговський Д. Суть лобізму як категорії політичної науки / Д. Виговський // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – Вип. 20. – С. 42–48.*
3. *Гаврилов В. П. «Групи інтересів» і захист суспільних інтересів (на прикладі США та України) / В. П. Гаврилов // Наукові записки. – Т. 45. Політичні науки. – 2005. – С. 77–82.*
4. *Семченко О. В. Ціннісний вимір функціонування груп політичних інтересів в Україні: автореф... дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / О. В. Семченко; НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007.*

Наталія ПОНІЧ

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. С. Д. Василенко

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Сучасне розуміння прав людини

Людське суспільство з давніх часів намагається визначити правові норми, що регулюють відносини між людиною та державою. Від античної філософії та римського права до Великої хартії вільностей і Білля про права – така еволюція концепції прав людини. Однак цей правовий досвід не допоміг людству уникнути страхіть, імплементованих низкою тоталітарних систем світу. У ХХ столітті жорстокість, нелюдяність, насильство знайшли втілення в ідеологіях фашизму та комунізму, поставивши людську цивілізацію на межу катастрофи. Боротьба з цими руйнівними тенденціями – єдиний спосіб виживання людства. Тепер, у новому тисячолітті, коли, здавалося б, самогубність тоталітаризму, який криваво проявив себе в Росії, Німеччині та інших країнах, стала очевидною для всіх, багато країн, особливо деякі держави колишнього соціалістичного табору, ніяк не можуть знайти вірного шляху до демократії [3].

Права людини є загальними, невід’ємними, неподільними. Вони повинні бути гарантовані кожному незалежно від національної належності, релігії, статі, віку, здібностей. Закони правової держави повинні гарантувати громадянам ці невід’ємні права, які належать їм від народження. Права ці однакові для всіх, і кожен громадянин повинен знати про свої права і вміти їх відстоювати [2].

Заперечення прав людини й основних свобод є не тільки індивідуальною та особистою трагедією, але породжує також умови для соціальної і політичної нестабільності, сіючи насильство й конфлікти в самому суспільстві, а також між країнами.

Сучасне міжнародне право класифікує права людини як соціальні претензії і можливості особи, об'єктивно зумовлені системою суспільних відносин, визначальними ідеалами, суттєві для характеристики правового положення індивіда в будь-якому сучасному суспільстві [1].

Зміст численних міжнародних документів з прав людини зводиться до універсальної норми, згідно з якою держави зобов'язані поважати і дотримуватися прав людини та основних свобод для всіх, без винятку, у мові, расі, релігії. Це означає, що права і свободи людини повинні виконуватися в усіх країнах, і діють стосовно усіх осіб без будь-якої дискримінації.

Список використаних джерел

1. Карпачова Н. І. *Стан дотримання та захисту прав людини в Україні* / Н. І. Карпачова. – Х.: Консум, 2001. – 464 с.
2. Копиленко О. Деякі методологічні аспекти наукового забезпечення законодавчого процесу / О. Копиленко, Г. Мурашин // *Вісник Академії правових наук України*. – № 2. – С. 132–142.
3. Лукашук І. І. *Международное уголовное право* / І. І. Лукашук, А. В. Наумов. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.

Михайло АКАТРИНІ

Науковий керівник –

д.політ.н., проф. С. Д. Василено

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Класифікація прав людини та їх значення

Права людини в широкому розумінні можуть бути визначені як права, що людина отримує при народженні та без яких не може існувати як людська істота. Відмінність прав людини від інших прав проявляється в тому, що людина наділена правами вже від народження і на державу та її органи покладені зобов'язання по дотримуванню прав людини.

Термін «права людини» відноситься до широкого спектру прав: від права на життя до права вільно брати участь в культурному житті суспільства. На міжнародному рівні розрізняють громадянські (фізичні та особисті) та політичні права, з одного боку, та економічні, соціальні та культурні права, з іншого.

Права людини, зазначає А. Колодій, можна класифікувати за характером потреб людини, що їх забезпечують, за суб'єктами захисту прав, за ознакою ресурсів, необхідних для їх здійснення [2, с. 272].

За характером потреб людини, які забезпечують права, П. Рабінович пропонує поділяти права на фізичні (життєві), особистісні, культурні (гуманітарні), економічні та політичні [3, с. 9].

Стисло розглянемо визначення і зміст зазначених прав людини, який детально подається в підручнику авторів В. Бурдяк, С. Василенко, В. Веренько [1, с. 14–15]. Так, фізичні права – це можливості людини, які вона отримала при народженні, саме право на життя та відповідний спектр особисто-фізичних прав, таких як право на свободу і недоторканість особи, приватного життя, житла. Ці права є природними і не залежать від держави.

Економічні, соціальні, культурні права – це можливості людини у відповідних сферах: у сфері економіки, у сфері виробництва і розподілу благ, у сфері освіти та культури.

Важливе значення для людини і громадянина мають соціальні права: право на відпочинок, право на соціальний захист, право на житло, право на достойний життєвий рівень, право на охорону здоров'я, право на сімейне життя.

Культурні права: право на участь в культурному житті суспільства, право на захист моральних та матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць.

Основоположним міжнародно-правовим документом у галузі міжнародного захисту економічних, соціальних і культурних прав та основних свобод людини є Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Прийнятий ГА ООН 16 грудня 1966 р. Набув чинності з 1973 р. Ратифікований Україною у 1973 р.

Особисті права – це можливості людини, які захищають від незаконного і небажаного втручання в особисте життя і внутрішній світ, що покликані забезпечити існування, своєрідність і автономію особистості.

Політичні права – це можливості людини в державному і суспільно-політичному житті, які забезпечують її самовизначення та свободу, участь в управлінні державою і суспільством.

Основоположним міжнародно-правовим документом у галузі міжнародного захисту громадянських (особистих) і політичних прав та свобод людини є Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. Прийнятий ГА ООН 16 грудня 1966 р. Набув чинності 23 березня 1976 р. Україна ратифікувала документ у 1973 р. [4, с. 348].

Часто можна зустріти класифікацію прав людини на «класичні» та «соціальні». Класичні права включають громадянські та політичні права, мета яких – обмеження влади держави стосовно індивіда. Під «соціальними» розуміють економічні, соціальні та культурні права, що вимагають від держави забезпечення індивідууму належного існування.

Розподіл між класичними та соціальними правами не є абсолютним. Так, класичне право на справедливий суд вимагає від держави не тільки невтручання в діяльність судових установ, але й створення умов для їх нормального функціонування. Незважаючи на те, що метою права є захист кожного окремого індивіда, деякі з них можуть здійснюватись індивідами лише спільно: свобода мирних зборів, право створювати професійні союзи та вступати до них тощо [1, с. 16].

Дослідження проблем конституційної класифікації прав людини виявляє свою практичну значущість з огляду на те, що завдяки цьому ми отримуємо цілісне уявлення про систему прав людини, як вони закріплюються в конституції, характер зв'язків між ними та форми й напрями діяльності держави щодо їх забезпечення. При цьому в низці загальнодержавних нормативно-правових актів, насамперед це різноманітні державні програми, визначення пріоритетів у сферах – економічній, політичній, культурній, національній тощо, що повинно мати співвідношення з відповідними групами прав, оскільки розвиток суспільних відносин у будь-якій сфері не може відбуватись у відриві від процесу підвищення гарантій та забезпеченості тих прав людини, що відносяться до неї.

Список використаних джерел

1. Бурдяк В. І. Політика і права людини: підручник / В. І. Бурдяк, С. Д. Василенко, В. І. Веренько. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 536 с.
2. Основи демократії: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. А. Ф. Колодій; 3-тє вид., оновл. і доп. – Львів: Астролябія, 2009. – 832 с.
3. Рабінович П. Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції / П. Рабінович // Український часопис прав людини. – 1995. – № 1.
4. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемишченка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

Анастасія МОЛОШАК
Науковий керівник –
к. і. н., доц. Н. В. Стрельчук
Чернівецький національний
університет
ім. Ю. Федьковича

Гендер – як теоретико-методологічний підхід до проблем безпеки

Дослідження безпеки (security studies) та апробація нових концепцій захисту, передусім національних інтересів, зазнають змін, пов'язаних з сучасними викликами і загрозами суспільству, де пріоритетне місце займає, насамперед, захист демократії та прав людини.

У зв'язку з цим відбувається реструктуризація концепту безпеки. Традиційно національна безпека трактувалася у військовому сенсі як здатність відповісти на воєнні загрози з боку інших держав. Втім, після закінчення «холодної війни» традиційні погляди на безпеку зазнали серйозного переосмислення, оскільки безпосередні загрози військової агресії стали менш вагомими, натомість більше уваги почали приділяти невійськовим аспектам безпеки, таким як «якість життя», зменшення нерівності між державами, екологічні та соціальні проблеми тощо. На передній план security studies поставили питання розвитку суспільства і людини як базових складових, адже держава зі своїм «законним правом на примус» часто сама є головним порушником прав людини [2].

Наукове осмислення проблем безпеки і насильства до нинішнього часу було фактично монополізоване так званими «стратегічними дослідженнями» (strategic studies), які склали основу міжнародних відносин як академічної дисципліни. Стратегічні дослідження, в цілому засновані на принципах політичного реалізму, сконцентрувалися на вивченні держав як носіїв військової сили та на взаєминах між ними у військовій і дипломатичній сферах. Серйозний виклик такому підходу кинула школа «мирних досліджень» (peace research), яка запропонувала перенести акцент в трактуванні проблем війни і миру з вивчення офіційних урядових структур на інститути самого суспільства. Основна гіпотеза «мирних дослідників» полягала в тому, що стабільна міжнародна безпека можлива лише при опорі на внутрішні «структури миру» (peace structure), що складаються з суспільних груп й інститутів. Розширення проблемного поля

досліджень питань безпеки викликало опір з боку представників «традиційних» напрямів дослідження війни і миру, які згодом отримали назву «некритичної школи» («школи істеблішменту», або «мейнстриму»).

На противагу їй, прибічники новаторських підходів назвали себе «критичною школою». Саме у їх рядах знайшли собі місце і гендерні дослідження, взаєморозуміння яких з школою «мирних досліджень» базується на теоретично обґрунтованому постулаті – необхідності подолання штучного розподілу між безпекою і розвитком. Одним із базових показників розвиненості або нерозвиненості соціальних структур суспільства є гендер, що розуміється як організована модель соціальних відносин між статтями в рамках основних інститутів суспільства

Гендерна теорія пропонує багатоаспектний концептуальний підхід до цієї проблеми. Дослідження, в межах гендерної теорії, дають змогу розглядати проблеми безпеки з точки зору існуючої в сучасному суспільстві гендерної ієрархії, гендерного розподілу праці, протилежності гендерних потреб та інтересів, а також допомагають усвідомити, що безпека містить гендерні виміри. З погляду гендерного підходу, безпека є системою умов існування, котрі дають людині можливість реалізовувати свої невід’ємні права, які можна особисто контролювати і в яких можна реалізувати себе. Тобто в центрі уваги цього підходу до проблем безпеки стоїть людина. Стабільність держави, а отже і безпека індивіда порушується такими негативними явищами сьогодення, як бідність, недотримання прав людини, насилля, сексуальна експлуатація та багато інших. Ці проблеми тісно пов’язані між собою і є сигналом не лише для окремого індивіда, а й для суспільства загалом. Таким чином в контексті «гендерної концепції безпеки» складний характер соціальних процесів розглядається в більш широкому розумінні [3].

Гендерний підхід до проблем безпеки, вважаємо, дає можливість знайти комплексні та виважені шляхи вирішення ключових проблем суспільства.

По-перше, гендерна безпека поділяє важливі методологічні принципи комплексного підходу до цієї проблеми, запропоновані в концепції «людської безпеки» ООН. Безпека розуміється не як «стан», а як «умова» існування і розвитку індивідів, соціальних груп, суспільств та держав.

По-друге, використання гендерної ідентичності для розуміння безпеки передбачає перегляд сталої ролі тих соціальних структур та інститутів, котрі традиційно пов’язуються із забезпеченням безпеки – йдеться про те, що відповідальність за безпеку делегується державним органам правопорядку та силовим структурам. З точки зору гендерного підходу, без-

пека є предметом активних дій всього суспільства, включаючи соціально відповідальний бізнес та інститути громадянського суспільства, релігійні організації, а також місцеві товариства та родину.

По-третє, найважливішим компонентом безпеки є рівноправ'я. Нині апробується теза про те, що безпека безпосередньо пов'язана з бідністю. Як показує досвід багатьох країн, а також окремі емпіричні дослідження стосовно залежностей цих індикаторів, то зв'язок між ними не є прямо пропорційним, на відміну від зв'язку безпеки з рівноправ'ям. Нерівність може починатися від відсутності доступу до освіти, охорони здоров'я, до недоліку політичної участі, самовираження, голосу тощо. Це ті види нерівності, які можуть призвести до соціальних конфліктів. Необхідно відзначити, що гендерна нерівність – один із чинників зростання напруженості в суспільстві, тоді як розвиток гендерної рівності сприяє зростанню суспільної толерантності і взаємоповаги в цілому.

По-четверте, безпека не є гендерно нейтральною. Вищезазначений підхід до проблем безпеки виявляє відмінності в потребах та інтересах у забезпеченні безпеки чоловіків та жінок як гендерних груп. Потреби жінок визначаються утисненим становищем в суспільстві, в основі якого лежить гендерна нерівність в економічному й соціальному стані, а також обмежені можливості участі в процесі ухвалення рішень в політиці або суспільному житті.

Низька ефективність зусиль держави по забезпеченню безпеки жінок як гендерної групи є наслідком відсутності політичної стратегії щодо розвитку «нового суспільства». Інтеграція гендерного підходу до осмислення і практичного рішення проблем безпеки дає можливість глибоко проаналізувати глибинні причини больових аспектів життя суспільства, зрозуміти їх причини і умови виходу з них [1].

Таким чином, одне з головних завдань гендерних досліджень – зробити предметом аналізу раніше «непомітні» явища. Оскільки проблеми національної безпеки в більшості країн впродовж десятиліть залишалися й залишаються прерогативою військового істеблішменту, вихованого, як правило, у дусі класичних теорій зовнішньополітичного реалізму, то дослідження, засновані на теорії гендеру, можна розглядати як одну з реакцій на такий стан справ. Адже саме «поняття про соціальну стать» демократизує дослідницьке поле безпеки, робить його більш багатоплановим та стійким, продовжуючи традиції конструктивістського підходу до розуміння соціальних процесів як результатів різного роду нематеріальних (когнітивних і комунікативних) практик.

Отже, дослідження проблем безпеки в межах гендерного підходу дають змогу відійти від центричної парадигми у вивченні проблем безпеки і міжнародних відносин. Фахівці з гендерних досліджень звертають увагу міжнародної наукової спільноти на те, що аналіз світової політики виключно крізь призму дипломатичних взаємин між державами за нинішньої динаміки світових інтеграційних процесів ускладнює прогнозування проєкцій розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. *Комплексный гендерный подход – стратегия трансформации экономической и социальной политики в России: материалы научно-экспертного семинара / ред.-сост.: Е. А. Балеева, Л. Г. Луняянова. – М.: РОО МЦГИ – ООО «Солтэкс», 2005. – С. 7–22.*
2. *Лептун Я. Традиційні і сучасні дослідження безпеки: структурне порівняння концепту / Я. Лептун // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 191–194.*
3. *Макарычев А. С. Безопасность: гендерные аспекты проблемы [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.policy.hu/makarychev/rus16.htm>*

Ірина ДОБРЖАНСЬКА

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Категорія «рівність» в системі принципів формування Національного механізму забезпечення гендерної рівності

Політичні підходи до гендерних аспектів розвитку суттєво змінювалися упродовж другої половини ХХ ст. Різниця між ними визначається, по-перше, тим якою мірою державна політика враховує роль жінок в економічному і соціальному розвитку; по-друге, в чий інтерес здійснюється гендерна політика. Зокрема, у 40–60-х рр. ХХ ст. політично домінував підхід жінки і розвиток, зорієнтований на покращення добробуту в умовах прискореного економічного зростання, проте питання про пари-

тет інтересів чоловіків та жінок ще не ставилося. Але невдовзі стали помітні слабкості цього підходу: (1) він не критикує існуючий соціальний порядок, в якому жінки підпорядковані чоловікам; (2) він бере до уваги тільки продуктивну роботу жінок, забуваючи про репродуктивну та включення до політичних процесів, пов'язаних насамперед з агрегацією специфічних інтересів.

Згодом відбувається включення жіночих проблем до програм політичного розвитку, а у 70-х рр. XX ст. гендерна політика спрямовується на боротьбу з бідністю та врахування базових потреб жінок в контексті проблеми економічного зростання країн, що розвиваються. Цей підхід отримав назву *жінки в розвитку*, однак прийменник «в» не стільки вказує на включення жінок в процеси політичного та соціально-економічного розвитку, скільки фокусується на оцінці становища жінок в різних політичних та соціально-економічних системах. Базовою тезою цього політичного підходу є ідея про те, що доти, доки відносини між розвиненими і країнами, що розвиваються, не будуть справедливими і більше рівними, становище жінок не покращиться. Однак, як і в попередньому підході, питання гендерного паритету не розглядалися [1, с. 61].

У 80–90-х рр. XX ст. поступово формується розуміння того, що ефективність прийнятих заходів залежить насамперед від структурної перебудови економіки, відповідно визначається роль жінок у підвищенні цієї ефективності. Політично стверджується інтеграційний підхід «жінки і розвиток», метою якого є економічна ефективність, гендерна рівність та боротьба з бідністю. Він враховує не тільки продуктивну, але і репродуктивну функцію жінок, вплив економічних і соціальних змін на ролі, статус жінок і чоловіків. Саме у цей період формується і стверджується позиція, що зміна гендерних відносин в бік більшої рівності вигідно і чоловікам, і жінкам [1, с. 92].

В різних країнах сформувалися різні підходи до розуміння суті гендерної рівності. О. Вілкова виокремлює сім таких підходів: (1) антидискримінаційна модель припускає, що гендерна нерівність є наслідком індивідуальної дискримінації і може бути ліквідована за допомогою окремого антидискримінаційного закону; (2) підхід позитивних дій, у якому система нерівної оплати праці та стратифікація розглядаються швидше як гноблення, ніж як дискримінація; (3) підхід розширення можливостей, спрямований на поліпшення становища жінок за межами ринку праці, а також кращого їх доступу до цього ринку; (4) підхід співмірної цінності – рівності в оплаті праці, спрямований на часткове вирішення проблеми гендерної сегрегації, але не на її повне усунення; (5) заходи проти сексу-

альних домагань; (6) політика, спрямована проти гетеросексизму; (7) залучення чоловіків до досягнення рівної зайнятості через сприяння змінам у розподілі домашньої праці [2, с. 160–161].

Досить тривалий час вважалося, що гендерна рівність як мета реалізації гендерної політики може бути досягнута шляхом надання жінкам і чоловікам однакових можливостей, насамперед тому, що це принесе однакові для них результати. Однак було з'ясовано, що однакове ставлення не обов'язково приводить до рівних для чоловіків та жінок результатів. Тому, на III Всесвітній конференції в Найробі був прийнятий документ під назвою «Перспективні Найробіські стратегії», у якому були внесені уточнення в розуміння суті поняття «рівність» чоловіків і жінок, яке відтепер розумілося не тільки як рівність прав, але і як рівність можливостей. Зокрема, у пункті II документа йдеться: «Рівність є і метою, і засобом, за допомогою якого окремим особам забезпечується рівний правовий режим та рівні можливості користуватися своїми правами, розвивати свої потенційні здібності, виробляти вміння і навички, з тим, щоб ці особи могли брати участь у політичному, економічному, соціальному і культурному розвитку і користуватися його досягненнями. Зокрема, для жінок рівність означає здійснення прав, яких вони позбавлені внаслідок дискримінації, що відчутно в сфері культури, в організаційній структурі, нормах поведінки, а також у відносинах чоловіків і жінок» [3, с. 36].

Отже, сьогодні гендерна рівність як результат гендерної політики означає, що для досягнення рівних результатів для жінок і чоловіків необхідно використовувати справедливе ставлення до жінок і чоловіків. Щоб забезпечити гендерну справедливість, необхідні спеціальні заходи для компенсації історичних і соціальних упущень, невігідного положення, які заважають жінкам і чоловікам займати рівні позиції в системі соціально-політичних та економічних відносин. Гендерна справедливість веде до гендерної рівності, яка означає, що жінки і чоловіки мають однаковий статус і становище. Такий підхід до формування гендерної політики акумулюється у національних механізмах забезпечення гендерної рівності. Проте, незважаючи на активне використання цієї категорії в більшості документів міжнародного та національного рівнів, до сьогодні однозначно не визначено його змістовне навантаження.

Національний механізм є системою структур політичного управління та практичних заходів держави, спрямованої на впровадження гендерного підходу у всі сфери політики і розв'язання гендерних проблем суспільного життя. Національний механізм по досягненню гендерної

рівності не можна зводити лише до наявності структурних підрозділів в апаратах виконавчої та законодавчої гілок влади, оскільки він є, передусім, системою – цілісною сукупністю державних органів, інститутів, установ і організацій. Отже, для національного механізму з досягнення гендерної рівності як системи базовою є ознака цілісності, яка утворюється взаємодіючими частинами, досить часто різноякісними та різнорівневими, проте сумісними в межах політичного механізму. У сенсі формування та реалізації державної політики «національний механізм» може інтерпретуватися у вузькому та широкому сенсах: (1) у вузькому розумінні формування національного механізму зводиться до створення будь-якого інституту при одному державному органі або інститутів при кількох державних органах; (2) у широкому розумінні національний механізм являється єдиною системою державних органів та створених при них інститутів [4, с. 266].

Таким чином, національний механізм забезпечення гендерної рівності є частиною державного механізму, що забезпечує виконання державою функції щодо реалізації основних прав і свобод людини і громадянина по забезпеченню рівних прав і рівних можливостей між жінками та чоловіками. Водночас, національний механізм – це спеціальна система політичних структур управління та практичних заходів держави, спрямована на інтеграцію гендерного підходу у всі сфери політики та розв'язання гендерних проблем у всіх сферах суспільного життя. Разом з тим не виправданним є зведення національного механізму гендерної рівності тільки до системи державних органів, оскільки національний механізм по досягненню гендерної рівності має не тільки інституційний, а й інші виміри. На нашу думку, національний механізм гендерної рівності має чотири виміри: правовий, інституційний, матеріальний та освітньо-просвітницький.

Аналіз та порівняння національних механізмів забезпечення гендерної рівності слід здійснювати з урахуванням специфіки політичної системи, законодавства, домінуючої в суспільстві системи цінностей, повноважень відповідних органів, особливостей моніторингу реалізації гендерної політики та участі у роботі національного механізму представників громадянського суспільства. Відповідно, кожна країна на власний розсуд визначає систему пріоритетів під час формування моделі національного механізму гендерної рівності та розробки відповідних національних стратегій, тоді як міжнародні зобов'язання є орієнтиром для їх вироблення.

Список використаних джерел

1. Бектон К. *Правительственный план достижения гендерного равенства в Канаде [Текст]* / К. Бектон // *США, Канада: экономика, политика, культура*. – 2008. – № 3. – С. 89–96.
2. Вілкова О. *Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження [Текст]* / О. Вілкова // *Політичний менеджмент*. – 2008. – № 6. – С. 160–166.
3. *Гендерное равенство в России: законодательство, политика, практика: материалы научно-экспертного семинара*. – М.: МЦГИ, 2003. – 156 с.
4. Исмагилова Л. Р. *Национальный механизм обеспечения гендерного равенства между полами: теоретическое обоснование [Текст]* / Л. Р. Исмагилова // *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова*. – 2009. – № 3. – С. 265–267.

Олександра ГИССА

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. В. П. Фісанов

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Поняття «євроскептицизм» як об'єкт дослідження сучасної політичної науки

Відомо, що із самого початку свого утворення Європейський Союз мав як прихильників, так і противників. Відповідно, масштабне розширення ЄС в кін. ХХ – на поч. ХХІ ст., а також криза європейської політичної та економічної систем викликали великий резонанс як у суспільно-політичних, так і наукових колах. Останні десятиліття ознаменувались появою нового напрямку в дослідженнях західної наукової думки – вивченням ставлення до європейської інтеграції загалом, і євроскептицизму, як одного з його проявів, зокрема.

На загал, під «євроскептицизмом» слід розуміти негативне ставлення до процесу європеїзації, включаючи критику європейської політики, економіки та європейських інститутів, заперечення подальшого розширення співтовариства. При цьому однією з основних засад євроскептицизму прийнято вважати недостатню віру в те, що Європейський Союз може стати достатньо стабільним та могутнім утворенням, а також побоюван-

ня держав втратити національну ідентичність. Враховуючи те, що термін «євроскептицизм» досі не має чіткого та загальноприйнятого визначення, вважаємо за доцільне розглянути основні підходи до розуміння цього поняття.

Основні дослідження з цієї тематики проводяться представниками т. зв. наукової школи університету Сассекс. При університеті створена віртуальна інфраструктура для вивчення феномена євроскептицизму під назвою «Мережа досліджень опозиції до Європи», пізніше перейменована в «Мережу європейських партійних виборів та референдумів» (МПВР). МПВР стала основною мережею з дослідження проблеми євроскептицизму в Східній та Західній Європі та віртуально об'єднує в собі більшість європейських дослідників даної тематики. У рамках діяльності МПВР регулярно проводяться дослідницькі семінари та конференції. Кульмінацією такої роботи став випуск двотомника «Опозиція до Європи? Порівняльна партійна політика євроскептицизму», який нараховує 30 статей різних авторів з проблем євроскептицизму, за редакцією провідних дослідників – Пола Таггарта та Алекса Щербяка. Саме П. Таггарт є автором першої спроби визначення поняття «євроскептицизм». На його думку, євроскептицизм – це ідея повної або часткової опозиції до європейських інтеграційних процесів. Окрім того, спільно з А. Щербяком вони розробили класифікацію євроскептицизму, згідно з якою він поділяється на 2 типи: «твердий» (hard) та «м'який» (soft), залежно від ступеня та причин заперечення інтеграції:

«Твердий» євроскептицизм заперечує ідею існування ЄС в цілому та, відповідно, відкидає можливість членства в ньому.

«М'який» євроскептицизм, навпаки, підтримує ідею існування ЄС та членства в ньому, але в той же час протистоїть окремим елементам європейської політики та федералізації Європи, апелюючи при цьому до необхідності поважати національні інтереси [4, с. 7].

Втім, ця класифікація зазнала критики з боку інших представників цієї наукової школи. Так, наприклад, К. Мюдде та П. Копецки у своїй статті «Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe» вказують, зокрема, що визначення «м'якого» євроскептицизму, надане П. Таггартом та А. Щербяком, є надто широким і може включати в себе будь-яку незгоду з діяльністю Європейського Союзу. Своєю чергою, вони запропонували розглядати євроскептицизм в контексті інших позицій до європейської інтеграції. Залежно від ставлення до ЄС вони, з одного боку, виділяють єврофілів, які, в принципі, не заперечують ідеї євроінтеграції, та єврофобів, які з ідеологічних причин висту-

пають проти ЄС, а з іншого – європесимістів і єврооптимістів. Єврооптимісти схвалюють ЄС та шлях його розвитку, в той час як європесимісти не підтримують ЄС, як такий, або ж шляхи його розвитку, втім, не заперечуючи членства в Союзі. Відштовхуючись від цих двох груп, К. Копецьки та П. Мюдде запропонували такий поділ залежно від ставлення до ЄС: євроентузіасти, європрагматики, європротивники та євроскептики. За цією типологізацією євроскептики підтримують загальну ідею євроінтеграції, але песимістично ставляться до теперішнього та майбутнього шляху його розвитку. Таким чином, дослідники зарахували євроскептиків до категорії європесимістів і, в той же час, прихильників інтеграції, не відкидаючи при цьому можливості того, що євроскептицизм може набувати різних форм [2].

Існує декілька інших визначень та більш дрібних класифікацій, розроблених науковою школою університету Сассекс, але жодну з них поки що не можна назвати остаточною чи загальноприйнятною.

Варто також зазначити, що дослідженням феномена євроскептицизму займаються не лише європейські наукові школи. Так, на нашу думку, варто відмітити і дослідницьке співтовариство університету Північної Кароліни. Протягом останнього десятиліття основні роботи цієї школи були опубліковані в декількох академічних журналах, номери яких були спеціально призначені цій проблематиці.

Група дослідників цієї школи визначають євроскептицизм як сумнівне ставлення або зневіру в Європі, розуміючи під ним об'єднання ряду критичних позицій до певних аспектів об'єднання або цілковитої опозиції до ідей Євроінтеграції, загалом, погоджуючись тим самим з визначенням П. Таггарта та А. Щербяка [1]. Не менш цікавими є дослідження цієї школи з класифікації євроскептицизму. Так, один із науковців Л. Рей у спробі класифікувати ставлення до європейської інтеграції, розробив шкалу із 7 можливих варіантів: сильна опозиція, опозиція, слабка опозиція, нейтральне ставлення, слабка підтримка, підтримка, сильна підтримка. У своїй статті «Mainstream Euroskepticism: Trend or Oxymoron?» Л. Рей використовує поняття євроскептицизм як поєднання цієї шкали та поділу євроскептицизму П. Таггарта та А. Щербяка на «твердий» та «м'який». Так, до «м'якого» євроскептицизму Л. Рей відносить нейтральне ставлення, слабку підтримку та підтримку євроінтеграції, а до «твердого», відповідно – сильну опозицію, опозицію та слабку опозицію, зараховуючи при цьому сильну підтримку до відсутності євроскептицизму взагалі [3].

Як бачимо, підходи різних шкіл є досить подібними, втім феномен євроскептицизму поки що не є ані чітко визначеною науковою концепцією

єю, ані усталеною політичною ідеологією. Але не можна ігнорувати той факт, що на сучасному етапі він є усвідомленою проблемою та залишається однією з ключових тем, що обговорюються в Європі, а отже, потребує подальшого детального аналізу та системного узагальнення, адже його всебічне розуміння необхідне для подальшого прогресивного розвитку та розширення ЄС.

Список використаних джерел

1. Hooghe L. *Sources of Euroscepticism* / Liesbet Hooghe, Gary Marks // *Acta Politica* – 2007 – № 42 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unc.edu/~hooghe/assets/docs/papers/acta.politica.sources%20of%20euroscepticism.actapolitica2007.pdf>
2. Kopecky P. *The Two Sides of Euroscepticism: party Positions on European Integration in East Central Europe* / Petr Kopecky, Cas Mudde [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://works.bepress.com/cas_mudde/7
3. Ray L. *Mainstream Euroscepticism: Trend or Oxymoron?* / Leonard Ray [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unc.edu/depts/europe/conferences/euroskepticism/papers/Ray.doc>
4. *Szczerbiak A. Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism – Case Studies and Country Surveys* / Paul Taggart, Alex Szczerbiak. – Vol. 1. – Oxford: Oxford University Press, 1998 – 403 с.

Марін ГЕРМАН

Науковий керівник –

д. політ. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний
університет

ім. Ю. Федьковича

Перспективи використання теорій соціального капіталу у дослідженні євроінтеграційних процесів

У сучасних політичних науках, економіці та соціології теорії соціального капіталу є доволі популярними як дослідницький інструментарій. Формуючись у рамках другої генерації теорій колективної дії, концепції соціального капіталу визнають примат соціальних факторів розвитку суспільства над суто інституційними та правовими. На думку політичних теоретиків, соціальний капітал є певним суспільним ре-

сурсом, який концентрується навколо соціальних зв'язків та мереж. Як зазначає американський політолог Роберт Патнам, соціальний капітал стосується соціальної організованості – це мережі, норми та довіра, які дають можливість особам діяти разом для досягнення певних цілей [2, с. 141].

Певний час теорії соціального капіталу використовувались у дослідженнях мікро- і мезорівня соціуму, при оцінці рівня задоволення життям в окремих населених пунктах та рівня соціальної солідарності у певних регіонах. Варто зазначити, що ці дослідження були досить ефективними та давали можливість проаналізувати політичні процеси з досить широкої філософсько-соціологічної перспективи. Подальший розвиток теорій соціального капіталу призвів до їх поступового злиття з модерними концепціями європейської інтеграції – процес, який ще не завершився та не є довершеним у концептуально-методологічному плані. Але, саме у цій теоретичній сфері можуть сформуватись певні пізнавальні перспективи, які вимагають відповідних дослідницьких зусиль як емпіричного, так і теоретичного характеру.

Вперше дослідники євроінтеграції звернули увагу на теорії соціального капіталу після виходу 223 випуску студій «Євробарометр» (грудень 2004 р.) [3], реалізованого за фінансовим сприянням Європейської Комісії. Студії «Євробарометр» були присвячені соціальному капіталу як, поки що, неформальному критерію аналізу і оцінки розвитку демократії на європейському континенті. Досліджуючи соціальний капітал у країнах ЄС, європейські експерти вкладали у зміст цього терміна широке коло явищ соціально-політичного та економічного характеру. До соціального капіталу вони відносили задоволення рівнем життя, стан навколишнього середовища, індивідуальну фінансову ситуацію, сімейне життя, контактування із друзями та родичами, членство в організаціях громадянського суспільства, участь у політичних процесах тощо. Всі ці індикатори соціального капіталу розглядалися вченими у порівняльній перспективі, формуючи, таким чином, певну градацію, із врахуванням середнього рівня показників по всьому ЄС. Незважаючи на певну методологічну нечіткість, намагання врахувати і виміряти всі можливі соціальні аспекти європейської інтеграції, без адекватного аналізу кореляції між показниками, це дослідження «Євробарометр» дало поштовх вдосконаленню методики виміру соціального капіталу у європейських суспільних науках. Окрім того, 223 випуск студій «Євробарометр» показав, що теорії соціального капіталу відкривають цікаві наукові горизонти перед дослідниками євроінтеграційних процесів, вирішуючи не розв'язані до того завдання.

Ще до появи теорій соціального капіталу у спектрі концепцій європейської інтеграції Вільям Уоллес розмежував «формальну» та «неформальну» інтеграцію. Формальна інтеграція – це формування інститутів, які виникають унаслідок співробітництва між національними елітами. Неформальна інтеграція полягає в економічній та соціальній взаємодії, у формуванні спільного комунікативного простору з єдиною системою цінностей. Всі ці процеси відбуваються без інституціоналізації та не є наслідками прийняття спеціального політичного рішення [4, с. 61]. В цьому контексті виникла потреба у відповідних наукових підходах до дослідження неформальної інтеграції.

Автори 223 випуску дослідження «Євробарометр» підкреслювали, що порівняно з іншими підходами до вивчення євроінтеграційних процесів (неофункціоналізм, неоінституціоналізм), які акцентують увагу саме на інституційних аспектах процесів об'єднання Європи, теорії соціального капіталу звертають увагу на неформальні аспекти розвитку суспільства – рівень довіри до національного уряду та наднаціональних органів ЄС, участь у діяльності неурядових організацій, форми соціальної згуртованості, які є важливими вимірами процесів європейської інтеграції в широкому розумінні слова. Йдеться про альтернативний погляд на процеси об'єднання Європи, який належно вписується в загальну систему модерних підходів до дослідження інтеграції.

В українській політичній науці подібної методологічної позиції дотримуються С. Кисельов та П. Бурковський, представники Національного інституту стратегічних досліджень, які концентрують свої зусилля на вивченні рівня довіри громадян України та ЄС до соціальних інститутів та органів влади [1], обмежуючи предметне поле дослідження до цих аспектів соціального капіталу. На основі кількісного аналізу вчені констатують, що у країнах ЄС значно вищі показники довіри до органів юстиції та національних систем правосуддя, ніж в Україні, що вказує на реальну дію принципу верховенства права у країнах Європи. Об'єднує українців та жителів країн ЄС низький рівень довіри до владних інститутів та політичних партій, однак абсолютні показники довіри до цих інституцій в Україні значно нижчі. На відміну від країн ЄС, в Україні фіксується високий рівень довіри до релігійних інституцій, який, ймовірно за все, не є свідченням глибокої релігійності українців, а, радше, результатом підвищеної тривожності, дезадаптованості людей, прагненням віднайти стабільність у міфологічних ритуалах [1]. З цих міркувань дослідники рекомендують органам влади демонструвати максимальну відкритість до ЗМІ та уникати нечітких, двозначних формулювань при поясненні політич-

ного курсу. Також вважається за потрібне ширше залучати авторитетних журналістів до обговорення найбільш актуальних проблем суспільно-політичного життя.

Тож, як дослідження «Євробарометр», так і конкретні наукові розвідки українських політологів показують, що теорії соціального капіталу є перспективними напрямками вивчення євроінтеграційних процесів. Саме за їх допомогою можна реально оцінити ефективність функціонування соціальних інститутів, органів влади та інститутів наднаціонального характеру ЄС. Рівень довіри громадян до соціальних інститутів вказує на їх функціональне призначення та ефективність. Окрім цього, за допомогою теорій соціального капіталу можна оцінити, чи заповнений інституційний дизайн політичної системи соціальним змістом, чи відповідає він суспільним інтересам, а також, чи не використовує система інститутів забагато фінансових, людських та соціальних ресурсів. Таким чином, теорії соціального капіталу аналізують неформальні аспекти європейської інтеграції на основі оцінки рівня ефективності соціальних інститутів як на рівні національних держав, так і на рівні європейської спільноти в цілому, маючи вагомий евристичний потенціал для сучасної політичної науки.

Список використаних джерел

1. Кисельов С. Порівняльний аналіз рівня анонімної довіри громадян України та громадян ЄС до соціальних інститутів і органів влади / С. Кисельов, П. Бурковський / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/may/004.htm>.
2. Патнам Р. Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії / Р. Патнам, Р. Леонарді, Р. Нанетті; [переклад з англ. В. Юценко] – К.: Основи, 2001. – 302 с.
3. *Special Eurobarometer 223 / Wave 62.2 – TNS Opinion&Social. – 111 p.*
4. Wallace W. *The Dynamics of European Integration* / W. Wallace. – London; New York: Printer Publishers for the Royal Institute of International Affairs, 1990. – 308 p.

Юлія АРТЮХОВА

Науковий керівник –

д. е. н., проф. М. З. Мальський

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Міжнародне суспільство: становлення, розвиток, сучасні тенденції

Концепцію міжнародного суспільства започаткував представник англійської школи міжнародних відносин Х. Булл. Усередині міжнародної системи (international system), що охоплює всі держави світу, завжди існувало певне протоядро, яке називається міжнародним суспільством (international society). Різниця між першим і другим поняттям полягає в тому, що країни, які входять до міжнародного суспільства, у відносинах між собою керуються не тільки практичними інтересами моменту, але й певним більш-менш загально визнаним кодексом поведінки, який, своєю чергою, був заснований на етичних цінностях цих держав. Класичним прикладом є сукупність грецьких полісів. Окрім них, до міжнародної системи того періоду входили і негрецькі держави: Персія, Карфаген. Ідея міжнародного суспільства (world international society) чітко відділяється від сукупності усього «іншого», що складає міжнародну систему [2, с. 29].

Держави формують своєрідне суспільство, домовляються встановити загальні правила для регулювання своїх відносин. У міжнародному суспільстві держави поєднані єдиними стандартами етики та моралі. Тому війни в цій ситуації втрачають повний сенс; вони не сумісні із спільним настроєм держав міжнародного суспільства поважати у відносинах між собою свободу, демократію і мир як цінності для кожного і умови процвітання для всіх. Звідси відомий романтичний висновок: демократії (за призначенням) не воюють між собою (не можуть, не призначені для того, щоб воювати) [2, с. 30]. У міжнародному суспільстві відсутня примусова сила.

У зв'язку з кардинальними змінами, що відбулися у світовому розвитку наприкінці ХХ ст., специфікою розвитку міжнародних відносин та світового політичного процесу стала експансія світового суспільства в сферу міжнародного суспільства. Її фундаментом були як матеріальні, так і віртуальні новації, які в політичному дискурсі позначаються словом «глобалізація».

У науковій літературі 90-х років воно означало щонайменше вісім основних тенденцій та явищ: (1) феномени «знищення кордонів» і «економічного громадянства»; (2) різке збільшення об'ємів та інтенсивності трансдержавних, транснаціональних потоків капіталів, інформації, послуг, людських ресурсів; (3) масове розповсюдження західних стандартів побуту і світосприйняття на всі інші частини планети; (4) посилення ролі недержавних регуляторів світової економіки і міжнародних відносин; (5) форсований експорт і вживлення в політичну матерію різних країн світу тих чи інших варіацій демократичної моделі державного устрою; (6) формування простору електронно-комунікаційного спілкування, що різко збільшує ймовірність для соціалізації особистості, тобто для безпосереднього приєднання індивіда (пасивного чи активного) до всесвітніх інформаційних процесів; (7) виникнення і культивування у глобальних інформаційних павутинах образу відповідальності всіх і кожного індивіда за чужі долі, проблеми, конфлікти, стан навколишнього середовища, політичні чи інші події, можливо навіть в невідомих людині куточках світу; (8) виникнення «ідеології глобалізації» як сукупності взаємопов'язаних постулатів, покликаних обґрунтувати і водночас благо тенденцій «працюючих» на об'єднання світу, під керівництвом цивілізаційного центру, під яким розуміється так чи інакше США і «група семи» [2, с. 32].

Основними тенденціями розвитку сучасних міжнародних відносин є: гуманізація; деідеологізація та демократизація; перехід від конфронтації до партнерства та співробітництва; глобалізація, розширення міжнародних відносин. Дж. Бартон вважає, що сучасні міжнародні відносини об'єктивно призвели до виникнення міжнародного суспільства, складовими якого, крім держав, є бездержавні нації, етнічні меншини, міжурядові та неурядові організації. Створення світового суспільства зробило анахронічними старі теорії, які розглядали міжнародні відносини як такі, що перетинають державні кордони та здійснюються урядами шляхом дипломатії і воєнної сили [4, с. 137]. Адже традиційні міжнародні відносини почали переростати в світову політику, яка, фактично, є своєрідною окреслюючою сферою взаємовідносин між традиційними (державами) і новими (транснаціональними групами і корпораціями, індивідами, рухами, міжнародними і суспільними організаціями) суб'єктами міжнародного спілкування з приводу як взаємних відносин один з одним, так і своїх власних внутрішніх проблем та ситуацій.

Система відносин нового типу характеризується трьома основними рисами. По-перше, прискорилося розмивання меж між внутрішньою та зовнішньою політикою держави. Цей процес розвивався внаслідок за-

непаду національного суверенітету у сфері зовнішньої політики, що характерний для країн Європейського Союзу в умовах інтеграційних тенденцій. По-друге, змінився об'єкт міжнародних взаємовідносин: якщо колись це була сфера поведінки суверенних держав з приводу їх дій та відносин одна до одної, то з кінця 90-х років об'єктом міжнародних відносин стали питання внутрішньої політики окремих держав (демократичні процедури, права людини) і соціального розвитку (соціальне та економічне законодавство). По-третє, з'явився новий інструмент міжнародного регулювання у вигляді «гуманітарних інтервенцій», які стали практично легальним засобом в міжнародному спілкуванні, на протигагу нормам невтручання держав у справи одна одної, що діяли ще з часів Вестфальського миру [1, с. 388–389].

У цілому, міжнародне суспільство – це компонент міжнародних відносин, звідси витікають зобов'язання з боку членів міжнародного суспільства стосовно один одного. Міжнародне суспільство знаходиться у процесі переходу від суспільства держав до суспільства людей (тобто до світового суспільства), та від міжнародного порядку до світового порядку. В силу такого переходу формується міжнародне усвідомлення відчуття суспільства. Важливою тенденцією цього процесу є становлення неформального інституту «глобального самоуправління», необхідність якого диктується тотальною взаємозалежністю.

Перевага такого «управління без уряду» в тому, що воно формується «знизу», а тому здатне залишатися гнучким, реагуючи на мінливі умови та потреби суб'єктів. При «управлінні без уряду» є місце для всіх взаємодіючих акторів – сильних чи слабких, об'єднаних чи поодиноких.

Список використаних джерел

1. Богатуров А. *История международных отношений. 1945–2008: учеб. пособ. для студ. вузов* / А. Д. Богатуров, В. В. Аверков. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 520 с.
2. Богатурова А. *Синдром поглощения в международной политике* / А. Богатурова // *ProetContra*. – 1999. – Том 4. – № 4.
3. *Короткий Оксфордський словник*. – К.: Основи, 2005. – 789 с.
4. Мальський М., Мацях М. *Теорія міжнародних відносин: підруч.* / М. Мальський, М. Мацях. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 461 с.

Євгенія ОПЕЙДА

Науковий керівник –

к. політ. н., доц. А. М. Митко

Волинський національний

університет ім. Лесі Українки

Ретроспективний огляд становлення європейського економічного співтовариства

Досягненнями світової цивілізації дедалі переконливіше стають результати інтеграції країн Західної Європи. Звернення західноєвропейських політиків до «європейської ідеї» після Другої світової війни було не новим. Проте це було проявом глибокого усвідомлення потреб мирного розвитку на континенті та подолання негативних тенденцій націоналізму, що здобули гору над ідеями «пан'європеїзму» у міжвоєнний період. Звичайно, не останню роль в інтеграційних підходах країн Західної Європи відігравало протистояння соціалістичному експериментові на Сході та поділ континенту на сфери впливу тогочасних наддержав – США й СРСР [2].

Європейський Союз (ЄС) у своєму розвитку пройшов декілька етапів, що відрізняються за рівнем розвитку інтеграції, її результатами та розширенням сфер взаємодії. Основними якостями, необхідними для членства в ЄС, є наявність у країні демократичної й плюралістичної системи управління та ринкових засад розвитку економіки. Порівнюючи шляхи європейського будівництва з попередніми способами об'єднання держав континенту, слід відзначити такі особливості:

1. Розвиток інтеграційних процесів спирався на суттєві економічні підвалини. Нині після зростаючої взаємозалежності країн ЄС жодна з них не порушує питання про вихід зі Співтовариства. Адже це привело би будь-яку країну до значних економічних втрат, і не лише до них.

2. Держави-учасниці ЄС виконують усі юридично обов'язкові норми і вимоги Договорів. Суперечки і конфлікти, які спалахують між членами ЄС або ж між інститутами Співтовариства та країнами-учасницями, залагоджуються Судом ЄС. Постанови останнього не можуть бути оскаржені або проігноровані. Цей принцип є обов'язковим.

Сильні політичні кроки країн ЄС, економічний розвиток співтовариства зумовлює те, що з 1970-х рр. воно виступає як один із трьох «центрів сили» високорозвинених держав – поряд із США та Японією. Порівнян-

ня практики ЄС з аналогічними (але невдалими) спробами об'єднання зусиль східноєвропейських країн дає багатий матеріал для переосмислення перспектив Співтовариства, його ролі у новій Європі [1]

Слід згадати, що тоді відбулися крах плану переходу до економічного і валютного союзу; значне гальмування темпів економічного зростання; зростання рівня інфляції, масове безробіття і, як наслідок – дивергенція економічної політики країн-членів ЄС; різке загострення конкуренції на світових ринках і послаблення на цьому тлі позицій. Неминучим наслідком була зміна балансу між інтеграційними і дезінтеграційними тенденціями на заході Європи. Під загрозою опинилося саме існування Співтовариства.

Сповільнення процесу економічної інтеграції в рамках ЄС стимулювало активний пошук нових ідей і концепцій у більшості прихильників «європейського будівництва». Останні об'єктивно намагалися оцінити становище, зробити практичні висновки. Показовим у цьому сенсі є підхід віце-канцлера, міністра закордонних справ ФРН Г. Геншера. Політик виступав проти панічних настроїв у зв'язку із наслідками економічних криз і застерігав від переоцінки їх негативних результатів [3].

Необхідність утворення нового механізму знайшла відображення у концепції формування валютно-економічного союзу (ВЕС) – спільноти держав, які мають вищий, порівняно з іншими країнами ЄС, рівень взаємозалежності соціально-економічних і політичних структур. Сама назва «валютно-економічний союз» свідчить про існування двох точок зору, двох напрямків у досягненні поставленої мети. Згідно з однією з них, яку представляє керівництво Франції, необхідно було б на новому рівні інтеграції головну увагу перенести на валютні взаємини країн-учасниць. Це стало б головним інструментом «європейського будівництва» [1].

Отже, представники альтернативного підходу, серед яких не останню роль відігравали західнонімецькі керівники, вважали, що сфера валютних взаємин не може використовуватись як універсальний засіб інтеграційної політики. Новий рівень ЄС, на їх думку, залежить від зближення показників економічного розвитку країн та від вироблення єдиних форм і методів кон'юнктурної політики.

Список використаних джерел

1. *Вовчак В. Україна на шляху до ЄС. Передумови інтеграції: загальні питання / В. Вовчак // Україна на шляху європейської інтеграції: наук.-практ. зб. матеріалів. – К.: Мінекономіки України, CDG, 2000. – С. 40–49.*

2. *Европейский союз: справочник-путеводитель / под ред. О. В. Буториной, Ю. А. Борко, И. Д. Иванова. – 2-е изд. – М.: Деловая литература, 2003. – 288 с.*
3. *Пахомов Ю. Про інноваційну модель / Ю. Пахомов // Збірник наукових праць. – 2001. – Вип. 36. – С. 3–5.*

Яна ВОЗНЯК

Науковий керівник –

к. політ. н., доц. А. М. Митко

Волинський національний

університет ім. Лесі Українки

Інформаційні та психологічні війни у сучасному світі

Останнє десятиліття характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, котрі охопили всі сфери людської життєдіяльності. Фактично, всі країни світу прагнуть побудувати інформаційне суспільство, а отже, інформація стає однією із рушійних сил розвитку сучасного людського співтовариства. У таких умовах однією з головних причин проведення інформаційних і психологічних війн є прагнення заволодіти якомога більшою кількістю інформаційних ресурсів.

Це питання є актуальним для всього світу загалом, та для кожної країни зокрема, адже саме наявність інформаційних ресурсів визначає місце держави на світовій арені. Для того, щоб ними заволодіти, досить часто деякі країни вдаються до несанкціонованих, злочинних дій, проводячи інформаційні та психологічні війни. У багатьох випадках саме ці дії згодом дають змогу окремим країнам «керувати світом».

Серед дослідників, котрі вивчали питання інформаційної та психологічної війни, слід виділити Е. Богданова, Н. Брусніцина, В. Волохова, Г. Грачова, Я. Жаркова, В. Жукова та ін.

Метою дослідження є аналіз причин виникнення інформаційних та психологічних війн, а також вивчення наслідків їх проведення.

Психологічні війни (операції) є комунікативними технологіями, що спрямовані на внесення змін у поведінку індивіда за допомогою модифікації його моделі світу, що здійснюється шляхом внесення змін у інформаційні потоки [1, с. 46].

Інформаційні війни є інформаційними технологіями, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масо-

вої чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинхронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими.

Розвинуті країни мають досить потужну інформаційну інфраструктуру, що робить їх сильнішими в галузі інформаційного впливу. Водночас ці країни стають більш вразливими для інформаційної зброї. Країни аграрного типу розвитку не мають такої інфраструктури, тому є менш вразливими. Можна говорити про асиметричний характер інформаційної зброї, що дає змогу, наприклад, терористам тримати в напрузі сучасне суспільство: малій силі – велику. Чим сильніший супротивник, тим більш асиметричною має бути інформаційна дія, що здійснюється проти нього.

Успішність дії інформаційної зброї полягає в ступені її асиметричності. Асиметричність реалізується, коли відомі місця вразливості системи, що атакується [3]. Породження негативних контекстів потребує особливого вміння, а тому – і окремої спеціалізації.

В американському комунікативному просторі є професія спін-доктора (*spin-doctor*), одним із завдань якого є виправлення ситуації, якщо вона починає набувати небажаного висвітлення в мас-медіа. Асиметричність – єдиний варіант виступу проти сильнішого супротивника. Для психологічної війни це стає нормою, бо в цьому випадку йдеться про породження комунікативного повідомлення, яке як «одинак» проти пропагандистської армії супротивника. Однією з особливостей інформаційної зброї є можливість її непомітного застосування, коли країна до останнього моменту може не бачити цього спланованого впливу.

Отже, інформаційна боротьба не є винаходом сьогодення, вона супроводжує всю історію людства. Інформаційне протистояння присутнє у боротьбі цивілізацій, релігій, племен, народів і держав. Спочатку цей вплив на результат боротьби був невеликим, однак з розвитком інформаційних технологій значення інформаційної складової в боротьбі зросло. Проблема міжнародної інформаційної безпеки є вагомою складовою загальних проблем національної, регіональної та глобальної політики у сфері міжнародних інформаційних відносин і проявом тенденцій нових глобальних викликів і глибинних процесів глобалізації комунікацій.

Список використаних джерел

1. *Почепцов Г. Психологические информационные операции / Г. Почепцов. – М., 1999.*
2. *Edelstein A. Total propaganda. From mass culture to popular culture / A. Edelstein. – 1997.*

3. *Katz P. Communication theory and research and their application to psychological operations. Military propaganda. Psychological warfare and operations / P. Katz. – New York, 1982.*

Оксана БРУНЕВИЧ

*Науковий керівник –
к. і. н., доц. І. М. Мельничук
Чернівецький національний
університет
ім. Ю. Федьковича*

Тероризм як глобальна проблема сучасності

Специфіка та рівень розвитку сучасної цивілізації характеризується існуванням глобальних проблем, які впливають на долю не лише окремих людей, соціальних груп, націй, регіонів, але й людства загалом. Однією з таких проблем на сучасному етапі став тероризм.

Людство вступило в третє тисячоліття нової ери з гострим відчуттям нових турбот та тривог за свою безпеку в сьогоднішній і майбутньому. Не встигнувши повною мірою звільнитися від страхів, які майже півстоліття нагніталися нестримною гонкою озброєнь та загрозою третьої світової війни з неминучим та масштабним застосуванням в ній світовими наддержавами поряд з ядерною зброєю бойових отруйних речовин і бактеріологічних засобів знищення людей, світове співтовариство знову зіткнулося з новими викликами та загрозами для безпеки й самого свого існування. Одне з перших місць у списку цих загроз сьогодні зайняв міжнародний тероризм.

Тероризм є явищем не новим, він має власну передісторію, однак масштаби, спрямованість та форми, в яких тероризм заявляє про себе сьогодні, вимагають того, щоб до нього ставилися як до явища, в надрах якого завершується визрівання нових серйозних загроз для безпеки як окремих держав, так і світового співтовариства загалом [3]. На межі ХХ і ХХІ століть тероризм набув глобальних масштабів, перетворюючись на системну проблему, на новий виклик для всього людства.

Сучасний тероризм – це розгалужена мережа, до якої належать як групи людей, так і окремі індивіди, котрі часто організаційно не пов'язані між собою, але яких об'єднує екстремістська ідеологія [1, с. 125]. У сучасних

умовах спостерігається ескалація терористичної діяльності екстремістськи налаштованих осіб, груп та організацій, ускладнюється її характер, зростає антилюдяність терористичних актів. Згідно з дослідженнями ряду російських вчених і даними зарубіжних дослідницьких центрів, сукупний бюджет у сфері терору становить щорічно від 5 до 20 млрд. дол. [4].

Тероризм у будь-яких формах свого прояву перетворився в одну із найнебезпечніших за своїми масштабами, непередбачуваністю та наслідками суспільно-політичних і моральних проблем, з якими людство ввійшло в XXI сторіччя. Тероризм та екстремізм у будь-яких їх проявах все більше загрожують безпеці багатьох країн та їхніх громадян, спричиняють величезні політичні, економічні та моральні втрати, чинять сильний психологічний тиск на великі маси людей, чим далі, тим більше забирають життя ні в чому не винних людей.

Тероризм як явище нині дуже відрізняється від того, яким він був у часи перших кривавих акцій. Ті акції спрямовувалися, насамперед, на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації у певній країні. Сьогодні ж тероризм є фактором не тільки внутрішньодержавного значення, а й (переважно) міждержавного. Уряд будь-якої країни, розробляючи свою зовнішньополітичну стратегію, має враховувати, що діяльність терористів поширюється без огляду на державні кордони, і адекватно реагувати на це [2, с. 128].

Тероризм вже набув міжнародного та глобального характеру. Ще порівняно недавно про тероризм можна було говорити як про локальне явище, однак у 80–90-ті рр. минулого століття він вже став універсальним феноменом. Глобалізація і все більш широка інтернаціоналізація тероризму – це незаперечний факт, перед яким сьогодні опинилося людство. Цей феномен зумовлений розширенням і глобалізацією міжнародних зв'язків та взаємодії в різних областях.

Стурбованість світового співтовариства зростанням терористичної активності зумовлена як численністю жертв тероризму та величезними матеріальними збитками, що наносяться терором, так і тим, що завдяки розвитку новітніх технологій, що мають подвійне призначення, діяльності засобів масової інформації та глобальних комп'ютерних мереж (Інтернет) у все більшій кількості людей з'являється можливість отримувати, а згодом і використовувати інформацію щодо створення засобів знищення та способи їх застосування.

Терористична діяльність у сучасних умовах характеризується широким розмахом, відсутністю яскраво виражених державних кордонів, наявністю зв'язку й взаємодії з міжнародними терористичними центрами

і організаціями; жорсткою організаційною структурою, що складається з керівної та оперативної ланок, підрозділів розвідки та контррозвідки, матеріально-технічного забезпечення, бойових груп і прикриття; жорсткою конспірацією і ретельним добором кадрів; наявністю агентури в правоохоронних і державних органах; хорошим технічним оснащенням; наявністю розгалуженої мережі конспіративних укриттів, навчальних баз та полігонів. Характерно, що, отримуючи в свої руки сучасні засоби ведення інформаційної війни, міжнародний тероризм нав'язує народам свої ідеї та свої оцінки ситуації, широко і небезуспішно вирішує мобілізаційні завдання із залучення до своїх лав молоді, не кажучи вже про професійних найманців.

Важливою особливістю сучасного тероризму є його добре структурований і організований характер. Терористичні організації створюють єдині керівні органи та здійснюють координацію діяльності організацій різної національної належності. Для створення більшого морально-психологічного ефекту і громадського резонансу налагоджено інформаційно-пропагандистське забезпечення. Ведеться робота з відбору та підготовки прихильників, активних функціонерів і бойовиків з метою їх цілеспрямованого використання в кризових районах [4].

Отже, тероризм набув глобальних масштабів, перетворившись на системну проблему, на новий виклик для всього людства. Небезпека для сучасного світу від терористів не лише цілком реальна – вона з плином часу ще й посилюється. Водночас покінчити з цим лихом виключно силовими методами, військовою силою, практично не можливо. Тут необхідно враховувати цілу низку факторів – соціальних, економічних, національних, релігійних, врешті – суто психологічних, аби своєчасно виявити небезпеку насильницьких дій.

Тероризм стає чинником глобального значення, а тому з тероризмом вимушені рахуватися уряди всіх країн та світова спільнота загалом. Сучасний міжнародний тероризм, це небезпечне системно-соціальне явище XXI століття, зумовлений системною кризою світового суспільного розвитку. Людство має усвідомити весь масштаб нових загроз своїй безпеці, а відтак визначити адекватні методи і засоби протидії цим загрозам.

Список використаних джерел

1. *Гуцало М. Процеси глобалізації і деякі чинники ескалації терористичних проявів / М. Гуцало // Політичний менеджмент. – 2007. – № 6 (27). – С. 125–133.*

2. Токаревський Г. «Собаки пекла» повертаються / Г. Токаревський // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 128–135.
3. Гушер А. И. Лицо современного международного терроризма и характер создаваемых им угроз / А. И. Гушер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://viperson.ru/wind.php?ID=416617&soch=1>
4. Гушер А. И. Проблема терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества / А. И. Гушер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nasledie.ru/terror/25_8/article.php?art=3

Олександр ТКАЧУК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф., В. І. Бурдяк

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Антиглобалізм у сучасному політичному процесі

Сучасний суспільно-політичний процес характеризується всесвітньою економічною, політичною та культурною інтеграцією й уніфікацією. Він отримав назву – «глобалізація». Унаслідок глобалізації світ став більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів.

На противагу глобалізації виник радикально новий суспільний рух – «антиглобалізм». Специфіка його діяльності представляє науковий інтерес, а осмислення цього явища – актуальне для розуміння сучасного політичного процесу.

На тлі глобалізаційних трансформацій кінця 90-х рр. XX століття і початку XXI століття почали проявляти свою активність антиглобалістські організації. Вони відстоюють інтереси різних, часом, широких верств населення, реагують на прояви, на їхню думку, соціальної несправедливості в різних сферах життя суспільства в умовах глобалізації, висувують свої вимоги до національних урядів та міжнародних організацій, що впливає безпосередньо на політичний процес. Антиглобалістський рух відрізняється від соціальних рухів минулих років і багато в чому представляє новий тип політичного актора. Він має транснаціональний характер. Його утворення мають своєрідну, гнучку і слабоформалізовану організацію. Антиглобалісти застосовують порівняно нову тактику соціальної дії. Рух висуває альтернативи сучасним формам суспільного розвитку, хоча

аморфність руху не дає можливості говорити про його єдину позицію. Антиглобалізм – порівняно нова дійова особа на суспільно-політичній арені, його зростаюча активність у політичному процесі зумовлює нагальність його дослідження [1].

Важливо підкреслити, що сутність антиглобалістського руху полягає в тому, що він принципово плюралістичний і багатоаспектний. Для нього характерні неієрархічність, горизонтальність, кооперація учасників, чіткість і швидкість створення та розпаду структур, відкритість для «входу» і «виходу», загальнодоступність ресурсів (насамперед інформаційних), рівноправність учасників незалежно від їх ролі, масштабу, ресурсів, вторинності форм і структур стосовно змісту діяльності, принцип мережевої або консенсусної демократії, тобто йдеться про демократію участі. Ще один важливий аспект антиглобалізму – інтеркласовість.

У політичній науці існує декілька форм антиглобалізації, серед них найвиразніші – економічна, екологічна, фінансова, політична, інформаційна, гуманітарна. Найактуальніша форма – економічна. Вона виражається: у збройній боротьбі проти урядів, які підтримують економічні інтереси транснаціональних корпорацій на противагу національним інтересам; боротьбі проти діяльності міжнародних організацій, провідників політики глобалізації; проведенні власних самітів та конференцій, виробленні теорії (ідеології) опору, які залучають нових прихильників; акціях проти транснаціональних корпорацій (проявляється у силовій, судовій формах, у бойкотуванні товарів і послуг) [2].

Сутність екологічного антиглобалізму зводиться до того, що всі країни світу зобов'язані працювати разом, визнаючи свою загальну і, одночасно, диференційовану відповідальність за забезпечення економічного зростання, що не викличе деградації навколишнього середовища на шкоду нинішньому і майбутньому поколінням.

У своїй діяльності антиглобалістський рух відстоює універсально-гуманістичні принципи й ідеали, згідно з якими кожна людина незалежно від того, представником якої етнічної групи вона є, має рівні права, свободи й обов'язки.

В основі вимог антиглобалістів лежать загальнолюдські ціннісні орієнтації: вільна праця; матеріальний достаток, що забезпечує сучасний рівень комфорту; освіту і можливість інтелектуально-духовного розвитку особистості на основі вільного користування досягненнями культури.

Для учасників антиглобалістського руху досить актуальним є питання про вироблення певної консолідованої конструктивної позиції. Об'єднанню зусиль громадських організацій в роботі над альтернативними соціально-економічними проектами покликана служити практика со-

ціальних форумів. Центральним явищем у цій сфері став Всесвітній соціальний форум (ВСФ), що заслуговує прискіпливої уваги дослідників [2].

Він, зазвичай, проходить, на протигагу Всесвітньому економічному форуму, у Давосі. Перший форум антиглобалістів пройшов у січні 2001 року в бразильському місті Порту-Алегро. Наступні відбувалися в інших містах різних некапіталістичних держав. Всесвітні соціальні форуми – це не просто міжнародні конференції. Зважаючи на кількість учасників, ступінь залученості суспільних рухів та безперервність «процесу», вони являють собою форму опору капіталістичній глобалізації. Але, звичайно, ці форуми не можуть замінити щоденну боротьбу на місцях.

Основними рушійними силами антиглобалістського руху є численні антиглобалістські, неурядові та профспілкові організації, громадські рухи.

Соціальна база антиглобалістів у різних країнах – не однакова, що пов'язано з соціально-економічними і політичними відмінностями держав, їх роллю на світовій арені. Антиглобалістів об'єднує і згуртовує ідея, зрозуміла мільйонам людей, що «світ може бути іншим», більш справедливим.

Найвідоміша організація в русі за глобальну демократизацію – АТТАК. Вона виникла у Франції в 1998 році. Нині об'єднання – це мережа місцевих комітетів, які виступають проти фінансових спекуляцій, офшорних зон, політики СОТ; чисельність її членів зросла до 50 тисяч осіб.

Також антиглобалістські організації існують у США, Італії, Німеччині. Характерно, що у кожній країні рух має власні особливості. Він об'єднує значною мірою противників неоліберальної моделі глобалізаційного розвитку. Причому центром руху виступають країни Великого Заходу – Західної і Центральної Європи, Північної і Латинської Америки; на його периферії – ряд країн Південної Азії і Африки [3].

Нині антиглобалізм набуває дедалі більшої актуальності у світовому політичному процесі. Однак досі представники руху не виробили спільної концепції та ідеології. Це зумовлено передусім багатовекторною соціальною базою антиглобалістів. Кожна група має власні інтереси, які відстоює. Хоча такий стан речей якраз можна і назвати проявами нової плюралістичної ідеології антиглобалізму.

Список використаних джерел

1. *Антиглобализм как он есть // Альтернативы. – 2002. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://www.alternativy.ru/magazine/htm/023/2002332.html>*
2. *Лешан Е. Антиглобализм: попытка непопулярного анализа / Е. Лешан // Новая волна. – 2001. – № 12.*
3. *Мысляева И. Н. Глобализация и антиглобализм / И. Н. Мысляева // ЭКО. – 2002. – № 12. – С. 31–40.*

СЕКЦІЯ

Політичні інститути та процеси у концептуальному вимірі сьогодення

Микола НАЗАРОВ

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. А. М. Костенко

Сумський державний університет

Особливості демократичного транзиту в країнах пострадянського простору

Провідною тенденцією розвитку сучасного світу є перехід держав до демократії. За чверть століття після початку «третьої хвилі» демократизації кількість демократій збільшилася більше ніж утричі. Важливу роль у розвитку «третьої хвилі» відіграв крах комунізму, який зумовив демократичний прорив.

Метою цієї роботи є дослідження процесу демократичного транзиту в країнах пострадянського простору (на прикладі Грузії, Киргизстану, Республіки Молдова, України). Кожна із країн цієї групи має свою стратегію виходу зі стану «безпорадного плюралізму».

Перехід до стійкої парламентсько-президентської республіки. Згідно з прийнятими парламентом Грузії змінами, починаючи з 2013 року, країна переходить до парламентсько-президентської форми правління. Перерозподіл повноважень між президентом і прем'єр-міністром фактично перетворює останнього в перше обличчя держави, а широкі повноваження парламенту сприяють проведенню реформ.

Перспективи трансформації молдавської моделі, поза сумнівом, пов'язані зі зміною порядку обрання президента країни. Це завдання буде реалізовано або нинішнім складом молдавського парламенту, або шляхом повторного референдуму. Неєфективність існуючого інституціонального дизайну влади в Республіці Молдова вимагає консолідації політичного класу висунення нових лідерів й обмеження партійних амбіцій.

Після «революційних» подій 2010 р. в Киргизії тимчасовий уряд заявив про курс на побудову парламентської моделі демократії. 27 червня 2010 р. відбувся референдум, на якому населення 91% голосів схвалило нову редакцію Конституції з цими змінами. Президентові Киргизстану залишається в основному представницькі функції, він обиратиметься на шість років без права переобрання.

Новий етап розвитку України розпочався саме з рішення Конституційного Суду про неконституційність закону «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. у зв'язку з порушенням процедури його розгляду і прийняття. У ситуації, що склалася в Україні в контексті демократичних перетворень, можна виокремити низку складових, які вказують на те, що в країні, її політичній системі, незважаючи на тести на демократію у вигляді виборів, розбудови політичних інститутів, демократична система, по суті, «зависла».

На нашу думку, в країнах пострадянського простору і надалі буде тривати процес демократичного транзиту. Справа в тому, що еліта та громадяни розуміють важливість встановлення незалежних від обставин правил гри, коли кожен може себе реалізувати.

На жаль, Україна сьогодні демонструє відкат від демократії в бік авторитаризму. Підтвердженням цього були оцінки вітчизняних та іноземних експертів, соціологічні опитування, переслідування політичних опонентів. Сьогодні обставини надають можливість громадянському суспільству продемонструвати, на що воно здатне, відстоюючи демократичні цінності. Це і стане доказом рівня демократизації українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Романюк О. Посттоталітарна трансформація як специфічний тип демократичного транзиту [Текст] / О. Романюк // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. «Питання політології». – Вип. 3. – 2001. – № 518. – С. 71–78.
2. Nations in Transit 2004. Democratization in East Central Europe and Eurasia [Текст] / ed. by A. Motyl, A. Schnitzer. – New York: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2004. – XVII. – 666 p.
3. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века [Текст] / С. Хантингтон; [пер. с англ.]. – М.: РОССПЭН, 2003. – 386 с.

Віта НАЗАРЕВИЧ

Наук. керівник:

д. пол. н., проф. В. І. Бурдяк

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Особливості взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади в Республіці Болгарія в XXI ст.

Ідея розподілу влад була відома історико-філософській думці Античності, розвинена авторами Середньовіччя і вдосконалена просвітниками Дж. Локком в Англії і Ш. Монтеск'є у Франції. Останній вважав, що держава виконує три функції: створює закони, тобто встановлює загальні норми; застосовує ці загальні норми; здійснює правосуддя, тобто розв'язує труднощі, пов'язані із застосуванням законів, і карає тих, хто порушує ці закони. Необхідно, зазначає Монтеск'є у «Дусі законів», щоб здійснення трьох функцій держави було доручено різним владам, щоб відмінність функцій вилилася у розподілі влад. У цьому – «правило свободи». Отже, необхідний такий порядок речей, при якому різні влади змогли б взаємно стримувати одна одну, при якому «влада обмежувала б владу» [1, с. 30].

Загальним вихідним посиланням для дослідників різних країн є наступне: конгрес (парламент, Національні збори) приймає закони, а президент (уряд, кабінет) їх виконує, проводить у життя. Ця аксіома концепції розподілу влад закріплюється в конституціях та законах різних країн. Не складає виключення в цьому плані і Республіка Болгарія.

Болгарські інституції державної влади сформовані в межах республіканського парламентського режиму і відповідають йому за своєю суттю. Вищі державні органи та посади Болгарії – це Народні збори (парламент), президент, Міністерська рада, міністри, Конституційний Суд, Вища судова рада, Верховний касаційний суд, Верховний адміністративний суд і Головний прокурор.

Законодавча влада в Республіці Болгарія (РБ) належить однопалатному парламенту – Народним зборам (НЗ), які здійснюють законодавчу та нормотворчу діяльність, розподіляють блага в державі та агрегують делеговані їм сепаративні групові інтереси, які спочатку об'єднуються в загальний інтерес держави, а потім поділяються в політичній боротьбі за владу. НЗ відіграють велику роль і мають широкі повноваження в управ-

лінні країною, а майже перманентний процес виборчих кампаній, у результаті яких відбувалися серйозні принципові зміни в розкладі політичних сил у парламенті та інших владних структурах, свідчать на користь парламентаризму.

Вищим виконавчим і розпорядчим органом влади в державі є Міністерська рада (уряд), яка складається з міністра-голови, його заступників і міністрів. Виконавча влада здійснює приписи законодавчої влади. Її діяльність знаходиться в межах цих приписів, а нормотворча самостійність відсутня. Виконавча влада видає загальнообов'язкові для громадян рішення, які приводять у дію закони. Це розпорядча влада, яка діє через своїх представників як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

За Конституцією главою держави в Болгарії є президент. Президентська інституція займає середнє місце між законодавчою і виконавчою владою або виконує функції виконавчої влади відповідно до специфічного політичного режиму. У РБ вона має представницькі та арбітражні функції, як і особливі повноваження в надзвичайних ситуаціях, і стоїть найближче до виконавчої влади.

Аналіз конституційних повноважень президента Болгарії, їх співвідношення з повноваженнями Народних зборів, Міністерської ради, інших державних органів свідчить, що Болгарію можна віднести до парламентського типу республік. Інститут президента є ключем до розуміння парламентської моделі правління в Болгарії, який був задуманий і впроваджений як стабілізуючий чинник у цій політичній системі. Суттєвим є те, що Конституцією передбачались заходи, які не допускають ситуації, за якої глава держави може підняти діяльність інших гілок влади. Затвердження Конституцією РБ саме такого типу республіки в досить складний для неї період розвитку сприяло використанню всіх важелів державної влади на користь болгарського народу і держави.

Список використаних джерел

1. Бурдяк В. І. *Республіка Болгарія на зламі епох: політична трансформація суспільства: монографія* / В. І. Бурдяк. – Чернівці: Рута, 2004. – 520 с.
2. *Монтескье Ш. Избранные произведения* / Ш. Монтескье. – М.: Государственное изд-во Политической литературы, 1955. – 800 с.

Михайло СТЕФУРАК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. М. М. Нагорняк

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Роль політичної опозиції в системі стримувань та протываг

На сьогодні актуальною постає проблема ролі та місця опозиції в системі стримувань та протываг.

Як відомо, теоретичне обґрунтування та розвиток вчення про систему стримувань і протываг є заслугою Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Б. Франкліна та ін. Ці дослідники вбачали в політичній опозиції офіційної влади один з елементів системи протываг. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. питаннями політичної опозиції займалися такі відомі політологи, як В. Парето, Р. Міхельс та М. Вебер [1, с. 95].

З середини ХХ ст. проблеми впливу опозиції на систему стримувань та протываг досліджують такі вчені, як Г. Алмонд, Дж. Пауелл, К. Стромм, Р. Далтон, Р. Даль, Х. Арендт та ін. Так, Р. Даль виводить пряму закономірність між діями уряду та опозиції: чим менші витрати уряду на опозицію, тим міцніший уряд, а чим більші витрати, пов'язані із приборканням опозиції, тим міцніша опозиція [2, с. 18].

В Україні (після заборони 30 серпня 1991 р. діяльності Компартії України та закріплення поділу влади на три гілки у Конституції 1996 р.) об'єктом дослідження вперше постає новостворена система стримувань та протываг, багатопартійна система України та явище політичної опозиції.

Ця проблематика знайшла своє відображення у працях таких відомих вітчизняних вчених, як І. Варзар, О. Совгіря, В. Бабкін, А. Колодій.

На думку О. Совгірі, опозиція, у тому числі і парламентська, у системі стримувань і протываг між органами державної влади і багатопартійною системою виконує функцію своєїрідної з'єднуючої ланки та, водночас, є практичним «реалізатором» того механізму, який закладений у цій системі [4, с. 23–24]. В. Бабкін зазначає, що система стримувань і протываг є важливим інструментом діяльності для опозиції [3, с. 197].

Отже, система стримувань та протываг своїм функціонуванням покликана забезпечити: (1) поділ влади на три гілки; (2) безперервну роботу ме-

ханізму державної влади; (3) стабільність та демократичність політичної системи; (4) недопущення повного контролю однієї з гілок влади над іншими; (5) недопущення контролю однієї політичної партії над іншими та державною владою загалом.

На нашу думку, створена на сьогодні в Україні система противаг забезпечує ефективне функціонування тільки перших двох з вищезгаданих положень. А здійснення контролю політичної опозиції за діями державної влади здатне забезпечити ефективне функціонування в системі всіх інших складових.

В чинній Конституції 1996 р. (відновленої рішенням Конституційного Суду України від 1 жовтня 2010 р.) ця система передбачає тільки взаємоконтроль: Президента та Верховної Ради (право «вето» Президента на законопроект, прийнятий Верховною Радою; імпічмент Президента з боку Верховної Ради, що призводить до його усунення з поста);. Верховної Ради та Конституційного Суду (участь Верховної Ради у формуванні Конституційного Суду, призначення третини складу). Контроль парламенту над урядом здійснюється частково, в питанні висловлення недовіри, але надається менше повноважень щодо призначення прем'єр-міністра та складу уряду. Контроль Конституційного Суду за відповідністю Конституції законів та інших правових актів Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів здійснюється повністю. Однак, неефективно діє система противаг у питаннях забезпечення демократичності політичної системи: дотримання прав опозиції, зокрема парламентської, їхнього контролю над діями більшості депутатських фракцій, глави держави та уряду. Відсутність таких прав опозиції, як показують нещодавні події, призводить до політичного впливу глави держави та уряду на судову гілку влади в Україні.

У питанні збалансованості повноважень між гілками державної влади була невдало проведена політична реформа 2004 р., що вступила в дію після виборів до Верховної Ради 2006 р. Розвиток політичних процесів після парламентських виборів продемонстрував, що зміна конституційної моделі владних відносин в Україні не привела до підвищення ефективності функціонування системи державної влади. Взаємодія інститутів державної влади в Україні впродовж 2006–2009 рр. характеризувалася зростанням кількості конфліктів у владному трикутнику Президент – Верховна Рада – Кабінет Міністрів України. Тогочасна модель владних відносин не містила дієвих механізмів урегулювання конфліктів і забезпечення ефективного функціонування системи державної влади в Україні. Це проявлялося в невідповідності функцій і повноважень основних

інститутів влади: президента, уряду, парламенту; нечіткому розмежуванню повноважень президента і прем'єр-міністра у сфері здійснення виконавчої влади; неврегульованості функціонування інститутів владної більшості (коаліції) та опозиції.

Підсумовуючи вищезгадане, зауважимо, що система стримувань та противаг в Україні потребує значного вдосконалення. Передусім, це має відбуватися шляхом включення опозиційних сил, парламентської опозиції в цю систему противаг, законодавчого закріплення статусу парламентської опозиції. На противагу сильній президентській владі доцільно створити сильну законодавчу владу шляхом запровадження бікамералізму з чітким розподілом функцій та повноважень обох палат. Надання права відкладеного вето верхній палаті щодо прийнятих законопроектів нижньою палатою парламенту.

Отже, система стримувань і противаг, визначена чинною Конституцією України, не забезпечує ефективної взаємодії органів державної влади, має асиметричний і незбалансований характер, спричиняє конфлікти між окремими гілками влади, блокування діяльності Верховної Ради. За таких обставин представницький орган перетворюється в дорадчий орган президента України, що негативно впливає на єдність державної політики, загострює політичну боротьбу між партіями. Такий стан справ зумовлює потребу перегляду чинної системи стримувань і противаг.

Список використаних джерел

1. Варзар І. Політологічні і історіологічні засади феномена «Політична опозиція» [Текст] / І. Варзар // Політична опозиція: теорія та історія, світовий досвід та українська практика. – К., 1996. – С. 94–102.
2. Даль Р. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція [Текст] / Р. Даль; пер. з англ. – Х.: Каравела, 2002. – 216 с.
3. Бабкін В. Державна влада і політична опозиція [Текст] / В. Бабкін // Правова держава. Щорічник наукових праць. – К., 1996. – Вип. 7. – С. 193–199.
4. Совгіря О. Історія становлення поняття «парламентська опозиція» в політико-правовій думці [Текст] / О. Совгіря // Вісник Київського університету. Серія: Юридичні науки. – 2006. – Вип. 72/73. – С. 69–73.

Аліна ТОДОРІКО
Науковий керівник –
д.пол.н. Н. Ю. Ротар
Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича

Причини виникнення кризи довіри до політичних інститутів в Україні

Українське суспільство протягом своєї незалежності не змінювало своє ставлення до органів влади. Політична недовіра завжди мала місце у трансформації як політичної системи України, так і політичної свідомості суспільства. Незважаючи на зміну влади, під час виборів за останні роки рівень довіри до політичних інститутів залишається досить низьким. Це зумовлено багатьма факторами, розпочинаючи з того, що недовіра є низькою на макрорівні, тобто на рівні міжособистісного спілкування і закінчуючи тим, що на макрорівні, тобто інституційному її динаміка не змінюється.

Недовіра до політичних інститутів в Україні зумовлена тим, що поведінці більшості української владної еліти притаманні риси антагоністичні демократії. Це – неpubлічність, непрозорість, зорієнтованість переважно на особисті (сімейні, кланові, групові), а не суспільні інтереси. Як інструмент регулювання суспільних відносин інститути державної влади в Україні слабкі. А це посилює інші посередницькі структури та зв'язки, які ведуть до заміщення громадянських стосунків негромадянськими. Основними перешкодами консолідації демократії в Україні є слабкість політичних інститутів, недемократична поведінка еліти, недостатня політична активність населення та низький рівень довіри населення до політичних інститутів [1].

Відповідно існує ряд об'єктивних причин, які на сучасному етапі сприяють формуванню недовіри в Україні. Р. Делтон у своїй праці «Демократичні виклики, демократичні альтернативи. Ерозія політичної підтримки в авансованих індустріальних демократіях» виводить список чинників падіння рівня довіри та підтримки демократії:

1. Глобалізація. Україна не є суб'єктом глобалізації і відноситься в цьому аспекті до периферійних держав, тому що глобалізація, з одного боку, уніфікує соціальний простір, а з другого – веде до більш чіткої стратифікації світової спільноти. Формується система, що складається з кра-

ін «ядра» глобалізації та країн «периферії» глобалізації. Це зумовлено як рівнем її соціально-економічного розвитку, так і місцем та роллю держави в сучасній світовій політичній «грі подій та впливів»;

2. Європейська інтеграція. Прагнення України приєднатися до Європейського Союзу обмежується, як правило, деклараціями щодо зовнішньої політики, які мало впливають на внутрішню політику. Браком позитивних внутрішніх реформ Україна істотно підриває до себе довіру з боку ЄС. Більше того, складається враження, що паралельна політика України стосовно Росії та СНД суперечить її стратегії щодо ЄС. За даними соціологічних опитувань майже 41% українського населення прагне вступу України в ЄС, але основними причинами є неузгодженість дій української влади, низький економічний розвиток, що тягне за собою ряд інших причин: невідповідність українського законодавства європейському, соціальні стандарти. Це центральне місце займає низький рівень політичної довіри, що слугує причиною недемократичності політичної системи України;

3. Міжкультурна міграція. Невідповідність заробітних плат умовам життя в Україні дала поштовх її населенню до виїзду за кордон, в надії пошуку «кращого життя», передусім це трудова міграція, а вже потім і культурна;

4. Занепад соціального капіталу. У книзі «Довіра» Ф. Фукуяма означив соціальний капітал як «довіру, взаємодопомогу й активність». Існує соціопсихологічне визначення: чим вищий рівень очікування, тим болючіше переживання невдач. В Україні було скомпрометовано ледь не все, про що мріялося на Майдані. Суспільство відчуло себе обдуреним у сокровенних сподіваннях. І воно дуже важко це переживає. Це перша з причин занепаду соціального капіталу в Україні та зростання рівня недовіри до влади;

5. Технологічні зміни. Стимулом і найбажанішим результатом модернізації для України, як і для решти країн, які ступають на шлях навздогінної модернізації, стало бажання перейняти нові передові технології виробництва і менеджменту, а також підвищити завдяки цьому продуктивність праці та рівень життя в країні. Але новітні технології зазвичай не передаються периферійним країнам. Країни технологічного ядра ніби «скидають» своє масове виробництво у країни, що розвиваються, передаючи технології в міру того, як вони стають застарілими;

6. Ціннісні зміни. Ціннісні уявлення і орієнтації громадян завжди опосередковуються їхньою належністю до різних соціальних груп і верств, які мають достатньо кристалізовані характеристики соціально-економічного

і соціально-культурного статусу, специфічний спосіб і стиль життя. Ціннісні зміни, що відбулися в українському суспільстві, полягають у зниженні матеріалістичних і традиціоналістських ціннісних орієнтацій за рахунок відносного зростання ваги змішаної ціннісної орієнтації (одночасна орієнтація на «цінності виживання» і «цінності самореалізації»). На сьогодні відбувається лібералізація суспільної системи цінностей загалом й орієнтаційного потенціалу громадян зокрема. Традиціоналістські ціннісні орієнтації продовжують займати вагоме місце у вітчизняному ціннісному просторі, належність громадян до різних соціальних груп і верств спричиняє певну варіативність їх ціннісних пріоритетів.

7. Економічна дія. Економічна ситуація в країні визначає стан її розвитку. В Україні продовжується погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, суттєве стиснення внутрішнього попиту, зниження економічної активності, зниження доходів населення, суттєве зменшення кредитної активності, що зумовлюють подальше звуження споживчого попиту та, відповідно, зниження роздрібного товарообороту, та є основними факторами негативних тенденцій розвитку української економіки. Саме тому економічна нестабільність в населення України, їх «непевненість в завтрашньому дні» посилюють рівень недовіри до політичних інститутів. Адже, обираючи правлячу верхівку, вони обирають і надію на покращення умов життя [2].

Тобто, на втрату довіри та початок процесу делегітимації впливає велика сукупність чинників, які неоднаково діють на різних індивідів, залежно від ментальних, культурних, економічних та історичних особливостей.

Таким чином, основною причиною недовіри українського суспільства до політичних інститутів є те, що сучасна політична система є лише «одягнута» у сучасні легально-демократичні та раціонально-правові шати. Як наслідок, до сплеску недовіри можуть бути віднесені такі причини: по-перше, розчарування суспільства в ефективності демократичних інститутів через їх штучне насадження та недієвість в процесі державотворення; по-друге, економічна нестабільність, що викликає у мас незадоволення своїм соціальним становищем, а звідси і політикою держави.

Список використаних джерел

1. Білошицький С. Криза довіри громадськості до представницьких політичних інститутів [Текст] / С. Білошицький // Політичний менеджмент. – 2009. – № 2. – С. 56–66.

2. *Доган М. Эрозия доверия в развитых демократиях [Текст] / М. Доган // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 5. – С. 85–93.*
3. *Мищенко А. Недовіра як чинник делегітимації влади: причини та механізми подолання / Збірник наукових праць Гілея. – 2009 [Електронний ресурс]. Режим доступу: // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_24/index.html*

Ігор ОСАДЧУК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. А. С. Романюк

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Концептуальне визначення поняття «президентіалізація»

Центральним питанням політичного життя сучасних країн є система відносин між парламентом і урядом. Водночас провідною тенденцією політичного розвитку є президентіалізація та персоналізація політики. У політичних системах цілого ряду країн позиція «реального» глави виконавчої влади (президента або прем'єр-міністра, який на практиці володіє значними повноваженнями в системі інститутів виконавчої влади) стає домінують. Саме тому чималий інтерес у цьому плані викликає як досвід країн Західної Європи, так і країн СНД.

Президентіалізація – це процес, при якому системи правління (парламентські та напівпрезидентські – І. О.) стають більш президентськими на практиці, але при цьому, як правило, не змінюється їх формальна структура [4, с. 1]. Підкреслимо, що президентіалізація – це впровадження однієї або декількох конституційно-правових рис президентського правління. При цьому нова форма правління не відповідає всім критеріям президентіалізму. Президентською вона стає тоді, коли їй притаманні всі ознаки цієї форми правління – всенародне обрання президента, поділ влади, одноосібна виконавча влада, відсутність політичної відповідальності кабінету. Отже, можна говорити про два види президентіалізації – юридичну та фактичну [4, с. 5].

Водночас у науковій літературі, присвяченій західним парламентським (рідше – напівпрезидентським) формам правління, президентіалізацію розглядають як: 1) зростаючу концентрацію виконавчої влади в

руках прем'єр-міністра; 2) ерозію єдності дій уряду і парламентських партій, що його підтримують; 3) зміщення акценту у виборчих кампаніях з партій на лідерів (кампанії стають «президентськими», як у США); 4) зростаюче значення впливу лідерів на електоральну поведінку [1, с. 64].

Т. Погонтке та П. Вебб виділяють три основні форми президенціалізації: у виконавчій владі, внутрішньопартійну та електоральну президенціалізацію [4, с. 5]. Президенціалізація у виконавчій владі характеризується підвищенням ролі глави виконавчої влади і пов'язана, по-перше, із зростанням зон автономного контролю над диференційованими секторами політики та управління, по-друге, з посиленням інституційної спроможності лідера долати опір інших політичних акторів. Внутрішньопартійна президенціалізація визначається формуванням лідерського характеру партій, в яких існують переваги для заняття лідерських позицій. Електоральна президенціалізація пов'язана з тим, що лідерство стає ефективним механізмом мобілізації електорату і регулювання електоральної поведінки [2, с. 284].

На наш погляд, слід погодитись з російським дослідником О. Зазнаєвим щодо доцільності використання терміна «президенціалізація» стосовно електорального процесу і процесів, що відбуваються всередині політичних партій. Саме тому для позначення зростання влади та автономії лідера в політичній партії доречно застосовувати такі поняття, як одноосібне правління або жорстке лідерство. У цьому випадку йдеться про стиль лідерства, який лише зовні нагадує стиль президента у президентській республіці. Що стосується виборчого процесу, то, на нашу думку, потрібно говорити не про президенціалізацію, а про персоналізацію, оскільки відбувається акцентування виборчої кампанії на лідерах і орієнтація виборців на конкретні особистості. До того ж, як пише С. Мейнуорінг, зростання ролі особистості лідерів у виборчому процесі спостерігається в останні роки і в президентських, і в парламентських системах у зв'язку із поширенням електронних ЗМІ [3, с. 173].

Разом з тим, необхідно зауважити, що феномен персоналізації виборчого процесу може мати місце як на парламентських, так і на президентських виборах у напівпрезидентській системі.

Таким чином, процеси, що відбуваються поза межами конституційно визначеної форми правління, а саме в електоральній і внутрішньопартійній сферах, не можна вважати президенціалізацією. Для їх позначення доречно використовувати інші поняття – «посилення лідерства» і «персоналізація влади».

На наш погляд, опираючись на дослідження Т. Погюнтке [4], П. Вебба [4], О. Зазнаєва [1] та авторське бачення цієї проблеми, слід виділити дві суттєві характеристики президенціалізації в системі інститутів виконавчої влади:

1) збільшення обсягу контрольованих «реальним» главою виконавчої влади ресурсів і підвищення ступеня його автономії. Зазначимо, що концентрація владних ресурсів у руках глави виконавчої влади в парламентській та напівпрезидентській формах правління, по суті, рівносильна фактичному втіленню у непрезидентській системі суттєвих ознак президентської [1, с. 65]. Президент у президентській формі правління зосереджує у своїх руках вищу виконавчу владу, будучи одночасно главою держави та керівником кабінету. Отже, президенціалізація у цьому випадку – це піднесення президента (або прем'єр-міністра) над іншими інститутами влади;

2) зростання автономії «реального» глави виконавчої влади. Як зазначає О. Зазнаєв, якщо в умовах парламентської або напівпрезидентської форми правління зростає ступінь автономії «реального» глави виконавчої влади, то ми маємо право розцінити це як президенціалізацію, адже відносна незалежність президента від парламенту і політичних партій – типова риса президентських систем [1, с. 65].

Оскільки президент у президентській формі правління обирається всенародно, то він практично незалежний від своєї партії, а, отже, вільний від її тиску. Зауважимо, що президент у президентській системі набуває автономії також від органів виконавчої влади, оскільки уряд тут не діє як колегіальний орган, який міг би впливати на президента. Виконавча влада автономна від законодавчої. Своєю чергою, парламент також набуває певної автономії від президента. Зокрема, парламенту не потрібно підтримувати чи ставати в опозицію до уряду, адже кабінет не підзвітний законодавчому органу.

Домінуючою тенденцією більшості країн СНД є посилення президентських рис при послабленні парламентських складових. Отже, поняття «президенціалізація» дає змогу проаналізувати складні та суперечливі процеси, що відбуваються в рамках форм правління сучасних країн СНД, зокрема при виборі моделі реалізації принципу поділу влади, оптимального розмежування повноважень органів законодавчої та виконавчої влади, створення ефективної системи стримувань і противаг. При цьому важливо враховувати в кожному конкретному випадку історичний досвід і традиції країни, внутрішньополітичну ситуацію, рівень політичної культури населення, особливості функціонування політичних інститутів, за-

вдання, які необхідно вирішувати цим інститутам на певному етапі розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Зазнаев О. Президентциализация полупрезидентской системы [Текст] / О. Зазнаев // Вестник Новосибирского государственного университета. – Новосибирск: Изд-во НГУ, 2006. – Т. 2. Вып. 2. С. 62–68.
2. Сморгунов Л. Сравнительная политология: учеб. для вузов [Текст] / Л. Сморгунов. – СПб.: Питер, 2012. – 448 с.
3. Mainwaring S. Presidentialism in Latin America [Текст] / S. Mainwaring // Latin American Research Review. – 1990. – Vol. 25, № 1. – P. 157–179.
4. The Presidentialization of Politics: A Comparative Study of Modern Democracies [Текст] / Eds. T. Poguntke, P. Webb. – Oxford: OxfordUniversity Press, 2005. – 361 p.

Євген ШАПОВАЛ

Науковий керівник –

д. філос. н., проф. М. І. Сазонов

Харківський національний

університет ім. В. Каразіна

Міжнародні організації у спостереженні за виборчим процесом: світовий досвід

Традиційно неурядові організації, які ставлять собі за мету участь у спостереженні за виборами, поділяються за географічною ознакою. Так само, як і у випадку класифікації рівнів політичних процесів, такі організації бувають міжнародні, регіональні та місцеві. Вони можуть працювати як окремо, так і у складі великих об'єднань, міжнародних місій, які спрямовуються в ту чи іншу країну з метою спостереження за виборами.

Найістотніший вплив на спостереження за дотриманням у виборчому процесі демократичних стандартів мають міжнародні організації. Такий вплив та авторитет продиктовані, передусім тим, що вони найпотужніші серед організацій, які мають відношення до інституту спостереження за виборами. Серед найвідоміших в Україні й світі міжнародних організацій можна виділити наступні: Міжнародні місії, що працюють в рамках євроінтеграційних процесів (ОБСЄ, Парламентська Асамблея ОБСЄ, Європейський

Парламент, Парламентська Асамблея Ради Європи, Асамблея НАТО); різноманітні іноземні дослідницькі інститути, фонди (Національний демократичний інститут (НДІ), Міжнародний республіканський інститут (МРІ), Міжнародна організація Freedom House, Агентство США з міжнародного розвитку); організації, що представляють українську діаспору (Український Конгресовий Комітет Америки (УККА), Українсько-Польський Форум, Світовий Конгрес Українців, Конгрес Українців Канади); позапартійні громадські організації країн Центральної та Східної Європи та СНД, одним з напрямів діяльності яких є моніторинг виборчих кампаній у цих країнах (Міжнародна організація «Cis-Emo», Міжнародна організація «За справедливі вибори», Міжнародна асоціація «Elections&Democracy», Інститут країн Східної Європи та СНД); міжнародні спостерігачі, що працюють в Україні внаслідок пострадянського вектора зовнішньої політики (Міжпарламентська Асамблея Співдружності Незалежних Держав, Парламентські збори Союзу Білорусі та Росії, Міжнародна організація ГУАМ) [1].

Окремим пунктом стоять великі регіональні організації, вплив яких можна порівняти з діяльністю міжнародних інститутів. Однією з найбільших у цьому переліку є Африканська громадська організація «GERDDES», яка мала штаб-квартиру в Беніні. З ініціативи цієї організації було проведено місії зі спостереження за виборами й програми навчання спостерігачів більш ніж в 15 західно-африканських країнах. Уже ввійшов в історію один з перших азіатських інститутів спостереження, що зародився на Філіппінах. Організація під назвою «Філіппінський національний рух за вільні вибори» («NAMFREL») під час президентських виборів у 1986 р. збирала та навчала спостерігачів, а також проводила швидкий підрахунок голосів, відомий сьогодні як екзіт-пол. Досить відома діяльність громадських організацій у Чилі, які в 1988 р. організували незалежну акцію з реєстрації виборців (паралельно з офіційною), що значно скоротило можливості фальсифікації виборів. На пострадянському просторі відома киргизька «Коаліція за демократію й громадянське суспільство», яка під час референдуму 2003 р. організувала 3500 спостерігачів на виборчі дільниці.

Країни мають відмінності у законодавстві, яким визначається, хто має право бути спостерігачем, регламентується присутність іноземних і/або місцевих спостерігачів під час виборчої кампанії, регулюється їхня діяльність та встановлюються обмеження для неї. Така практика досить часто трапляється в країнах Центральної й Східної Європи: Албанії, Болгарії, Боснії й Герцеговини, Македонії, Республіці Молдова, Білорусі, Польщі (контроль за фінансуванням). Так, наприклад, виборчим кодексом Респу-

бліки Албанія передбачено, що іноземні й національні неурядові організації, які спеціалізуються та беруть участь у розвитку та захисті прав людини, мають право спрямовувати спостерігачів у кожний центр голосування, а також у кожну виборчу комісію. Така норма визначає, що право спостерігати за виборами мають не всі, а тільки представники правозахисних організацій. Наприклад, у болгарському Законі «Про вибори членів Парламенту» визначається термін «спостерігач». Відповідно до закону спостерігачами є представники іноземних парламентів, ОБСЄ, іноземних партій і рухів, а також особи, призначені партіями й коаліціями, які беруть участь у виборах, особи, запрошені Міністерством закордонних справ, уповноважені представники болгарських неурядових організацій.

Інститути спостереження також поділяються за типом локалізації й спрямованості впливу. Перша група цих інститутів належить до країн або міжнародних організацій, які представляють розвинуті демократичні країни або системи – вони здійснюють свою діяльність в односторонньому напрямку, від організацій до країн, які потребують присутності міжнародних спостерігачів. Друга група – це інститути, які виконують свої функції на місцевому рівні. Вони є локально розташованими й працюють за таким же локальним принципом.

Країни, в яких існують такі інститути, частіше приймають місії зі спостереження, ніж самі беруть участь у міжнародних акціях. Задля уточнення цієї кваліфікації важливо зазначити, що міжнародні спостерігачі до 2002 р. не відвідували країни «старих демократій». Прийнято було вважати, що вибори в цих країнах апріорі «вільні й чесні» [2]. Після 2002 р. місії спостерігачів Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДПІЛ) почали спрямовуватися в ці країни, однак це мало переважно «символічний характер».

Вартим уваги є той факт, що низка цих країн й досі відмовляється від послуг представників місії міжнародного спостереження. У деяких з них присутність міжнародних спостерігачів взагалі не передбачена конституцією. Так, наприклад, у США не існує федерального закону про міжнародних спостерігачів. При цьому у кожного американського штату є можливість запрошувати спостерігачів самостійно. Необхідно відзначити також, що 33 з 55 держав ОБСЄ не мають законодавчих норм, що визначають параметри роботи міжнародних спостерігачів. Серед таких країн можна відзначити Австрію, Бельгію, Фінляндію, Норвегію, Португалію, Іспанію, Швейцарію. Це, своєю чергою, не означає, що ситуація зі спостереженням на виборах далека від демократичної. Так, у тих же США, Великобританії й Швеції будь-який громадянин може бути присутнім на

виборчій дільниці, при цьому від нього ніхто не буде вимагати документів, що засвідчують його особу.

Відповідно, інститути спостереження можна класифікувати також на підставі аналізу законодавства окремих країн, у яких регулюються питання спостереження за виборами. Такі закони поділяються на м'які, які дозволяють доступ до спостереження за виборами практично всім громадським організаціям, та жорсткі, де обговорені кваліфікаційні умови, за яких можливо таке спостереження. Ці вимоги до кваліфікації бувають 4 видів: організації повинні займатися правозахисною діяльністю, організації повинні принаймні задекларувати свою позапартійність, організації повинні відповідати вимогам, які висунуть відповідні виборчі комісії, і, нарешті, певні види діяльності мають бути зазначені в статутних документах громадських організацій.

Список використаних джерел

1. Шаповал С. В. Демократичний аудит як метод тестування електоральних процесів / С. Шаповал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=73&c=1718>
2. Бучин М. А. Міжнародне спостереження за виборами як складова принципу гласних виборів / М. Бучин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Polit/2010_912/Buchin.pdf
3. *Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування* / ред. Є. Радченко. – К.: Факт, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=6&iar_id=461&as=2

Юлія НЕЧИПОРЕНКО

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. Г. І. Зеленько

Національний педагогічний

університет ім. М. Драгоманова

Проблеми застосування раціоналізованого парламентаризму як політико-правової моделі організації влади в Україні та Польщі

Метою авторів Конституції П'ятої французької республіки було вдосконалити та раціоналізувати структуру влади, підвищити її ефективність

та зменшити можливості для політичних маніпуляцій в інтересах певної партії. В Основному законі зберігався інститут відповідальності уряду перед парламентом (Національні збори могли відправити уряд у відставку шляхом голосування по програмі уряду чи винесення вотуму недовіри), значна частина «раціональних» нововведень мала підвищити відповідальність проурядової більшості за долю кабінету. Таким чином, відносини між урядом і парламентом у Франції базувалися на засадах «раціоналізованого» парламентаризму. За функціонування такої моделі організації влади в державі виконавча влада наділена значними повноваженнями і здатна підтримувати дисципліну у рядах більшості. Президент республіки своєю чергою не несе відповідальності перед парламентом, а всі повсякденні взаємовідносини з парламентом здійснює прем'єр-міністр [3].

Конституції Польщі 1997 р. та України 1996 р. закріпили систему «раціоналізованого парламентаризму» на засадах поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Проте, порівняльний аналіз конституцій обох держав, дослідження механізму стримувань і противаг виявляє принципові відмінності президентсько-парламентських владних моделей.

У Республіці Польща функціонує двопалатна структура парламенту, обидві палати, Сейм та Сенат, здійснюють законодавчу функцію шляхом схвалення закону простою більшістю голосів при наявності не менше половини депутатів і, відповідно, сенаторів від їх конституційного складу. Прийнятий парламентом закон відправляють Президенту, який має підписати його або застосувати право вето. Сейм має змогу подолати вето Президента, але вже не 2/3 голосів (306 депутатів), як було у Малій Конституції, а 3/5 (276 депутатів) голосів депутатів Сейму. Спрощена процедура подолання вето Сенату і Президента простою більшістю Сейму робить діяльність останнього досить ефективною як для країни з неструктурованим парламентом.

В Україні єдиним органом законодавчої влади є Верховна Рада, за якою закріплене правоприйняття законів, внесення змін і доповнень до Конституції. Верховна Рада приймає закони та інші акти простою більшістю голосів за наявності не менше половини від свого конституційного складу. Прийнятий закон підписується Головою Верховної Ради і передається на підпис Президенту, який протягом п'ятнадцяти днів підписує його або використовує право вето, в останньому випадку закон повертають в парламент на повторний розгляд.

Слід зауважити істотні відмінності у сфері взаємовідносин парламенту з виконавчою владою у Польщі та Україні. Так, в Україні Президент за

участю Верховної Ради формує Кабінет Міністрів, якщо Верховна Рада не дала згоди на призначення прем'єр-міністра, то глава держави вносить нову кандидатуру, яка не обов'язково має бути іншою. Існує також політична залежність уряду від Президента, оскільки останній має право відправити Кабінет Міністрів у повному складі, або окремого міністра у відставку в будь-який час. Парламент може виразити вотум недовіри уряду, хоча право внесення кандидатури на посаду прем'єра має Президент. Відповідно є підстави стверджувати про існування деструктивного вотуму недовіри в Україні. Слід також звернути увагу на те, що уряд формується не за політичною ознакою і парламентські фракції фактично не беруть участь у процедурі реалізації прийнятих парламентом законів. Йдеться про незбалансованість механізму реалізації партіями представницьких функцій. Конституція ж Польщі досить докладно визначає питання парламентської відповідальності. Якщо кандидат на посаду голови Ради Міністрів від президента не отримує вотуму довіри програми, нижня палата призначає свого прем'єра, який формує уряд. У разі неспроможності парламенту цього зробити протягом двох тижнів, президент знову отримує шанс призначити прем'єра. Якщо парламент не затвердить програму дій цього уряду, то президент має право розпустити нижню палату і призначити нові вибори. Таким чином, шанс призначити прем'єра отримує глава держави і парламент по чергово, що надає можливість нижній палаті об'єднатися навколо власного кандидата. Конструктивний вотум недовіри відіграє ключову роль в стабілізації політичного процесу [2].

Закріплена Конституцією Польщі система «раціоналізованого парламентаризму», як основа взаємовідносин між законодавчою і виконавчою владами, за певних умов значно зменшує роль президента. Суттєво ослабло його право вето – для подолання останнього необхідно лише 276 голосів депутатів Сейму, а якщо в Сеймі склалася стійка більшість, то не можна розпустити парламент. Важливу роль в оновленому інституті президентства відіграє вимога контрасигнатури. Президент не може впливати і на діяльність уряду, втративши повноваження щодо здійснення загального керівництва в сфері міжнародних відносин та внутрішньої безпеки держави. В цілому структуризацію парламенту Польщі стимулює пропорційна виборча система при високому обмежувальному бар'єрі, а коаліційний принцип формування уряду, конструктивний вотум недовіри та зменшення кількості депутатів нижньої палати запобігають виникненню політичних криз [2].

В Україні для подолання вето президента потрібно 2/3 голосів, процедура імпідменту надто ускладнена, і як наслідок парламент не має зна-

чного впливу на главу держави. Крім того, уряд є в повній політичній залежності від президента. Колізією в політичній системі України є і той факт, що законодавчий і виконавчий органи державної влади не несуть реальної відповідальності за свою діяльність і не можуть впливати один на одного.

В цілому, аналіз повноважень органів законодавчої і вищої виконавчої влади України і Польщі дає підстави зауважити, що конституції обох країн створили необхідні умови для функціонування системи раціоналізованого парламентаризму. Але результати реалізації принципів цього феномена державними органами влади країн є різними.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства / О. Бабкіна // *Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 8–9 лют. 2006 р. [Текст] / укл. Г. О. Нестеренко; за ред. В. П. Беха. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 364 с.
2. Зеленько Г. «Невздогінна модернізація»: досвід Польщі та України [Текст] / Г. Зеленько. – К.: Критика, 2003. – 216 с.
3. Євгенєва А. Франція – країна «раціоналізованого» парламентаризму [Текст] / А. Євгенєва // *Часопис Парламент.* – 2002. – № 4. – С. 59–68.

Альона ТИРОН

Науковий керівник –

д. і. н., проф. Т. В. Марусик

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Роль Християнсько-демократичного союзу у політичному та соціально-економічному аспектах державотворення Німеччини

Роль політичних партій у політичному житті демократичного суспільства є загально визнаною, адже партії вирішують найважливіші питання внутрішньої та зовнішньої політики, формують уряд. Саме тому інтерес до розгляду Християнсько-демократичного союзу як однієї з найвпливовіших політичних партій Німеччини є зрозумілим. Можемо сьогодні кон-

статувати, що розвиток християнсько-демократичного напрямку в Україні перебуває лише на стадії становлення. Християнські демократи Німеччини завдяки чіткій та виваженій політиці можуть слугувати одним з найкращих зразків для нашої держави.

Перш за все, ми б хотіли особливо підкреслити особливу роль християнської демократії в політичному житті Німеччини. Адже післявоєнна Німецька держава стала класичним прикладом ефективності християнсько-демократичної влади, завдяки діяльності якої в перші повоєнні роки вдалося досягнути «німецького економічного дива». До 1948 року держава виявилася політично розколотою та зруйнованою. Незалежного від союзників, політичного життя не існувало; діяльність багатьох політичних партій з кардинально протилежними ідеологічними засадами змушувала прихильників християнської демократії вести гнучку та виважену діяльність. Незважаючи на це, лідерам ХДС протягом 1947–1949 років вдалося закласти засади політично-економічної системи нової Німеччини.

1948 рік для обох частин Німеччини – Західної і Східної – період державотворення, що був наслідком об'єктивної необхідності, зумовленої розколом. 8 травня 1949 р. Парламентська рада ухвалила конституцію ФРН, яка закріпила демократичний характер розвитку Німеччини, визначила соціальний аспект ринкової економіки, важливу роль в якій відіграла система «Мітбештіммунг» (що у перекладі з німецької – «співучасть у прийнятті рішень») [2, с. 105].

На виборах 14 серпня 1949 р., в яких брали участь 36 партій, перемогли центристи. 20 вересня Конрад Аденауер сформував новий уряд, до складу якого увійшли представники Християнсько-демократичного союзу / Християнсько-соціального союзу, Вільної демократичної партії та Німецької партії.

Християнським демократам, що прийшли до влади, необхідно було вживати кардинальних заходів заради покращення соціально-економічного життя Німеччини. В такій ситуації уряд ХДС, який очолював К. Аденауер, спрямував усі зусилля на економічне відродження країни шляхом розвитку приватного підприємництва, вільної конкуренції та соціального спрямування ринкової економіки. Головним ідеологом господарських реформ Німеччини став професор, християнський демократ Людвіг Ерхард, під керівництвом якого і відбулося «німецьке економічне диво» 1949–1963 рр.

Реформи, запропоновані Ерхардом, вдало поєдналися із застосуванням «Плану Маршалла» для ФРН – програми відновлення Європи, яка була прийнята Конгресом США в 1948 році. Цей план передбачав до-

помогу країнам Європи, що постраждали від війни, у вигляді кредитів, устаткування, технології. Важливою особливістю плану Маршалла була принципово нова схема розрахунків по кредитах, що вела до багаторазового збільшення залучених засобів. ФРН офіційно стала однією із країн-учасниць плану Маршалла 15 грудня 1949 року [4, с. 50].

Всі згадані економічні перетворення були неможливі без значної підтримки з боку впливових політичних сил післявоєнної Німеччини. В 1949 році економічна програма Ерхарда була включена в партійну платформу ХДС (так звані «Дюссельдорфські тези»). Ерхард був обраний депутатом бундестагу першого скликання, з вересня 1949 року по 1963 рік він займав пост міністра економіки ФРН [3, с. 20].

За першим бумом попиту, пов'язаним з валютною і господарською реформою, в економіці Німеччини з кінця 1949 року розпочалась друга фаза стабілізації і консолідації господарського життя. За темпами економічного зростання ФРН випередила США, Англію, Францію. Таким чином, реформи 1948 р. стали для Західної Німеччини основою для старту у світ ринкової економіки, – старту, наслідки якого і досі далеко не вичерпані [4, с. 57].

До середини 1950-х років після деякого уповільнення економічного росту настав новий підйом, викликаний припливом капіталу, значним відновленням технічного виробництва, державними заходами щодо поживлення важкої промисловості. Бурхливий розвиток економіки ФРН у 1950–1960-х роках одержав назву «економічного дива» [2, с. 205].

Отже, підсумовуючи розглянутий вплив християнських демократів на економічне відродження Німеччини в повоєнний період, зазначимо, що серед факторів, які сприяли розвитку економіки, слід виокремити відновлення основного капіталу, інтенсифікацію праці, високий рівень капіталовкладень, у тому числі іноземних. Особливу роль відігравали також напрямок бюджетних засобів на розвиток цивільних галузей за рахунок скорочення військових витрат, а також збільшення податків на прибутки корпорацій.

Таким чином, розгляд процесу економічного відродження повоєнної Німеччини являє собою один із прикладів успішної реалізації ідей лібералізації економіки при збалансованій участі держави в економічному житті країни. Необхідними умовами успіху післявоєнного відновлення Німеччини стали зовнішні (план Маршалла) і внутрішні (політична стабільність, політична підтримка реформ, грошова реформа, лібералізація цін і торгівлі, у тому числі зовнішньої, спрямоване та обмежене втручання держави в господарське життя) фактори.

Післявоєнне відновлення Німеччини заклало фундамент для «економічного дива» – швидкого росту німецької економіки в 1950–1960-х ро-

ках, забезпечило гідне місце ФРН у європейській економіці протягом всієї другої половини ХХ століття і стало економічною основою об'єднання Німеччини наприкінці ХХ століття.

Крім вдалої економічної політики, християнські демократи проводили і успішні соціальні реформи, основи яких були викладені Аденауером і його соратниками в Дюссельдорфських тезах ХДС/ХСС в 1949 році. Головну ідею цих тез Аденауер сформулював так: «Капіталістична система економіки не відповідає життєвим політичним і соціальним інтересам німецького народу. Нова структура німецької економіки повинна ґрунтуватися на обліку того факту, що відлік часу безмежного панування капіталізму пішов» [1, с. 45].

Отже, як ми з'ясували, завдяки успішній програмі соціально-економічних та політичних реформ, що проводилась урядом ХДС в досліджуваний період, Німеччина не тільки повстала з повоєнної руйнації, але і стала однією з найбільш розвинених держав Європи та світу.

Список використаних джерел

1. *Adenauer Konrad. Briefe über Deutschland. 1945–1951 [Текст] / A. Konrad. – Berlin, 1985. – 54 s.*
2. *Bösch F. Die Adenauer – CDU. Gründung, Aufstieg und Krise einer Erfolgspartei 1945–1969 [Текст] / F. Bösch. – Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt. – 2001. – 576 s.*
3. *Das Programm von Ahlen // Die CDU (Programme, Erklärung, Entschließungen) [Текст]. – Bonn, 1979. – S. 16–24.*
4. *Ürtz R. Zur Theorie und Programmatik der Christlichen Demokratien [Текст] / R. Ürtz. – Freiburg, 2004. – S. 32–61.*

Вера КОНСТАНТИНОВА

Научный руководитель

к. пол. н. М. В. Булык

*Мариупольский государственный
университет*

Политическая система Ирана: ее особенности и текущая ситуация

Со времен Исламской революции 1979 г. (1357 г. по солнечной хиджре) и свержения шахского режима Мохаммеда Реза Пехлеви политиче-

ская система одной из самых древних и богатых историей стран Юго-Западной Азии Исламской Республики Иран (ИРИ) в считанные годы трансформировалась в новую политико-юридическую систему, которая действует и по сей день.

Несмотря на уже не раз апробированный сценарий, ситуация накануне выборов в меджлис IX-го созыва отличается особой сложностью. На фоне дестабилизации ситуации на Ближнем и Среднем Востоке, усиления международного давления на Иран (попытки ужесточить санкционный режим, а возможно, и применить военный сценарий) в стране наблюдается обострение кризиса внутри правящей верхушки. Как отмечают российские исследователи, кризис проявляется в углублении разногласий между президентом и правительством, с одной стороны, и духовным лидером, меджлисом, судебной властью и религиозными авторитетными фигурами, с другой.

Политическая система ИРИ имеет ряд особенностей, которые вытекают не только из ее Конституции, но и с исламского мировосприятия. Следует отметить, что отличительной чертой политической консистенции Ирана является то, что в исламском обществе все ключевые вопросы уже давно решены теологами, а законодательство есть исключительно переложение фетв на язык юриспруденции. Необходимо признать, что созданная иранцами система отличается от законов шариата в чистом виде, а вот разделение властей, которые в европейских обществах, несмотря на активную декларацию данного постулата, разделяются весьма неуверенно и неохотно, в иранской политической системе проявляется четко [4].

Еще одна особенность состоит в том, что пост национального лидера в иранской системе закреплён законодательно. За более чем 30-летний период существования ИРИ сложилась и устоялась структура государственной власти, при которой распределение прав и обязанностей между религиозными и светскими (демократическими) институтами выступает залогом стабильности режима. Именно духовный лидер (рахбар) уравнивает политические амбиции президента страны и, несомненно, обладает большей властью.

По факту, иранский политический ринг представленный двумя политическими лагерями, которые на протяжении 30 лет существования республиканского строя определяют облик политической системы Ирана: консерваторы (среди которых выделяются умеренный и радикальный фронт) и либералы-реформаторы. Некоторые исследователи выделяют радикальный фронт (неоконсерваторов) в отдельное течение, акцентируя

внимание на различной социальной базе. Представители нынешней власти, по сути, являются неоконсерваторами (радикалами, или фундаменталистами), они сменили либерально-реформаторские силы в 2005 году. На выборах в меджлис 2004 и 2008 гг. консервативные силы уверенно увеличили свою численность в парламенте с 54 до 74% соответственно [3]. Выборы в местные советы в 2011 г. не состоялись ввиду событий 2009 года, когда власти отменили их, продлив полномочия этих органов власти до следующих президентских выборов. Весь период пребывания у власти неоконсерваторы в лице президента ИРИ М. Ахмадинежада стремились расширить полномочия исполнительной власти и ослабить ее подконтрольность со стороны меджлиса и других структур [1].

Следует отметить, что выборы в парламент, которые намечены на 2 марта 2012 г., станут первыми после президентских выборов 2009 года. Примечательным является тот факт, что в консервативном лагере наблюдается раскол. Усиление разногласий внутри правящей элиты привело к обособлению отдельных групп и течений. Оппозиция, в свою очередь, пока не может предложить альтернативу, которую бы поддержала значительная часть населения и которую бы одобрил духовный лидер. Очевидно, что основная конкурентная борьба развернется между представителями «правого» фланга. В этих условиях перед правящей неоконсервативной верхушкой стоит только одна задача – минимизировать риск утраты в меджлисе своих позиций в долгосрочной перспективе в независимости от того, какое количество умеренных или фундаменталистов будет преобладать в новом парламенте.

В виду современного внутризкономического положения и в условиях международной изоляции интерес приобретает вопрос о реформировании существующей системы. Правда, масштабы такого реформирования всецело зависят от видения духовного лидера ИРИ. А. Хаменеи уже заявлял о намерениях внести корректировки в саму систему государственной власти. Помимо предложенного рахбаром перехода от выборов президента всеобщим голосованием к утверждению главы исполнительной власти меджлисом, речь идет и о внесении других изменений: возвращение поста премьер-министра и отмена поста президента, ликвидация Совета по целесообразности и передача его функций вновь создаваемому Сенату, проведение реформ в структуре судебной власти. Осуществление таких преобразований возможно лишь через проведение всенародного референдума, который должен одобрить изменения Конституции. Судьба решения этого вопроса будет зависеть от расстановки сил в новом парламенте [1].

Единственное, что вызывает беспокойство у консервативных сил, – это возможная низкая явка избирателей. Традиционно в парламентских выборах в Иране принимают участие около 60% избирателей. Прошлые выборы показали беспрецедентную явку даже для Ирана – 85% [1]. Несбывшиеся надежды в 2009 г.; вытеснение с политической арены страны реформаторского лагеря; ухудшение экономической ситуации; осложнение положения религиозных и национальных меньшинств в стране – все это может привести к сокращению числа активных избирателей. Такое положение дел поставит под сомнение легитимность этих выборов.

Легитимность выборов и демократичность системы может оказаться под сомнением и ввиду того факта, что после событий лета 2009 г. основным силам реформаторского лагеря был нанесен серьезный удар, основные партии официально объявлены распущенными, деятельность других значительно ограничена, проведение совместных мероприятий под реформаторскими лозунгами запрещено [1]. Отсутствие политического конкурента у фундаменталистов в ходе парламентских выборов превращает их в безальтернативные, своего рода однопартийные.

Таким образом, необходимо признать, что иранскую политическую систему можно назвать демократической с теоретической точки зрения, ей присущи все атрибуты демократии в западном понимании: Конституция, политический плюрализм, разделение властей, оппозиционные силы и т. д. Хотя фактически, Исламская Республика Иран представляет собой политический микс демократических институтов и религиозного видения тех функций, которые они должны выполнять – «иранская демократия» исламского толка. Все, кто выступают за изменение коренных основ исламского строя, автоматически выбывают из общественно-политической системы и становятся вне закона. От того, какие силы получают большинство мест в меджлисе, во многом будет зависеть, в каком направлении будет развиваться Иран и какие позиции он будет отстаивать на международной арене.

Список использованных источников

1. Дунаева Е. Иран накануне парламентских выборов. Часть 1 / Е. Дунаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/26-01-12c.htm>
2. Дунаева Е. Иран накануне парламентских выборов. Часть 2 / Е. Дунаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/31-01-12b.htm>

3. *Вартанян А. Система современных политических партий Ирана и их идеологические программы / А. Вартанян [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/15-07-05.htm>*
4. *Манучихри А. Политическая система Ирана /А. Манучихри [Текст]. – СПб.: Петербургское востоковедение, 2007. – 240 с.*

Мар'яна ДОВГАНЮК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. В. І. Бурдяк

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Інститут президентства в республіці Білорусь та Казахстані: порівняльний аспект

Поняття «Інститут президентства» складається не лише з державного інституту – президента, але і з конституційних норм, що регулюють функціонування президентської влади, прецеденти, які виникли в результаті конституційної практики, реальний об'єм повноважень Президента та структурні підрозділи, які обслуговують або безпосередньо взаємодіють із Президентом.

Сьогодні цей напрям досліджень належить до надзвичайно актуальних у політичній науці. Це пов'язано з тим, що інститут президента є одним із наймогутніших у системі державних інститутів, а посада президента є найвищою державною посадою і залежно від форми правління дає змогу вирішальним чином впливати на внутрішню та зовнішню позицію та поведінку країни [2].

Інститут президентства на пострадянському просторі різниться тим, що більша частина президентів у колишніх республіках СРСР володіє владними повноваженнями, не санкціонованими демократичними процедурами. Серед цих президентів, насамперед, виокремимо тих, які вже не один термін перебувають на посаді, зокрема А. Лукашенко, президентський термін котрого розпочався 1994 року, та Н. Назарбаєв, початок президентства якого сягає 1990 р.

Досвід функціонування президентів у країнах, що розвиваються та нових незалежних державах, показав не тільки плюси досягнутого значною владою глави держави, а й відчутні мінуси. Зовнішніми формами їх

проявів з'явилися протистояння президентів і парламентів, президентів та органів конституційного контролю.

В Казахстані дуже широкими повноваженнями володіє президент. Нині чинний глава держави Нурсултан Назарбаєв перебуває при владі вже більш ніж 20 років. При ньому Казахстан отримав незалежність, під його керівництвом відбувалося становлення сучасної казахстанської держави. За цей час у республіці сформувалися механізми державного управління та прийняття рішень – таким чином, що вся зовнішня політика перебуває у віданні інституту президентства.

Основи державного ладу Республіки Казахстан закріплені в Конституції. Однак його функціонування не може здійснюватися незалежно від домінуючих тенденцій розвитку казахстанського суспільства, а ті залежать від культури, традицій та історії народу, від сучасного розкладу політичних та економічних сил у суспільстві. В полі впливу цих факторів і знаходяться реальна стратегія держави і реальна політика Президента, і під їх впливом та й інша нерідко вступають у протиріччя із закріпленими в Конституції положеннями.

У Казахстані Конституція змінювалася кілька разів, причому кожного разу з подачі Президента, який ініціював свої рішення через лояльні організації. Цей факт якраз і свідчить про те, що на цьому етапі розвитку казахстанського суспільства реальні повноваження Президента не завжди вкладаються в ті межі, які окреслені для інституту президентства нормами основного закону.

3 грудня 2005 р. відбулися чергові вибори Президента Казахстану. За чинного главу держави проголосувало понад 91% виборців. Явка становила 75,5%. Ця перемога забезпечила Н. Назарбаєву високі повноваження ще на сім років [4].

23 грудня 2010 р. з'явилася пропозиція продовжити повноваження президента країни до 2020 р. і для цього провести загальнореспубліканський референдум. Вже 7 січня 2011 р. Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв відхилив пропозиції парламенту республіки про винесення на республіканський референдум змін і доповнень до Конституції Республіки Казахстан з продовження повноважень чинного президента без всенародних виборів до 2020 р. А 31 січня Конституційна рада Казахстану визнала закон про заміну виборів на референдум неконституційним. У цей же день, виступаючи зі зверненням до народу, президент погодився з рішенням ради і запропонував провести дострокові президентські вибори.

3 квітня 2011 р. на дострокових президентських виборах в четвертий раз був переобраний Президентом Казахстану до грудня 2016 р. За оста-

точними даними Центвиборчкому, Нурсултан Назарбаєв набрав 95,5% голосів. Згідно з Конституцією РК (ст. 42, п. 5) одна і та ж особа не може бути обрана президентом Республіки більш ніж два рази поспіль, але це обмеження не поширюється на першого Президента Республіки Казахстан [2]. Спадкоємицею нинішнього президента Казахстану називають його дочку Д. Назарбаєву, яка очолює потужний медіа-холдинг «Хабар», а також є лідером партії «Асад». До речі, сама Д. Назарбаєва вважає, що Н. Назарбаєв на наступних виборах знову буде балотуватися в президент, адже це не суперечить Конституції.

Виникнення інституту президентства в Республіці Білорусь було зумовлено сукупністю соціально-політичних і правових чинників. Основою серед них була кардинальна зміна політичної системи держави в результаті серпневих подій 1991 р.

Конституція Республіки Білорусь вказує, що Президент, Уряд, Парламент і суди здійснюють державну владу, у той же час за Конституцією Республіки Білорусь Президента не відносять ні до жодної гілки державної влади. Традиційно, відповідно до концепції Ш. Монтеск'є, принцип поділу влади має справу з трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою [1].

Як відомо, Президент Республіки Білорусь є главою держави, має великий обсяг вагомих повноважень у законодавчій, виконавчій та судовій сферах. Новий підхід до розуміння призначення Президента відображений у тому, що він покликаний в рамках своїх завдань об'єднувати всі гілки влади, сприяти їх узгодженню і ефективному функціонуванню.

Якщо порівняти організацію влади в Білорусі з характеристиками політичних режимів, запропонованих Х. Лінцем і А. Степаном, то можна зробити висновок про те, що «керівництво» – режим Олександра Лукашенка займає проміжне становище між авторитаризмом та «султанізмом». Таким чином, у Республіці Білорусь знищена система поділу влади, яка слугує гарантією від надмірної концентрації влади у руках одного з вищих органів влади. У термінології М. Дюверже сучасну систему влади в Білорусі можна назвати «режимом злиття влад, який передбачає, що всі головні політичні рішення приймаються одним органом держави» [3]. Таким органом влади у Республіці Білорусь є Президент та його Адміністрація.

Список використаних джерел

1. Дем'янець В. Інститут президентства в країнах Центрально-Східної Європи // *Нова політика*. – 1999. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=40&c=781>

2. Кармазіна М. Деякі особливості президентства на пострадянському просторі (1991–2004 рр.) // *Політичний менеджмент*. – 2005. – № 3 (12). – 52 с.
3. Курас І. Вибори і вибір // *Стратегічна панорама*. – 1999. – № 3. – 56 с.
4. Майльбаєв Б. Інститут Президента в Казахстані // *Аналитические записки*. – Астана, 2006. – Вып. 7 (19). – 48 с.

Наталія КОВАЛЬ

Науковий керівник –

к.і.н., доц. М. П. Зан

Ужгородський національний

університет

Особливості та основні фактори формування політичної культури молоді Закарпатської області

Молоде покоління визначає тип політичної поведінки майбутньої дорослої особистості в суспільстві, її погляди, орієнтації та цінності.

Авторкою було проведено опитування серед представників закарпатської молоді. Метою цього прикладного дослідження (полінгу) стало виділення основних особливостей та факторів формування політичної культури. У дослідженні було виділено дві групи критерії прояву політичної культури у молоді: (1) критерії політичної свідомості та (2) критерії політичної активності.

Першу групу складають: політична компетентність – інтерес до політичних подій, можливості впливу на політичне життя країни, інформаційні джерела отримання політичної інформації, політичні знання, політичні вподобання; політичні цінності: життєві пріоритети, ступінь прийняття (чи неприйняття) свого українського громадянства; політична ідентифікація – відчуття причетності до нації, держави, міста, району; політична довіра: ступінь довіри до інститутів влади.

До другої групи ми віднесли: участь у діяльності партій, рухів, організацій; електоральну поведінку – участь у виборах, фактори політичних вподобань; протестну активність – участь у підписанні листів і петицій, мітингах і демонстраціях, страйках, насильницьких діях.

Кожний критерій проявів політичної культури у молоді ми розбили на ряд індикаторів.

На основі аналізу відповідей респондентів можна констатувати, що молодь намагається бути в курсі подій, які відбуваються в країні (57%

опитаних), але варто зауважити, що досить високим залишається рівень незацікавленості (15% респондентів зовсім не цікавляться) політичним життям. Тільки 4% опитаних беруть активну участь в політичному житті країни. Слід зазначити, що активну участь у політичному житті приймає молодь у віці 20–24 років. Найменше, політичним життям країни цікавляться молоді люди віком 14–19 років.

У результаті проведеного дослідження та на основі отриманих результатів, ми можемо констатувати той факт, що 54% респондентів вважають, що вони жодним чином не можуть впливати на політичне життя країни. Найбільш оптимістично налаштованими виявилися дві вікові групи (14–19 років та 30–35 років). Найбільш песимістично налаштованими є представники вікової категорії 20–24 роки. Варто зазначити, що в загальному для цієї вікової групи респондентів характерним є відкидання можливостей впливу на політичне життя країни. Абсолютно протилежними є відповіді респондентів вікових категорій 14–19 років та 20–24 роки, які заявили про повну впевненість у можливостях впливу на політичне життя країни. Однак не варто забувати про суттєві відмінності між цими двома категоріями. Першим двом притаманне пасивне вираження політичної культури, сприймання без передачі іншому поколінню. Варто зауважити, що при утворенні нової сім'ї можливі певні зміни в політичній культурі особи.

Найпопулярнішим джерелом отримання політичної інформації для молоді є ЗМІ (44% респондентів перші уявлення про політику отримали із ЗМІ), 37% – із сім'ї, 13% – у навчальному закладі, 6% – від однолітків. Цікавим є розгляд цього питання в віковому розрізі. Дві вікові категорії (25–29 та 30–35 років) перші уявлення отримали із сім'ї, а переважний відсоток 20–24-річних людей із ЗМІ.

Отже, отримані результати показують надзвичайно потужний вплив ЗМІ на формування політичної культури закарпатської молоді. Безумовно, ситуація, коли значна частина політичних уподобань та цінностей засвоюються за допомогою ЗМІ, не сприяє їхньому збереженню та сталому продукуванню. Зважаючи на комерційну основу діяльності сучасних ЗМІ, можемо говорити й про відсутність у тій інформації, яка ними подається, потрібних інструментів засвоєння та продукування цінностей політичної культури.

Якщо настільки високий рівень респондентів, яким доводилося ознайомлюватися з передвиборчими програмами, то чи достатньо респондентам політичних знань? Враховуючи, що ніхто з респондентів не зазначив агітаційні листівки джерелом отримання політичної інформації.

Зважаючи на те, що рівень респондентів, яким доводилося ознайомлюватися з передвиборчими програмами високий, але і рівень тих, кому політичних знань не вистачає, також високий, то виникають запитання щодо факторів формування у молоді політичної культури.

Політичні вподобання опитаних нами респондентів формуються під впливом соціально-економічних умов (32% опитаних), в 24% – під впливом найближчого оточення, 17% – із ЗМІ, 15% – під впливом діяльності політичних партій, 12% – під впливом політичного лідера.

Якщо розглядати діяльність політичних партій та політичних лідерів, як фактор впливу на формування політичних вподобань молоді, то це проявляє аналітичні здібності респондентів, оскільки вони беруть до уваги безпосередню діяльність політичних партій та лідера. Але виникає проблема існування стереотипів у молоді стосовно політичних лідерів. Якщо аналізувати вплив політичного лідера на формування політичних вподобань у віковому розрізі, то найбільший відсоток респондентів, які вибрали такий варіант відповіді, припадає на респондентів вікової групи 20–24 роки, тобто переважно студентів вищих навчальних закладів. Тому авторка, для підтвердження своїх припущень про двозначність позитиву від отриманих даних, звертає увагу на погляди М. Хоменко, яка зазначає, що існує незначна кореляція між уявленнями студентської молоді про реальних політиків та уявленнями про «ідеального» політичного лідера. У свідомості сучасних студентів існують, головним чином, негативні соціальні стереотипи, які стосуються як реальних політичних керівників, так і окремих типів політиків [4, с. 51].

На представників державної влади сподіваються опитані респонденти у віці 14–24 роки. На місцеве самоврядування один респондент з другої вікової групи (20–24 роки). На громадські організації сподіваються респонденти з двох останніх груп (25–29 років та 30–35 років). На правоохоронні та судові органи сподіваються представники опитаної нами молоді у віці 14–19 років.

Показники політичної активності:

- Участь у політичних партіях, рухах, організаціях. Пасивне сприйняття політичної інформації не характерне для представників вікової категорії 30–35 років. Така участь характерна для представників перших трьох вікових категорій, особливо для респондентів, чий вік становить 14–19 років;
- Участь у виборах. Результати цього дослідження дають нам змогу констатувати, що існує висока виборча відповідальність молодих людей. Найбільший абсентеїзм ми спостерігали у респондентів з останньої вікової групи (молодих людей від 30 до 35 років);

- Протестна участь. Для опитаних респондентів характерна низька політична активність. 50% відповідей полягало у тому, що респонденти обмежують свою роль у політичному житті суто голосуванням на виборчих дільницях. Варто зазначити, що молодь налаштована мирно вирішувати всі непорозуміння.

Отож, закарпатська молодь характеризується намаганням бути в курсі подій, що відбуваються в країні. Ми зафіксували низькі показники реальної політичної участі та представленості політичного ціннісного рівня в структурі свідомості сучасної молоді

Список використаних джерел

1. Білик М. *Особливості формування політичної культури сучасної молоді [Текст]* / Марія Білик // *Соціальна психологія*. – 2004. – № 4. – С. 96–105.
2. Галактіонова І. *Фактори впливу на формування політичної культури молоді України, 90-ті роки [Текст]* / І. Галактіонова // *Політична культура: теорія, проблема, перспективи*. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2004 – С. 162–177.
3. *Статистичний щорічник Закарпаття за 2008 рік [Текст]* / упор. Г. Д. Гришук. – Ужгород, 2009. – 558 с.
4. Хоменко М. *Образ політичного лідера в уявленні студентів [Текст]* / М. Хоменко // *Соціальна психологія*. – 2004. – № 1. – С. 46–53.

Михайло БОЙКО

*Науковий керівник –
д. пол. н., проф. А. С. Романюк
Львівський національний
університет ім. І. Франка*

Особливості утворення меж одномандатних виборчих округів на останніх місцевих виборах в Україні (на прикладі виборів до Львівської міської ради від 31 жовтня 2010 р.)

Будь-яку виборчу систему можна розглядати як певний набір елементів, що передбачає вирішення головного завдання – представлення інтересів. Тема цього дослідження передбачає реалізацію такої функції через структуру виборців в межі одномандатних виборчих округів. Ви-

значивши деякі критерії та обравши необхідну методологію, ми проаналізували особливості процесу утворення меж виборчих округів на виборах до органів місцевого самоврядування в Україні, що відбулись 31 жовтня 2010 р.

Нашою мотивацією до цього дослідження стало запровадження змішаного типу виборчої системи на останніх місцевих виборах в Україні. Таке нововведення поставило перед відповідальними суб'єктами виборчого процесу наступне завдання – здійснити поділ кожної територіально-адміністративної одиниці в Україні на необхідну кількість одномандатних виборчих округів.

Розглядаючи процес утворення виборчих округів, ми зупинимося на трьох найважливіших моментах. Перший стосується суб'єктів, які залучені до процесу та відповідають за його результат. Другий – критерії, які визначають сам процес накреслення меж та водночас є правилами, якими керуються суб'єкти у своїй роботі. Третій момент стосуватиметься результатів виборів, а саме – наскільки ефективним може стати використання такої інформації під час формування або перерозподілу меж виборчих округів.

В межах тих політичних систем, де використовується поділ на одномандатні виборчі округи, існують певні інституційні утворення, чийм завданням є створення або перерозподіл меж виборчих округів. До прикладу, в США перелік суб'єктів, що відповідальні за перегляд меж виборчих округів, включає Конгрес, законодавчі органи штатів, органи місцевого самоврядування [3]. В Об'єднаному Королівстві це належить до компетенції незалежної Комісії з питань кордонів, а в Канаді та Австралії – політично нейтральних та позапартійних органів.

Критерії, що є визначальними при побудові виборчих округів у висезгаданих країнах, можна звести до таких:

- приблизно рівна кількість виборців в межах кожного окремого округу;
- суміжність – передбачає можливість проведення однієї нерозривної лінії навколо округу;
- компактність – відносна міра, що поєднує просторову площу об'єкта (округу) з його центром [2, с. 443–452].

Під час останніх виборів у Львові виникла необхідність у поділі території міста на 45 виборчих округів (половина від загального складу Львівської міської ради). Згідно з пунктом 4 статті 17 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» відповідальним за це органом

є Львівська територіальна виборча комісія (ТВК) [1]. Склад останньої був сформований згідно з квотним принципом – по троє членів комісії від політичної партії, депутатська фракція якої зареєстрована у Верховній Раді України поточного скликання.

Окрім того, що Закон не передбачає залучення незалежних учасників, він створює умови, коли 18 осіб (склад Львівської територіальної виборчої комісії), що представляють інтереси політичних сил, повинні самостійно впоратись із непростим завданням у надзвичайно короткий термін – 3 дні. В ході нашого дослідження ми з'ясували що до процесу утворення меж виборчих округів було залучено районні у місті Львові відділи держаного реєстру виборців, які під формою пропозицій подавали готові проекти розподілу районів міста на виборчі округи до ТВК. Більше того, ми віднайшли округ, який після доопрацювання членами ТВК отримав вигляд трьох окремих анклавів, відповідно порушував критерій суміжності. Окрім нього, також дискусійним видається дотримання критерію рівної кількості виборців. Найменший округ у Львові вміщав 9,916 виборців, найбільший – 15,944 виборці. Середня кількість виборців в межах одного округу по Львову склала 13,045. Шляхом простого обрахунку знаходимо випадки відхилення середньої кількості виборців, що складають понад 20% (крайнє значення – 24%).

Займаючись збором даних, на наступному етапі нашого дослідження ми опрацьовували результати виборів президента, а також результати виборів до Львівської міської ради на рівні дільниць. Ми спробували віднайти певні зв'язки між результатами не однакових, проте найближчих за часом виборів і переконатись у тому, наскільки ефективним може бути використання такого ресурсу.

Методологія нашого дослідження полягала у зведенні дільниць, що функціонували на президентських та місцевих виборах. Мета такого завдання – пересвідчитись у відповідності меж тих дільниць, що працювали на одних і других виборах. Підтвердження цієї гіпотези в подальшому дало нам змогу порівняти результати кандидатів в одномандатних виборчих округах від Партії регіонів, як представників провладної політичної сили, з результатом кандидата в президенти В. Януковича. Реалізувавши поставлену мету, ми отримали змогу перейти до порівняння самих результатів. На виході ми отримали показник кореляції 0,7–0,8 – що свідчить про існування сильного зв'язку між двома обраними величинами. Це дає змогу зробити наступний висновок – дані результатів виборів можуть бути використані як ресурс, що дає змогу накреслити межі виборчих округів у спосіб, що може задовольняти інтереси зацікавлених сторін.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що згідно з результатами виборів у місті Львові провладні політичні сили отримали перемогу лише в одному виборчому окрузі. Звідси ми можемо зробити наступні висновки: поперше, у Львові, партії від влади не використали тих інструментів, ініціаторами яких самі ж виступали. З іншого боку, можемо припустити, що згаданий ресурс був використаний на Сході та на Півдні України; подруге, ми віднайшли деякі невідповідності критеріям формування виборчих округів на прикладі округу під номером 13 у місті Львові. Як уже згадувалось, він порушував умову суміжності. Число голосів, що отримав переможець в цьому окрузі (542), є меншим за число голосів, відданих виборцями за преференцію «не підтримую жодного із кандидатів» (583). Така ситуація спостерігається лише у двох із 45 округів. Також округ № 13 був найменшим серед усіх за кількістю виборців (9916). Перемогу в цьому окрузі отримав кандидат від ВО «Свобода». Що, на нашу думку, може свідчити про те, що люди, які працюють в інститутах влади на місцевому рівні, де-факто лише формально відносяться до провладних, а насправді підтримують домінуючий ідеологічний тренд в регіоні.

Результати дослідження дають підстави вважати, що обрана методологія виявилась ефективною і може бути використаною для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.go.ua>
2. Schwartzberg E. Reapportionment, Gerrymanders, and the Notion of 'Compactness' [Текст] / E. Schwartzberg. – *Minnesota Law Review*, 1966. – P. 443–452.
3. Vimeo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vimeo.com/7310645>

Леся БАЛУЦЬКА

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. Л. С. Сkochиляс

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Громадська думка і політична відповідальність: особливості взаємозв'язку

Громадська думка охоплює сферу політичної відповідальності, як відповідальності політиків перед суспільством, оскільки має у своїй основі волю та дієву компоненту, а також виконує контрольну-регулятивну функцію. Необхідним елементом політичної відповідальності є настання негативних наслідків для суб'єкта політики у разі її порушення й здатність відповідати за свої дії чи бездіяльність, що призвели до порушення відповідних обов'язків та норм. Політична відповідальність може наставати внаслідок громадської активності, певного сигналу громадян, що вказують на порушення суб'єктами політичної відповідальності певних норм, чи то політичних, чи то суспільно-моральних, чи конституційно-правових, які стосуються інтересів суспільства в цілому, суспільної групи або певного електорального кола.

Російський дослідник М. Баглай зазначає, що конституційно-правова відповідальність – специфічний вид відповідальності. «Його слід відрізнити від відповідальності, яку несуть громадяни і посадові особи за кримінальними, адміністративними, цивільними та іншими правовими нормами. Суто конституційно-правова відповідальність визначається нормами самого конституційного права. Вона не має ні матеріального, ні репресивного характеру і не поширюється на громадянина, якщо він не є посадовою особою» [2, с. 17].

Політична відповідальність зумовлена відповідною поведінкою суб'єктів політики: політичних діячів, представників державних органів різних рівнів, їх діями чи бездіяльністю, спрямованими на досягнення суспільного блага, виконанням політичних обіцянок, втіленням озвученою перед здобуттям політичного мандату програми дій. При цьому варто розрізнити санкції морально-політичного чи конституційно-політичного характеру, які в деяких випадках можуть переплітатися та взаємозумовлюватися. Відтак політична відповідальність, включаючи в себе суспільно-моральну відповідальність, яка реалізується через оціночну та критичну

функції громадської думки, має різновидом морально-політичну відповідальність. Іншим різновидом є конституційно-політична відповідальність.

Часто поняття конституційно-правової та політичної відповідальності не розмежовуються. На цьому наголошують окремі автори. Зокрема, дослідниця Н. Армаш стверджує, що «політична відповідальність є позаправовим примусом, а тому може виступати лише передумовою виникнення конституційної відповідальності, та й то за умови, що такий зв'язок чітко закріплюється законом» [1]. М. Краснов зазначає, що відповідальність представницького органу перед народом (населенням) є політичною. Навіть якщо ця відповідальність зодягається у правову форму, вона залишається політичною за своїм змістом, який своєю чергою впливає з політичного смислу вимог народу (населення), оскільки ці вимоги пов'язані із здійсненням влади. Прагнення надати політичній відповідальності юридичної форми зумовлено необхідністю перетворити таку відповідальність у природно практичний механізм народовладдя [4, с. 94].

Оскільки ми розглядаємо громадську думку у взаємозв'язку з політичною відповідальністю, то саме громадська думка та її вираження через основні канали (мас-медіа, вибори, референдуми, масові акції протесту, страйки, мітинги, демонстрації) слугуватиме чинником реалізації політичної відповідальності. Якщо конституційно-правова відповідальність настає після порушення відповідних юридичних норм, то моральна – за порушення відповідних моральних норм, визначених даним суспільством моделей поведінки, недотримання ustalених етичних критеріїв організації політичної відповідальності. «Сфера застосування моральної відповідальності пропонує формування негативного ставлення суспільства в особі трудового колективу, громадських організацій..., виборних громадських органів... Особливістю моральної відповідальності є те, що вона не лише виступає як самостійний вид відповідальності, але може передувати застосуванню заходів правової відповідальності і співвідноситися з іншими видами відповідальності». Коли ж йдеться про порушення морально-етичних норм у сфері політичного життя, де основними фігурантами якраз і є політичні суб'єкти, то у цьому випадку маємо справу з морально-політичною відповідальністю, яка є різновидом політичної відповідальності.

Що ж до конституційно-правової відповідальності, то вона має ряд необхідних підстав для настання (в основному, це порушення відповідних конституційно-правових норм). Підстави політичної відповідальності можуть як мати конституційно-правовий характер, так і не мати його, та зале-

жати від низки передумов, визначених зовнішніми стимулами громадської думки, доцільними та актуальними у певній політичній ситуації, за тих чи інших суспільно-історичних обставин й залежати від назрілих вимог громадськості, нереалізованих чи змінених у процесі політичної діяльності. Таким чином, одним з індикаторів настання політичної відповідальності, незалежно від її або суспільно-морального, або конституційно-правового характеру, є сигнал громадської думки, відповідна реакція громадськості на дотримання чи порушення встановлених у суспільстві умов політичної відповідальності. В цьому ключі варто відзначити роль громадянського суспільства, до складу якого і входить громадська думка як важливий чинник настання політичної відповідальності.

У своїй праці українська дослідниця А. Колодій наголошує, що структуру громадянського суспільства становлять такі інститути: «добровільні громадські об'єднання; громадські рухи й політичні партії (останні доти, допоки не стали владними); незалежні ЗМІ; громадська думка як соціальний інститут; вибори та референдуми (як захист громадянського волевиявлення та захисту інтересів); залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи (суд присяжних, загони народної міліції тощо)».

Від специфіки країни та відповідного органу й посадової особи, що мають понести відповідальність, а також від характеру відносин між державою та громадською думкою на даному етапі історичного розвитку, від рівня демократизації суспільного життя й ступеня інституціоналізації громадської думки якраз залежатиме, чи матиме політична відповідальність відповідне втілення у конституційно-правових санкціях, чи залишиться на рівні артикульованої негативної оцінки, морального осуду та вираженого незадоволення з боку громадян, так і не втілюючись у відповідних політичних рішеннях та внесених на вимогу громадської думки змінах.

Список використаних джерел

1. Армаш Н. Особливості відповідальності «державних політичних діячів»: співвідношення політики та закону / Н. Армаш // *Юридичний журнал*. – 11/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1980>
2. *Відповідальність за порушення виборчого законодавства та шляхи вдосконалення суміжного законодавства : доповіді, виступи: матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 24 лист. 2005 р. [Текст] / Інститут виборчого права, Національний університет «Києво-Могилянська академія».* – Київ: Фоліант, 2005. – 187 с.

3. *Краснов М. Ответственность в системе народного представительства [Текст] / М. А. Краснов. – М.: Наука, 1992. – 221 с.*
4. *Колодій А. На шляху до громадянського суспільства [Текст] / А. Колодій. – Львів, 2002. – 276 с.*

Василь КЕДИК

Науковий керівник –

д. і. н., проф. В. В Марчук

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Історія становлення і тенденції розвитку суспільно-політичних інтернет-медіа в Україні

Станом на другу половину 90-х рр. минулого століття в Україні Інтернетом користувалося порівняно обмежене коло громадян. Досить тривалий час доступ до мережі залишався фактично закритим для широкого загалу власників персональних комп'ютерів. З першої половини 2000-х років Інтернет поступово входить в життя мільйонів співвітчизників. Сьогодні значна кількість українців щодня спілкується, працює, дізнається про останні події в нашій державі та світі за допомогою мережі Інтернет. Згідно з даними веб-сайту «Internet World Stats» станом на 2011 р. Україна входила до першої десятки країн Європи за кількістю інтернет-користувачів – доступ до всесвітньої павутини мали близько 15 млн. українців, що складає 33,9% від кількості населення держави та 3,2% від загальної аудиторії інтернет-користувачів Європи [4].

Дедалі частіше Інтернет стає робочим інструментом та джерелом інформації для журналістів, які працюють в традиційних медіа. Прагнення традиційних ЗМІ адаптуватись до зміни формату інформаційних запитів суспільства своєю чергою призвело до того, що інтернет-журналістику почали сприймати як самодостатній різновид медіа.

Удосконалення мережі, її унікальна можливість оперативно доносити інформацію до аудиторії, використовуючи властивості традиційних засобів масової інформації, спричинили виникнення і популяризацію новітнього виду ЗМІ – інтернет-медіа.

Під інтернет-виданнями розуміємо інформаційні матеріали, які вміщуються на веб-сайтах, а самі ресурси володіють характерними мобіль-

ністю, інтерактивністю, можливістю взаємодії в інформаційному просторі та зворотнього зв'язку з аудиторією.

Дослідники історії українських інтернет-ЗМІ зіштовхуються з суттєвими проблемами в ході наукових пошуків. Досить важко відновити цілісну картину зародження інтернет-журналістики в Україні. Зокрема, веб-сайти традиційних мас-медіа, представлені в Інтернеті з 1990-х років, сьогодні мають по кілька веб-адрес, змінювалися хостинги та власники ЗМІ. На даний момент в Україні відсутній єдиний ресурс, на якому можна відшукати повну інформацію про вітчизняні інтернет-видання на початковому етапі становлення.

«Дзеркало тижня», «День», «Поступ» започаткували традицію створення інтернет-версій українських традиційних ЗМІ. Першими в Україні винятково мережевими виданнями (без паперового чи аудіовізуального відповідника) стали «UAToday» (червень 1999 р.) і «Електронні вісті» (листопад 1999 р.). Перша газета, яка з'явилася в Інтернеті – американська «USA Today». Сайт цього видання заснований у квітні 1994 р. До ранніх журналістських інтернет-видань належать веб-сайти відомих зарубіжних газет «The New York Times», «The Washington Post», «The Boston Globe», «The Guardian», «Le Monde» [3, с. 71].

Спираючись на знакові процеси та явища, що відбулися в медіа-секторі М. Чабаненко виділяє три періоди в історії українських інтернет-видань:

Перший період (друга половина 1990-х рр.). Із 1996 р. на сайті odessit.com подавались вибірково одеські новини. В 1997 році в Україні з'являються перші веб-сайти вітчизняних традиційних ЗМІ – загальнодержавних газет «Дзеркало тижня», «День» та львівського видання «Поступ». В 1998 р. створено веб-сервер української преси UAmidia.vistinet, в Інтернет з власними сайтами виходять газети «Сьогодні», «Проскурів» (Хмельницький), інформагентство «Інтерфакс-Україна», Перший національний телеканал, телекомпанія «ТОНІС», черкаська телекомпанія «Альт», дніпропетровський ТК «11-й канал», ТК «1+1». У 1999 р. засновані сайти газети «Факти і коментарі», харківської телекомпанії «Приват TV», з'являються онлайн-видання «UAToday», «Електронні вісті». Кількість інтернет-ЗМІ невелика, їх аудиторія незначна.

Другий період (перша половина 2000-х рр.). З'являються інтернет-газета «Кієвській Телеграф», онлайн-видання «Українська правда», «UAportal», «Політична Україна», портал «Корреспондент», пізніше – сайт «СТБ», інтернет-видання «ForUm». Для цього періоду характерний своєрідний «бум сайтотворення», кількість інтернет-ЗМІ суспільно-політичного спрямування зростає. Розвиваються блогосфера та інші фор-

ми громадянської журналістики. Збільшуються інвестиції у веб-проекти. Власники інтернет-видань посилено використовують елементи гіпертекстуальності, мультимедійності та інтерактивності. Значно поліпшується дизайн сайтів. Відбувається посилення конкуренції на медіа-ринку та інтеграція традиційних ЗМІ в Інтернет. Актуальними стають проблеми, зумовлені специфікою Інтернету – інформаційний бруд, низька якість медіа-повідомлень, порушення авторських прав, законодавча неврегульованість тощо.

Третій період (друга половина 2000-х рр.). Виникають підкреслено мультимедійні ресурси, форми перегляду телепередач on-line. Помітнішими стають тенденції конвергенції ЗМІ, синергетизації медіа-простору. Зростає кількість інтернет-ЗМІ. В інтернет-журналістиці загалом сформувались типові методи і прийоми роботи, способи організації медіа-інформації в мережі, що яскраво відображені на сайтах провідних інтернет-видань. Інтернет-журналістики навчають у вузах в рамках спеціалізованих курсів [3, с. 114–115].

Важливою характеристикою провідних інтернет-ЗМІ України є швидкість оновлення їхнього контенту, що забезпечує можливість оперативно-го інформування читачів залежно від зміни політичних подій. В Інтернеті немає «часу новин», адже в ньому постійно продукуються нові інформаційні повідомлення та інтерпретації, що можуть використовуватись для подальшого формування відповідних висновків широкими колами громадськості та експертним середовищем. В структурі інтернет-аудиторії найбільшу частку становлять користувачі віком до 40 років, які є поінформованою та критично налаштованою групою в середовищі вітчизняного електорату [2, с. 116–117]. Ознайомлення з контентом суспільно-політичних онлайн-медіа дає можливість цим людям зробити зважений вибір щодо власних політичних уподобань загалом, та виборчих зокрема.

Протягом останніх років спостерігається пошук нових форматів роботи в онлайн-медіа, зорієнтованих в основному на максимальну двосторонню комунікацію між виданням та користувачами. На деяких веб-сайтах відвідувачам пропонують заводити традиційні та відеоблоги. На сайтах провідних суспільно-політичних медіа дедалі більшого поширення набувають модулі з аудіо- чи відеоінформацією, коментарями, форумами тощо. З'являються видання, які формують власний контент фактично повністю на основі матеріалів користувачів відповідних ресурсів – так звана громадянська інтернет-журналістика.

Водночас жодна держава не мала таких можливостей маніпулювання суспільною свідомістю, якими володіють глобалізовані ЗМІ, зокрема ре-

сурси мережі Інтернет. Сучасні ЗМІ оперують унікальною можливістю конструювання реальності, формування громадської думки [1, с. 58–59].

Тому актуальною є проблема об'єктивного інформування інтернет-аудиторії, уникнення подвійних стандартів, соціальної відповідальності мережевої журналістики.

Список використаних джерел

1. Дубов Д. Засоби масової інформації як якісно нові суб'єкти політичних комунікацій [Текст] / Д. Дубов // *Політичний менеджмент*. – 2007. – № 1. – С. 57–65.
2. Ковалевський В. Сучасний стан і тенденції розвитку медіа-сфери України [Текст] / В. Ковалевський // *Політичний менеджмент*. – 2009. – № 5. – С. 109–119.
3. Чабаненко М. Інтернет-ЗМІ як складова частина системи засобів масової інформації України [Текст]: монографія / Мирослава Вікторівна Чабаненко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – 183 с.
4. *Internet and Facebook usage in Europe [Electronic resource] / Internet World Stats: [site]*. – Mode of acces: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe>

Лідія ВЕНГРИНЮК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. І. С. Монолатій

Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника

Політика пам'яті: вплив держави та громадянського суспільства

Пам'ять повинна генерувати думки й значення стосовно минулого. Однак через свою «вмонтованість» в політику пам'ять раціоналізується і «долучається» до реалізації цілком прагматичних інтересів і цілей влади [1]. Найчастіше «політика пам'яті» розглядається як засіб підтримання політичними засобами «надчутливості» соціуму до його травматичного досвіду. На відміну від пам'яті як такої, історична пам'ять «генетично» запрограмована на оцінку. Їй притаманні не просто пригадування й відтворення, але й своєрідний рефлекс сприйняття чи несприйняття, схвалення чи осуду.

Отже, політика пам'яті – це процес вибудовування співзвучних настроям епохи (і певних політичних сил) образів минулого. Саме у цій інформаційно-символічній сфері відбувається «битва за минуле» із гострим зіткненням інтересів різних суспільних верств і політичних акторів. Історична пам'ять в її регіональному вимірі є складовою тих уявлень, які формують самосвідомість людини в процесі її соціалізації на певній території; це надзвичайно складний феномен суспільної свідомості, що входить як у сферу суспільної психології, так і в царину ідеології. Вона включає в себе як матеріальні залишки минулого, так і відповідні символи, міфи, історіографічні уявлення. Кожна історична спільнота і регіональні спільноти тут не становлять винятку – це своєрідний мікрокосм, який існує в часі і просторі і на кожному етапі свого розвитку створює знакову систему, яку з більшим чи меншим успіхом розшифровують нащадки. Щільність і тривкість історичної пам'яті залежить як від ступеня розвитку регіонального соціуму, так і від якості колективного самоусвідомлення, що формується суспільно-політичною думкою [4].

Незважаючи на уявну спонтанність та еволюційність процесів формування історичних наративів, у сучасних умовах держава, використовуючи засоби відповідної політики та управління, виступає впливовим суб'єктом формування національної пам'яті. Така сфера діяльності органів влади у політичному та науковому дискурсі отримала усталену назву «державна політика пам'яті», яка є сукупністю офіційних репрезентацій історичного минулого, комеморативних стратегій та практик, орієнтованих на формування історичної пам'яті національної спільноти [3]. В інституційному вимірі, політика пам'яті трансформується під впливом зміни ідеології, політичного режиму, а це своєю чергою впливає на вписування індивідуальної пам'яті в матриці інституційні (державні). Зміна оціночних формулювань та ставлення щодо подій минулого з конкретною метою є сутнісною характеристикою інституційної версії пам'яті [1].

Державна політика історичної пам'яті в неартикульованому вигляді почала формуватися з моменту розпаду СРСР і постановня незалежної України. Пошук відповідної моделі історичного розвитку України спричинив появу державоцентричної візії минулого [3]. Масова свідомість була орієнтована на артикуляцію проблем українського козацтва, Української козацької держави, українського національного руху ХІХ–ХХ ст., української революції 1917–1920 рр., Голодомору, репресій 1930-х рр., насильницької ліквідації українських церков тощо. Саме національно орієнтована історична парадигма стала інструментом легітимації нової української держави [1].

Традиційно склалося, що цей сектор державного управління в Україні контролювався за безпосереднього керівництва президентів і тому залежав від їхніх особистих поглядів. Тому Ю. О. Зерній пропонує виділити наступні етапи у її становленні: 1991–1994 рр. – роки президентства Л. Кравчука; 1994–2004 рр. – термін двох каденцій Президента України Л. Кучми; з 2005 р. – від моменту інаугурації Президента України В. Ющенка [2].

З невеликими розбіжностями, історична політика до 2005 р. здійснювалася послідовно, але характеризувалася аморфністю, амбівалентністю, мала кон'юнктурний характер, проводилася у загальному річизі досягнення компромісів заради примирення суспільної думки між послідовниками пострадянського і державницького наративів. Тобто політичні лідери країни намагалися не стільки формувати історичну свідомість громадян, як пристосовувати історичну політику до ситуативних позицій [3].

Новий етап реалізації історичної політики починається у 2005 р. Президент України В. Ющенко утверджується в ролі головного модератора офіційної політики пам'яті. Її інтенсивність, змістовне наповнення і методи роботи зазнають кардинальних змін. Принциповість позиції та рішучість дій у справі формування колективних уявлень про минуле стали однією з причин загострення внутрішньо- і зовнішньополітичної полеміки навколо питань історичної пам'яті [1].

З обранням нового глави держави знову відбувається зміна акцентів, адже президент В. Янукович доволі чітко позиціонує свою політику пам'яті як альтернативу до дій свого попередника (зміна в оцінці Голодомору, подій Другої світової війни та ін.).

Важливим інструментом вироблення державної політики пам'яті має стати Український інститут національної пам'яті (УІНП), який було створено 31 травня 2006 р., як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, основними завданнями якого визначено посилення уваги суспільства до історії України, забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у XX столітті та здійснення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, жертв голодоморів та політичних репресій [2].

Державна політика пам'яті в Україні характеризується відсутністю цілісності. Відчутними є контрверсії офіційних комеморативних заходів у регіональному вимірі. Неконсолідованість політики щодо формування колективних уявлень про минуле спостерігається в діяльності різних гілок влади [3].

Розглядаючи вплив інститутів громадянського суспільства на політику пам'яті, варто зауважити, що ще напр. 80-х – на поч. 90-х рр. XX ст.

відбувся спалах суспільного інтересу до власного минулого, спостерігалось переосмислення ключових подій вітчизняної історії, а це виявилось одним з визначальних чинників, які підготували громадську думку до проголошення незалежної Української держави. Каталізатором зазначених процесів стали громадські рухи та об'єднання: Народний рух за перебудову, УГС, товариство «Меморіал», Українська студентська спілка, Спілка письменників України та багато інших громадських організацій та засобів масової інформації, які їх підтримували. Деякі уявлення щодо громадських організацій, які займаються збереженням історичної пам'яті нашого народу, можна мати з офіційних даних Міністерства юстиції. Так, з понад 2000 зареєстрованих всеукраїнських та міжнародних організацій за своїми метою, завданнями та напрямками діяльності визначилися таким чином: 151 організація освітнього та культурно-виховного спрямування, 125 національних, 346 професійного та 144 науково-технічного спрямування, 124 молодіжні та 44 жіночі організації, 63 об'єднання ветеранів. Безумовно, всі ці організації певною мірою причетні до збереження історичної пам'яті та історико-культурної спадщини нашого народу, які є формотворчими ланками політики пам'яті.

Список використаних джерел

1. Киридон А. «Маски пам'яті» в умовах суспільних зламів / А. Киридон // *Стратегічні пріоритети*. – 2009. – № 3 (12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/kiiev_old/2011.../Kyrydon.pdf
2. Опалько Ю. Взаємодія громадських організацій з органами влади у реалізації державної політики пам'яті / Ю. Опалько // *Стратегічні пріоритети*. – 2009. – № 3 (12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/5.pdf
3. Симоненко І. Концептуальні засади державної політики пам'яті. Аналітична записка / І. Симоненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/269>
4. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні / Ю. Шаповал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1230112797>

Наталія КРИВОРУЧКО
Науковий керівник –
д. і. н., проф. В. В. Марчук
Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника

Роль публічного адміністрування в контексті координації співпраці Україна – ЄС

Координація співпраці України з Європейським Союзом (ЄС) є доволі не простим процесом, що має на меті встановлення якнайбільш злагодженого механізму взаємодії центральних органів державної влади, секторального співробітництва та громадського сектору, потребує імплементації єдиних зразків діяльності та засад функціонування публічного адміністрування.

Проблема вивчення та вдосконалення діяльності публічної адміністрації та процесу управління у процесі координації співпраці України з ЄС стає все більш актуальною, особливо в контексті того, що діюча система врядування доводить неспроможність виконання завдань перед громадянами та європейською спільнотою. Нормативні вимоги та показники дієвості та ефективності публічної адміністрації європейських країн доводять можливість функціонування органів державної влади на засадах максимальної законності, відкритості та уніфікації бюрократичних процедур. Саме тому на сьогодні для науковців, органів державної влади та місцевого самоврядування, а також для громадських інститутів, постає необхідність вивчення та впровадження досвіду успішних практик країн ЄС у реформуванні публічного адміністрування.

Вивчення засад функціонування публічної адміністрації є новою і не до кінця дослідженою проблемою. На сьогодні, попри значну кількість розвідок та наукових досліджень, немає комплексної праці щодо опису ролі та призначення публічної адміністрації в Україні у контексті співпраці з Європейським Союзом. Окремі аспекти у своїх доробках розглядають польські Е. Галіжак, Е. Зелінські, М. Чапутовіч, Г. Іздебські, М. Кулеша, Ю. Мечніковська та ін. та вітчизняні дослідники В. Авер'янов, Т. Білозерська, В. Борденюк, Н. Гнидюк, І. Козара, І. Коліушко, В. Малиновський, В. Тимощук, М. Лахижа та інші.

У політологічній літературі існують декілька підходів до визначення ролі публічної адміністрації. З одного боку, публічна адміністрація роз-

глядається як організаційне утворення – це, як правило, державні установи – уряд та інші особи, які здійснюють певні функції у сфері державного управління. З іншого боку, публічна адміністрація тлумачиться як діяльність держави, предметом якої є адміністрування та інші питання, обов'язки та повноваження виконавчої влади. З формальної точки зору – це діяльність, що здійснюється адміністративними установами, незалежно від характеру їх призначення [3, с. 40]

Загалом поняття «публічна адміністрація» в адміністративному праві західних країн визначають як «організацію і діяльність органів та установ, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання закону, діють в публічних інтересах і наділені прерогативами публічної влади» [1, с. 134]

У британській енциклопедії публічна адміністрація тлумачиться як система державних органів, що здійснюють планування, організацію, управління, координацію і контроль державних операцій [4]. Дане визначення доповнюють польські джерела, що подають трактування публічної адміністрації як встановлене державою та реалізоване через органи державної влади та місцевого самоврядування методи і засоби для задоволення колективних та індивідуальних потреб громадян, пов'язаних зі співіснуванням людей у громадах.

Опрацьовані матеріали та емпіричні спостереження доводять, що публічна адміністрація є важливим сукупним органом, покликаним не лише управляти та задовольняти інтереси суспільства, але й спрямовувати їх у певне русло та врегульовувати виконання тих чи інших суспільно значимих завдань, що стоять перед державою. Польські дослідники в рамках проекту ЄС дослідили, що найбільш важливі функції та соціальне призначення припадає у процесі координації співпраці з ЄС припадає саме на публічну адміністрацію (32%).

Європейські стандарти публічної адміністрації – це спільні стандарти якості, визнані всіма країнами-членами ЄС як магістральні в основних сферах діяльності та врядування. Однак сучасний етап розвитку співпраці України з ЄС засвідчує відсутність чітких норм, правил, встановлених та обов'язкових до виконання всіма учасниками адміністрування. Цей етап характеризується: відсутністю конкуренції та механізмів, що вимагають зростання ефективності дій, цілі діяльності окремих інституцій не можна виміряти, тому часто важко стверджувати про ефективність певної діяльності, фінансові можливості окремих інституцій залежні від стану публічних фінансів, а не від якості наданих послуг. За словами дослідників, публічна адміністрація на сьогодні не відповідає європейським стандар-

там урядування, управління та надання адміністративних послуг, схильна до корупції, внутрішньо суперечливої, надмірної централізації, закритості від суспільства та відірваності від потреб суспільства тощо [5, с. 81].

Становлення ефективної системи публічного адміністрування, відповідно до європейських зразків та стандартів, зумовлене необхідністю реформування не лише ряду органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування (публічної адміністрації), але й налагодження співпраці з громадянським сектором (недержавні громадські організації та think tanks) як інституту громадського контролю.

Для вирішення проблем у публічному адмініструванні, дослідники пропонують розмежувати політичних та адміністративних функцій та посад у міністерствах, для чого передбачити політичну посаду заступника міністра та адміністративну посаду керівника апарату міністерства. Міністерства мають бути звільнені від невластивих функцій з метою усунення їх дублювання іншими органами виконавчої влади та підвищення ефективності роботи. Обслуговуючі підрозділи апарату міністерства (роботи з персоналом, канцелярія, бухгалтерія тощо) повинні бути об'єднані у секретаріат міністерства з однотипною структурою для всіх міністерств тощо.

Таким чином, публічна адміністрація при виробленні механізмів своєї діяльності повинна керуватись нормами, правилами та європейськими стандартами. Реформування та зміна принципів роботи в бік відкритості, уніфікації та законності за умовами їх дотримання всіма учасниками адміністрування, може стати основним джерелом налагодження ефективного процесу координації України з ЄС. Переформатування внутрішніх адміністративних відносин в Україні в бік прозорості та чіткого розподілу повноважень та сфер відповідальності буде служити чіткому розподілу функціональних обов'язків та відповідальності у прийнятті важливих загальнодержавних рішень та у процесі координації з ЄС.

Список використаних джерел

1. *Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України [Текст] / авт.-упор. В. П. Тимошук. – К.: Факт, 2003. – 496 с.*
2. *Лахижа М. Типові проблеми модернізації публічної адміністрації посткомуністичних країн [Текст] / М. Лахижа // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади: матеріали VI всеукр. наук.-практи. конф. за міжнар. участю, 22 лист. 2011 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – С. 28–29.*

3. Zieliński E. *Administracja rządowa w Polsce* / E. Zieliński. – Warszawa: ELIPSA, 2001 – S. 12–13.
4. *Encyclopedia Britannica, Inc. Dictionary.com website* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dictionary.reference.com/browse/public administration/](http://dictionary.reference.com/browse/public+administration/)

Вадим Руснак
Науковий керівник –
к. пол. н., доц. І. С. Недокус
Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича

Інститут наднаціонального омбудсмана (на прикладі Європейського Союзу)

Процес глобалізації суттєво вплинув на уявлення світового співтовариства про захист прав людини, що проявилось у формуванні універсальної концепції міждержавної співпраці в галузі прав людини на основі загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права. Ця концепція у своєму розвитку пройшла кілька етапів. Перший етап охоплює період з 1945 р. до середини 1980-х рр. На цьому етапі відбувається інституціоналізація транснаціональних зв'язків та розробляються міжнародні стандарти в галузі захисту прав людини, і цей процес триває й зараз. З середини 1980-х рр. у міждержавній співпраці настає новий етап – зосередження уваги світового співтовариства на створенні міжнародних контрольних механізмів, необхідних для забезпечення відповідних стандартів реалізації прав людини. Ці механізми являють собою утворені в межах окремих міжнародних організацій складні інституційні системи, які складаються з певних організаційних структур, що виконують функції міжнародного контролю за діяльністю держав в галузі забезпечення прав людини. Одним із засобів забезпечення ефективного функціонування подібних механізмів є інститут наднаціонального омбудсмана.

На сьогодні ефективність функціонування інституту омбудсмана в межах внутрішньодержавного (національного) механізму забезпечення та захисту прав людини стала очевидною. Омбудсмани, які діють у більш ніж 50-ти країнах світу, дають змогу не лише здійснювати контроль за діяльністю адміністрації, але й покликані захищати права людини зага-

лом. Інститут омбудсмана на рівні окремих держав детально вивчається у працях як вітчизняних, так і закордонних дослідників (А. Хіль-Роблес, В. Бойцова, О. Марцеляк, Ю. Шемшученко). У той самий час інститут наднаціонального омбудсмана залишається малодослідженим. У зв'язку із цим важливим є вивчення доцільності запровадження інституту омбудсмана на рівні ЄС, з'ясування ролі, яку відіграє інститут Європейського омбудсмана, які його особливості порівняно з національними інститутами омбудсмана. Вивчення цієї проблематики дасть можливість не лише виробити певну стратегію при вивченні проблем забезпечення прав людини в Україні та країн пострадянського простору, але і на рівні міждержавних утворень, учасниками котрих є ці держави.

Інститут європейського омбудсмана (парламентського посередника Європарламенту) необхідно розглядати з урахуванням особливостей ЄС порівняно з іншими міждержавними організаціями. Країни-члени ЄС піднялися на новий рівень співробітництва: від координації дій до єдиної спільної політики [1, с. 342]. У Хартії ЄС про основні права вказано, що ЄС «ставить особистість в центр своєї діяльності шляхом запровадження громадянства Союзу та створення простору свободи, безпеки та правосуддя» [3]. Свободи громадянина ЄС можуть бути суттєво затронуті не лише національною, але й наднаціональною владою. І омбудсман в межах ЄС був створений саме як інститут, покликаний здійснювати захист прав особистості у наддержавній організації.

Компетенції європейського омбудсмана визначені у Договорі про заснування Європейського співтовариства 1992 р., Амстердамській угоді 1997 р. та у статуті від 9 березня 1994 р. «Про Європейського омбудсмана». Відповідно до цих документів європейський омбудсман сприяє виявленню та усуненню випадків неналежного адміністрування (*maladministration*) у діяльності інститутів та органів ЄС, за виключенням Суду ЄС та Трибуналу першої інстанції [2]. Можливість розглядати порушення у діяльності органів державної влади окремих країн європейським омбудсманом виключена.

При визначенні сфери компетенції омбудсмана використовується поняття *maladministration*, яке є оціночною категорією. Стаття 41 Хартії ЄС про основні права (набула чинності 7 грудня 2000 р.) закріплює право громадян «на належне адміністрування» [3]. Це право забезпечується шляхом справедливого та неупередженого вирішення питань громадян закладами та органами ЄС, що передбачає вільний доступ громадян до відповідної документації з урахуванням необхідності збереження конфіденційності певної інформації та зобов'язаність інститутів та закладів ЄС

приймати обґрунтовані рішення. Порушення права громадян ЄС на належне адміністрування потрапляють під поняття *maladministration*. Умовно це поняття можна визначити як незадовільну роботу адміністрації (погане управління) або порушення порядку управління.

Варто зауважити, що підставою для подання скарги до омбудсмена може бути лише адміністративна дія органів або закладів ЄС та їх посадових осіб, але не зміст їхніх рішень.

Таким чином, до сфери компетенції європейського омбудсмена входить контроль за діями закладів та органів ЄС та їхніх посадових осіб. Саме у цій якості – як інститут, що здійснює контроль за діями адміністрації, омбудсман буз заснований у 1809 р. у Швеції.

В основі діяльності європейського омбудсмена закладені наступні принципи: незалежність, політична нейтральність та гласність. Оскільки європейський омбудсман не має права приймати юридично обов'язкові рішення, то в його діяльності гласність виступає одним із способів впливу на органи ЄС у випадку виявлення порушень прав громадян ЄС.

З огляду на неможливість прийняття обов'язкових рішень, науковці говорять про недостатній рівень повноважень омбудсмена [2]. Проте, можна припустити, що можливість омбудсмена виносити критичні зауваження та попередні рекомендації, а також представляти доповіді у Європарламенті є достатньо ефективними заходами для усунення виявлених під час його роботи порушень.

Незважаючи на те, що інститут європейського омбудсмена був створений порівняно недавно, він вже став невід'ємною частиною механізмів захисту прав людини на рівні ЄС. В межах ЄС як особливої інтеграційної структури омбудсман контролює дотримання прав громадян ЄС з боку органів ЄС шляхом розгляду індивідуальних скарг. На рівні окремих держав інститут омбудсмена у традиційному розумінні якраз і є засобом контролю за дотриманням адміністрацією прав людини. У той самий час в межах інших міжнародних організацій функції омбудсмена видозмінені: функціонування Комісара Ради Європи з прав людини та Верховного комісара ООН з прав людини спрямоване на розвиток демократії в окремих державах в цілому, а не на вирішення якихось конкретних справ. У зв'язку із цим зазначені наднаціональні омбудсмени не розглядають індивідуальних скарг.

Крім того, європейський омбудсман, як і інші національні омбудсмени, сприяє поширенню демократичних цінностей. Цей інститут сприяє зміцненню контролю за виконанням державою прийнятих на себе міжнародних зобов'язань у галузі прав людини.

Як новий інститут європейський омбудсман потребує і певного вдосконалення. Зокрема важливим є більш чітке розмежування сфери компетенції європейського омбудсмана та інших інститутів, що входять до механізмів ЄС із забезпечення прав людини, а також врегулювати питання про виконання рішень Європейського омбудсмана.

Усвідомлення досвіду функціонування інституту європейського омбудсмана є достатньо важливим для вирішення проблем вироблення механізмів забезпечення прав та свобод людини на рівні нових незалежних держав, що утворилися після розпаду СРСР. Важливою цінністю інституту наднаціонального омбудсмана є вироблення єдиних стандартів, що безпосередньо впливає на політичну консолідацію держав.

Список використаних джерел

1. *Международное право: учеб. для вузов. – 2-е изд. [Текст] / отв. ред. Г. В. Игнатенко, О. И. Тиунов. – М.: НОРМА, 2002. – 592 с.*
2. *Руденко В. Институт Европейского омбудсмана в механизме защиты прав человека Европейского союза / В. Руденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.espi.ru/Content/Conferences/Papers2004/RudenkoValentina.pdf>*
3. *Charter of Fundamental Rights of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf*

Марина НАЙДИЧ

Науковий керівник –

к. пол. н. А. М. Митко

Волинський національний

університет ім. Л. Українки

Наука на службі молодіжної політики ЄС

Для забезпечення ефективності молодіжної політики важливо, щоб вона базувалася на конкретних та достовірних знаннях про якість життя молодих людей, їх можливості прийняти повноцінну участь у житті суспільства.

Ця проблема є досить досліджуваною, так, наприклад, Я. Брунс досліджувала правила та прийоми проведення різноманітних досліджень у Естонії. Стратегіям та методам досліджень молодіжних питань присвяче-

ні роботи Дж. Біннера та Л. Спісболм. Статистичні дані, що стосуються працевлаштування молоді досліджували С. Мулен, Д. Ханко, П. де Брокерт та ін.

Мета наукової роботи – проаналізувати значення наукових досліджень для молодіжної політики Європейського Союзу (ЄС). Для досягнення мети поставлено завдання: з'ясувати, які організації займаються збором та аналізом даних, пов'язаних з молодіжними питаннями.

Існує декілька напрямів, завдяки яким ЄС забезпечує наукове підґрунтя молодіжної політики. По-перше, це збір та аналіз даних, по-друге, це підтримка досліджень проблем молоді. Реалізації другого напрямку сприяє накопичення знань на основі обміну досвідом, співробітництво із Радою Європи, робота Європейського центру знань з молодіжної політики (ЕКСУР) та Басейн європейських дослідників молоді (PEYR).

З метою розширення бази знань, що стосуються діяльності та молодіжної політики, проводяться різноманітні дослідження. Наприклад, у 2010 р. досліджувалося питання молоді в галузі культури [1], у 2011 р. оцінювалися практики держав-членів ЄС щодо використання існуючих показників у галузях, пов'язаних із молоддю. Результати дослідження «Участь молоді у демократичному житті» очікуються навесні 2012 р.

Політика, заснована на знаннях про проблеми молоді розвивається та удосконалюється завдяки аналізу як позитивних, так і негативних практик країн ЄС у зазначеній галузі. У зв'язку із цим Європейська Комісія організовує та забезпечує ряд нарад експертів та робочих груп на різну «молодіжну тематику», а також експертну навчальну діяльність по обміну передовим досвідом. Європейська Комісія підтримує партнерську відносини із Радою Європи у галузі молоді. Це партнерство має окремий бюджет та власний секретаріат. Одним із центральних компонентів молодіжного співробітництва є сприяння поглибленню знань у молодіжній галузі [2].

Європейський центр знань з молодіжної політики ЕКСУР сприяє накопиченню знань про молодь через мережу національних кореспондентів. Кожен із визначених кореспондентів збирає дані про положення молоді, відповідно до заздалегідь визначених критеріїв, у окремій державі-члені ЄС для подальшого порівняння з показниками інших країн [3]. Уся зібрана інформація є доступною для широкого загалу через відкриті бази даних ЕКСУР. Бази даних Європейського центру знань з молодіжної політики містять також дані про минулі та діючі дослідження з проблем молоді.

З метою укріплення зв'язків між європейською молодіжною політикою та дослідженнями молоді було створено Басейн європейських до-

слідників молоді [4], який є групою із 25 досвідчених дослідників молоді із багатьох країн Європи, що разом охоплюють широкий спектр напрямів досліджень, пов'язаних із молоддю, їх статусом у суспільстві та участю у житті суспільства.

Отже, наукові дослідження відіграють дуже важливу роль для розвитку молодіжної політики Європейського Союзу, адже, як було з'ясовано, вона ґрунтується саме на статистичних даних, отриманих із досліджень, які стосуються молодіжної проблематики. Сприяють цим дослідженням такі організації, як Рада Європи, Європейський центр знань з молодіжної політики та Басейн європейських дослідників молоді. Вважаємо за доцільне продовження поглибленого вивчення ролі наукових досліджень для розвитку політики ЄС як усього ЄС, так і країн-членів.

Список використаних джерел

1. *Access of young people to culture final report [Electronic resource]. – Access mode: http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc1790_en.pdf*
2. *Council of Europe [Electronic resource]. – Access mode: http://www.coe.int/t/dg4/youth/default_en.asp*
3. *European Knowledge Centre of Youth Policy [Electronic resource]. – Access mode: <http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/ekcyp/index>*
4. *Pool of European youth researchers [Electronic resource]. – Access mode: http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/news/news_110.html*

Надія БУРЕЙКО

Науковий керівник –

д. політ. н., доц. Т. Я. Лупул

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Поняття та зміст американської ідентичності (за матеріалами «Гарвардської енциклопедії американських етнічних груп»)

Поняття «ідентичність» до 50-х рр. ХХ століття майже не використовувалося і не обговорювалося як наукова чи суспільно-політична проблема. Проте, з часом питання ідентичності у різних її проявах не лише

почало викликати дедалі більшу увагу громадськості та зацікавленість науковців, але і зайняло перманентне важливе місце в усіх наукових дискусіях, у яких бодай раз згадується поняття етнічності. Відтак констатуємо, що поняття ідентичності та етнічності тісно переплетені між собою.

Батьком концепції ідентичності вважають Еріка Еріксона, який у своїй відомій праці «Дитинство та суспільство» [2], що побачила світ у 1950 р., вперше зазначив про новизну цього поняття, що поступово міцно укорінилося у загальній свідомості. Е. Еріксон стверджує, що уявлення про сутність ідентичності починає формуватися тоді, коли вона стає проблемою. До того ж, дослідник зазначає, що спроби сформулювати та концептуально оформити уявлення про зміст та поняття ідентичності були зроблені у країні (США – Н. Б.), де намагалися виокремити суперідентичність / надідентичність з усього загального спектру, принесеного і запропонованого іммігрантами. Відтак у сучасному світі проблема ідентичності загострюється саме імміграційними процесами, коли імміграцію доволі часто розглядають як глобальну проблему нового століття, а іммігрантів – як загрозу для розмивання ідентичності титульної нації, оскільки вони приносять за собою до нової країни свого перебування іноетнічні традиції, ідеали тощо [1]. Через 20 років з моменту публікації «Дитинства та суспільства», її автор, сам будучи іммігрантом, зауважив, що поняття ідентичності несе свої витoki з досвіду імміграції (передусім, тут враховувався досвід імміграції до Сполучених Штатів Америки – Н.Б.) та американізації.

У «Гарвардській енциклопедії американських етнічних груп» зазначається, що поняття американської ідентичності є часто взаємозамінним поняттям «американська національність» чи «американський національний характер». Розбіжність у сутності цих понять досить часто є достеменно неясною, різниця між ними – розмита, а у загальному вжитку ці вирази так чи інакше виступають синонімами.

Саме у «Гарвардській енциклопедії американських етнічних груп» вперше було зроблено спробу визначити місце етнічності у традиційному осмисленні американської ідентичності у статті Філіпа Глісона «Американська ідентичність та американізація» [3]. При цьому основне завдання свого дослідження автор сформулював таким чином, щоб визначити не власне співвідношення понять етнічність / ідентичність, а з'ясувати, які особливості мало те, що сьогодні ми розуміємо під поняттям «етнічність», у той період, коли самі американці дискутували стосовно того, що ж означає бути американцем. Це набуває дедалі більшої актуальності сьогодні, коли неабияка увага прикута до проблеми американської іден-

тичності в контексті інтенсивності імміграційних процесів у сучасних Сполучених Штатах Америки, особливо загострившись після трагічних подій 11 вересня 2001 року.

У своєму дослідженні Філіп Глісон визначає ідеологічні витоки та підгрунття американської ідентичності [3, с. 31–34], з'ясовує місце релігії в американській ідентичності [3, с. 34–38], а також місце етнічності в американській ідентичності [3, с. 38–55], що і становить основу цього дослідження.

Загалом, варто зауважити, що зв'язок між етнічністю та американською ідентичністю, чи супер-ідентичністю, як її назвав Еріксон, – є комплексно складним і ледь помітним. Досить важко окреслювати та чітко простежувати і визначати цей зв'язок ще й тому, що обидва поняття можна тлумачити по-різному. А тому, досліджуючи їхню сутність, бажано бути якомога точним.

Список використаних джерел

1. *Иноземцев В. Л. Иммиграция: новая проблема нового столетия. Методологические аспекты [Текст] / В. Л. Иноземцев // Социологические исследования. – 2003. – № 6. – С. 29–38.*
2. *Erikson E. Childhood and society [Текст] / Erik Homburger Erikson. – Norton, 1993. – 445 p.*
3. *Gleason P. American Identity and Americanization [Текст] / Philip Gleason // Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups [Ed. By S. Thernstrom, A. Orlov, O. Handlin]. – Belknap Press, 1980. – P. 31–58.*
4. *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups [Ed. By S. Thernstrom, A. Orlov, O. Handlin]. – Belknap Press, 1980. – 1076 p.*

СЕКЦІЯ

Актуальні проблеми регіонального розвитку та управління регіональними процесами

Станіслав БИЧАЙ

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. П. О. Молочко

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Вплив регіоналізму на політичний процес у сучасному українському суспільстві

Складний процес становлення української державності, а також незавершеність формування української політичної нації зумовили актуальність дослідження усього спектру проблем, пов'язаних із міжрегіональними відносинами. Трансформація політичного режиму та перехід української політичної системи до європейських стандартів вимагає ретельного дослідження явищ, які вже справляють суттєвий вплив на політичні процеси у розвинених демократичних країнах. Одним із таких політичних феноменів є явище регіоналізму.

Вплив регіоналізму у країнах Західної Європи на сучасному етапі особливо виявився у процесі децентралізації політичної системи суспільства. В результаті регіоналізм став ідейною основою значної частини загальнонаціональних політичних партій у цих країнах. Водночас, варто звернути увагу на те, що в ряді випадків регіоналізація пов'язана з діяльністю національних та етносепаратистських рухів, про що свідчить утворення етнотериторіальних автономій басків та каталонців у Іспанії, шотландців та валлійців у Великобританії. У цьому разі регіоналізм, який базується на етнічному ґрунті, становить загрозу для територіальної цілісності країни [2].

Проблема регіоналізму є актуальною і для України, і передусім з огляду на існування значних розбіжностей між різними регіонами країни, зокрема економічних, історико-культурних, геополітичних. Слід одразу зауважити, що ці відмінності є набагато глибшими, ніж їхні відповідники у більшості країн Європи. Відносно короткий період існування України як незалежної держави є недостатнім для формування у більшості її громадян такого почуття національної єдності, котре могло б стати запобіжником для дезінтеграційних процесів.

Про існування значної напруженості у взаємовідносинах між мешканцями різних українських областей свідчить використання регіональних авто- та гетеростереотипів у діяльності деяких політичних партій, громадських організацій та, навіть, окремих неформальних мистецьких об'єднань. Пік використання регіональних гасел у політичній боротьбі припав на період кампанії по виборах Президента України у 2004 році.

Поширення регіональних настроїв стало каталізатором діяльності регіональних рухів, більшість із яких приступили до створення розгалужених організаційних структур. Найбільш впливові регіоналістські партії та громадські об'єднання сформувалися в Автономній Республіці Крим (Республіканський Рух Криму, Російська партія Криму, Партія економічного відродження Криму, Кримська партія), у Донецькій та Луганській областях (Інтеррух Донбасу), менш впливові – у решті Південно-Східних регіонів країни (Демократичний союз Новоросії) та у Закарпатській області (Товариство підкарпатських русинів, Республіканська партія Підкарпатської Русі), і не впливові – у Галичині та на Буковині. На базі регіональних рухів та груп інтересів утворилися загальнонаціональні політичні партії регіоналістської спрямованості – Громадянський конгрес України та Міжрегіональний блок реформ [3].

Об'єднання зусиль регіональних та етнорегіональних об'єднань сприяло демократизації етнополітичної політики України. Усім етнічним спільнотам, що мають території компактного проживання, були надані можливості задоволення їхніх першочергових потреб, зокрема збереження власних культур, а також їхньої інтеграції в українське суспільство, що є особливо важливим для депортованих народів.

Законодавство країни передбачає можливість поступок етнорегіональним рухам, ідеологічною основою яких є культурницький етнорегіоналізм. Межею таких поступок є національно-культурна автономія. Водночас вплив регіоналізму на етнополітичну політику України зумовив не формування консенсусного варіанта її загальної концепції, а набуття нею рис регіоналізованості та непослідовності.

Непослідовність виявляється у відсутності досконалих механізмів реалізації основних задекларованих прав, а також у взаємосуперечностях між різними нормативними актами. Крім того, саме у галузі етнонаціональної політики найчастіше виявляються публічні суперечності між центром та регіонами (зокрема, в ухваленні обласними радами рішень про запровадження українсько-російської двомовності). Зазначені обставини сприяють відтворенню регіоналізму та етнорегіоналізму в Україні [2].

На нашу думку, в цьому контексті доволі влучними є рекомендації В. Фесенка для подолання регіонального протистояння в Україні, а саме:

- інтеграційна економічна і регіональна політика – посилення економічних зв'язків між регіонами, зменшення розриву між рівнем соціально-економічного розвитку та рівнем життя окремих регіонів країни;
- збалансована зовнішня політика, збереження і розвиток дружніх, партнерських стосунків як з Росією, так і з Європейським Союзом. Будь-які різкі антиросійські чи проєвропейські кроки у зовнішній політиці України матимуть негативні наслідки для політики інтеграції українського суспільства. Зовнішня політика України повинна бути орієнтована в першу чергу на відстоювання національних інтересів і пошук взаємовигідних форм співпраці при збереженні балансу;
- децентралізація владних повноважень від центру до регіонів України. Регіони отримають більше прав і можливостей для власного розвитку без ризиків виникнення відцентрових тенденцій. При розробці і запровадженні адміністративної реформи особливий акцент має робитися на фінансовій, політичній та культурно-просвітницькій автономії регіонів [4].

Отже, вплив регіоналізму на політичний процес в Україні ставить державу перед необхідністю здійснення широкого комплексу заходів у етнонаціональній, регіональній, економічній політиці та у галузі розвитку місцевого та регіонального самоврядування. Вони мають бути спрямовані на покращення умов життєдіяльності громадян країни незалежно від етнічного походження та території проживання, на врегулювання відносин між центром та адміністративними одиницями різних рівнів, а також на формування української політичної нації. Саме реалізація цих завдань дасть можливість забезпечити неконфронтаційний стан міжрегіональних відносин в Україні.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. *Державна регіональна політика України: особливості і стратегічні пріоритети [Текст]*. – К.: НІСД, 2007. – С. 260.

2. *Макаров Г. Регіоналізм як чинник політичного процесу у сучасному українському суспільстві / Г. Макаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.librar.org.ua/sections_load.php?s=policy&id=496&start=7*
3. *Мартинюк Р. Партійна система України та регіональні чинники в її розвитку [Текст] // Політологічні та соціологічні студії: зб. наук. праць. – Т. IX. – Чернівці: Букрек, 2010. – С. 182–183.*
4. *Фесенко В. Від політичного роз'єднання до стратегії інтеграції українського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/club_ua_full.php?m_id=9058*

Олена БУРДЯК

Науковий керівник –

д. і. н., проф. Ю. І. Макар

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Трансформація політики та економіки в регіоні ЦСЄ: дилеми і одночасність

Революції 1989 р., які пройшли в країнах тієї частини європейського континенту, що раніше входила до радянського блоку, викликали кардинальні зміни в їх політичних та економічних системах, а подальші трансформації змінили всі сфери життя суспільств. По-перше, в усіх країнах відбулась різка денационалізація економіки. По-друге, реальною силою стала багатопартійність, яка змінила доступ до політичних посад – їх тепер займали шляхом виборів на плюралістичній основі. По-третє, перехід відбувся в галузі соціальної політики, в якій авторитарна держава пізнього соціалізму, що втратила фінансування після краху планової економіки, була замінена іншою системою соціального забезпечення. До цього варто додати четвертий рівень – розпад багатонаціональних держав у регіоні. З семи країн тут утворилось двадцять нових. Центральна-Східна Європа (ЦСЄ) постраждала меншою мірою, адже розпад держави відбувся лише в Чехословаччині, яка шляхом «оксамитового» розлучення поділилась на дві суверенні держави – Чехію та Словаччину. Конфліктів, пов'язаних з реструктуризацією національних структур, особливо в Югославії, в країнах ЦСЄ не відбувалось, тож «четверту» зміну в системах держав регіону розглядати не будемо.

Західні країни Європи «святкували» перемогу над системою соціалізму та аналізували процеси впровадження своєї моделі розвитку в посткомуністичних країнах. Втім, Захід також знаходився в процесі трансформації після краху біполярної системи міжнародних відносин. Країни ЦСЄ стали важливою лабораторією для реконструкції капіталістичного порядку. Радикальна перебудова системи викликала значний перерозподіл національного багатства. Суспільства поділились на переможених і переможців. З'явився клас приватних підприємців. Вчені-суспільствознавці почали пильно стежити за «зміною еліт» [4, с. 14–15].

У трансформаційному зв'язку між процесами структурної перебудови економіки, політичних і соціальних систем К. Оффе і Дж. Ельстер вбачали зміну системи, яку назвали «дилемою одночасності». Їх передбачення полягало в наступному: у Західній Європі перехід до капіталістичної ринкової економіки та парламентської демократії відбувався повільно і послідовно. Однак у Східній Європі результати зміни в одній сфері будуть блокуватися змінами в інших областях. Велика група тих, хто зазнав втрат від економічних реформ, буде використовувати свою політичну владу для тиску на громадян під час виборів, щоб усунути від влади ті елітні групи, які запровадили економічні реформи. Або інакше кажучи, К. Оффе передбачав протистояння тих, хто програв, і тих, хто виграв від зміни системи [3, с. 281]. Його передбачення викликало велику дискусію серед вчених-політологів, з ним сперечались К. фон Байме та В. Меркель, адже такого протистояння ще не було, ще ніхто не повернувся до старого порядку чи заблокував будь-які реформи. А якщо ні, то чому?

Минуло понад двадцять років з тієї «осені народів», і вчені переважно схиляються до думки, що більшість змін у країнах ЦСЄ завершено. Існує загальне переконання, що факт прийняття 10 країн як членів до ЄС у 2004 р. ознаменував завершення змін та консолідацію демократії в цих країнах. Наприклад, Я. Корнаї пише про «безпрецедентну історію успіху» [2, с. 225].

Незабаром після вступу в ЄС чотири країни ЦСЄ несподівано зіткнулися з серйозними проблемами. В Угорщині, закінчуючи один із своїх виступів, прем'єр-міністр Ф. Дюрчан заявив, що він казав неправду під час виборчої кампанії і закликав членів партії проявляти більше реалізму і чесності. Сповнені рішучості опозиційні сили назвали його виступи «брехливими промовами», закликали до демонстрацій, зайняли Будинок радіо та звели барикади. За повідомленнями ЗМІ сотні людей були поранені, в країні запанувало насилля. Опозиційні сили (Фідес) під керівни-

цтвом В. Орбана намагались повалити уряд шляхом вуличних акцій і продовжили бойкот парламенту.

У Чехії впродовж шести місяців не вдавалось сформувати стабільний уряд після парламентських виборів у червні 2006 р. Дві супротивні політичні сили отримали рівно по половині місць у парламенті, а переможець виборів сам не міг сформувати уряд. Це вдалось зробити лише після певних змін (за матеріалами ЗМІ Чехії праві сили «перекупили» двох членів Соціал-демократичної партії і включили їх у свою фракцію). Втім, політична нестабільність у країні продовжувалась. Восени 2007 р. два міністри уряду – І. Чунек, голова Національної партії і заступник прем'єр-міністра і Д. Кутова від Партії зелених – подали у відставку. Д. Кутову замінили іншим членом Партії зелених, а І. Чунек після затяжних конфліктів у квітні 2008 р., виправданий за звинуваченням у корупції, повернувся в уряд. У Словаччині Словацька національна партія (праворадикальна), яка насаджує ненависть і страх до циган та угорських словаків, виграла вибори восени 2006 р. Її управлінська діяльність викликала постійні проблеми у відносинах з сусідньою Угорщиною. Провідну партію влади «Смер-SD» публічно критикувала Партія європейських соціалістів і вирішила умовно припинити її членство в ПЄС з листопада 2007 по лютий 2008 р. У Польщі управління з осені 2005 р. до жовтня 2007 р. здійснювала партія «Закон і справедливість». У коаліції з двома популістськими рухами вона виступала за створення «Четвертої республіки», боролась з корупцією, іноді доволі сумнівними засобами. Майже постійна урядова криза викликала в Польщі дострокові вибори у жовтні 2007 р. Наголосимо, що подібні ситуації повторювались і в наступні роки, що привело вчених до висновку про «післяприєднавчу кризу» [1, с. 310]. Явища повторювались в ЦЄС після вступу в ЄС, і в жодній з країн уряди, які діяли в час криз після 2005 р., не були переобрані на наступних парламентських виборах.

Міркуючи про те, чи кризи були випадковими в ЦЄС, чи вони мають закономірний характер, схилиємось до висновку, що ці явища не випадкові. В їх основі лежить багато причин, зокрема відчуженість політичних партій, які входять до уряду чи урядових коаліцій, від громадян, що своєю чергою підриває функціонування представницької демократії. Вважаємо, що цьому сприяли: по-перше, низький рівень довіри населення до партій і політичних інститутів у країнах ЦЄС (партіям довіряють лише 7–11%); по-друге, низький рівень політичної участі населення країн ЦЄС (малочисельність партійного членства і низька участь у виборах); по-третє, у всіх країнах зростають тенденції до використання популістської

політики. Зростання популістських заяв, виступів, обіцянок серед політичних лідерів країн ЦСЄ, їх безперервність з наростаючою силою ділить суспільства на багатих і бідних. Політична сфера фактично не займається вирішенням проблем соціальної незахищеності й економічного занепаду життя великих груп населення, маючи сумнівну надію, що покращення економічної ситуації в одній частині країни, в одній невеликій групі населення, одного дня принесе користь для всього суспільства. Але виходить, що в ЦСЄ «дилема одночасності», яка викликала значне занепокоєння на початку 90-х рр., через двадцять років у змозі розгорнути руйнівний потенціал. Втім, ризик «контрреволюції» переможених, зміни в системі не варто сприймати як повну відмову від демократичного розвитку чи реставрацію комунізму, а швидше як політичну апатію, внутрішню нестабільність представницької демократії, і тісно пов'язані з цією формою хвилі популістської політики.

Список використаних джерел

1. *Elster J. The Necessity and Impossibility of Simultaneous Political and Economic Reforms / Jon Elster // Ploszajski Piotr (ed.). Philosophy of Social Choice. – Warsaw: IFiS Publishers, 1991. – P. 309–316.*
2. *Kornai J. The Great Transformation of Central Europe. Success and Disappointment / Janos Kornai // Economics of Transition. – 2006. – Vol. 14. – № 2. – P. 207–244.*
3. *Offe C. Das Dilemma der Gleichzeitigkeit. Demokratisierung und Marktwirtschaft in Osteuropa / Claus Offe // Merkur. – 1991. – № 4. – S. 279–292.*
4. *Steiner H., Tamás P. (eds.) The Business Elites of East Central Europe / Helmut Steiner; Pal Tamás (Hrsg). – Berlin: Trafo Verlag, 2005. – P. 13–58.*

Олександр ГУРБИЧ

Науковий керівник –

доц. О. В. Крисенко

Харківський національний

університет ім. В. Н. Каразіна

Трансформація моделі співіснування в європейському просторі

Європейський союз і Росія як два впливові гравці в європейській та міжнародній арені мають свої плани та амбіції в першій чверті XXI ст. Це

партнери і конкуренти в економічній сфері, а в політичному плані часто навіть політичні антагоністи. В них пересікаються сфери впливу, що часто визначається боротьбою за ресурси. Росія у своїх надрах, на відміну від країн ЄС, має практично всі елементи з таблиці Менделєєва. Територія Росії – це великий привабливий ринок збуту. Водночас вона має потужний військово-промисловий комплекс, з яким варто рахуватись. Співіснування в європейському просторі ускладнюється тим, що, на відміну від авторитарної Російської Федерації, Європейський союз не є монолітним утворенням з протистоянням між країнами-учасницями. На відміну від федерації, влада в рамках ЄС «розсіяна» між його інституціями, а Європейська Комісія, країни-члени та Європейський Парламент виступають як партнери у законодавчому процесі. Протиборство, конкуренція відбуваються по паралелі «старі – нові члени ЄС». У період економічних негараздів, викликаних черговим витком світової економічної кризи, періодично лунають повідомлення про можливість дефолту Греції, що посилює розбіжності між країнами ЄС. Це лише вершина айсберга, додамо сюди конституційні процеси, різний погляд на розширення ЄС тощо. На цьому фоні Україна з її внутрішньою незлагодженістю і спокувничою багатовекторністю стає заручником свого геополітичного становища.

До питання співіснування в європейському просторі можна підходити через світ-системну теорію, яка розглядається у працях Дж. Аррігі, І. Валлерстайна, Дж. Абу Лугод, Дж. Модельскі, Ч. Тілли, А. Г. Франка, К. Чейз-Данна та інших відомих представників західного суспільствознавства.

Згідно з теорією американського дослідника І. Валлерстайна саме з Північно-Західної Європи зароджувалась капіталістична світ-система і це відбулось у XVI ст. Східна Європа і Західна півкуля стали периферійними зонами, що спеціалізувались на експорті зерна, дорогоцінних металів, дерева [1, с. 16]. Відповідно до цієї теорії Україну можна віднести до периферії Європи та напівпериферії світу. Це логічний висновок, адже ресурсний потенціал українських земель використовувався завжди більш впливовими центрами.

Європейський простір вивчається і через регіоналізацію. Адже поняття «Європа регіонів» є характерним для політики ЄС. Велика кількість країн ЄС рухається в напрямку все більшої децентралізації економічних та інших функцій, що передаються виборним регіональним урядам. З іншого боку, ентузіазм щодо активних регіональних урядів не скрізь підтримується [2, с. 131]. Регіональне питання, як правило, пов'язане з економічною диференціацією. В цьому контексті зв'язка «центр – периферія»

може схематично виглядати так: 1) «центр» задає нормативні ціннісні зразки, мету й рамки життєдіяльності; 2) «периферія» виконує адаптивні функції; 3) центральними елементами цієї структури можуть виступати правлячі й культурні еліти, соціальні інститути. Причому важливою є підтримка з боку саме місцевих політичних еліт. Це, своєю чергою, піднімає низку проблем, пов'язаних із регіональною автономізацією. Питання європейського співіснування через регіоналізацію розкривали відомий норвезький політолог і соціолог С. Роккан, Д. В. Урвін та ін.

Регіональний поділ Європи найдинамічніший і найменш усталений. Цій частині світу взагалі впродовж століть і навіть тисячоліть були притаманними швидкі й кардинальні зміни політичної карти. У своїй книзі «Винайдення Східної Європи: мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва» відомий американський історик і культуролог Ларрі Вульф показує, що немає нічого природного у звичному нам поділі континенту на Західну і Східну Європу. Аж до початку XVIII століття європейці підрозділяли свій континент на Середземноморську Північ і Балтійський Південь. Росії він відводить особливу роль і зазначає, що її статус визначається позицією Заходу. Росія не може лише з власної волі змінити свою роль і свій образ. Не Росія помістила себе поза Європою, і не тільки від Росії залежить цей процес.

Європейський континент містить на своїх просторах 44 країни, визнає всіма членами ООН, 4 країни мають часткове визнання. Серед них Косово, яке визнали 86 держав з 193 країн-членів ООН. У сучасній науковій і публіцистичній літературі трапляються діаметрально протилежні погляди щодо косовського протистояння. Можемо виділити праці щодо цієї проблематики О. Гуськової, П. Іскандерова, П. Кенделя, О. Маначинського, С. Романенка та ін. Зазначимо, що розташування цього краю на Балканах – у серці Європи, ніби порохова діжка для всього континенту. Своя незвідома республіка Ічкерія (Чечня) є в РФ. Періодично піднімаються питання щодо Криму в Україні. Не вирішений досі статус Придністров'я і т. д. Ряд держав, зокрема такі впливові країни, як Російська Федерація та Туреччина, мають європейські та азійські території. З урахуванням проголошених амбіцій останньої щодо членства в ЄС це є цікавим фактом, адже лише 4% Туреччини в географічній Європі, а про ментальні та релігійні відмінності годі й казати.

На європейському просторі діє ряд міжнародних організацій, велика частина яких – організації економічного і політичного характеру. Таке утворення як СНД – організація, що складається з 11 колишніх республік Радянського Союзу – не володіє наднаціональними повноваження-

ми і є більшою мірою символічною організацією, що діє у сфері координації взаємодії між країнами-учасницями Співдружності. На противагу СНД Україна була ініціатором утворення ГУУАМ. Особливо цей проєкт підтримувався в часи жорсткого економічного протистояння між РФ та Україною через ідеологічне несприйняття Кремлем української влади, яка стала керманічем після суперечливої президентської кампанії 2004 р.

Для Росії Співдружність незалежних держав втратила свою ефективність і вона шукала важелі впливу через ЄвразЕС – міжнародну економічну організацію деяких пострадянських держав, що займається формуванням загальних зовнішніх митних кордонів, виробленням єдиної зовнішньоекономічної політики, тарифів, цін та інших складових функціонування спільного ринку. Поряд з цим було створено конфедеративну союзню державу з Республікою Білорусь, яка через експресивне керівництво Лукашенка опинилась у європейській ізоляції, а після того в економічній залежності від більш впливової Росії, коли, опинившись у глухому куті, віддала за безцінь свою газотранспортну систему.

Експертами передбачається і розвиток Організації Договору про колективну безпеку, в яку входять Росія, Білорусія, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан. Цей договір став для Москви інструментом реалізації російської зовнішньої політики, засобом відновлення впливу на пострадянському просторі. Тому і критеріїв прийому до цієї організації (на відміну, наприклад, від НАТО) не існує. Щоб стати членом ОДКБ, не треба відповідати демократичним критеріям і мати реформовану економіку і судову систему, достатньо простого бажання грати за правилами, встановленими Москвою. Останнім часом проходить активне лобі іншого проєкту, прообразом якого були ЄП і ЄвразЕС – Митного союзу. При цьому РФ хоче змусити Україну приєднатися до МС, використовуючи переважно економічні механізми тиску, перевірені роками. В цій ситуації Україна залишатиметься прив'язаною до інтересів Російської Федерації. Росія прагне підкріпити свої імперські амбіції збільшенням впливу в регіоні та світі. А ЄС прагне зберегти свою цілісність і економічну стабільність кожної з країн-учасниць.

Список використаних джерел

1. Ньюлендс Д. «Європа регіонів»? Регіональна конвергенція та дивергенція в Європейському союзі [Текст] // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика: хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів / Д. Ньюлендс. – Луганськ: Альма матер-Знання, 2002. – С. 131–147.

2. *Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире [Текст] / И. Валлерстайн; пер. с англ. П. Кудюкина; под общей ред. Б. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.*

Сергію ДАН

Бухарестський університет

Транскордонне регіональне співробітництво у Східній Європі: політика добросусідства

Транскордонне співробітництво є одним з основних напрямів політики регіонального розвитку Європейського Союзу (ЄС). Саме для того це наддержавне утворення ініціювало політику добросусідства. Мета цього дослідження полягає у тому, щоб охарактеризувати важливість укладання договорів транскордонного значення в Східній Європі, а предметом є особливості реалізації «Програми Сусідства» та Спільної операційної програми «Україна – Румунія – Республіка Молдова».

Новий підхід в рамках «Програм сусідства» потребує спільного стратегічного бачення і чіткої координації діяльності щодо подальшого розвитку транскордонного співробітництва з боку регіональних і місцевих влад прикордонних регіонів України, Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії, адже передбачені обсяги фінансування програм транскордонного співробітництва є значними. Загальний обсяг фінансування «Програм сусідства» має скласти 955 млн. євро, з яких 90 та 75 млн. євро припадають на PHARE і TACIS відповідно [1, р. 552–554].

Говорячи про транскордонне регіональне співробітництво, не можна хоча б коротко не згадати про загальні інституційні підходи ЄС до регіональної політики. У 70-х рр. в Європі значно активізувалась діяльність регіональних програм. У 1975 р. було створено Європейський фонд Регіонального розвитку. Він став основним інструментом вирівнювання рівнів розвитку регіонів у межах ЄС. У 1988 р. було створено Європейський соціальний фонд, який сконцентрувався на проблемах безробіття та реформ індустрії. Створений у 1962 р. Європейський сільськогосподарський та гарантійний фонд займався структурними змінами в сільському господарстві та розвитком сільських територій. Спеціально створений у 1994 р. фонд займався реструктуризацією рибної галузі [1, р. 553–555].

Однак практика показала, що ефективність роботи регіональних фондів не завжди була високою, насамперед через нескоординованість дій та відсутність чітких методологій їх діяльності. Проведена у 1989 р. реформа фондів базувалась на необхідності підвищення їх ефективності шляхом трансформації регіональної політики в системні структурні зміни. В результаті було визначено нові пріоритетні напрями регіональної політики т. зв. завдання – objectives 1–5b та нові принципи фінансування програм, шляхи залучення коштів національних програм до співфінансування проєктів, методологію співробітництва з місцевими та регіональними властями.

Так, objective 1 визначав фінансування регіонів NUTS 2, в яких рівень НВП на душу населення був нижчим за 75% від середнього по ЄС;

Objective 2 визначав фінансування регіонів NUTS 3, де спостерігався серйозний спад виробництва промислової продукції;

Objective 3 було визначено як боротьбу з довгостроковим безробіттям та сприяння інтеграції ринку праці;

Objective 4 має допомогти регіонам адаптуватись до нових індустріальних змін;

Objective 5a визначав фінансування структурних змін сільськогосподарської політики;

Objective 5b стосувався фінансування сільських територій на рівні NUTS 2 регіонів [2].

Реалізація Спільної операційної програми «Україна – Румунія – Республіка Молдова» є своєрідним підходом до реалізації політики ЄС щодо регіонального співробітництва та відбувається у рамках програми Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) 2007–2013 років (загальний бюджет близько 1,1 млрд. євро) [3].

До затвердження цієї програми співпраця трьох країн відбувалась в двосторонньому форматі: між прикордонними регіонами Румунії та України, а також Румунії та всієї території Республіки Молдова в межах Програм сусідства 2004–2006 рр. Як відомо, в рамках цих програм діяли різні правила для країн-учасниць, так само як і різні доступні бюджети для заявників в рамках інструменту PHARE для Румунії та TACIS для Молдови та України. Стратегічний документ ЄІСП 2007–2013 рр. запропонував новий підхід до територіального охоплення програми. Відповідно до цього Програми сусідства 2004–2006 рр. між Румунією та Україною, Румунією та Республікою Молдова були перегруповані в нову – «Румунія – Україна – Республіка Молдова». Крім того, фінансові інструменти PHARE та TACIS були трансформовані в єдиний Європейський інструмент сусід-

ства та партнерства – ЄІСП, що, безумовно, полегшить управління транс-кордонними проектами.

Однак існує низка проблем, які гальмують розвиток конкурентоспроможної прикордонної регіональної економіки, зокрема низька якість транспортної інфраструктури, включаючи інфраструктуру кордону, прогалини в газовій та енергетичній мережах, недостатня взаємопов'язаність електричних систем, неузгодженість різних технічних і регуляторних стандартів. На економічний потенціал регіону також негативно впливають значні міграції, низькі стандарти життя та низькі доходи більшості населення.

У червні 2009 р. було оголошено перший конкурс проектів в рамках СОП «Румунія – Україна – Республіка Молдова». До розгляду приймалися проекти, підготовлені відповідно до усіх пріоритетів та заходів програми. Загальний бюджет конкурсу склав 35 млн. євро + 5 млн. євро були зарезервовані на випадок великої кількості гарних заявок (1 жовтня 2010 р. СМК вже прийняв рішення щодо виділення 2,6 млн. євро для додаткового фінансування проектів в рамках Пріоритету 3 Програми).

Перший конкурс вже розкрив деякі проблеми щодо імплементації СОП на програмному рівні, а саме:

- існуюча нормативна та регламентуюча база потребує внесення важливих змін та доповнень задля впровадження ЄІСП, що призводить до затримок в реалізації Програми (неузгодженість тендерних процедур, обмеженість національними нормами проти правил та процедур ЄС тощо);
- низька мотивація членів спільних структур управління до пошуку консенсусу / компромісу під час прийняття стратегічних питань імплементації Програми, що призводить до неможливості прийняття важливих рішень.

Незважаючи на це, конкурс викликав значний інтерес серед потенційних заявників зі всіх прийнятих регіонів трьох країн. Так 64 заявки з 422 було подано українськими партнерами (246 – румунськими та 112 – молдовськими). В поданих заявках задіяні 247 партнерів з України (372 – з Румунії, 382 – з Молдови) [4].

Таким чином, із часу започаткування перерахованих вище програм транскордонного співробітництва десятки областей та організацій прикордонних регіонів мали можливість реалізувати спільні проекти. Тисячі експертів були залучені до розробки проектів розвитку транскордонної інфраструктури, будівництва нових переходів, спільного планування, розвитку малого підприємництва, міжмуніципальних контактів та

програм. Поява нового досвіду і капіталів сприятиме вирівнюванню міжрегіональних диспропорцій, активізації інвестиційної діяльності та економічного життя, підвищенню добробуту людей в прикордонних регіонах.

Список використаних джерел:

1. *Casellas A. Regional Definitions in the European Union: A Question of Disparities [Текст] / A.Casellas, C. Galley // Regional Studies. – 1999. – Vol.33. – P. 551–558.*
2. *European Commission [Sursă Web]. – Mod de acces: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction*
3. *European Neighbourhood Policy. Country Report. Ukraine. Commission Staff Working Paper. – Brussels, 12.5.2004. SEC 566. COM 373 final. – 2004. – P. 4.*
4. *Ministerul Dezvoltării Regionale și Turismului al României [Sursă Web]. – Mod de acces: <http://www.mdrt.ro/dezvoltare-regionala/programe-de-cooperare-teritoriale-europeana/-3696/>*

Ірина РОМАНЧУК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу

Питання європейського вибору України постало практично одночасно з відновленням її державної незалежності. Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані, коли Міністр закордонних справ головуючих в ЄС Нідерландів від імені ЄС офіційно визнав незалежність України [1, с. 97].

Позиція України щодо ЄС на законодавчому рівні вперше була сформульована в Основних напрямках зовнішньої політики України, ухвалених Верховною Радою України 2 липня 1993 р. Членство в Європейському Союзі, а також в інших загальноєвропейських структурах було визначено перспективною метою української зовнішньої політики. 14 червня 1994 р. в Люксембурзі Україною та ЄС було підписано Угоду про партнерство і

співробітництво (УПС), яка набула чинності 1 березня 1998 р. після ратифікації Україною (листопад 1994 р.) та всіма країнами-членами ЄС [1, с. 97–98].

В рік набрання чинності угоди про партнерство та співробітництво (1998), Президент України затвердив Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу (Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 року № 615) [5], в якій наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС визнано одним із основних пріоритетів інтеграційного процесу.

Із затвердженням Стратегії інтеграції України до ЄС визначились основні напрями співробітництва України з ЄС. Основи співробітництва були закладені ще в УПС. А Стратегію інтеграції можна назвати документом, з прийняттям якого розпочинається імплементація європейського права в українське законодавство.

І якщо шляхом підписання УПС Україна взяла на себе зобов'язання досягнути приблизної адекватності законів у відповідних галузях, то відповідно до Стратегії інтеграції вона повинна провести адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС, яка полягає у зближенні національного законодавства з сучасною європейською системою права та приведення його до рівня, що склався у державах-членах ЄС. Адаптація законодавства передбачає реформування правової системи України і приведення її у відповідність з європейськими стандартами, не останню роль у чому відіграє участь України в конвенціях Ради Європи, якими встановлені спільні стандарти правового регулювання, у тому числі і для країн-членів ЄС.

З метою прискорення реалізації Стратегії наближення України до ЄС розроблено та затверджено Указом Президента України Програму інтеграції України до ЄС. Програму було прийнято Європейською Радою у вересні 2000 р. [1, с. 98].

У той же період для координації діяльності органів державної влади з питань забезпечення входження України до європейського правового простору та гармонізації законодавства України з нормами та стандартами ЄС при Президентові України, зі статусом консультативно-дорадчого органу, створена Національна рада з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (НРПА) [3].

На першому засіданні НРПА 11 грудня 2000 р. було прийняте рішення щодо необхідності розробки першочергових заходів для вирішення проблемних питань у сфері адаптації законодавства. На виконання цього рішення Мін'юстом були розроблені проекти кількох документів: Закону

України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС», постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України» та пропозиції щодо внесення змін до проекту Регламенту Верховної Ради України [3]. На другому засіданні НРПА, крім розгляду зазначених законопроектів, розглядалося питання вдосконалення системи юридичної освіти та перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців з метою приведення її у відповідність із потребами у спеціалістах з питань європейської інтеграції і права.

У затвердженому Тимчасовому регламенті Кабінету Міністрів України уперше був виписаний механізм превентивного моніторингу розроблюваних центральними органами виконавчої влади проектів законів, актів Президента та Уряду на їх відповідність основним положенням законодавства Європейського Союзу.

Починаючи з 2000 р., на виконання Указу Президента «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу» Уряд розробляє й затверджує щорічні Плани роботи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, які й нині є головним інструментом адаптації та складовою Плану дій щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції, а також передбачає в проекті Державного бюджету України витрати на фінансування заходів для його виконання [3].

Таким чином, на початку 2001 р. було сформовано нормативно-правову базу та інституційний механізм адаптації.

Усвідомлюючи важливість процесу інтеграції, Верховна Рада України четвертого скликання 7 червня 2002 р. своєю Постановою № 13-IV прийняла рішення про утворення Комітету з питань Європейської інтеграції, який забезпечує експертизу внесених до Верховної Ради всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність *acquis communautaire*. Завданням цього парламентського комітету є не продукування законопроектів, а їх перевірка на предмет відповідності праву ЄС, а також тим зобов'язанням, які Україна має перед СОТ та Радою Європи.

На кінець 2002 р. Україна вже мала чималий доробок та власне бачення перспектив у сфері адаптації. Йдеться про схвалену Верховною Радою України Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та затверджену співголовами Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС Спільну доповідь щодо виконання УПС (Шосте засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, березень 2003 р.) [1].

Наполегливу працю всіх суб'єктів адаптації над проектом Програми адаптації увінчав прийнятий Верховною Радою Закон про її затвердження (Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р.) [2].

Сьогодні забезпечення виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС покладено на Кабінет Міністрів України, який щороку має затверджувати план заходів щодо виконання Програми та передбачати в проєктах Державного бюджету кошти на їх фінансування. Функції адаптації також розподілені відповідно до компетенції між окремими центральними органами виконавчої влади.

Підбиваючи підсумок, слід сказати, що адаптація чинного українського законодавства до законодавства ЄС є обов'язковою передумовою успішної реалізації європейських прагнень України. Розуміння важливості та складності цього процесу, конструктивна співпраця всіх гілок влади, вдале застосування управлінських підходів та методів до багатогранності європейського правового поля, а також врахування досвіду асоційованих країн ЄС дасть позитивний результат.

Найважливішим же завданням для нашої країни є створення системи національного моніторингу діяльності всієї системи національного державного управління щодо виконання Копенгагенських критеріїв, насамперед, здійснення євроадаптаційних завдань [2].

Список використаних джерел

1. *Круглашов А., Озимок І., Астапенко Т., Руссу В. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник / склад. А. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко, В. Руссу [Текст]. Чернівці, 2010. – Ч. 1. – 212 с.*
2. *Парламентський вимір європейської інтеграції: видання комітету ВРУ з питань європейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article?art_id=46375&cat_id=4561*

Іван НАГОРНЯК
*Науковий керівник –
д. пол. н., проф. М. М. Нагорняк
Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Україна: пошуки моделі національної безпеки

Провідні політологи та геополітики сучасності неодноразово наголошували, що від рівня безпеки України залежить рівень безпеки в Східній Європі, а відповідно – і загальноєвропейської також.

Зрозуміло, що на цьому етапі розвитку держава не може самостійно протистояти викликам сучасності, тому держави об'єднуються в міжнародні організації і тією чи іншою мірою допомагають одна одній, формуючи систему колективної безпеки.

Україна не може залишатись поза цим процесом, з огляду на її геополітичне становище. З кожним роком її невизначеність позначається на її міжнародному статусі та авторитеті.

Нині серед наукових кіл тривають дискусії щодо вступу України до однієї із таких організацій, зокрема в НАТО (Організація Північноатлантичного договору) або ОДКБ (Організація договору про колективну безпеку) та визначення її місця у них. Причому, питання про приєднання ставиться настільки гостро, наскільки це взагалі можливо, оскільки від вибору України залежить не тільки її безпека, але й подальший економічний та політичний курс.

Зараз НАТО нараховує 28 держав-членів, це, беззаперечно, на сьогодні найсильніша оборонна структура в світі, і це пояснюється не тільки територією, яку вона охоплює, але і її економічними та збройними ресурсами. Варто зауважити високий рівень демократії у державах-членах організації та членство США, як найрозвинутішої держави світу. З іншого боку, ми не можемо стверджувати, що Україна після інтеграції в цю організацію буде суттєво впливати на її рішення. Наша держава має низку внутрішньополітичних та економічних проблем, які їй потрібно буде вирішувати передусім, а вже потім діяти в рамках організації, якщо вона хоче закріпити за собою статус активного члена міжнародної спільноти.

Напруженість у цьому питанні також виникає через невизначеність відносин між Росією і НАТО, а відповідно у процесі інтеграції в цю ор-

ганізацію можуть суттєво погіршитись взаємини із східним сусідом, від якого залежить економічна безпека нашої держави. Тому інтеграція в НАТО може призвести до конфліктної ситуації в регіоні, що відповідно позначиться на загальноєвропейській безпеці.

Що ж стосується ОДКБ, то тут дещо інша ситуація. Організація є регіональним лідером в питаннях забезпечення безпеки на пострадянському просторі. Після створення колективних військ оперативного реагування вона багато в чому, зокрема за статутом, нагадує НАТО. Безперечно, ресурси у цих організацій не однакові, та й рівень розвитку держав-членів дещо відмінний, однак, інтеграція України в ОДКБ все ж має декілька вагомих плюсів.

По-перше, Україна зможе зайняти провідні позиції в цій організації, що суттєво підвищить її авторитет на міжнародній арені.

По-друге, покращення відносин із Росією. При правильній постановці питання Україна зможе відновити діалог про поставку енергоресурсів на пільгових умовах. А це, відповідно, одразу позначиться на економічній ситуації в державі.

По-третє, посиляться колись перервана оборонна співпраця між державами-членами організації.

У Росії розуміють, що ОДКБ не може бути єдиним механізмом забезпечення військово-політичної безпеки для нових незалежних держав, що утворилися на пострадянському просторі та об'єдналися у воєнно-політичний союз із Росією. Але вона може і повинна стати одним із ключових елементів нової багатофункціональної системи колективної безпеки загальноєвропейського масштабу [3, с. 148].

Також ОДКБ неодноразово заявляло про своє бажання налагодити діалог та співпрацю з НАТО. На що трансатлантична організація відповіла принциповим невизнанням будь-яких безпекових утворень на пострадянському просторі.

Варто зазначити, що обидві організації є активними гравцями в системі колективної безпеки, зокрема у так званих «soft» конфліктних ситуаціях, пов'язаних з боротьбою проти тероризму та наркотрафіку. Тому, з одного боку, вступ до однієї з цих організацій буде забезпечувати державу ресурсами боротьби із цими явищами, а з іншого – Україна не є державою, де має місце активна діяльність терористичних угруповань, тоді як для деяких держав-членів цих організацій такі явища є реальною проблемою. В цій ситуації постає питання: чи не може інтеграція України до ОДКБ чи НАТО активізувати діяльність терористичних угруповань на нашій території?

На нашу думку, найбільш виваженим, з погляду національної безпеки та підтвердження вагомості України на міжнародній арені, став би трьох-сторонній діалог між Україною, ЄС та Росією щодо створення свого роду Консультаційної Ради (з відповідним апаратом і процедурами), в якій би брали участь як регіональні організації Євразії, так і інші актори поза регіоном. Цей орган зайнявся б забезпеченням постійного процесу консультацій і погодження спільної діяльності держав регіону і позарегіональних структур на основі довгострокової програми дій. Можна було б навіть подумати про можливість реалізації в рамках такого механізму Програми ЄС «Східне партнерство» [2, с. 138].

Тільки за таких умов Україна може гарантувати свою власну безпеку, не наживши при цьому серйозних ворогів.

Список використаних джерел

1. Гобулін В. П. *Україна в новій Європі та світі: безпековий погляд [Текст] // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. 15. Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи / за заг. ред. Б. І. Гуменюка, В. Г. Ціватого. – К., 2009. – С. 44–49.*
2. Земсков В. Н. *Характер и возможные направления развития региональной системы коллективной безопасности на евразийском пространстве [Текст] // В поисках новой роли: международные организации безопасности в евроантлантическом и евразийском регионах / под ред. А. И. Никитина, А. А. Казанцева; ИМИ МГИМО (У) МИД России. – М.: МГИМО – Университет, 2011. – С. 123–140.*
3. Никитин А. И. *Организация Договора о коллективной безопасности в современном контексте обеспечения безопасности в Евразии [Текст] // В поисках новой роли: международные организации безопасности в евроантлантическом и евразийском регионах / под ред. А. И. Никитина, А. А. Казанцева; ИМИ МГИМО (У) МИД России. – М.: МГИМО – Университет, 2011. – С. 140–149.*

Олександра ГНИП
Науковий керівник –
д. пол. н., проф. М. З. Мальський
Львівський національний
університет ім. І. Франка.

Сучасні проблеми політики України в галузі енергетичного транзиту

В сучасних умовах боротьби країн за енергоресурси, енергетичний транзит стає все більше питанням геополітики та навіть політичного протиборства країн. Ця проблема є надзвичайно актуальною і для України, яка є однією з найбільших транзитних держав у Європі. Після розпаду СРСР Україна отримала державну незалежність і одночасно потрапила в залежність від імпорту російських енергоресурсів. Фактично це стало основним методом реального впливу РФ на політику України, який вона використовувала і продовжує використовувати на протязі останніх двадцяти років.

Варто згадати лише розбудову Росією газопроводів в обхід України, таких як: Ямал-Європа, який пройшов територією Білорусі та Польщі, «Блакитного потоку» по дну Чорного моря, реалізація проекту «Північний потік» по дну Балтійського моря та активне просування Росією проекту «Південний потік» по дну Чорного моря. Останньому проекту становить загрозу кокурентний маршрут «Набукко», що активно підтримується європейськими структурами та США. За час існування України, як незалежної держави, напружені відносини між «Газпромом» та «Нафтогазом» в питаннях транзиту та ціни на газ неодноразово призводили до конфліктних ситуацій, що у ЗМІ та науковій літературі отримали назву «газові війни» [1]. Перший серйозний конфлікт виник на фоні Помаранчевої революції і призвів до створення посередника «РосУкрЕнерго» та підвищення ціни на газ для України. Коли ж Росія зіткнулась з небажанням багатьох європейських країн підтримати проект «Північний потік», вона вирішила зкомпроментувати Україну як надійного транзитера і, використавши заяву В.Ющенка про завищену ціну, на початку 2006 р. припинила поставки природного газу до України. Однак, вже 4 січня 2006 р. було підписано договір між «Газпромом» та «Нафтогазом» терміном на п'ять років, який на той момент врегулював конфліктну ситуацію. Але в лютому 2006 р. в газовому конфлікті Росії та України відкрився «туркмен-

ський фронт», коли С. Ніязов заявив про підвищення ціни на газ. Україну було звинувачено в затримці платежів і поставлено в жорсткі умови не в останню чергу у зв'язку з лобіюванням цього питання Москвою. Українська сторона змушена була поступитись. Вважається, що саме ці події призвели до зниження рейтингу Росії в європейських державах та бажання ЄС розбудувати альтернативні газопроводи в обхід Росії. У 2008 р. почався новий українсько-російський «газовий конфлікт» і 1 січня 2009 р. припинилися поставки газу для України, а 5 січня зменшилися поставки і для європейських споживачів. Після досягнення домовленості стосовно ціни та підписання в Москві відповідних контрактів поставки газу в Україну та транзит до Європи відновили. Варто сказати, що саме під час цього останнього конфлікту країни ЄС не підтримували жодну зі сторін. А для України результатом конфлікту передусім стало усунення посередників та перехід на прозорі принципи в галузі торгівлі газом на рівні інших європейських країн.

Сьогодні територією України проходить близько 80% загального об'єму російського газу, що йде до Європи. Проте, за словами експертів, реалізація проекту «Північний потік» та отримання Росією повного контролю над газотранспортною системою Білорусі може призвести в найближчий час до зниження російського транзиту газу через Україну на 30%. У зв'язку з цим виникають нові передумови для конфлікту, оскільки згідно російсько-української транзитної домовленості до 2019 р. «Газпром» зобов'язаний постачати на Україну газ для транзиту в Європу в об'ємі не менше 110 млрд. куб. м. в рік. Яким чином Росія планує обходити цю домовленість, поки що невідомо. Найболючішою проблемою для України на сьогодні є проблема прив'язування Москвою ціни газу до ціни нафти, яка стрімко зростає та бажання Москви здійснити злиття компаній «Нафтогаз України» і «Газпром», що сприймається українським суспільством як поглинання Росією одного з основних державних активів України. Успішна реалізація «Північного потоку» може стати додатковим козирем в переговорах Москви з Києвом з приводу газотранспортної системи.

Україна також на 95% забезпечує потреби в нафті за рахунок поставок з Росії і тому прагне отримати доступ до каспійських трубопроводів і реалізації маршруту Баку – Супса – Одеса. Цей, найвигідніший з економічної точки зору маршрут підтримують країни Центральної Європи і Балтії, які прагнуть до енергетичної диверсифікації. Проте Росія, вкотре зігнувши інтереси України, направила азербайджанську нафту через свій порт Новоросійськ на Чорному морі і займається реалізацією спільного з Болгарією та Грецією проекту побудови трубопроводу Бургас –

Александрополіс. Своєю чергою США лобіюють конкуруючий турецький маршрут Джейхан – Самсун. Таким чином, Україні варто думати не про те скільки вона втрачає від обхідних енергетичних маршрутів, а дбати за власні національні інтереси і терміново закінчувати спорудження нафтопроводу Одеса – Броди та прийняти остаточне рішення щодо його продовження Броди – Плоцьк – Гданськ, враховуючи особливе зацікавлення з боку Польщі [2].

Ще одним важливим фактором, який змушує Київ маневрувати, є жахливий стан української енерготранспортної інфраструктури, та питання, хто платитиме за її реконструкцію. Прем'єр-міністр М. Азаров нещодавно заявив про намір реконструкції, розраховуючи на російські компанії, але потрібно розуміти, що Росія охоче заплатить лише за активи спільного підприємства. Альтернативою може стати фінансування з боку ЄС, які очікують від України стимулу до дій. ЄС на теперішньому етапі реально зацікавлений в Україні як в державі-транзитері. Про це свідчить заява комісара Євросоюзу з питань енергетики Г. Еттінгера, в якій він зауважив, що ЄС має бажання взяти активну участь в консультаціях між Україною та Росією в питаннях транзиту газу. Комісар ЄС повідомив, що він вже узгодив з українським міністром енергетики стратегію інтеграції енергетичних ринків України та ЄС. Задля цього ЄС готовий надати підтримку у справі реформування енергетичного сектору України та модернізації його інфраструктури в якості ключової частини Пан'європейської енергетичної мережі. Також, він звернув на той факт, що Україна 1 лютого 2011 р. набула повноправного членства в Енергетичному співтоваристві [3].

Проте варто зауважити, що в переговорах щодо перегляду газових контрактів 2009 р. Росія вже протягом довгого періоду не погоджується пом'якшити свою позицію. У зв'язку з цим позиція України стає все слабшою. Таким чином, впливати на державу з слабкою позицією буде набагато легше, що може призвести до незворотніх негативних процесів. Проблема інфраструктури зводиться до дилеми, що краще: варіант економічної інтеграції з ЄС чи Митний союз Росія – Казахстан – Білорусь. Україна і надалі хоче наздогнати двох зайців, проте такий варіант не спрацює. Двері в Митний союз для України вже відчинені, в той час як інтеграція в ЄС залишається в далекій перспективі. Проте, зважаючи на двадцятирічний досвід політики Росії без врахування українських інтересів, керівництву нашої держави також варто задуматись. Членство в Енергетичному співтоваристві може стати гарантом стабільності українського транзитного потенціалу й звести нанівець зусилля російської енергетичної дипломатії зі створення Україні іміджу ненадійного посередни-

ка. Граючи на два фронти – і з Європою і з Росією – Україна опиняється без гарантованих переваг в будь-якому випадку, а реальні можливості досягнення домовленостей погіршуються.

Підсумовуючи, варто зазначити, що замість того, щоб займатись заздалегідь програшною боротьбою проти реалізації транзитних проектів в обхід України, нам варто зміцнювати свою роль на транзитній арені, що включає декілька маршрутів.

Список використаних джерел

1. *Польща зацікавлена в реалізації проекту нафтопроводу Одеса – Броди – Плоцьк – Гданськ / РБК Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/kotorovskiy-polsha-zainteresovana-v-realizatsii-proekta-27072011054200>*
2. *Єременко А. Про політичний газ та газову політику [Текст] / А. Єременко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 25.*
3. *Євросоюз готовий бути третім у справі транзиту газу // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/01/13/6907174/>*

Любомир БОЯКІВСЬКИЙ

Науковий керівник –

к. і. н., доц. О. І. Санжаревський

Рівненський державний

гуманітарний університет

Російська геополітика енергоресурсів на пострадянському просторі: стан та перспективи

В кінці ХХ – поч. ХХІ ст. в світовій політиці зростає роль нового силового фактора забезпечення національних інтересів: одночасно з ядерним арсеналом, економічною потужністю усе більшого значення набуває національний суверенітет над енергетичними ресурсами країни, шляхами їх транспортування та засобами переробки.

Першою знаковою подією у сфері міжнародного обігу енергоресурсів на Євразійському континенті став міжнародний скандал навколо будівництватак званого «проекту століття, трансибірського газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород. Масштабна угода між СРСР та групою за-

хідноєвропейських країн під час розгортання Холодної війни непокоїла керівництво США. Економічна доцільність змушувала західноєвропейські демократії шукати енергоресурси для своїх економік. Навіть за умов економічної блокади з боку США та частини їх союзників по НАТО проєкт був реалізований. Контракт між СРСР та Заходом передбачав будівництво газопроводу, загальною довжиною більш ніж 4 000 км, і оплату обладнання та матеріалів для будівництва російським газом. Слід зазначити, що кредитні ресурси для реалізації проєкту надали також західноєвропейські банки. Внаслідок чого контракт дістав неофіційну назву «газ в обмін на труби».

Реалізації проєкту дала поштовх для формування газової індустрії Російської Федерації. Саме у СРСР були введені в експлуатацію гігантські родовища природного газу (Уренгой, Ямбург, Ведмеже), а також розвідані: Штокманське, газові поля півострова Ямал та ряд інших. Слід зазначити, що експорт газу в Європу не припинявся навіть за умов заострення протистояння часів Холодної війни. Після розпаду СРСР в епоху «ельцинських заставних аукціонів» частина активів російського газового монополіста «Газпрому» вийшла з під контролю держави.

Після зміни політичних еліт та зовнішньополітичного курсу Російської Федерації після 2000 р., а також вигідної цінової кон'юнктури на світових паливно-енергетичних ринках, Москва розпочала масштабну кампанію по розширенню свого геополітичного впливу на колишні країни соцтабору. Саме процес реприватизації роздержавлених активів «Газпрому» ознаменував повернення Росії до імперських геополітичних устремлінь, передусім в зоні своїх «виключних інтересів».

Спроби інтегрувати пострадянський простір навколо Москви знайшли своє вираження в інтеграційних проєктах ЄврАзЕС та СЕП, та більш реалістичний варіант – Союзна держава Російської Федерації та Республіки Білорусь. Енергетичні важелі впливу активно використовуються для подолання відцентрових тенденцій на просторі СНД. Після краху СРСР на території нових незалежних країн залишилися магістральні газопроводи та нафтопроводи, а російські монополії («Газпром» та «Роснефть») стали витратити кошти на оплату транзиту своєї сировини територією цих країн.

Усю сукупність пострадянських країн можна розділити на дві групи: центральнотрансальпінчноєвропейські держави, які після отримання незалежності взяли курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію (Вишеградська група та країни Прибалтики) та власне східноєвропейські республіки колишнього Союзу (Україна, Білорусія, Молдова). Усі вище-

перераховані республіки є об'єктами впливу російської енергетичної політики, в силу тривалої орієнтації на поставки енергоресурсів з Радянського Союзу. Таку співрацю можна вписати в рамки «дешеві енергоносії в обмін на лояльність Москві».

Країни другої групи (особливо Україна) розглядаються Москвою, як незамінні елементи для відновлення імперії в територіальних та військово-політичних масштабах СРСР.

Механізми реалізації енергетичної політики щодо обох груп країн принципово відрізняються. Країни, які стали повноправними членами НАТО та ЄС, отримали певний політичний імунітет від енергетичного шантажу з боку Росії (навіть враховуючи інституційну слабкість ЄС після розширення та кризи процесу формування єдиної енергетичної політики ЄС).

І навпаки, територія між східним кордоном ЄС та РФ стали буфером і перевагою геополітичного впливу Росії. Ряд енергетичних конфліктів між Україною та Росією, Білорусією і Росією стали демонстрацією застосування нової зовнішньополітичної доктрини Росії, та енергетичної політики Кремля/Газпрому зокрема. Серед головних завдань російської дипломатії в Україні та Білорусії слід виділити встановлення російського контролю над газотранспортними мережами обох країн, що у випадку із Білорусією практично реалізовано.

Окремо слід розглядати регіон Центральної Азії, які поступово перетворюються на потенційних конкурентів Росії на ринку енергоносіїв Азії та в деякій мірі і Євросоюзу. Монополія РФ на транзит газу та нафти з регіону поступово нівелюється: центральноазійські республіки реалізують інфраструктурні проекти по транспортуванню власних нафти та газу в Китай, заявляють про свою готовність забезпечити завантаженість сировиною газопровід «Набукко» і т. п.

Враховуючи вищесказане можна диференціювати сфери використання різних моделей російської енергетичної дипломатії на пострадянському просторі та в країнах колишнього соцтабору Центральносхідної Європи залежно від рівня державного суверенітету країни, її геополітичного становища та ступеня «зав'язаності» на Москві. На фоні дезінтеграції пострадянського простору відбуватиметься подальша ескалація протистояння російських енергетичних монополій, з одного боку, та національних нафто- та газовидобувних компаній за виключне право видобутку, транзиту та торгівлі енергоресурсами, – з іншого. Збереження державного контролю над національними паливноенергетичними комплексами та «національними чемпіонами» є важливою гарантією суверенітету моло-

дих пострадянських держав. Врегулювання взаємин Росія – національні уряди/енергетичні компанії є основою енергетичної безпеки ЄС, тому залучення до діалогу європейських та американських енергетичних ТНК повинне стати системоуворюючим чинником євразійської енергетичної безпеки.

Список використаних джерел

1. Волович О. О. Проблеми перспективи розвитку співпраці між країнами Південно-Східної Європи в рамках ОЧЕС [Текст] / О. О. Волович // *Офіційні матеріали країн-членів ЧЕС, оприлюднені під час обговорення питання «Пріоритети співробітництва між країнами-членами ЧЕС в галузі енергетики: сектор нафти і газу»*. – К., – 2000. – С. 608–617.
2. Милов В. *Энергетический диалог ЕС – Россия: конкуренция против монополий* [Текст] // *Центр Россия / ННГ. Russie.Nei.Visions.* – № 13. – 2006. – 14 с.
3. Пайр Кристоф-Александр. *Газпром на пути к энергетическому суициду* [Текст] // *Центр Россия / ННГ. Russie.Nei.Visions.* – 2007. – № 17. – 23 с.
4. Рябов А. *Могущество и беспомощность «бензинового государства»* [Текст] // *Политико-экономическое положение в России: современная ситуация и перспективы развития: материалы к заседанию клуба «Красная площадь»*, 13 апр. 2006 г. – С. 84–92.

Татьяна ЗБИРАК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. М. М. Нагорняк

Прикарпатський національний

університет ім. В. Стефаника

Російсько-українські відносини як фактор впливу на процес формування політичної самоідентифікації українського суспільства

В умовах трансформації суспільства під тиском енергетичної залежності від Росії та проблем глобального характеру самоідентифікація українського суспільства, тобто процес вибору та формування тієї чи іншої ідентичності, ототожнення себе з певною політичною і цивілізаційною спільнотою відбувається складно і суперечливо.

Політична самоідентифікація традиційно визначається як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками за «ліво-правою» шкалою і засвідчує наявність в індивіда сформованих політичних орієнтирів, які впливають на його політичну поведінку, вироблення певних політичних стандартів. Однак невизначеність і неоднорідність диференціації на «лівих» та «правих» в українському суспільстві робить таку шкалу самоідентифікації не актуальною. Досить помітний той факт, що орієнтовні параметри зовсім різних політичних сил лівого і правого спрямування практично мають досить одноманітний характер, що не завжди можуть помітити пересічні громадяни. Крім того, політичні партії України недостатньо виражають інтереси виборців, не мають з ними тісного зв'язку та є досить малочисельними. Кількість членів усіх партій не перевищує 1 млн. осіб, або 4% виборців. Лише 18–20% населення бере участь у діяльності громадських і політичних організацій та рухах загальнодержавного та локального рівнів [1]. Як правило, характер і вплив партій визначається не їх політичними орієнтирами, програмою, ідеологією, а їх наближенням до влади, наявністю авторитетного лідера. Тому в питаннях політичної самоідентифікації, напевно, слід говорити про інші чинники, як от: сприйняття політики уряду; ролі демократичних сил та опозиції, відстоювання національної мови тощо, що робить політичну самоідентифікацію українських громадян розмитою і невизначеною [2, с. 312–316].

З огляду на наше історичне минуле не можна не враховувати впливу зовнішнього, зокрема російського, фактора на політичну самоідентифікацію українського суспільства, що робить український соціум неоднорідним і поляризованим у питанні відстоювання національних інтересів. Тоді як населення західного регіону надає перевагу українській мові у спілкуванні, прагне максимально дистанціюватися від Росії і категорично не сприймає комуністичну ідеологію, населення східного регіону, навпаки, повсякденно спілкується російською мовою, виступає за зближення і дружбу з Росією, утвердження російської мови як державної і є прибічниками радянських традицій і комуністичної ідеології. Такі ж протилежні позиції спостерігаються і в питаннях ставлення до приватної власності, ринкової економіки. Ідеологічні розбіжності між Заходом і Сходом приводять до протилежної політичної орієнтації. Симпатизуючи націоналізму, що виступає за розбудову Української держави, населення західного регіону віддає свої голоси за політичні партії правого спрямування національно-демократичної орієнтації, не сприймаючи і не розуміючи Сходу держави, який, симпатизуючи лівим партіям, прагне повернути не тільки комуністичну ідеологію, а й панування Москви.

Достатньо контрастним у порівнянні західних і східних регіонів є сприйняття візитів до нашої держави протягом 2009–2011 рр. глави РПЦ Патріарха Кирила і його промов, які містять заклики до створення єдиного «російського простору». Все це засвідчує про потужний вплив глобалізаційних процесів на релігію, що проявляється в розвитку екуменізму як руху за створення всесвітнього (вселенського) об'єднання церков. Проте сьогодні можна говорити, очевидно, лише про процес зближення релігій, і жодна з них ще не має шансів на створення єдиної релігійної системи. Мабуть, найбільш імовірним є процес їх зближення на засадах загальноцивілізаційних моральних цінностей [3, с.12]. Тому сьогоднішня релігійна різноманітність України є тим фактором, який потребує врахування при формуванні не лише внутрішньої, а й зовнішньої політики.

Істотно духовно роз'єднує населення України і ставлення до проголошення української мови єдиною державною мовою. Притримуючись російського вектора інтеграції України, населення Сходу держави вбачає в цьому загрозу існуванню російської мови, а Москва прояв націоналістичної ідеології. Тоді, як молодь налаштована на сприйняття європейських цінностей, населення похилого віку виступає за збереження радянської, а точніше російської ідентичності. Все це свідчить, що не досягнута духовна цілісність як єдність ціннісних орієнтирів.

Енергетична залежність та довгий період перебування українських земель у складі Російської імперії привели до того, що за двадцять років незалежності не зайняла свого належного місця серед національних ідентифікаційних ознак національна ідея. Такий стан справ веде до невизначеності інтеграційних орієнтирів України, невключення її у глобалізаційні процеси, відсутності у більшості населення чітко вираженої політичної самоідентифікації, яка б відповідала світовим тенденціям вирішення глобальних проблем.

Поділяючи точку зору дослідників, що самоідентифікація людини в умовах глобалізації є вкрай ускладнена [4, с. 215], вважаємо, що в силу перелічених вище причин варто говорити про кризу політичної ідентичності в сучасному українському суспільстві. Наслідком її є ослаблення ефективності не лише внутрішньої, а й зовнішньої політики держави, деструктивні процеси в роботі Верховної Ради України, відсутність могутньої політичної партії, яка б змогла налагодити взаємозв'язок між громадянським суспільством і державою.

Отже, в українському суспільстві поряд з політичною ідентичністю західного цивілізаційного розвитку досить помітним є вплив політичної ідентичності Сходу. Такий стан справ позначився і на українській полі-

тичній системі, яка є недостатньо персоніфікованою на засадах національної ідеї й утруднює самоідентифікацію українського соціуму з певною політичною й цивілізаційною спільнотою.

Список використаної літератури

1. *Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку* / [під заг. ред. Ф. М. Рудича]. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2006. – 350 с.
2. *Кремень В. Україна: шлях до себе (проблеми суспільної трансформації) моногр.* / В. Кремень, В. Ткаченко. – К.: Друк, 1998. – 416 с.
3. *Клочко В. П. Глобалізація: економічні та соціально-культурні аспекти: моногр.* / Клочко В. П. – К.: ДАКККіМ, 2005. – 189 с.
4. *Глобальное управление: учеб. пособ. / под ред. проф. А. И. Соловьёва.* – М.: ИНФРА-М, 2007. – 252 с.

Давід СУХІАШВІЛІ

Науковий керівник –

д. і. н., проф. О. В. Крапівін

*Донецький національний
університет*

Місце Грузії в енергетичній політиці Європейського Союзу

Забезпечення енергоресурсами, надійний доступ до їх джерел – ці питання знаходяться сьогодні серед пріоритетних практично для всіх держав. На цей час від імпорту енергоресурсів залежить життєдіяльність приблизно половини населення Землі. Енергетика, транспорт, хімічна промисловість та багато інших галузей є ресурсозалежними від нафто- та газовидобування. Енергетична проблематика давно вийшла за внутрішньодержавні рамки як в економічній, так і у політичній сферах. Багато нинішніх регіональних конфліктів та криз пов'язані з нафтовою тематикою.

На початку 90-х років ХХ ст. у системі світової політики зросло значення Каспійського регіону. Разом з тим зростало значення Грузії, як країни, що має гарне геополітичне розташування і бажання брати на себе обов'язки надійного стратегічного партнера для Заходу в сфері диверсифікації каналів енергопостачання.

Масштабність та привабливість Каспійського регіону охарактеризована у доповіді Національної паливної ради США «Перед обличчям тяжкої правди про енергетику. Комплексний погляд у майбутнє світової нафти та природного газу у 2030 р.», в якій говориться: «В регіоні Каспійського моря конкуруючі інтереси Росії, Китаю та Європейського союзу продовжують надавати міцного тиску на розробку енергоджерел та рішення проблеми транзиту енергоносіїв» [1, с. 294].

Європа поступова відмовляється від атомної енергії, оскільки не хоче бути залежною від Росії, їй необхідно диверсифікувати канали енергопостачання. Це впливає на зростання ролі Грузії в енергетичній безпеці Європейського Союзу.

Грузія є мостом для торгівлі та комунікацій між Кавказом, Центральною Азією і Європою. Більше того, диверсифікація постачання енергоносіїв є одним з основних завдань ЄС, і Грузія, завдяки своєму географічному розташуванню, здатна надати допомогу в розв'язанні цього завдання. Більшість транзитних шляхів, проходячи через цю країну, можуть обійти «нестабільні держави» і забезпечити Європу прямим доступом до ресурсів Середньої Азії і Каспійського моря. Таким чином, Грузія здатна стати однією з основних альтернативних артерій. Своєю чергою, вона прагне стати транзитною країною з метою отримання економічного прибутку і вирішення своїх енергетичних проблем [1, с. 300].

Ще в 1990 р. в Дубліні на засіданні Євроради було прийняте рішення про проведення загальної політики в області енергетики. З метою встановлення правових рамок, що сприяють забезпеченню енергетичної безпеки Європи, в 1994 р. в Лісабоні було підписано Договір до Енергетичної хартії (ДЕХ). Його підписали усі члени ЄС і самі спільноти, ряд держав ОЕСР, країни Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, Швейцарія, Кіпр, Мальта та Туреччина. Енергетична хартія стала для ЄС найважливішим кроком до розбудови уніфікованої енергетичної політики.

У 1993 р. в Брюсселі Євросоюз у рамках програми TACIS почав розробляти проект ІНОГЕЙТ (Interstate Oil and Gaz Transport to Europe). Основні цілі проекту: відновлення, раціоналізація та інтеграція регіональних нафтогазопровідних систем, пошук альтернативних можливостей транспортування вуглеводнів з Центральної Азії і Каспійського регіону на європейські ринки, створення інституційних рамок співробітництва в регіоні Кавказ – Центральна Азія [2, с. 276–277].

Ще в 1993 році на конференції міністрів праці і транспорту в Брюсселі за участі лідерів восьми країн Кавказу та Центральної Азії було прийнято

проект Євросоюзу ТРАСЕКА – транспортний коридор Європа – Кавказ – Центральна Азія. Проект почав здійснюватися в рамках програми TACIS (технічної допомоги країнам СНД) Євросоюзу.

З початком нового тисячоліття в європейських країнах спостерігається більш глибоке усвідомлення важливості проблем, пов'язаних з енергетикою, намагання виробити спільну уніфіковану політику в цій сфері й прийняти відповідні положення на найближчу перспективу, що знайшло відображення у Зеленій книзі. Серед основних завдань Зеленої книги 2002 р.: розвиток внутрішнього ринку газу й електрики; перегляд практики зберігання запасів нафти і газу; підвищення прозорості постачання енергоносіїв; забезпечення безпеки енергетичної мережі; диверсифікація джерел енергії та боротьба з потеплінням клімату; розробка плану дій з підвищення ефективності споживання енергії; прийняття Дорожньої карти ширшого використання відновлюваних енергоресурсів; схвалення стратегічного Плану енергетичних технологій; координація зовнішньої політики ЄС у галузі енергетики; розробка стратегічного Огляду енергетики ЄС (2007 р.); установлення нових пріоритетів розвитку інфраструктури енергопостачання; укладення Енергетичної угоди з Росією, угод щодо транзиту та загальноєвропейської угоди; пошук механізму розв'язання надзвичайних ситуацій у галузі енергопостачання [3, с. 71].

Сьогодні ЄС намагається виробити таку зовнішню енергетичну політику, яка могла б протидіяти енергетичним викликам майбутнього та залежності від одного постачальника газу. Для досягнення встановленої мети Євросоюзом вирішуються завдання одночасного збереження і розвитку відносин з Росією, як основного постачальника енергоносіїв у держави ЄС, і диверсифікації імпортованих енергоносіїв, що споживаються, джерел їх походження і транспортних шляхів поставки, щоб позбавитися значної енергетичної залежності від Росії [4, с. 136–137].

На думку експертів, фактор регіональної належності країни здатний здійснювати вагоміший вплив на формування уявлення про перспективи її вступу до ЄС, ніж фактори, пов'язані з оцінкою рівня її економічного й політичного розвитку та ступеня відповідності існуючим критеріям членства [4, с. 138–139]. Виходячи з цього, Грузія, яка прагне стати членом ЄС, повинна використовувати своє геополітичне розташування і брати на себе обов'язки надійного стратегічного партнера для Європейського союзу та допомагати йому в диверсифікації каналів енергопостачання.

Список використаних джерел

1. Грабовски А., Мальгин А. В., Наринский М. М. *Европейские страны СНГ: место в Большой Европе* [Текст]. – М., 2005. – С. 294–300.
2. Кошеленко В. В. *ОЧЕС як елемент енергетичної безпеки ЄС* [Текст] // *Проблеми и перспективи розвитку співробітництва між країнами Юго-Восточной Європи в рамках Чорноморського економічного співробітництва и ГУАМ: сб. науч. трудов.* – Севастополь–Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2009. – С. 276–277.
3. Пашковская И. *Газопровод «НАБУККО»: проект создания* [Текст] // *Страны и регионы.* – М., 2010. – № 4. – С. 71.
4. Чорногор Я. О. *Енергетична політика Європейського союзу: місце України* [Текст] // *Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів.* – К., 2011. – С. 136–139.

Оксана ДОБРЖАНСЬКА
Науковий керівник –
д. і. н., проф. Ю. І. Макар
Чернівецький національний
університет
ім. Ю. Федьковича

Участь Молдови у Східному партнерстві: очікування та досягнення

У 2009 році стартувала програма ЄС Східне партнерство (СП). До участі в цій програмі було запрошено шість країн Східної Європи та Закавказзя – Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. Така ініціатива створила основу для розвитку стосунків як між самими країнами, на які спрямована ініціатива, так і, передусім, з ЄС. Кожна з країн-учасниць бачить свої переваги участі в СП та намагається використати надані можливості, щоправда не завжди належним чином.

Молдова є однією з учасниць СП. Вона сподівається, що СП допоможе досягнути наступних цілей:

- розвиток та зміцнення стосунків з ЄС;
- спрощення, а можливо в перспективі і взагалі відміна візового режиму з ЄС;
- фінансова підтримка інституційних реформ;
- допомога у врегулюванні Придністровської проблеми;

Країна офіційно проголошує курс на подальше поглиблення співпраць з ЄС та євроінтеграцію, проте існують внутрішні проблеми, які можуть гальмувати просування за обраним курсом. Це, зокрема, проблема Придністров'я, відсутність президента та наявна у зв'язку з цим політична ситуація, низький рівень життя тощо. Але, незважаючи на це, Молдова впевнено рухається в напрямку євроінтеграції. Початок було взято, коли комуністів при владі змінив Альянс «За європейську інтеграцію» (АЄІ), що складається з 3 партій: Ліберально-демократичної партії Молдови (ЛДПМ), Ліберальної партії (ЛП) та Демократичної партії Молдови (ДПМ). Вже сама назва Альянсу говорить про основні цілі та напрямки його дій. Проте проблема полягає в тому, що президент Молдови і досі не обраний. В Молдові президент обирається парламентом за підтримки не менше ніж 61 зі 101 депутата. На сьогодні АЄІ має 59 мандатів, в той час, як опозиційна Комуністична партія – 42, яка не йде на компроміс і не приймає пропозицій АЄІ щодо кандидатури на пост президента Молдови.

Тим не менше, співпраця Молдови з ЄС в рамках СП дає певні результати. У січні 2010 року з Молдовою було розпочато переговори щодо Угоди про Асоціацію. Конкретними кроками, що підтверджують динаміку галузевого співробітництва між Молдовою та ЄС є завершення переговорів щодо Угоди про географічні вказівники та Угоди про спільний повітряний простір, а також приєднання Молдови до Сьомої рамкової програми в галузі досліджень. У грудні 2011 року почалися переговори з ЄС про DCFTA. Це є дуже важливо для країни, так як 50% товарообігу Молдови припадає на ЄС. Тому Молдова сподівається, що в середньотерміновій та довготерміновій перспективі економічна інтеграція принесе їй прибуток. У грудні ж 2011 року з мертвої точки зрушились переговори стосовно конфлікту в Придністров'ї – розпочалися переговори у форматі «5+2». Крім того, те, що на президентських виборах у Придністров'ї переміг Євгеній Шевчук, а не колишній 4-разовий президент Ігор Смирнов, дає надію на прогрес у врегулюванні Придністровського конфлікту, адже без цього євроінтеграція Молдови неможлива. На саміті у Варшаві представники ЄС позитивно відмітили прогрес в реалізації Молдовою та Україною планів по введенню безвізового режиму, і навіть поставили в приклад іншим державам-учасницям СП.

За результатами дослідження європейської інтеграції країн СП, які були оприлюднені на Форумі громадянського суспільства в м. Познань 2011 року, Молдова показує найкращий результат серед 6 країн-учасниць СП. Рівень європейської інтеграції оцінювався за 300 параметрами, розбитими на три блоки:

- взаємозв'язок ЄС і країн СП;
- зближення нормативно-правової бази;
- якість державного управління.

Лідером у двох перших блоках виявилася Молдова. «В питанні розвитку органів, що формують та координують державну політику в плані зближення з ЄС, Молдова набагато випереджає інші країни» – вважають автори дослідження [1]. Лідером третього блоку є Грузія. Україна ж зайняла друге місце в оцінці взаємозв'язку з ЄС і третє – у інших двох блоках, при цьому у блоці «зближення» Київ ділить третє місце з Єрваном, який не декларує навіть прагнення до інтеграції в Євросоюз.

Проте експерт Центру східних досліджень з Варшави Вітольд Родкевіч закликає не абсолютизувати перше місце Молдови і говорить наступне: «Існує велика розбіжність між успіхами у підписанні угод, прийняттям декларацій і постанов, і процесом політичних, економічних та соціальних реформ. Якщо у символічно-правовій площині Молдова досягла великих успіхів, то у другій не відбулося радикального перелому, який би змінював існуючу пострадянську систему. І молдовські еліти, і суспільство глибоко розділені питанням реформ необхідних для євроінтеграції. Тому останні два роки Кишинів балансував між європейським вибором та поверненням до східного вектору» [2]. Але, на нашу думку, ігнорувати досягнення Молдови теж не варто. Зрозуміло, що за такий короткий час неможливо повністю реформувати систему, але процес запущено в дію.

Кишинів переконаний, що лідерство в рейтингу європейської інтеграції дає Республіці Молдова можливість отримати додаткове фінансування від ЄС. Зокрема, ЄС неодноразово заявляв, що буде надавати більше фінансування за кращі результати – «more for more».

Отже, Молдова робить значний прогрес у СП та використовує можливість, які надає ця ініціатива. Незважаючи на те, що інтеграційні процеси з Європою розпочалися відносно недавно, взятий темп європейські чиновники оцінюють позитивно. Але, на жаль, для Молдови, як і для всіх пострадянських держав, існує проблема, коли підписані угоди, декларації та постанови не мають зв'язку з політичними, соціальними та економічними реформами.

Список використаних джерел

1. *Молдавия – первая по «евроинтеграции» среди стран «Восточного партнерства»* /Информационное агентство Regnum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/1474068.html#ixzz1m6Yu0EIZ>

2. Молдова – номер один у Східному партнерстві / Полрадіо. Українська служба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/122/Artukul/82245,%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0>

Ауреліан ЛАВРІК

Державний університет Молдови

Конкуренція між Республікою Молдова та Україною в контексті процесів європейської інтеграції

Незважаючи на те, що всі 6 країн-учасниць програми Східного Партнерства мають рівний статус в Європейській Політиці Добросусідства, вони мають різні позиції щодо Європейського Союзу (ЄС). Через існуючі проблеми у галузі дотримання прав людини та відсутність демократії Білорусія не має позитивних дипломатичних відносинах з ЄС – союзом держав, які виступають за демократичні принципи, в тому числі і дотримання прав людини. Через геополітичне становище, а також низку інших факторів Вірменія та Азербайджан – незважаючи на те, що мають позитивні відносини з Брюсселем – не висловили наміри вступати до ЄС. Географічне розташування Грузії не дає змоги повноцінно інтегруватися в європейські структури, більше того, існують ще не вирішені проблеми щодо регіональної безпеки з Російською Федерацією. Незважаючи на те, що Грузія задекларували свої наміри вступати в ЄС, пріоритетним для неї залишається вступ до НАТО та відносини зі США. Тільки Республіка Молдова та Україна мають переваги як через своє географічне розташування (спільні кордони з державами-членами ЄС), рівень політичного та економічного розвитку, підтримки населення євроінтеграційного курсу держав, так і через існування певних політичних сил, що просувають євроінтеграційну ідею.

Однак існують певні характеристики, які відрізняють Республіку Молдова та Україну на шляху до європейської інтеграції. Поки Кишинів намагається вирішити «заморожений» конфлікт у центральній-східній частині країни (де досі знаходиться 14 армія Російської Федерації), Україні, здається, вдалося ослабити сепаратистський рух в Криму, лідери якого ще у 90-х рр. вимагали анулювання рішення Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 р. про передавання півострова Крим від Росії та його приєднання до України (ніхто не спитав у населення півострова, чи згодні вони з інкорпорацією Криму до України). Все ж таки, присутність російського флоту в Севастополі та Фео-

досії (до 2042 р, відповідно до останнього українського-російського договору від 21 квітня 2010 р.) не є інструментом, який би позитивно вплинув на наближення України до європейських структур.

Що стосується економічного потенціалу країни, то завдяки розмірам (особливо через великий внутрішній ринок), ЄС є більше зацікавлений в Україні, ніж в Республіці Молдова. З іншого боку, завдяки своїй території Республіка Молдова може легше інтегруватися в ЄС (державний бюджет Молдови є меншим, ніж бюджети деяких європейських футбольних клубів). Останнім часом, особливо починаючи з 2009 р., коли до влади в Республіці Молдова прийшов Альянс за Європейську Інтеграцію (АЕІ), Кишинів почав інтенсифікувати свою діяльність на шляху до європейської інтеграції. Натомість, в період правління комуністів ідея європейської інтеграції часто була лише політичною декларацією, ніж реальними політичними кроками.

Незважаючи на те, що європейські структури почали сумніватися у тому, що після президентських виборів 2010 р. Україна продовжить процес європейської інтеграції, Брюссель впевнився в тому, що Київ продовжує робити послідовні кроки на шляху до європейської інтеграції. Республіка Молдова та Україна розуміють важливість ринків ЄС та важливість економічних відносин з країнами-членами цього наддержавного утворення. Саме тому ні Київ, ні Кишинів не долучилися до запропонованого Москвою проекту щодо утворення Євразійського митного союзу, реалізація якого починалася з 1 січня 2012 р. і членами якого стали Російська Федерація, Білорусь та Казахстан.

Відображаючи процеси європейської інтеграції, молдовські та українські мас-медіа оцінюють досягнення, здобуті Києвом та Кишиневом. В цьому контексті молдовські ЗМІ впродовж останніх двох років часто використовують словосполучення «історія вдачі» («success story») з посиленням на Молдову в контексті європейської інтеграції. Здається, що це словосполучення виникло завдяки тому, що ЄС має необхідність у позитивному прикладі щодо Східного Партнерства. «Політика добросусідства ЄС має потребу у казці про успіх («success stories»), а співробітництво з Республікою Молдова може бути саме для цього», – заявив державний Міністр Закордонних Справ Угорщини З. Немет після засідання в Брюсселі Ради Співробітництва Молдова – ЄС від 6 травня 2011 р. [1].

Молдовські ЗМІ часто порівнюють ситуацію з Республікою Молдова з ситуацією з Україною. «Колишні партнери з Майдану Незалежності, Віктор Ющенко та Юля Тимошенко, були разом до початку розподілу власності. Саме скандали з приводу приватизації та контролю держав-

них підприємств розділили двох партнерів «помаранчевої революції» і перетворили їх на ворогів [...]» [2]. На думку автора коментаря, на жаль, в Молдові повторюються події, які притаманні Україні, тобто існують такі ж розбіжності у АСІ (включно щодо розподілу державної власності). Так само і українські ЗМІ порівнюють шлях до євроінтеграції обох країн. Українське видання «Kommersant.ua» висловило своє обурення з приводу досягнутих «успіхів» української влади на шляху до європейської інтеграції, після того як в результаті одного із досліджень виявилось, що Молдова стала лідером в імplementації реформ ЄС. На Форумі Східного Партнерства на тему громадянського суспільства, який відбувся 30 листопада 2011 р. в польському місті Познань, було опубліковано рейтинг країн-учасниць зі Східного Партнерства на шляху до європейської інтеграції. «Результати дослідження стали сенсацією. Україна, яку вважали регіональним лідером у цій галузі, опинилася на третьому місці, поступившись Республіці Молдова та Грузії. Як наслідок, Кишинів отримав більше можливостей на додаткове фінансування з бюджету ЄС», – пише Kommersant.ua. «Рівень європейської інтеграції вимірювався наступними критеріями: відносини між країнами Східного Партнерства, адаптація законодавства до європейських стандартів, якість урядування. Республіка Молдова опинилася на першому місці за першими двома критеріями, а Грузія – за третім. Україна спромоглася зайняти лише друге місце щодо відносин з ЄС та третє місце за двома іншими. Коли було розроблено програму Східного Партнерства, Україну вважали «локомотивом» цієї організації, певним прикладом для наслідування». На думку експертів, впродовж останніх двох років ситуація кардинально змінилася. «Впродовж останніх двох років в Україні деякі показники суттєво знизилися, однак найважливішим є те, що результати, досягнуті Республікою Молдова, покращилися», – вважає директор європейського фонду «Відродження» Ірина Солоненко [3].

Таким чином, конкуренція між Республікою Молдова та Україною в контексті європейської інтеграції – позитивне явище. У той же час, співробітництво між цими країнами та вивчення причин і результатів допущених помилок, безумовно, позитивно впливає на успішне завершення цього шляху.

Список використаних джерел

1. *Nemeth calls Moldova success story in EU Neighbourhood Policy, 6.05.2011 // <http://www.eu2011.hu/news/nemeth-calls-moldova-success-story-eu-neighbourhood-policy>, [accesat 28.01.2012]*

2. *Oleg Cristal. «Adio «Moldova, poveste de succes», 28 iunie 2011 // <http://vox.publika.md/politica/adio-moldova-poveste-de-succes-41511.html>, [accesat 28.01.2012].*
3. *Kommersant: Moldova a luat fața Ucrainei on Parteneriatul Estic, 01. 12. 2011 // <http://unimedia.md/?mod=news&id=41807>, [accesat 28.01.2012].*

Оксана БЕЖЕНАР

Науковий керівник –

к. і. н., доц. Ю. А. Юрійчук

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Висвітлення грузино-абхазького та грузино-осетинського конфліктів в російських ЗМІ

Російська політика стосовно етнічного конфлікту в Грузії відображає нестабільну й конфліктну природу внутрішньої політики Росії. Під час раних 90-х рр. Міністерство Оборони Російської Федерації (РФ) розкрутило (підтримало) потребу незалежної і дружньої Грузії як захист проти Ісламського руху. Під час правління В. Путіна Росія пов'язала Грузію з їхньою власною конфліктною територією – Чечнею та боротьбою проти тероризму.

Згідно із стратегічною позицією Грузії вона є військово та економічно важливою для Росії. Її кордон з Туреччиною, членом НАТО, завжди робив Грузію стратегічно важливою і небезпечною територією для численних радянських військових баз з їхніми територіями. Територія Грузії також включає стратегічно важливий вихід до Чорного моря і російські транзитні сполучення газу і нафти. Окрім цього, конвеєрні зв'язки Росії і проросійської Вірменії проходять виключно грузинською територією. Російська стратегічна політика щодо Грузії повинна враховувати низку геостратегічних факторів.

Деякі російські політологи говорили про погіршення російсько-грузинських відносин із приходом до влади проамериканського президента М. Саакашвілі. Так, наприклад, російський політолог О. Дугін вважає: «Американці привели до влади М. Саакашвілі для того, щоб відірвати Грузію від Росії і викликати між ними конфлікт. Захід вбачає в Грузії маленьку, але горду країну, яка бореться за незалежність від колишньої

метрополії. Росія не дуже зрозуміло роз'яснює свою позицію, а вона полягає в тому, що росіяни ні з ким воювати не хочуть» [2]. В російських мас-медіа постійно з'являлися заяви, що М. Саакашвілі і його американські господарі знали, що робили. Вони підштовхували Росію до неухильного конфлікту. Для суспільної думки росіян, яка формується переважно провладними ЗМІ, подібні дії Грузії представляються як «чорна невдячність».

До 2008 р. зовнішня політика Росії була політикою країни, для якої найвищою цінністю є підтримка існуючого статусу-кво. Так було, коли РФ заключала Дагомиські угоди 1992 р. і Московські угоди 1994 р., а потім намагалась гарантувати їх дотримання. З визнанням незалежності Абхазії і Південної Осетії, Москва змінила правила гри, хоча в майбутньому російське керівництво всіляко підкреслювало виборчий характер свого «ревізіонізму». Фактично косовська методологія американської адміністрації була скопійована Кремлем.

На період війни неабияку роль відігравала об'єктивна інформація, що надходила з місця подій. Російські, грузинські та закордонні ЗМІ по-різному висвітлювали інформацію. Справжня інформаційна війна розгорнулася в мережі Інтернет, ще задовго до початку бойових дій. На території Грузії були відключені російські канали новин, які Грузія звинуватила у веденні інформаційної війни. Також був заблокований інтернет-зв'язок сайтів з доменом «.ru». Грузія та її установи також зазнали атак хакерів. Зокрема, був атакований сайт Міністерства закордонних справ Грузії, де були розміщені фотографії А. Гітлера. Від атак хакерів інші сайти уряду республіки також не працювали. Атаки з Росії на сайти парламенту, уряду та міністерства оборони виявилися дуже організованими та масовими, заблокованими виявилися сайти окремих інформаційних агентств [3].

У ході конфлікту кожна із сторін намагалася представити у ЗМІ свою версію подій. Зокрема, в Україні, на думку фахівців, Росія прогала інформаційну війну в інтернеті, де була різноманітна інформація з різних джерел. Понад чверть українських користувачів мережі Інтернет поділяли позицію Росії у конфлікті, тоді як більшість, навіть у російськомовних регіонах, підтримувала позицію Грузії. Водночас відзначено брак обізнаності та збалансованості репортажів на українських телеканалах і в пресі, де понад половину джерел становили російські ресурси. Ставлення до конфлікту поляризувалося як в Україні, так і за кордоном [3].

Своєю чергою, Росія звинуватила західні інформаційні агентства в необ'єктивному висвітленні подій у Грузії. Вказувалося, що в інформаційних випусках новин західних ЗМІ майже повністю ігнорувалися по-

дії у Цхінвалі та руйнування міста, а натомість багато уваги приділялося коментарям грузинської сторони, зокрема М. Саакашвілі. Російські ЗМІ піддалися критиці за цензуру щодо висвітлення подій у Грузії. Наприклад, британський журналіст В. Данбар звільнився на знак протесту з англомовного каналу Russia Today, де, за його словами, є цензура. За словами журналіста, йому не дозволили виходити в ефір після репортажу про бомбардування російської авіації в Грузії.

Позитивними рисами російської інформаційно-пропагандистської кампанії в ході конфлікту є: висвітлення злочинних дій грузинського керівництва проти російських миротворців, які в будь-якому конфлікті захищені міжнародним гуманітарним правом; пропагандистське використання відео грузинського телебачення, яке зображало вогневе ураження та знищення грузинськими військами осетинських сіл та м. Цхінвалі ракетним обстрілом в ніч на 8 серпня 2008 р.; у ЗМІ зроблено акцент на значних втратах серед цивільного населення від масових обстрілів, здійснених грузинськими військами; організація розслідувань щодо військових злочинів військовослужбовців Грузії в зоні конфлікту, їх документування.

Спостерігачі зазначають, що насамперед заходи інформаційно-пропагандистської кампанії щодо дій Росії на Кавказі були спрямовані на інформування населення Росії, натомість західних журналістів до міста Цхінвалі не допускали. Це спричинило вкрай негативну реакцію світової спільноти. Внаслідок таких дій російських військових керівників більшість журналістів переїхала до Горі, а потім до Тбілісі, де високопосадовці охоче давали коментарі. Тільки через два дні в російському генеральному штабі розпочались щоденні брифінги для журналістів, які проводив перший заступник начальника Генерального штабу генерал А. Ноговіцин. У перші дні конфлікту в ефірі було вкрай мало виступів російських високопосадовців (крім президента Росії), які б роз'яснювали позицію країни в конфлікті [1].

Недоліком російської інформаційно-пропагандистської кампанії є те, що у глобальному медіа-просторі з початку конфлікту фігурували поняття «Грузія» і «Росія», водночас мало уваги зверталось на надання допомоги Південній Осетії, яка прагнула незалежності від Грузії. Слабкість російської інформаційно-пропагандистської кампанії підтверджує робота з західною суспільною думкою в мережі Інтернет. Головним джерелом інформації для іноземців про позицію Росії у конфлікті був ru.net.

Аналізуючи всі події і їх висвітлення в російських засобах масової інформації, можна сказати, що інформаційна війна з боку Росії була недостатньо ефективною. Адже російське командування не змогло пе-

реконати в своїй правоті навіть власні ЗМІ. Російська інформаційно-пропагандистська кампанія розпочалась з початком конфлікту доволі повільно і необдумано. Це підтверджують майже всі російські і західні спостерігачі. Однак, російське командування визнає інформаційну війну під час конфлікту успішною. Хоча всі інші фахівці з інформаційних війн вважають її програною.

Список використаних джерел

1. *Божєва О. В чем причины поражения России в информационной войне с Грузией / О. Божєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.ru/politics/283520.html>*
2. *Дугин А. Время работает против Саакашвили / А. Дугин // Россия в глобальной политике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/19/5428.html>*
3. *Савінцев В. Досвід проведення інформаційно-пропагандистської кампанії у ході конфлікту в Південній Осетії та Абхазії (за результатами аналізу відкритих джерел) / В. Савінцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/6_08_5.html*

Юлія КОМЛЯКОВА

Науковий керівник –

д. і. н., проф. І. Я. Тодоров

Донецький національний

університет

НАТО та ЄС як ключові актори в Європейській системі безпеки

У новому багатополярному світовому порядку провідну роль зберігають США, які намагаються підтримувати свій глобальний вплив, уникаючи одноосібної відповідальності і сприяючи ширшому залученню інших країн та інтеграційних утворень до спільного виконання тих або інших тактичних і стратегічних завдань.

Розпад соціалістичного табору у 1989 році і остаточний колапс СРСР 1991 року докорінно переформатували європейський простір і, відповідно, поставили під сумнів адекватність цієї правової бази. Проте безумовне домінування США у 1990-х – першій половині 2000-х років продовжило її існування. Ключовим партнером США продовжує залишатися ЄС,

який тяжіє до виконання ролі самостійної потуги. Водночас збільшують свою вагу інші центри впливу – Китай, Індія, Бразилія, Російська Федерація. При цьому наявність протиріч між ключовими міжнародними гравцями стоїть на заваді створення ефективних структур безпеки в Європі та в світі.

Через такий стан справ перед світом постає вагома проблема – наявність складної мережі міжнародних відносин всередині одного з полюсів, що ґрунтується на десятках європейських держав. Звісно, що за таких умов постає глобальна проблема забезпечення безпеки в світі, через наявність різних бачень загроз безпеці та шляхів їх подолань в межах одного з центрів сили.

Специфіка безпекового середовища в Європі полягає в тому, що загроза виникнення тут повномасштабного воєнного конфлікту оцінюється як низька, натомість сукупний ефект від дії новітніх загроз міг би мати для континенту руйнівні наслідки.

На сьогодні жодна з європейських країн не спроможна самостійно вирішувати стратегічні проблеми безпеки. НАТО, ЄС та ОБСЄ відіграють роль ключових елементів в архітектурі європейської безпеки. Безумовно, не можна виключати країни, які територіально чи інституційно лишилися поза центрами сили (йдеться переважно про країни-сусідки ЄС), із контексту проблематики забезпечення безпеки в регіоні та в світі в цілому.

Сьогодні ідея створення європейської системи безпеки звучить все частіше. За задумом її прихильників Північна Америка в особі Канади і США, а також Європа, Україна і Росія повинні позбавитися від інерційного мислення категоріями «холодної війни» і приступити до негайного переформатування системи міжнародних відносин у сфері безпеки.

За таких умов для України та інших держав «сірої» зони принциповим стає передусім визначення міжнародних правил гри, їх юридична фіксація та забезпечення дотримання. По-перше, визнання всіма зацікавленими країнами територіальної цілісності та непорушності кордонів у Східній Європі, а також незастосування сили (в зоні відповідальності НАТО такі вимоги діють уже 60 років).

По-друге, декларування верховенства демократичних цінностей на просторі сірої зони, визнання принципу вільної боротьби ідеологій і поглядів на території держав, а також свободи доступу до інформації.

По-третє, безумовна заборона на створення і пролонгацію існування іноземних військових баз на території країн сірої зони, а можливо, й демілітаризація окремих територій регіону, зокрема Чорного моря тощо.

По-четверте, чільне місце в таких домовленостях могли б посісти спільні проекти США, ЄС, РФ, держав сірої зони, у тому числі у військово-технічній сфері.

По-дев'яте, для зменшення жорсткості боротьби у найближчій перспективі можна було б передбачити чітко визначений за часом мораторій на вступ держав сірої зони до НАТО і ОДКБ за одночасної фіксації можливостей розвитку співробітництва із цими організаціями за бажанням самих держав.

Йдеться про свого роду перевидання Гельсінського заключного акта, але цього разу вже не для всієї Європи, яка, власне, не потребує такого перевидання, а для простору між НАТО – ЄС і ОДКБ, про перетворення цієї території та держав, що її займають, в поле чесної боротьби різних сил на базі демократичних цінностей, які визнаються усіма зацікавленими країнами [1].

Загалом, відносини європейців зі США заслуговують на окрему увагу, оскільки саме у них міститься одна із загроз системного характеру. Як не дивно, ця загроза має два принципово протилежні виміри. З одного боку, вона пов'язана із нівелюванням впливу європейської спільноти на світові справи за умов існування єдиної в світі наддержави, що особливо гостро відчувалося впродовж 90-х рр. минулого століття та протягом першої каденції колишнього Президента США Дж. Буша. Дійсно, після розпаду СРСР США стали єдиною «гіперсилою» на планеті. Як у цьому зв'язку влучно зазначає Г. Кіссінджер, завершення «холодної війни» породило спокусу переробити світ за американським зразком [2, с. 733]. Неготовність американців дотримуватися багатосторонності (multilateralism), приписів міжнародного права та ООН характеризує низка дій та рішень США. Того часу бажання європейців розбудувувати власні безпекові механізми в рамках нової архітектури безпеки ґрунтувалось передусім на невідповідності між значними досягненнями на шляху створення потужної економічної спільноти на континенті та безперечним домінуванням США в усіх питаннях, що стосувались збройного захисту надбань європейської інтеграції. З іншого боку, послаблення світового лідерства США у зв'язку з низкою принципових зовнішньополітичних помилок Адміністрації Дж. Буша, в тому числі в ході глобальної війни з тероризмом, та наслідками світової фінансової кризи, свідками якого ми нині є, одночасно спонукає до переосмислення ролі та місця євроатлантичного виміру безпеки та порушує питання появи нових впливових гравців у сучасній архітектурі європейської безпеки [3].

Щодо України, то її перспектива полягає в тому, щоб шляхом інтенсивного діалогу з основними центрами – ЄС, Росією та США – зайняти

місце перетину цих зон, простіше кажучи стати об'єднаним форумом, стрижнем конструкції нової системи європейської безпеки. Саме в цьому полягають і гарантії, і конкурентні переваги її позаблокового статусу.

Список використаних джерел

1. Литвиненко А. Горбулин В. *Европейская безопасность: возможный путь ослабит вызовы и угрозы // Зеркало недели. – № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/POLITICS/evropeyskaya_bezopasnost__vozmozhnyu_put_oslabit_vyzovu_i_ugrozy-58396.html*
2. Киссинджер Г. *Дипломатия / Г. Киссинджер. – М.: Ладомир, 1999. – 945 с.*
3. Семенюк О. *Нова архітектура європейської безпеки: тенденції, виклики, перспективи / О. Семенюк // Центр дослідження міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cs.cirs.kiev.ua/uk/news/commentary/102-2010-01-20-15-13-26.html>*

Віктор ПАТАРАК

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. А. В. Стецюк

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Регіональна політика Європейського Союзу

Багато країн світу, як економічно розвинені, так і ті, що розвиваються у сучасних умовах стикаються із проблемою нерівномірності розвитку регіонів. Гострота цієї проблеми значною мірою визначається рівнем економічного розвитку країни. Велика кількість кризових територій у СНД, безпрецедентна диференціація регіональних показників, що поглибилася за останні роки, породжені тривалою системною кризою, спільною стагнацією економіки. Ринкові механізми не завжди здатні попереджати й переборювати серйозні територіальні розходження в рівнях життя населення, ефективності регіональної політики, що проводиться державою з метою підтримки певної однорідності територіального економічного й соціального простору. Термін «регіональна політика» у цій роботі означає всі політичні заходи, ціллю яких є вплив на регіональний розвиток таким чином, щоб враховувалися економічні, соціальні й екологічні інтереси регіонів. При цьому завдання регіонального вирівнювання стоять не тільки перед Україною.

У Західній Європі регіональна політика спрямована, головним чином, на підтягування щодо інших регіонів, до рівня середніх з акцентом на територіях з найгіршими економічними й соціальними показниками. При цьому нерідко використовується перерозподіл коштів порівняно багатих порівняно бідним країнам через механізми Європейського Союзу.

Розвиток регіональної політики Європейського Співтовариства можна розділити на два періоди.

Перший період з 1975 по 1988 р., коли політика Співтовариства базувалася на системі квот спільного фінансування регіональної політики країн-членів. Незважаючи на прийняті зобов'язання проводити регіональну політику, зафіксовані в Римському Договорі, перший специфічний інструмент регіональної політики – Європейський фонд регіонального розвитку – був створений лише в 1975 році після приєднання до Співтовариства Об'єднаного Королівства й Данії [1, с. 102].

До кінця 80-х років асигнування ЄС в області регіональної політики використовувалися для фінансування заходів і регіонів, зумовлених національними урядами. Зі збільшенням європейської інтеграції – прийняття Єдиного Європейського Закону й приєднання до Співтовариства Іспанії й Португалії – зростала потреба в більш активних і скоординованих діях, спрямованих на ліквідацію регіональної нерівності. У зв'язку із цим в 1988 році була проведена корінна реформа регіональної політики Співтовариства, що фактично стало початком проведення самостійної й ефективної регіональної політики на рівні ЄС.

Реформа вимагала перегляду складу й способів застосування «інструментів структурної політики» країнами ЄС, спрямованих на регіональний розвиток, забезпечення зайнятості, навчання, а також на розвиток сільськогосподарських районів. Це також привело до істотного збільшення бюджетних асигнувань Структурного Фонду, які зросли вдвічі за період з 1987 по 1993 рік. Після підписання Маастрихтського договору (Maastricht Treaty), що передувало утворенню економічного союзу й створенню єдиної грошової системи, у 1993 році був початий новий перегляд регіональної політики ЄС з метою її наближення до потреб двох скандинавських країн (Швеції й Фінляндії), що приєдналися до ЄС, і забезпечення додаткової підтримки рибальству. Бюджетні ресурси були знову збільшені. До кінця 90-х років на частку «структурної» діяльності ЄС доводилося більше ніж 35% витрат – близько 27,4 млрд. єкю в 1999 році – порівняно з 7 млрд. єкю, або 19% бюджету, в 1987 році [4, с. 14].

Регіональна політика побудована на принципах солідарності й спрямована на економічний розвиток найбільш відстаючих регіонів країн Європейського Союзу.

В 2007–2013 р. загальний бюджет в обсязі 313 млрд. EUR спрямований на виконання трьох головних завдань. Перше з них – конвергенція. Це найбільш значуще із завдань, що отримує 78% загального фонду для вирівнювання бюджету фінансування проектів на розвиток регіонів, у яких ВВП на душу населення становить менш ніж 75% від середнього по ЄС [2].

Друге завдання – регіональна конкурентоспроможність і зайнятість. У рамках виконання цього завдання основна увага приділяється підтримці й проведенню економічних і соціальних реформ, впровадженню інновацій і розвитку соціальної сфери для підвищення економічної привабливості регіонів, що не входять у число підтримуваних у рамках першого завдання.

Нарешті, третє – це європейське територіальне співробітництво. Це завдання спрямоване на посилення транскордонного й міжрегіонального співробітництва, розвиток загальної інфраструктури, економічних зв'язків і мереж компаній малого й середнього бізнесу й базується на існуючій програмі INTERREG.

Отже, регіональна політика – це не просто перерозподіл коштів багатих регіонів на користь бідних. Це продумана стратегія інвестицій і цілеспрямованих реформ, що допомагає людям знайти роботу й жити краще в їхньому місті або сільській місцевості. Зайнятість, тренінг, конкурентоспроможність компаній, інвестиції в інфраструктуру, інформаційне суспільство, дослідження, якість навколишнього середовища – все це пріоритети регіональної політики.

Програми регіонального розвитку мали величезне значення в процесі інтеграції нових країн до складу ЄС. Зіграли свою роль не тільки безпосередньо фінансові кошти, що направляють на підтримку необхідних трансформацій і реформ, але й те, що регіональні влади й представники бізнесу країн-новачків навчилися працювати з програмами ЄС, грати за загальними для Європи правилами, мислити й діяти відповідно до логіки програм Європейського Союзу.

Для країн – нових членів ЄС регіональна політика є одним з національних пріоритетів. Наприклад, уже зараз помітна істотна різниця між західними (близькими до Німеччини) і східними регіонами Польщі.

Список використаних джерел

1. Гранберг А. Г. *Основы региональной экономики* / А. Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2001. – 495 с.
2. *Европейское право: учеб. для вузов / отв. ред. Л. М. Энтин.* – М., 2001. – 325 с.

3. Лукаша Н. Региональная политика Европейского Союза / Н. Лукаша [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://loukcha.at.tut.by/stati-europe-15.html>
4. Мрінська О. В. Регіональна політика в країнах Європейського Союзу і можливості використання її досвіду в Україні (суспільно-географічне дослідження): автореф... дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / НАН України. Ін-т географії. – К., 2005. – 20 с.

Сергій КОРОЛЬ

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. Ю. О. Остапець

Сумський державний університет

Розвиток інституційно-правового забезпечення регіональної політики України

Успіх розробки та впровадження державної регіональної політики значною мірою залежить від наявності розгалуженої та ефективно діючої інституційної інфраструктури, відповідальної за питання регіонального розвитку, виявлення та подолання диспропорцій у соціально-економічному розвитку окремих територій, мобілізації місцевих та залучених ресурсів зацікавлених сторін, інноваційного розвитку територій тощо.

Інституційне забезпечення реалізації державної регіональної політики характеризується діяльністю суб'єктів, наділених владною компетенцією, що здійснюється на трьох основних рівнях – національному, регіональному та місцевому. Першим кроком незалежної української держави щодо інституційного забезпечення місцевого та регіонального розвитку стало створення 17 квітня 1992 року Фонду сприяння становленню і розвитку місцевого і регіонального самоврядування України [5]. Статутні завдання Фонду на стартовому етапі його діяльності полягали у вирішенні проблем переходу від традиційних радянських форм організації влади до загальноприйнятих демократичних форм місцевого самоврядування. Процеси економічного, політичного та державно-правового реформування визначили необхідність уточнення статусу, функцій і повноважень Фонду. Відповідно до Указу Президента України від 19 грудня 1995 року, він отримав статус центральної науково-методичної, консультативної та

координуючої установи при Президентові України з питань місцевого самоврядування [1, с. 145–146].

Особливого значення розвиток регіонального (транскордонного) співробітництва набув у зв'язку з розширенням Європейського Союзу та запровадженням у 2004 р. нового інструменту сусідства на європейському континенті, першим кроком якого є впровадження програм сусідства: Польща – Білорусь – Україна, Словаччина – Угорщина – Україна та Румунія – Україна. Реалізація програм сусідства спрямована, передусім, на покращення соціально-економічного становища в прикордонних регіонах, розвиток їх інфраструктури, поліпшення інвестиційного клімату [3].

Одним із інструментів реалізації державної регіональної політики було створення у структурі Міністерства економіки Департаменту реформування публічної адміністрації та управління змінами. Робота цього органу спрямована на зменшення рівня територіальної диференціації соціального й економічного розвитку регіонів, підвищення ефективності функціонування спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку.

Міністерство здійснює значну роботу щодо вдосконалення нормативно-правового поля регулювання розвитку транскордонного співробітництва та функціонування єврорегіонів. З цією метою створюються умови для розширення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в транскордонному співробітництві і врегулювання питань фінансової підтримки розвитку останнього.

Важливим кроком у розвитку інституційно-правового забезпечення регіональної політики Міністерством економіки була розробка проекту «Державної стратегії регіонального розвитку України до 2015 року», відповідно до пріоритетів, визначених Стратегією економічного і соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 рр. та на виконання Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів». Стратегію було затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 21 липня 2006 р. Її мета полягала у визначенні ключових проблем регіонального розвитку, пріоритетів державної регіональної політики з огляду на загальнонаціональні потреби й інтереси. Стратегію розроблено відповідно до законодавства з урахуванням досвіду регіонального розвитку в країнах Європейського Союзу, Центральної та Східної Європи й СНД.

Загалом елементи регіональних функцій і відповідні підрозділи є фактично в кожному галузевому міністерстві. Вони мають змогу впливати на соціально-економічну ситуацію в регіонах у своїй сфері відповідальності, зокрема й певні можливості визначати обсяги та напрями фінансу-

вання галузі в регіонах (у передбачених Державним бюджетом межах) в межах галузевих функцій.

Важливе значення для оптимізації відносин держави з регіонами має створене у 2007 р. Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, яке сьогодні є провідним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, архітектури та містобудування, вдосконалення адміністративно-територіального устрою нашої держави [4].

У проєкті нової Концепції державної регіональної політики, яку підготував у 2008 році Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, передбачено саморозвиток регіонів, що своєю чергою вимагає передачу на рівень регіональної влади відповідних завдань, повноважень і ресурсів. Одним із аргументів на користь її прийняття стала невідповідність бюджетного законодавства концептуальним засадам розвитку та вдосконалення регіональної політики й зміцнення місцевого самоврядування.

Разом з цією концепцією було запропоновано і концепцію реформи місцевого самоврядування в Україні, а також паралельно було підготовлено законопроект «Про засади державної регіональної політики», прийняття якого дасть змогу не тільки узгодити політику галузевих міністерств, яка реалізовується в конкретному регіоні, виробити стратегію розвитку конкретного регіону, враховуючи всі його особливості, але й підготувати ґрунт для наступних серйозних реформ.

Таким чином, держава робить постійні і системні кроки у напрямку інституційно-правового забезпечення регіональної політики України. Але на порядку денному залишається низка невіршених питань, серед яких і підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що дало б можливість активніше використовувати європейський досвід у цій сфері, зокрема у напрямі розробки й реалізації належної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Васильєва О. *Інституційне забезпечення регіонального управління [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.du.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=65>
2. *Нова державна регіональна політика в Україні [Текст] / під ред. В. С. Куйбіди*. – К.: Крамар, 2009. – 232 с.
3. *Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р., № 323 «Про утворення Міністерства регіонального розвитку та будівництва України і Мініс-*

терства з питань житлово-комунального господарства України [Текст] / Урядовий кур'єр. – 2007. – № 44.

4. Розпорядження Президента України «Про затвердження Положення про Фонд сприяння становленню і розвитку місцевого та регіонального самоврядування України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Олег АБРАМЧУК

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. А. М. Митко

Волинський національний

університет ім. Лесі Українки

Специфіка інформаційно-аналітичної діяльності регіональних організацій в Україні

Із приходом нового тисячоліття можемо простежити ряд змін, які відбулися на міжнародній арені. На цьому етапі відносини між державами світового співтовариства переходять на якісно новий рівень, в якому особливу увагу слід приділити міжнародним організаціям. Саме в рамках діяльності міжнародних організацій здійснюються найважливіші обговорення, затвердження і впровадження різноманітних питань, планів дій, ініціатив тощо. Але слід не забувати, що діяльність їх окреслюється не тільки цими напрямками. На мою думку, одним із найпріоритетніших завдань є ефективна інформаційно-аналітична діяльність (ІАД), адже тільки тоді можна говорити про своєчасне інформування, вірне трактування функціонування самої організації та її спеціальних підрозділів й інститутів пересічним громадянином.

Безперечно, особливо актуальним це питання виступає й у нашій державі. Понад два десятиліття незалежного існування – це не такий великий шлях, але надбання певні ми маємо. Нині Україна є членом 68 міжнародних, регіональних і глобальних організацій. Звісно, значення кожної з них є неоднаковим, але членство у них відіграє вагоме значення для нашого суспільства та й держави в цілому.

Інформаційно-аналітична діяльність базується, передусім, на побудові концепції єдиного інформаційного простору. Формування інформаційного простору дасть змогу повніше координувати реформи, створювати

належні умови для функціонування ринків товарів, послуг, капіталів та робочої сили, забезпечувати рівні права на придбання майна в приватну власність, володіння, користування та розпорядження ним на території країн-учасниць, проводити узгоджену політику в різних сферах.

Серед дослідників, які займалися питанням інформаційно-аналітичної діяльності міжнародних організацій в Україні, слід виділити Н. Апатова, Н. Баловсяк, В. Биқов, Т. Богданова, Н. Гайсинюк, О. Гончарова, О. Матвієнко, Д. Ніколас, П. Орлов, О. Соснін, В. Тарасенко, С. Шапіро та ін. [3].

Метою дослідження є аналіз проблем та перспектив ІАД міжнародних організацій в нашій державі, а також пошук ефективних шляхів поглиблення співпраці в інформаційній сфері. Для ефективного пропагування діяльності міжнародних організацій характерним є не лише проведення різноманітних конференцій, круглих столів та семінарів, а створення місцевих центрів інформування, що свідчить про глибший зв'язок у стосунках між державами. Варто виділити осередки таких потужних організацій, як ЄС, НАТО, СНД, Ради Європи, ОБСЄ, що базуються на території України.

Перші Центри європейської документації були створені ще в 1963 р. Тепер в світі діють понад 600 таких Центрів, які відкрито здебільшого при університетах, національних бібліотеках та дослідницьких центрах. Основна мета діяльності інформаційних центрів Європейського Союзу – поширення інформації про ЄС та його політику, надання допомоги університетам та дослідницьким центрам в навчанні студентів та проведенні дослідницької роботи з питань європейської інтеграції, а також сприяння участі студентів в дебатах з європейських питань.

Сьогодні в Україні діє 12 інформаційних центрів ЄС. Всі інформаційні центри Європейського Союзу мають доступ до публікацій та матеріалів офіційних установ, а також періодичних видань, журналів ЄС та інших матеріалів, що стосуються діяльності ЄС, життя та соціальних стандартів, освіти в країнах ЄС, питань співпраці України та ЄС тощо. В інформаційних центрах також можна скористатися можливістю доступу до електронних баз даних, які містять офіційні документи, що приймаються Європейською Комісією, Європейським Парламентом та іншими офіційними установами ЄС [2].

Центр інформації та документації НАТО (ЦІДН) відкрився у Києві у 1997 р. з метою поліпшення інформованості про організацію та взаєморозуміння між Україною та НАТО. Центр надає інформацію, сприяє проведенню досліджень, а також фінансує здійснення проектів громадянами України та організаціями за темами, пов'язаними з діяльністю альян-

су. Через ЦДН ми можемо отримати доступ до документів та публікацій НАТО, а також скористатися аналітичною інформацією, розробленою його спеціальними підрозділами. Основними завданнями організації вважаються: допомога (персонал ЦДН допоможе знайти документи НАТО, які відповідають потребам певного дослідження), публікації (окрім публікацій, офіційними мовами пропонуються варіанти українськомовних видань, зокрема, «Довідник НАТО», «НАТО Ревю» або «Новини НАТО»), фінансування проектів та проведення прес-конференцій та брифінгів [4].

15 вересня 1995 р. у м. Києві відбулась інавгурація Бюро інформації Ради Європи в Україні (тоді Центру інформації та документації). Генеральний секретар Ради Європи Даніель Таршис (1999–2004), котрий з нагоди інавгурації прибув тоді до м. Києва, назвав Бюро «Домом Ради Європи» в Україні.

Діяльність Бюро інформації Ради Європи в Україні протягом останніх 10 років виявилась необхідною для розповсюдження інформації про напрями роботи Ради Європи та поширення обізнаності і розуміння принципів її діяльності й цінностей серед української громадськості. Імплементация програм співробітництва та інших проектів Ради Європи, здійснення інформаційної стратегії організації, направленої, зокрема, на професійні кола людей, зацікавлених у діяльності Ради Європи, перекладах, виданні та розповсюдженні її матеріалів, залишаються головними цілями роботи Бюро [1].

Завдання, що стоять перед країнами-учасниками СНД, в контексті формування інформаційного простору не обмежуються проведенням внутрішньої інформаційної політики та розвитком національного інформаційного простору. Вони також пов'язані з виявленням шляхів та засобів розширення можливостей, які дали б змогу країнам-учасникам отримати максимум «вигод» із розвитку світової інформаційної інфраструктури [3].

Отже, на сьогодні інформаційно-аналітична діяльність міжнародних організацій є чи не найважливішим завданням, яке забезпечується цілим рядом найсучасніших і наймодернізованіших підрозділів і структур. Про це свідчить наявність чисельних інформаційно-аналітичних центрів ЄС, НАТО, ОБСЄ, Ради Європи, що ефективно функціонують на території нашої держави. Аналізуючи стан речей, можна сказати, що в Україні більш тісне співробітництво здійснюється з організаціями, функціонуючими на території країн «старої» Європи. Саме тут ця діяльність характеризується сучасним станом речей і постійними змінами, чого не можна сказати, наприклад, про СНД.

Список використаних джерел

1. Бюро інформації Ради Європи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/bireu.htm>
2. Інформаційні центри ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/eu_information_centres/index_uk.htm
3. Концепції національної безпеки України (Схвалена Верховною Радою України 16 січня 1997 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-71796.html?page=17>
4. Центр інформації та документації НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/744.htm>

Ольга ЗАВОЙСЬКА

Науковий керівник –
к. і. н., доц. І. П. Дерев'янка
Київський національний
авіаційний університет

Проблеми регіонального управління України

На сьогодні спостерігається тенденція до інтенсифікації інтеграційних процесів. На цьому підґрунті виникає низка нагальних проблем, що потребують вивчення та вирішення, зокрема проблема поєднання регіонів, які мають діаметрально протилежні рівні економічного розвитку. Саме тому увага повинна бути прикута до регіональних процесів, адже вони визначають особливість економіки, її основу та потужність [2, с. 221].

Йдеться про ефективне регіональне управління, яке відсутнє в Україні, проте знайшло своє відображення в побудові не лише сильних національних економік, а й на наднаціональному рівні інтеграційних процесів. Прикладом послугує один з багатьох фактів підписання договорів. 25 березня 1957 р. країнами-засновниками ЄС були підписані у Римі два договори, що заснували Європейську економічну спільноту (ЄЕС) та Європейську спільноту з атомної енергії. Вказані договори набрали чинності з 1 січня 1958 р. і діють безстроково. У преамбулі Римського договору про ЄЕС зазначалося, що держави-члени повинні прагнути «зміцнювати єдність економіки своїх країн і забезпечити її гармонійний розвиток шляхом зменшення розривів між різними районами і подолання відсталості районів, що перебувають в менш сприятливих умовах». Згадані договори

1957 р. дали новий поштовх процесам регіонального розвитку в країнах Західної Європи. Вони вийшли за межі національних інтересів і стали предметом комунітарної політики, – політики, спрямованої на вирівнювання рівнів життя населення в межах усього Співтовариства. Це було зумовлено поглибленням диспропорцій в окремих регіонах, загостренням регіональних проблем унаслідок входження до ЄС нових членів. Водночас активізувалися самі регіони, як суб'єкти регіональної політики, що зумовили визнання пріоритетності цієї політики у межах політики ЄС [2, с. 27–28].

Сьогодні Європейський Союз зіткнувся з проблемою різкої відмінності між регіонами, як це було в 60-х роках ХХ століття. У зв'язку з цим, в ЄС все більшу увагу приділяють регіональній демократії як шляхові розв'язання проблем економічної нестабільності.

Регіональне управління – це не лише діяльність центральних органів державної влади і місцевих державних адміністрацій щодо певного регіону, а й дії його мешканців, місцевої еліти, спрямовані на розв'язання спільних проблем [1, с. 16].

В другій частині визначення криються проблеми сучасного українського місцевого самоврядування, адже перед сучасною системою державного управління регіональним розвитком для його ефективного функціонування та вирішення конфліктних ситуацій на рівні «центр» – «регіон» – «місцеве самоврядування» стоїть низка завдань, пов'язаних із запровадженням комплексу реформ. Серед них важливе місце займають: переорієнтація пріоритетів державної фінансової політики на потреби місцевого розвитку; законодавче визначення розмежування державної та комунальної власності, статусу об'єктів комунальної власності та спільної власності територіальних громад. [2, с. 199].

Уважно розглянувши ці та інші заходи, необхідні для покращення ситуації в Україні з місцевим самоврядуванням, та проаналізувавши досвід європейських країн [2, с. 209], можна стверджувати, що основна проблема відсутності ефективної системи самоврядування безпосередньо пов'язана з тим, що відповідного рівня правосвідомості в українців немає, оскільки не існує відповідної законодавчої бази, а також способів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Одним з найвідоміших механізмів громадського контролю в європейських країнах є інститут місцевих уповноважених з прав людини. Процедура його застосування чітко виписана у Рекомендаціях Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 61 (1999). За умов зростаючої складності функціонування адміністративних систем та навантаженості адміністративних

судів, Конгрес підтримав створення Бюро Уповноваженого з прав людини та запровадження посад місцевих і регіональних омбудсменів, що дає можливість уникнути занадто тривалих і дорогих судових процедур, скоротити їх кількість та бюрократичну «відстань» між громадянами й органами влади, сприяє кращому захисту прав людей та урахуванню потреб громадян. Керуючись принципами, ухваленими Резолюцією Ради Європи № 80 (1999), Конгрес рекомендує урядам держав-членів Ради Європи, де на національному рівні інститут Уповноваженого з прав людини вже створено (Україна належить до таких держав), сприяти запровадженню відповідних інститутів на місцевому й регіональному рівнях та належним чином інформувати громадян про їх завдання і можливості [2, с. 210].

Система державного управління ґрунтується на основних принципах менеджменту, але спроектована щодо реалізації основних функцій макrorівня. Важливим та перспективним аспектом є проблематика державного управління зовнішньоекономічною діяльністю регіону, оскільки регіональний розвиток є невід’ємною складовою державного рівня. Вдосконалення потребує структурне реформування державних органів, які здійснюють управління зовнішньоекономічною діяльністю, а саме необхідно конкретизувати їх роботу щодо забезпечення ефективного функціонування суб’єктів господарювання [3, с. 24].

Отже, пройшовши шляхом реорганізації законодавства та створення сприятливих фінансових умов для плідного функціонування місцевого самоврядування, цим самим надавши регіонам відносну свободу в економічній спеціалізації та реалізації самостійної зовнішньоекономічної діяльності, ми зможемо повністю реалізувати як економічний, соціальний, так і політичний потенціал України. Оскільки за умов безпеки та існування спеціальних інституцій по захисту прав громадян розвиватиметься і активність громад, їхня правосвідомість.

Список використаних джерел

1. Іжа М. Система регіонального управління: світовий досвід і Україна [Текст] / М. Іжа. – О.: Друк. дім, 2011. – С. 16.
2. Державне управління регіональним розвитком України [Текст] / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К., 2010. – С. 27–220.
3. Нагорнова О. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю регіону // О. Нагорнова / Сталый розвиток економіки: всеукр. наук.-вироб. журнал [Текст]. – 2011. – С. 22–24.

Олеся ПЕНТЕЛЕЙЧУК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Роль регіонального фактора у формуванні моделі рекрутування політичної еліти в Україні

Феномен політичної еліти, а також особливості і специфіка її рекрутування та функціонування в тих чи інших умовах, країнах, регіонах тощо є важливою складовою динаміки соціальної, а з нею і політичної системи, і, водночас, виступає багатомірним і складним явищем, що характеризує загальний рівень суспільного і політичного розвитку. Еліта, з одного боку, у будь-якому суспільстві є індикатором, який дозволяє визначити ступінь зрілості та структурування суспільства і політики. А з іншого, у методологічному сенсі може бути тим дескриптором, за допомогою якого можливий опис, інтерпретація та оцінка перспектив політичної системи загалом [2, с. 55].

Своєю чергою, сучасний етап розвитку України потребує пильної уваги з боку держави, громадськості та науки до тих процесів і феноменів, що можуть активно впливати на стратегічні засади і тактичне наповнення шляху розвитку української державності. Одним з таких важливих і цікавих феноменів і є політична еліта. Але відразу необхідно зазначити, що загальнодержавна політична еліта є достатньо широким поняттям, а в умовах сучасної України ще й настільки сильно диференційованим за багатьма показниками, що, звичайно, потребує звуження до рівня окремих сегментів, груп чи регіонів з метою виявлення конкретних рис, особливостей і ролі в системі загальнодержавної політики. Цей аспект привертає нашу увагу саме до регіонального рівня, який є не тільки основою регіональної політики, але й початковим рівнем, суб'єктом і об'єктом політики загальнодержавної.

Проблема регіоналізму є надзвичайно актуальною і для України, передусім з огляду на існування об'єктивних розбіжностей між різними регіонами країни, зокрема економічних, історико-культурних, геополітичних, так і на штучне «роздмухування» цієї проблеми. Розподіл еліти на регіональну і загальнонаціональну можна здійснювати і за місцем діяльності на загальнонаціональну (столична, обласна) і регіональну (провінцій-

на) еліти. Тут маємо брати до уваги такі ознаки: рівень освіти, інтелекту; функціональний вплив на соціально-економічну і політичну ситуацію в Україні (ступінь можливостей і реальних дій) [4, с. 143].

Основними особливостями рекрутування регіональної еліти є:

По-перше, те, що в багатьох випадках регіональна еліта, маючи специфічні риси й особливості, повноваження, разом з тим багато в чому копіює загальнонаціональну (столичну) еліту.

По-друге, з роками регіональна еліта України (особливо в високоіндустріальних центрах) стає все більш досвідченою, самодостатньою у вирішенні конкретних соціально-економічних, політичних та інших проблем, тобто – мало поступається еліті загальнонаціональній [3, с. 56].

По-третє, як регіональній, так і загальнонаціональній еліті України притаманна надто швидка трансформація за політичними уподобаннями і орієнтаціями. Саме тому еліта надто строката, динамічна, часто абсолютно непрогнозовано переходить з одного політичного табору до іншого. Прикро і те, що демократичні сили в Україні за всі роки незалежності так, на жаль, і не спромоглися поставити загальнонаціональні інтереси вище від партійних, поступитися політичними амбіціями на угоду національному інтересу. Це сформувало дві проблеми. Перша – формування національної еліти, забезпечення її спроможності не просто самореалізуватися, а й максимально прислужитися власному народові, державі, а вже потім самій собі. Друга проблема пов'язана з неузгодженістю дій еліти загальнонаціональної і регіональної, що суттєво посилює федералістські настрої, тенденції, а відтак ставить під загрозу національну єдність унітарної української держави.

По-четверте, гіпертрофований прагматизм, одномірність еліти. Багато представників еліти дориваються до влади як до самомети, але, лише здобувши її, намагаються зрозуміти, а для чого вона їм потрібна? Отож серйозні невдачі, прорахунки, помилки стають закономірним результатом майже тотальної неспроможності розпорядитися владою найперше в інтересах народу, до якого представники української еліти майже суцільно апелюють [1, с. 62].

По-п'яте, для сучасної української еліти будь-якого рівня властивий киевоцентризм з поділом на сегменти, суттєву різницю між якими помітити майже неможливо.

По-шосте, це клановість еліти. В контексті українського суспільного життя останніх років вона набула свій набір смислів.

По-сьоме, для впливовості еліти велике значення має громадська регіональна активність та ступінь підтримки громадськістю своєї еліти.

Найяскравіше регіональний фактор у формуванні моделі рекрутування політичної еліти в Україні проявляється на рівні регіональної політичної культури, яка являє собою спільні для представників даного регіону політичні цінності та норми, які залишаються стабільними протягом тривалого періоду часу. Основною причиною диференціації різних типів політичної культури є різний історичний досвід регіонів. Різні політичні культури своєю чергою сприяють формуванню різних електоральних культур, усталених політичних преференцій виборців. Регіональні конфлікти своєю чергою можуть мати характер інституційного конфлікту, конфлікту груп інтересів, міжнаціонального, соціального, міжрегіонального, економічного.

Регіональний фактор рекрутування політичної еліти сприяє агрегації та артикуляції політичних інтересів мешканців певного регіону, виконуючи, з одного боку, класичні функції партії, а з іншого – поглиблюючи між-регіональні відмінності.

Отже, не варто забувати, що наша країна перебуває на стадії розвитку і для створення власної національної моделі рекрутування політичної еліти важливим є не тільки врахування внутрішньодержавних особливостей, а й впливовим є врахування досвіду розвинутих країн, де формування нової еліти є вже не стихійним явищем, а сталим процесом, а їхня еліта певним чином задає темп на світовій політичній арені. Нам потрібно враховувати такий досвід, використовувати рекомендації, стараючись вносити свої корективи, підлаштовуючи під нашу політичну практику. Саме тому слід зауважити, що сучасна епоха диктує робити ставку при ротації еліти на інтелігенцію і виробника, а не на «номенклатуру».

Список використаних джерел

1. *Державно-правова еліта України / В. В. Медведчук (ред.) [Текст]*. – К.: Голос України, 2009. – 200 с.
2. *Покальчук О. Політична еліта сучасної України: регіональний вимір / О. Покальчук // Психологічні перспективи [Текст]*. – 2003. – Вип. 4. – С. 54–59.
3. *Українські еліти в контексті місцевого і регіонального розвитку: історія та сучасність: популярний нарис / Пухтинський М., Власенко О., Ворона П., Лопатинський В., Обушний О. [Текст] / Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України. – Полтава: ПП Шевченко, 2009. – 160 с.*
4. *Туровський Р. Основы и перспективы региональных политических исследований / Р. Туровський [Текст] // Полис. – 2001. – № 1. – С. 138–156.*

Руслана КЛИМ

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. В. І. Бурдяк

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Організаційно-правове забезпечення реалізації державної кадрової політики у місцевих державних адміністраціях

Кадрове забезпечення державного управління є однією із ключових проблем державотворення. Існує безпосередня залежність результативності й ефективності управління в державі від його кадрового потенціалу. Це, своєю чергою впливає на життєдіяльність країни, добробут її громадян, міжнародний авторитет держави.

Сучасна державна кадрова політика має бути науково обґрунтованою, історично конкретною, враховувати нагальні потреби суспільства в кадрах, мати плановий і перспективний характер. Вона має базуватися на науці про суспільство, управління, здійснюватися на правовій основі, керуватися демократичними принципами, враховувати світоглядні та ідеологічні уявлення людей, стан держави, можливості виконання поставлених цілей. Цілі державної кадрової політики слід вибирати виходячи з інтересів особи, суспільства і держави, особливостей демографічного і культурно-історичного розвитку.

Мета статті – розкрити організаційно-правові засади державної кадрової політики, проаналізувати основні принципи формування державної кадрової політики у місцевих державних адміністраціях.

Питання формування та реалізації кадрової політики у місцевих державних адміністраціях вивчалися у працях багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, А. Аверянова, Т. Кравченка, І. Мельника, Н. Нижник, В. Олуйка, В. Приходька, П. Сидоренка та інших. Водночас, попри наявні наукові публікації, поки не достань наукових праць щодо системного аналізу організаційно-правового регулювання кадрової політики. До того ж, сучасне законодавство про державну кадрову політику, як засвідчує практика, не повною мірою задовольняє зростаючі потреби забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, ефективного виконання завдань і функцій демократичної, соціальної та правової держави.

Державна кадрова політика – політика держави у сфері державної служби, головною метою якої є вдосконалення кадрового потенціалу, створення дієздатного державного апарату, спроможного ефективно здійснювати завдання та функції Української держави шляхом сумлінного виконання державними службовцями покладених на них службових повноважень [1, с. 42]. Вона призначена визначати стратегічне бачення формування, професійного розвитку та раціонального використання кадрів, а також цілі та пріоритети кадрової діяльності.

Правовою основою реалізації місцевими державними адміністраціями державної кадрової політики є Конституція України, Закони України «Про державну службу» та «Про місцеві державні адміністрації», нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Національного агентства з питань державної служби України.

Формування державної кадрової політики в місцевих державних адміністраціях має будуватись на загальних конституційних засадах державної служби. Зокрема, в ст. 3 Закону України «Про державну службу» визначено наступні принципи: служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян [3].

Приходько В.М. зазначає, що доцільно виділити такі організаційні принципи державної кадрової політики: підбір кадрів за діловими, професійними і моральними якостями на засадах комплексної і об'єктивної їх оцінки; рівність і відкритість вирішення всіх кадрових питань демократично і гласно, однак з можливістю призначення на окремі посади; послідовності керівництва; забезпечення законності, дотримання нормативних вимог у вирішенні кадрових питань [2].

В єдиній системі вертикалі влади голови місцевих адміністрацій мають згідно із Законом України «Про місцеві державні адміністрації» широкий спектр повноважень щодо формування та здійснення кадрової політики. Так, ст. 5 визначає, що «склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій. У межах бюджетних асигнувань, виділених на утримання відповідних місцевих державних адміністрацій, їх голови визначають структуру місцевих державних адміністрацій. Рекомендаційні переліки управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, а також ти-

пові положення про них затверджуються Кабінетом Міністрів України» [4]. Отже, голова утворює структуру, але реально вона суворо регламентована відповідними рекомендаціями вищестоящих органів. І як результат, деякі відділи райдержадміністрацій складаються з однієї штатної одиниці і зарплатня в цих посадовців ідентична зарплатні керівника, який має не один десяток підлеглих та відповідальність за розгалужену мережу. Це такі структури як відділ освіти, управління праці та соціального захисту населення тощо. У той же час у процесі упорядкування структури райдержадміністрації відбулося «надумане дроблення» та поява відділів, які за своїм характером здійснюють функції виконавця: архівний відділ, відділи контролю, внутрішньої політики тощо [2].

Реалізація кадрової політики в місцевих державних адміністраціях, відмінної від чинної, сприяла би пришвидшенню формування державної служби як професійного інституту; підвищенню довіри до державних службовців та до влади загалом; подоланню суспільних стереотипів щодо бездіяльності влади на місцях у вирішенні нагальних та поточних проблем; підвищенню якості управлінських послуг; становленню прозорості та демократичності в реалізації функцій держави на місцях. Крім того, зауважимо, що під час формування державної кадрової політики в місцевих адміністраціях необхідно враховувати геополітичні, соціально-економічні, історичні, ментальні особливості регіону. Це дасть можливість роботі кадрові призначення та ротацию на державній службі відповідно до вимог загальнодержавного стратегічного курсу, а також тієї чи іншої адміністративно-територіальної частини країни.

Отже, кадрова політика в місцевих державних адміністраціях повинна реалізовуватись на засадах комплексності. Напрями її реалізації повинні узгоджуватись із пріоритетами державної кадрової політики та відповідати європейським критеріям. Однак, чинна система державної служби в місцевих державних адміністраціях має певні проблеми, які потребують подальшого вирішення. Негативні фактори і тенденції спричинені значною мірою нестабільністю державної служби, недодержанням у багатьох випадках вимог щодо політичної нейтральності державних службовців, запобігання конфлікту їх матеріальних та інших особистих інтересів, недопущення незаконного впливу на державних службовців під час виконання ними службових обов'язків, невідповідності їх статусу, матеріального забезпечення та соціального захисту рівню покладеної на них відповідальності.

Список використаних джерел

1. *Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління.* – К.: Атака, 2005. – 240 с.
2. *Приходько В. М. Місцева влада в світлі сучасної державної кадрової політики [Електронний ресурс].* – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua
3. *Про державну службу: Закон України № 3723-ХІІ від 16.12.1993 р. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. *Про місцеві державні адміністрації: Закон України № 586-ХІV від 09.04.1999 р. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Ірина ГОНЧАР

Науковий керівник –

д. пол. н, проф. Н. Ю. Ротар

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Принципи модернізації антимонопольної політики в Україні

На початковому етапі реформування економіки України проблемі створення адекватного механізму забезпечення вільної конкуренції та захисту прав споживачів не надавалося належної уваги. Останнім часом розуміння значущості сучасної ефективної конкурентної політики відчутно зросло, що відображається в помітному підвищенні статусу національного антимонопольного комітету. Додатковим стимулом для обговорення перспектив та напрямів вдосконалення антимонопольної політики в Україні стала дискусія щодо результативності цього виду економічної політики в світовій економічній науці. Антимонопольною називається політика, спрямована на підтримку та/або створення умов для добросовісної конкуренції на товарних і фінансових ринках за допомогою цілеспрямованого встановлення та забезпечення дотримання правил, що визначають заборонені, у тому числі за визначенням або залежно від співвідношення вигод та витрат, способи діяльності на ринку [2, р. 292].

Дане визначення передбачає акцентування уваги на декількох аспектах. По-перше, поняття конкуренції багатозначне. Відповідно до світової практики, конкуренція може бути визначена як ситуація, за якої господа-

руючі суб'єкти своїми діями ефективно обмежують можливість кожного з них в односторонньому порядку впливати на загальні умови надання товарів і послуг [2, р. 301].

Таким чином, чим ефективніше господарючі суб'єкти обмежують своїми діями можливість кожного з них в односторонньому порядку впливати на загальні умови надання товарів і послуг, тим сильніша конкуренція. Разом з тим існують і інші варіанти визначення конкуренції. Наприклад, конкуренція – це процедура відкриття нових можливостей використання відомих ресурсів та відкриття нових ресурсів. Це так званий динамічний варіант визначення конкуренції. Відповідно, чим активніше йде процес такого роду відкриттів, тим сильніша конкуренція. У цьому зв'язку важливо зазначити, що антимонопольна політика є тим чинником, який може, як і будь-який інший вид економічної політики, не тільки позитивно, а й негативно впливати на темпи економічного розвитку.

По-друге, антимонопольна політика зазвичай розглядається як захисна, і відповідає підходу до визначення держави як «нічного сторожа». Але активна роль держави пов'язана зі створенням умов конкуренції на тих ринках, які раніше не існували або функціонували в неконкурентному режимі.

По-третє, основні компоненти конкурентної політики викликані вадами ринкового механізму, що обумовлені такими факторами як асиметричний розподіл інформації, проблема колективної дії, субадитивність витрат, зовнішні ефекти. Традиційно в конкурентній політиці розрізняють такі напрямки: (1) припинення угод та узгоджених дій, що обмежують конкуренцію, (2) припинення зловживань домінуючим становищем господарючими суб'єктами на відповідному ринку, (3) контроль угод економічної концентрації, (4) припинення дій органів державної влади та угод з їх участю, які обмежують конкуренцію, (5) припинення недобросовісної конкуренції на ринку [3, р. 72]. Слід зазначити, що п'ятий напрям – припинення недобросовісної конкуренції – хоча і входить в число напрямів антимонопольного регулювання, що знайшли відображення у чинному антимонопольному законодавстві, все ж являє собою спеціальну сферу, яка може розглядатися окремо.

По-четверте, як і будь-який інший вид політики, антимонопольна політика може бути розглянута в контексті рішень про прийняття нових і зміну існуючих норм антимонопольного законодавства, їх застосування, а також дотримання або порушення встановлених у зазначеному законодавстві вимог. З цієї точки зору принципове значення має якість рішень, що приймаються суб'єктами антимонопольної політики як в сфері нор-

мотворчості, так і в сфері правозастосування. Якість рішень залежить не тільки від повноти інформації та глибини її переробки, але і можливості їх виконання. Відповідно, якість прийнятих рішень безпосередньо залежить не тільки від рівня кваліфікації суб'єктів антимонопольної політики, але і від якості інститутів, які наповнюють змістом той чи інший вид політики.

Для того щоб модернізувати антимонопольну політику, що, природно, передбачає зміни, важливо усвідомлювати, чому це необхідно. Наведемо основні чинники, що відображають необхідність модернізації антимонопольного регулювання:

- Недооцінка значення конкуренції на початкових стадіях інституційної трансформації в Україні. Пріоритет було віддано приватизації і, як показала практика, приватизація не веде до розвитку конкуренції. Разом з тим подальший розвиток приватної власності як інституту ринкової економіки неможливий без розвитку конкуренції.
- Наростання різноманіття складності форм господарської практики, що впливають на умови конкуренції (зокрема, форми вертикальних обмежень, які обмежують або можуть обмежувати конкуренцію на відповідних ринках), особливо в економічних системах, що розвиваються на основі нововведень. Організаційні нововведення в українській господарській практиці далеко не завжди знаходять адекватне відображення у змісті норм антимонопольного законодавства та практиці правозастосування.
- Обмежені можливості держави забезпечувати адекватне втручання у господарські процеси. Можливості антимонопольних органів щодо виявлення порушень норм антимонопольного законодавства і примусу до їх дотримання обмежуються чисельністю працівників антимонопольних органів; рівнем їх кваліфікації та професійного досвіду; існуючими процедурами отримання та обробки інформації про порушення; стимулами працівників антимонопольних органів [1, р. 224–226]. Стійкий дефіцит потужностей антимонопольних органів щодо масштабів необхідного за законом втручання створює основу для вибіркового застосування норм, які можуть значно спотворювати стимули учасників процесу правозастосування. Крім того, чинна система звітності створює спотворені стимули, спрямовані на те, щоб застосовувати норми, які не вимагають значних витрат.
- Збільшення фактів неправомірної і недобросовісної поведінки на ринку при низькому рівні цивільно-правової активності суб'єктів

ринку, які постраждали від монопольних правопорушень. Серед основних причин, що стримують позовну активність економічних агентів і населення за фактами порушень конкурентного права, слід вказати на такі, як високі судово-процесуальні витрати, низька зацікавленість ведення процесів, песимізм і скепсис суб'єктів ринку і населення, низький рівень поінформованості тощо.

- Процес реформ в Україні. Передусім, слід звернути увагу на залежність між модернізацією антимонопольної політики та системою державного управління. У зв'язку з цим на перший план висувається усунення негативного впливу на розвиток конкуренції з боку органів влади різних рівнів, а також можливі негативні ефекти в довгостроковій перспективі, пов'язані з технічним регулюванням.
- Зростання масштабів і розширення різноманіття форм включеності української економіки в світогосподарські зв'язки внаслідок приєднання України до СОТ. Практика останніх років показує, що суб'єкти антимонопольної політики стикаються з непоодинокими випадками угод економічної концентрації, які виходять за рамки національної економіки.

Отже, здійснений аналіз доводить необхідність активізації антимонопольного регулювання та вдосконалення конкурентної політики, спрямованої на створення адекватних умов для всіх суб'єктів ринку, захист прав споживача, захист прав інтелектуальної власності тощо.

Список використаних джерел

1. *Ward I. A Critical Introduction to European Law. – L., 1996. – 336 p.*
2. *Menard C. A. New Institutional Economics of Organization // Handbook of New Institutional Economics. Menard C. and Shirley M. (eds). – Springer, Netherlands, 2005. – P. 281–318.*
3. *Kirzner I. M. Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: an Austrian Approach // Journal of Economic Literature. – 1997. – Vol. 35. – № 1. – P. 60–85.*

Тарас ХАЛАВКА

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. А. М. Круглашов

*Чернівецький національний
університет*

ім. Ю. Федьковича

Інституційне забезпечення регулювання етнополітичних процесів в Чернівецькій області

Для України, як і для більшості країн Європи, характерне етнокультурне розмаїття. Лише про дуже незначну кількість європейських країн можна сказати, що їхні громадяни розмовляють однією мовою або належать до однієї етнопонаціональної групи. Але й в них відбуваються істотні зміни, завдяки динамічно зростаючим групам мігрантів. Етнічні відмінності є причиною низки суттєвих проблем, що можуть породжувати розбіжності та суперечності між різними етнічними групами щодо мовних прав, регіональних автономій, навчально-освітніх програм, політичного представництва тощо. Чимало з цих проблем знаходять своє концентроване вираження в одному з найменших регіонів України – Чернівецькій області, який впродовж віків був класичним «borderland»-ом? або ж краєм прикордоння цивілізацій, держав, етносів, релігій та культур [2, с. 3].

В цій доповіді автор розглядає роботу інституцій влади Чернівецької області, на яку покладено питання регулювання етнополітичних процесів. Проект «Концепції державної етнополітики України» визначає державну етнополітику України як органічну складову внутрішньої і зовнішньої політики держави, яка є сукупністю послідовних рішень і дій органів державної влади і органів місцевого самоврядування, спрямованих на задоволення соціальних, політичних та культурних потреб етнічних спільнот та окремих громадян, що належать до них, на утвердження у суспільстві атмосфери міжетнічної толерантності, на зміцнення загальнонаціональної єдності. Як видно з самого визначення, ключове місце в державному регулюванні етнополітичних процесів належить органам влади, як центральним, так і місцевим.

На парламентських слуханнях «Етнопонаціональна політика України: здобутки та перспективи», які відбулись 11 січня цього року, однією з основних проблем нинішнього етапу реалізації державної етнополітики названа відсутність діалогу між державою і національними спільнотами.

Це спричинено великою мірою ліквідацією органів влади, які відповідали за реалізацію державної політики у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин, зокрема Державного комітету України у справах національностей і релігій [4].

Актуальним є також інституційне забезпечення регулювання етнополітичних процесів не тільки на центральному, але й на регіональному рівні, зокрема в поліетнічних областях. В Чернівецькій області, за даними перепису 2001 р., проживали представники близько 76 національностей та народностей. Найчисельнішими на території області є представники семи етнічних груп: українці (75%), румуни (12,7%), молдовани (7,3%), росіяни (4,1%), поляки (0,3%), білоруси (0,2%) та євреї (0,2%) [3, с. 4].

Поряд з цим, в області зареєстровано двадцять сім громадських організацій, два благодійних фонди та одна політична партія, які, серед основних своїх завдань, декларують забезпечення розвитку національної ідентичності, плекання традицій, культури та збереження рідної мови тих етнічних груп, які входять до їхнього складу. При цьому більшість із чисельних етнічних громад області представлена декількома національно-культурними товариствами.

Упродовж останніх років в обласній державній адміністрації змінювалась структура, чисельність та й назва підрозділу, на який покладені функції реалізації державної етнополітики та врахування її регіональної специфіки. Так, наприклад, у 2005 р. окремий до того відділ національностей було включено до складу управління з питань внутрішньої політики та зв'язків із громадськістю. В 2006 р. відділ, який на той час нараховував п'ять працівників, було перейменовано у відділ з питань етнополітики та зв'язків з громадськими організаціями у складі управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації. При цьому саме питаннями зв'язків з національно-культурними товариствами у відділі займалися троє працівників. З 2009 р. до повноважень відділу увійшло також регулювання релігійно-конфесійних процесів в області, а сам відділ перейменовано у відділ етнополітики та релігій.

В 2011 р., після ліквідації Держкомнацрелігій України та передачі його повноважень до Мінкультури, відповідні процеси відбулись і в облдержадміністраціях. В травні цього ж року відділ етнополітики та релігій виведено зі структури управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю та передано до складу управління культури облдержадміністрації, при цьому відділ отримав додаткові, не властиві йому повноваження. Фактично питаннями співпраці з етнічними грома-

дами краю займається один працівник відділу. Ця типова реорганізація, яка відбулась практично у всіх областях, не враховує специфіку Чернівецької області: наявність чисельних етнічних громад, які репрезентують інтереси сусідніх з Україною держав, а також постійні спроби впливу з боку органів влади сусідньої Румунії на румунську громаду, що переводять етнополітичні процеси в нашій області з культурологічної сфери до питань національної безпеки.

Важливим елементом в організації співпраці влади та громадських організацій є діяльність дорадчо-консультативних рад. При Чернівецькій облдержадміністрації утворено розпорядженням голови облдержадміністрації М. Папієва № 398-р від 22 червня 2010 р. Регіональну раду з питань етнонаціональної політики. Вона могла б стати головним «комунікативним майданчиком» та організаційним форматом обговорення та вирішення дискусійних питань міжетнічних взаємин. Однак, при позитивному факті її створення, належному залученні до її складу представників усіх провідних національно-культурних товариств краю та наукових експертів з питань етнополітики, за майже два роки свого існування Рада не провела жодного засідання. З таким розпорядком роботи вона не може стати дієвим механізмом вирішення проблем етнонаціонального розвитку краю і тому потребує відповідального ставлення з боку регіональної виконавчої влади [1, с. 175].

Підсумовуючи, можемо відзначити, що інституційна складова етнополітичних процесів займає чільне місце у загальній системі державного регулювання суспільно-політичних процесів. Тому вважаємо за доцільне відновлення дієвої системи державних органів, які б відповідали за впровадження державної етнонаціональної політики. Ця вертикаль була в останні роки фактично зруйнована.

В напрямку цих зусиль варто утворити Державну службу у справах національностей та релігій, як центральний орган виконавчої влади. На регіональному рівні доцільно перевести відділ з питань етнополітики та релігій з управління культури до управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю облдержадміністрації. Важливим елементом співпраці національних громад та влади є також дорадчо-консультативні органи, тому на центральному рівні потрібно розглянути питання створення при Громадській гуманітарній раді Ради керівників всеукраїнських громадських організацій національних меншин України. На регіональному рівні варто активізувати роботу Регіональної ради з питань етнонаціональної політики.

Список використаних джерел

1. Довідник міжетнічної толерантності [Текст] / упор. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Букрек, 2011. – 232 с.
2. Кодекс толерантності / упор. В. Старик, Т. Халавка [Текст] – Чернівці: Ант ЛТД, 2010. – 144 с.
3. Національний склад населення Чернівецької області та його мовні ознаки: за даними Всеукраїнського перепису населення 2001р. [Текст] / Чернівецьке обл. управ. статистики; ред. В. Камінська. – Чернівці, 2003. – 164 с.
4. 11 січня у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи». – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/category/news_left?cat_id=46666

Михайло ШЕЛЕМБА

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. Ю. О. Остапець

ДВНЗ «Ужгородський

національний університет»

Розстановка партійно-політичних сил в Закарпатті напередодні виборів 2012 року

По завершенні виборів до органів місцевого самоврядування в Закарпатті визначилися дві потужні політичні сили, а саме політична партія (ПП) «Єдиний центр» і Партія регіонів. Результати виборів до обласної ради в 2010 р. за партійними списками наступні: (ПП) «Єдиний центр» – 24,3%, Партія регіонів – 18,2%, Всеукраїнське об'єднання (ВО) «Батьківщина» – 8,6 %, ПП «Фронт змін» – 6,1%, КМКС – Партія угорців України – 3,8%, ПП «Сильна Україна» – 3,1% , Демократична партія угорців України – 3,0%. Разом з депутатами від мажоритарних округів політичні партії мають наступну кількість мандатів у обласній раді: ПП «Єдиний центр» – 46 місць, Партія регіонів – 37, ВО «Батьківщина» – 8, ПП «Фронт змін» – 5, ДПУУ – 4, ПП «Сильна Україна» – 4, «КМКС»-ПУУ – 3, Соціалістична партія України – 1, всього в Закарпатській обласній раді 108 мандатів [3].

Партія регіонів – одна з партій, яка має розгалужену структуру в області. Ця політична сила пройшла через помаранчеву революцію та пост-помаранчевий період розвитку, при цьому не втративши кадровий потенціал. Партія у своєму складі має ряд яскравих лідерів, які і представляють

її на рівні районів, міст та сіл області. Партія має доступ до телебачення, радіо, газет («Закарпатська правда», частково «Новини Закарпаття»). Одними з найбільших є в неї і фінансові ресурси [1, с. 185]. Партія є інкубентом та знаходиться при владі. По завершенню виборів до органів місцевої влади до неї вливається ПП «Сильна Україна», цим самим скріплюючи її позиції в Закарпатській обласній раді. На сьогодні про наміри висувати свої кандидатури по мажоритарних округах від цієї партії заявили такі політики: І. І. Бушко (перший заступник голови облдержадміністрації), В. І. Ковач (генеральний директор ВАТ Енергопостачальна компанія «Закарпаттяобленерго»), С. М. Мошак (народний депутат України), М. І. Ланьо (Голова Федерації футболу Закарпатської області), М. І. Шелевер (голова Тячівської райдержадміністрації), С. Т. Деркач (заступник генерального директора ТОВ «Судноплавна компанія Укррічтранс» (м. Київ).

ПП «Єдиний центр» (колишня назва «Партія приватної власності») – політична партія, яка утворилася шляхом виходу частини її членів з ПП «Народний союз Наша Україна». Лідер партії – міністр надзвичайних ситуацій В. Балого. Політична сила має власну газету «Старий замок», доступ до телеканалів [2, с. 114]. Партія є інкубентом, після перемоги на виборах до органів місцевої влади в Закарпатті її члени В. І. Балого – отримав посаду міністра надзвичайних ситуацій, а І. І. Балого – голови Закарпатської обласної ради. Потужними є фінансові можливості організації. Перш за все, це підтримка В. Балого та фірми «Барва». На сьогоднішній день мають наміри висувати свою кандидатуру на вибори 2012: В. І. Балого (міністр надзвичайних ситуацій), І. І. Балого (голова Закарпатської обласної ради), В. В. Петьовка (народний депутат України), І. І. Кріль (народний депутат України).

ВО «Батьківщина» – це політична сила, яка має чи не одну з найдавніших історій на теренах краю. Незважаючи на це, політична партія не має суттєвого впливу на політичний процес в регіоні. Її лідер – свалевський бізнесмен, одночасно народний депутат України О. Кеменяш. Після поразки на президентських виборах Ю. Тимошенко, рейтинг партії в області суттєво знизився, а багато членів покинули її лави. На сьогодні партія продовжує втрачати свої позиції в краї [1, с. 185]. Серед її основних лідерів можна назвати А. А. Сербайла (заступник голови Закарпатської обласної ради). БЮТ уособлює протестний, опозиційний електорат краю. Фінансові можливості партії обмежені: вона має газету «Місцевий час». Беручи до уваги той факт, що опозиція на вибори буде висувати одного кандидата по мажоритарному округу (це слідє від того, що було підпи-

сано 22 січня 2012 року угоду про спільні дії об'єднаної опозиції), від ВО «Батьківщина» найімовірнішими кандидатами можуть стати О. М. Каме-няш (народний депутат України), О. Г. Солонтай (експерт Інституту політичної освіти), П. П. Чучка (голова комісії з питань розвитку туризму і міжнародного співробітництва Ужгородської міськради).

ПП «Фронт змін» – партія, яка з'явилася на Закарпатті порівняно не-давно, напередодні президентських виборів 2010 р. Лідером партії є під-приємець Р. Бровді. Партія втратила свою популярність після від'їзду її лідера до Києва по закінченню виборів 2010 року [1, с. 185]. На сьо-годнішній день партію в Закарпатській області очолює В. В. Лунченоко. Власних ЗМІ не має, у інформаційному просторі області останнім часом з'являються поодинокі статті про діяльність партійної організації. ПП «Фронт змін» у своїх лавах має маловідомих закарпатських діячів та яв-ляється локомотивом різного роду опозиційних дій в регіоні. Найімовір-нішим кандидатом від цієї партії стане Р. Й. Бровді (генеральний дирек-тор ТОВ «Хліб Інвестбуд» в ДАК «Хліб України»).

ПП «Удар» – з'явилася нещодавно після президентських виборів 2010 року та розпочала активно діяти в Закарпатській області. Партії не вда-лося провести своїх представників до Закарпатської обласної ради, але в деяких районних і місцевих радах є їхні представники. На сьогодні ПП «Удар» позиціонує себе як третя опозиційна сила. За 2011 рік пар-тія активно проводила різні заходи і займалася розбудовою регіональних партійних організації – це все спровокувало зростання рейтингу політич-ної сили. ПП «Удар» з обережністю співпрацює з іншими опозиційними силами краю. У своїх лавах має маловідомих закарпатських діячів. Фі-нансові можливості партії є обмеженими: власне інформаційне джерело відсутнє. Дивлячись на те, що лідером політичної партії на Закарпатті є В. В. Пацкан (генеральний директор Тойота–Центр–Ужгород «Карат Мо-тор»), то саме він висуне свою кандидатуру на виборах по мажоритарно-му округу.

«КМКС» – Угорська партія України та Демократична партія угорців України – це дві політичні партії, які представляють інтереси угорської національної меншини краю. Вказані партії підтримуються відповідни-ми політичними силами в Угорщині: «КМКС»-ПУУ (М. Ковач) підтри-мують праві сили (ФІДЕС), які отримали перемогу на виборах до парла-менту Угорщини в квітні 2010 року, ДПУУ (І. Гайдош) – ліві (соціалісти, які були при владі до квітневих виборів) [1, с. 186]. Від цих партій мо-жуть висунути свої кандидатури ДПУУ (І. Гайдош, мер м. Берегово), «КМКС»-ПУУ (М. Ковач, депутат Закарпатської обласної ради).

Про своє самовисування на вибори до Верховної Ради 2012 року заявив С. М. Ратушняк (мер м. Ужгород 2006–2010, кандидат у Президенти України 2010 року). На сьогодні, в місті він має досить суттєву підтримку, а на фоні невдалих дій нинішнього мера Ужгорода його рейтинг ще більше зростає. Володіє інформаційним джерелом: газетою «РІО», яка по рейтингу популярності в краї займає друге місце.

Зараз на Закарпатті вже розпочалися політичні ігри, які мають своє спрямування до найближчих виборів. Лунають різного роду заяви: 1) поділ округів між Партією регіонів і ПП «Єдиний цент» 50/50, про що заявляв голова обласного осередку Партії регіонів О. Ледида (спростував цю заяву міністр надзвичайних справ В. Балого); 2) заява Партії регіонів про намір перемогти на всіх виборчих дільницях із своїми кандидатами.

Під час виборів 2012 р. на Закарпатті цікаво буде простежити дії двох політичних сил: ПП «Єдиний центр» і Партії регіонів, які позиціонують себе як провладні, а також спостерігати за діяльністю опозиційних сил.

Список використаних джерел

1. Остапець Ю. Вплив місцевих виборів на еволюцію партійної системи України та структурування регіонального партійного простору (на прикладі Закарпатської області) [Текст] / Юрій Остапець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – Вип. 15. – С. 183–198.
2. Остапець Ю. Регіональні особливості президентських виборів 2010 р. в Закарпатській області [Текст] / Юрій Остапець, Олександр Пелін, Маріан Токкар // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – Вип. 14. – С. 106–122.
3. Результати виборів в Закарпатській області [Текст] // Старий Замок. Паланок. – 2010. – 4–10 лист. – С. 5–7.

Олександр КУЗЬ

Науковий керівник –

к. пол. н., асист. М. В. Павлюк

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Проблеми розподілу владних повноважень між виконавчою та представницькою владою на місцевому рівні (на прикладі Шевченківської районної у місті Чернівці ради)

Необхідною умовою для забезпечення належного виконання функцій місцевого самоврядування є належний та чіткий розподіл повноважень між виконавчою та представницькою владою. За сучасним законодавством, місцеве самоврядування не може бути достатньо ефективним, адже місцеві повноваження в ньому прописані нечітко. За законом України «Про місцеве самоврядування», «місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України» [2]. Отже, де-юре, існує право жителів певної адміністративної одиниці особисто вирішувати питання життєдільності своєї громади. Але, де-факто, це право не виконується належним чином. У законі України «Про місцеві державні адміністрації» ми бачимо, що «Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України» [3] і, фактично, єдиним ефективним способом їх відкликання є висловлення недовіри двома третинами від складу відповідної ради [3], що, на практиці, є майже нереальним. В разі сумніву депутатів в компетентності працівника адміністрації все, що вони можуть зробити, це запросити цього працівника для надання звіту про свою діяльність, а всі рішення про звільнення чи прийом на роботу залишається виключно за головою районної адміністрації. Отже, незважаючи на вищезгадане право місцевої громади власноруч організувати місцеве самоврядування, вся виконавча влада в районі зосереджується в руках посадовців (голови та працівників районної адміністрації), до призначення яких народ, по суті, не має жодного відношення, так само як і механізмів впливу на них.

Таким чином, територіальна громада лише частково організовує самоврядування, обираючи районну раду [2]. Але і ця частка суттєво зменшується, якщо проаналізувати розподіл повноважень між районною радою та адміністрацією. Наприклад, після затвердження місцевого бюджету за його виконання несе відповідальність районна держадміністрація, а районна рада має право вносити зміни і поправки лише до незахищених видатків бюджету [1]. Проте фактично, майже все фінансування, що отримують райони, йде на захищені видатки, змінювати які районна рада не має права. В 2011 році Шевченківська районна у місті Чернівці рада більшу частину своїх видатків направила на захищені статті, до яких входили: оплата праці працівників бюджетних установ, нарахування на заробітну плату, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, трансферти населенню. Схожа проблема і з представленням депутатом інтересів громади. За законом України, депутат, як представник інтересів територіальної громади виборців свого виборчого округу, зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади [4]. Проте, фактично інструментів, які забезпечували б йому можливість представлення і захисту своїх громадян, надзвичайно мало.

Одним з основних інструментів роботи депутата є оформлення депутатських запитів. Цей інструмент на місцевому рівні фактично нівелюється, адже у відповідь від держадміністрації депутат отримує лише повідомлення про неможливість виконання запиту з причини відсутності коштів, шляхів вирішення тощо. Наприклад, депутат Шевченківської районної в місті Чернівці ради С. А. Греков 15 лютого 2011 року звернувся до голови ради з питання відновлення пінопластового покриття одного з житлових будинків міста, яке було зірване внаслідок буревію 13.02.2011. На свій запит депутат отримав дві відповіді. В першій, від 25.02.2011, зазначалось що директор організації, відповідальної за встановлення покриття, на той час знаходився поза межами України, а питання усунення проблеми буде вирішуватись після 20 березня 2011 р. Інша відповідь містила інформацію про те, що комісійне обстеження будинку відбудеться 12.04.2011. Після цього ніяких відомостей депутат не отримав і був змушений написати ще один запит, датований вже червнем 2011 р. Таким чином, звичайна проблема відновлення наслідків буревію вирішувалась більш ніж 6 місяців. Можна зробити висновок, що за сучасним законодавством, депутат не може ефективно виконувати роботу по представленню інтересів громади, що його обрала.

Логічним виходом з цієї ситуації є адміністративна реформа, під час якої зміни можна проводити в двох напрямках:

- перший, більш демократичний – з його допомогою повністю реалізується право територіальної громади на місцеве самоврядування завдяки ліквідації районних державних адміністрацій та передачі їх повноважень виконавчим комітетам при районних радах;
- другий спосіб – це ліквідація районних рад, як неефективних органів, та розподіл їх функцій між районними держадміністраціями і передача частини функцій на обласний рівень.

В контексті прагнення України до демократичного шляху розвитку та формування дієвого громадянського суспільства перший варіант реформи виглядає більш актуальним та доречним.

Список використаних джерел

1. *Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>*
2. *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>*
3. *Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>*
4. *Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>*

СЕКЦІЯ

Політичний менеджмент та маркетинг в українській та пострадянській політичній науці

Інна НОВАКОВСЬКА

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. М. М. Гуйтор

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Теоретичні основи менеджменту виборчих кампаній

Виборча кампанія є частиною єдиного виборчого процесу, який розгортається в країні і постає у вигляді подій. Останні пов'язані з прийняттям їх учасниками політичних та управлінських рішень, аналізом, оцінюванням ситуації та прогнозуванням можливостей її подальшого розвитку в просторі і часі. До центральних дійових осіб виборчої кампанії відносять кандидатів в органи влади та їхню команду.

Звісно, кожна виборча кампанія не схожа на інші. Але є п'ять принципів, які допомагають ефективно організувати кампанію. По-перше, повинен бути план дій. По-друге, організація проведення кампанії повинна враховувати конкретну ситуацію та фактори можливого ризику. Для ефективної кампанії потрібні також здібні та талановиті люди. Тому основою кампанії є створення організації (команди) для її проведення. І, нарешті, необхідно дотримуватися певних «правил гри» як під час формування команди, так і тоді, коли кандидат вирішив зняти свою кандидатуру.

Кандидати в органи влади прямо або з допомогою помічників формують свою команду (штаб). Зрозуміло, що універсальної, придатної для будь-якої кампанії, структури виборчого штабу не існує. Форма і наповнення штабу залежать не тільки від масштабу кампанії, але й від ресурсів кандидата. Зокрема, виокремимо фінансовий, організаційний, інтелек-

туальний, технічний ресурси та стратегію і тактику кампанії. Саме вони складають основу під час розробки структури штабу кандидата/партії

Формування штабу завжди розпочинається з розробки його ядра. В ядро зазвичай входять кандидат, начальник штабу та керівники організаційно-масового і агітаційно-рекламного напрямку. Досить часто (залежно від характеру кампанії) до складу ядра можуть входити також іміджмейкер, прес-секретар, керівник інформаційно-аналітичного напрямку, а також один або два консультанти.

Подальше формування виборчого штабу здійснюється після затвердження тактики виборчої кампанії. На цьому етапі в структуру штабу входять відповідальні за всі напрями кампанії і мінімум технічних працівників, які забезпечують його поточну діяльність. Зазвичай штаб повністю комплектується відповідальними фахівцями (тобто фахівцями, що відповідають за конкретні заходи) до початку етапу збору підписів, а повним штатом технічних працівників – до початку агітаційної кампанії [2, с. 282].

Важливими елементами виборчої кампанії є аналіз передвиборчої ситуації, розробка стратегії виборчої кампанії, робота з адресними групами, а також формування іміджу кандидата.

Існує кілька методів організації управління виборчою кампанією. Зокрема виокремимо функціональний метод, який заснований на створенні груп для виконання певних функцій кампанії. Зазначений метод пропонує формування спеціалізованих структур для виконання певних видів робіт.

В рамках функціонального методу виділяють три горизонтальні рівні підбору команди. На першому рівні формується центральна (основна) команда, яка включає в себе персонал, який відповідає за аналітичну діяльність, «медіатизацію» кандидата; персонал, що забезпечує керування кампанією та її організаційно-технічну сторону («адміністратори» і «інтенданти»). На другому горизонтальному рівні формується позаштатна команда. Вона включає консультантів, експертів, найманих фахівців з реклами, транспортних агентів, а також видавців. До команди на місцях належать: відповідальні за проведення виборчої кампанії в самому окрузі і на виборчих дільницях («активісти» і «добровольці»).

До методів організації управління виборчою кампанією належить також метод, заснований на територіальному принципі організації управління. У цьому випадку зазвичай організуються центральний та територіальні штаби, команди агітаторів по територіальних сегментах – адміністративних і муніципальних утвореннях, територіях виборчих діль-

ниць із залученням в ролі агітаторів місцевих жителів. Найчастіше перелічені методи організації управління доповнюються програмно-цільовим методом. Цей метод передбачає створення особливих автономних команд для виконання тих чи інших комплексних завдань, наприклад, для організації розсилки, проведення шоу-заходів, організації роботи з молоддю, проведення соціологічних досліджень. Очолюють такі команди професіонали, які самостійно формують програму своїх дій, набирають склад команди, часто самі ж і оцінюють ефективність проведених акцій. Зазвичай цей метод застосовується у великих кампаніях, коли виникають труднощі контролю за ходом кампанії та єдиного штабу, а через великий обсяг робіт з'являється можливість спеціалізації за окремими завданнями. Кожен із зазначених методів має свої переваги і недоліки, свої специфічні сфери та умови застосування. На практиці майже ніколи не використовується тільки один з них, найчастіше вони застосовуються комплексно [1, с. 23].

Управління виборчими кампаніями пов'язане із використанням різноманітних технологій в ході їх проведення. В Україні «технологізація» виборчих кампаній припадає на парламентські вибори 1998 р. Саме з цього часу починають працювати потужні виборчі штаби та активно застосовуватись різні виборчі технології, проводяться масштабні соціологічні дослідження, широко залучаються політичні консультанти. Можна виділити ряд тенденцій, які визначають особливості застосування виборчих технологій на сучасному етапі. Першою важливою тенденцією є загальне зниження рівня «технологічності виборчих» кампаній. Наступною тенденцією є зниження ефективності складних маніпулятивних прийомів та «брудних» технологій, застосування яких часто не варте затрачених ресурсів. У той же час простежується тенденція до все більшого поширення адресних технологій, які у експертному середовищі називаються мережевим маркетингом, а пересічному громадянину відомі, як підкуп виборців. Протягом декількох електоральних циклів домінуючим і найбільш ефективним залишається негативний підхід до організації виборчих кампаній. Сутність негативної кампанії полягає у тому, що учасники виборів не стільки рекламують себе чи агітують за себе, скільки дискредитують опонентів, протиставляючи їм себе. До стійких тенденцій вітчизняного виборчого процесу також можна віднести значну роль зовнішніх впливів. І нарешті, останньою тенденцією, і водночас, найбільш небезпечною залишається активне, і при цьому достатньо ефективно, використання регіональних суперечностей у виборчих цілях [3, с. 343].

Таким чином, виборчу кампанію можна визначити як всю сукупність дій партій, виборчих об'єднань або кандидатів та їхніх команд для до-

сягнення поставлених цілей. Основою менеджменту виборчих кампаній є формування виборчих штабів та використання різноманітних технологій. Українські спеціалісти у сфері управління виборчими кампаніями наразі послуговуються доробками російських політтехнологів. Та й досить часто російські консультанти залучаються до організації та проведення виборів в Україні. В той же час відбувається формування школи українських технологів, яка базується на напрацюваннях західної політичної науки, російських досліджень у сфері політконсалтингу та власне теоретичних розробок українських науковців.

Список використаних джерел

1. *Амелин В. Эффективное управление избирательной кампанией / В. Амелин, З. Зотова. – М.: РЦОИТ, 2001. – 104 с.*
2. *Малкин Е. Основы избирательных технологий / Е. Малкин, Е. Сучков. – 2-е издание, расш. и дополн. – М.: SPSL – «Русская панорама», 2000. – 384 с.*
3. *Колесников О. Тенденції еволюції виборчих технологій в Україні // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2008. – Спецвипуск: Політичний менеджмент. – 364 с.*

Георгій БОДНАРАШ

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Кількісні характеристики інституційного виміру партійних систем постсоціалістичних країн

Для комплексного аналізу однієї з найважливіших проблем політичної практики – функціонування та трансформації партійної системи – необхідно досліджувати вплив електорального дизайну на еволюцію партійних систем, що своєю чергою потребує аналізу як поведінкового компонента, так і інституційного виміру їхньої трансформації.

Метою цього дослідження є аналіз інституційного виміру функціонування партійних систем постсоціалістичних країн впродовж трьох остан-

ніх електоральних циклів. Предметом дослідження є аналіз інституційного виміру трансформації партійних систем за допомогою вимірювання індексу партійної фракціоналізації (ІПФ) та надмірної кількості партій (ІНКП).

Індекс надмірної кількості партій операціоналізується визначенням різниці між індексом ефективної кількості партій та індексом допустимої виборчою системою кількості партій (ІДКП), який своєю чергою залежить від середньої магнітуди виборчого округу [3, р. 34]. Деякі дослідники вважають, що «на ступінь пропорційності представництва, а відтак і стабільності партійної системи сильно впливає обсяг виборчого округу – кількість мандатів на округ – сильніше, ніж виборча формула» [1].

Система загальнонаціонального округу застосовується лише в маленьких країнах з невеликою кількістю депутатів парламенту (Ізраїль, Монако, Нідерланди). Такий єдиний загальнонаціональний округ застосовується і в Росії. Серед досліджуваних держав тільки для Словаччини ми проаналізували цей показник за умов загальнодержавного виборчого округу (див. табл. 1).

Таблиця 1

Середня магнітуда виборчих округів та Індекс допустимої кількості партій (ІДКП) в постсоціалістичних країнах

Країна/ Індекс	Україна	Латвія	Литва	Молдова	Чехія	Словаччина	Угорщина	Болгарія	Румунія
Рік	2002	2002	2000	2001	2002	2002	2002	2001	2000
Магнітуда	2	20	35,5	8,41	14,2	150	7,6	3,87	5,55
ІДКП	2,87	4,76	4,43	3,65	3,94	5,22	3,60	3,23	3,43
Рік	2006	2006	2004	2005	2006	2006	2006	2005	2004
Магнітуда	2	20	35,5	2,79	14,2	150	7,6	3,87	5,37
ІДКП	2,87	4,76	4,43	3,05	3,94	5,22	3,60	3,23	3,41
Рік	2007	2010	2008	2009	2010	2010	2010	2009	2008
Магнітуда	2	20	35,5	2,79	14,2	150	7,6	3,87	5,26
ІДКП	2,87	4,76	4,43	3,05	3,94	5,22	3,60	3,23	3,40

Джерело: складено за: [4].

Єдиний загальнонаціональний округ із закритими партійними списками, коли виборець не може впливати на розподіл мандатів усередині партійного списку, призводить до того, що партійна еліта, яка формує списки, повністю відривається від виборців та рядових членів партії.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2, засвідчує, що особливим моментом для партійної системи України є її найвищий середній показник рівня надмірної кількості партій серед досліджуваних постсоціалістичних країн (див. табл. 2), який на 1,2 одиниць є вищим за індекс болгарської партійної системи, яка належить до категорії стабільних партійних систем [2, р. 435]. Індекс фракціоналізації партійної системи України помітно знизився від 7,56 у 2002 до 3,5 у 2006 р. та залишається майже таким й після дострокових виборів 2007 р., що спричинено помітною консолідацією, виходом деяких політичних сил з системи та «замороженням» партійної системи.

Фракціоналізація партійної системи Румунії залишається незмінною впродовж електоральних циклів 2002–2007 рр. (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількісна характеристика інституційного виміру партійних систем постсоціалістичних країн

Країна/ Індекс	Україна	Латвія	Литва	Молдова	Чехія	Словаччина	Угорщина	Болгарія	Румунія
Рік	2002	1998	2000	2001	2002	2002	2002	2001	2000
ППФ	7,56	5,01	4,43	1,84	3,8	6,13	2,21	2,91	3,2
ІНКП	2,87	0,25	2,16	1,81	0,14	0,91	1,39	0,32	3,43
Рік	2006	2002	2004	2005	2006	2006	2006	2005	2004
ППФ	3,5	6	5,44	2,54	3,09	4,98	2,34	4,81	3,2
ІНКП	2,87	0,24	1,01	0,51	0,85	0,24	1,26	1,58	3,41
Рік	2007	2006	2008	2009	2010	2010	2010	2009	2008
ППФ	3,43	3,9	6,24	3,32	4,5	4,12	1,4	3,35	3,3
ІНКП	2,87	0,86	1,81	0,27	0,6	1,1	1,26	0,12	3,40
Середнє арифметичне									
ППФ	4,83	4,8	5,37	2,56	3,79	5,2	1,98	3,69	3,23
ІНКП	1,96	0,68	1,66	0,86	0,53	0,6	1,61	0,67	0,16

Джерело: складено за: [4].

Характерним для румунської партійної системи є найнижчий рівень надмірної кількості партій, який залишається незмінним у результаті виборів 2004 р. і знизився до найменшої позначки для досліджуваних держав – 0,02 після виборів 2008 р.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2, засвідчує, що тільки партійна система Болгарії характеризується середнім, але відносно високим для стабільної на 2/3 рівнем надмірної кількості партій. Фракціоналізація партійної системи Болгарії відповідає рівню України та є наближеною до рівня фракціоналізації румунської партійної системи.

Після тривалого періоду існування синдрому «домінуючої влади» у Республіці Молдова, КПРМ та відносної стабільності її партійної системи, результати чергових та позачергових парламентських виборів 2009 р. продемонстрували зміну палітри політичних сил у цій країні. Для рівня фракціоналізації парламенту ми зафіксували позначку 3,2 (*див. табл. 2*), а агрегована електоральна волатильність набула високих показників [2, р. 27], що призведе до підвищення рівня змагальності партійної системи та конкурентоспроможності політичних партій. Індекс надмірної кількості партій у пострадянській Республіці Молдова також відповідає середнім показникам по шкалі цього дослідження.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що, часто, не існує залежності між індексом фракціоналізації та рівнем стабільності партійних систем. Навіть індекс надмірної кількості партій, у більшості випадків, не корелюється з рівнем стабільності партійних систем (окрім випадку Болгарії). Рівень надмірної кількості партій зафіксував найнижчу позначку для партійних систем Молдови, Румунії та України, а не для Угорщини та Литви, яких відносять до категорії держав з відносно стабільними партійними системами. Таким чином, неможливо охарактеризувати вплив електорального дизайну на розвиток партійних систем постсоціалістичних країн тільки на основі інституційного компонента їх функціонування, однак у комплексі з результатом аналізу поведінкового компонента трансформації партійних систем ми зможемо отримувати цілісну картину їх функціонування.

Список використаних джерел

1. Дешко Т. В. Інструментарій аналізу виборчих систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Polit/2005_45/09_deshko_tv.pdf
2. Bodnaraş G. Dinamica și «ongheșarea» temporară a sistemelor de partide din Europa Centrală și de Est (studiu comparativ) [Текст] / G. Bodnaraş // Glasul Bucovinei. – 2010. – № 3. – P. 18–53.

3. Ciobanu I. *Stabilitatea sistemelor de partide din Europa de Est: Un parcurs imprevizibil* [Текст] / I. Ciobanu // *Sfera politicii*. – 2004. – № 112. – P. 33–38.
4. Zarate [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zarate.com>

Зоряна СВИРИД
Науковий керівник –
к. пол. н., доц. Л. С. Скочиляс
Львівський національний
університет ім. І. Франка

Основні підходи до визначення політичного консультування

На сучасному етапі здійснення політики зростає зацікавленість у науковому дослідженні політичного консультування як чинника професіоналізації політичної діяльності. Однак, зважаючи на багатоаспектність цього явища, досі існує різноманіття і дискусійність як у розумінні політичного консультування, так і у теоретико-методологічних підходах до його вивчення.

Перші спроби теоретичного осмислення політичного консультування були здійсненні американськими дослідниками у другій половині ХХ століття. Л. Сабато у праці «Поява політичних консультантів: нові способи боротьби на виборах» почав вивчати це складне явище, використовуючи у своєму дослідженні теоретичні напрацювання у сфері політичної комунікації, та провів низку глибоких інтерв'ю з відомими представниками політичного консалтингу у США. Результатом наукових пошуків вченого стало чітке визначення політичного консультування як не просто інституту, що поєднує експертів у галузі політичної комунікації, а й ефективного менеджменту політичних кампаній. На його думку, політичний консультант – це професіонал виборчої кампанії, який працює на кандидатів різних політичних орієнтацій і проводить сотні виборчих кампаній [4, с. 165].

Поглибив розуміння та розвинув наукове осмислення політичного консультування ще один відомий американський дослідник Д. Німмо. Він зазначає, що за спиною публічних політиків завжди стоять люди, які забезпечують підготовку і проведення кампаній завдяки своїм організаційним здібностям, консультаціям, таланту, інтелекту, знанню нових по-

літичних технологій [2]. Тому політичний консалтинг – це професійна діяльність з приводу організаційного забезпечення політичної кампанії.

Більш деталізоване визначення політичного консультування пропонує С. Медвік, який визначає консалтинг як вид діяльності, ініційований політичною кампанією, що передбачає надання послуг та порад на основі експертизи в заданій сфері спеціалізації професіонала і аналіз політичного поля, особливо інформаційно-комунікативного середовища [3, с. 25].

Із визначень, запропонованих американськими дослідниками, знаходимо підтвердження того, що політичний консалтинг – це професійна діяльність, пов'язана з проведенням політичної і, передусім, виборчої кампанії. Політичний консультант своєю чергою має володіти певними особистісними якостями та здібностями, що визначають його компетентність у сфері політичного консалтингу.

Розвиток політичного консалтингу на пострадянському просторі розпочався дещо пізніше і відбувається значно повільніше порівняно із західним досвідом. Тому трактування політичного консультування, запропоновані вітчизняними дослідниками, ми згрупували, виділивши наступні підходи до визначення цього поняття:

1. Політичні консультування як мистецтво (О. Матвейчев, Д. Гусев). В межах цього підходу політичне консультування прирівнюється до мистецтва, в якому політичний консультант виступає у ролі митця-технолога, що володіє певними особистісними якостями та креативними методиками та виконує функцію посередництва між народом і політиком. З цього приводу навіть розглядається дещо опоетизована класифікація фахівців у сфері політичного консалтингу.

2. Політичний консалтинг як професійна діяльність у політичних кампаніях (О. Г. Морозова, М. С. Юханов, Р. Ф. Латипов, В. Ю. Романов). Власне ключовим аспектом цього підходу є участь політичних консультантів у виборчій кампанії. Основними напрямками їх діяльності є: інтелектуальний супровід, забезпечення політологічного, інформаційного, соціологічного, психологічного, іміджевого, юридичного, організаційного і фінансового аспекту підготовки і проведення виборчої кампанії, застосування комунікативних технологій.

3. Політичне консультування як процес надання професійної допомоги суб'єктам політики у досягненні поставлених цілей та завдань (К. В. Сгорова-Гантман, Г. В. Пушкарьова, А. І. Соловійов, Ф. І. Шарков, С. Телешун і А. Баронін). Представники цього підходу розглядають політичне консультування як процес надання професійної допомоги у політичній чи суспільній діяльності. Як наслідок, клієнтами політичних

консультантів можуть бути безпосередньо як і самі політики, політичні партії, керівники і персонал політичних організацій, так і окремі індивіди та групи людей, які прагнуть забезпечитися інтелектуальною підтримкою в досягненні поставлених ними політичних цілей.

У цьому аспекті політичне консультування набуває загальносуспільного значення, адже дозволяє всім суб'єктам політики звертатися за допомогою до фахівців для набуття знань у тій чи іншій політичній сфері, що, з одного боку, сприяє розвитку політичної свідомості громадян, а з іншого, як наслідок, спонукає до професіоналізації політики в цілому.

4. Політичний консалтинг як консультування професійних клієнтів з широкого кола питань соціально-політичного характеру (А. М. Пронін). У цьому аспекті політичне консультування набуває дуже широкого професійного профілю, охоплюючи проблеми у сферах, суміжних із політикою (наприклад, консультування з питань економіки, права, ЗМІ, етно-конфесійних проблем).

5. Політичний консалтинг як сфера оплачуваних послуг (В. Е. Гончаров, О. П. Берьозкіна). Тенденція до такого означення характерна для США, де політичний консалтинг є специфічним різновидом бізнесу, ринок якого на початку XXI ст. оцінювався в 6 млрд. доларів. З цього приводу представники такого підходу розглядають політичний консалтинг як сферу оплачуваних послуг спеціалістів у галузі конкурентної політики, зокрема виборчих кампаній [1, с. 7].

6. Політичне консультування як науковий напрям у дослідженні професійної політичної діяльності (С. Марков, О. Ситніков, І. Огарь, Н. Бахвалова). На думку С. Маркова, політичний консалтинг з моменту своєї появи виділився в особливу сферу професійної діяльності. З цього політичне консультування трактують «як науковий напрям, що вивчає діяльність, забезпечує потреби суспільства, виділених груп й індивідуумів у досягненні цілей, спрямованих на зміну існуючої соціально-політичної ситуації».

Разом з тим, синтезуючи весь спектр підходів до політичного консультування, доходимо висновку, що у широкому значенні політичний консалтинг – це професійна діяльність з приводу надання різноманітних послуг суб'єктам політики. У вузькому значенні політичне консультування – це процес взаємодії політичного консультанта та клієнта, націлений на конкретний результат (прийняття того чи іншого політичного рішення, побудова політичного іміджу, визначення стратегії і тактики виборчої кампанії) за визначеного періоду їх співпраці.

Список використаних джерел

1. Гончаров В. Э. Современное политическое консультирование: монография / Гончаров В. Э. – СПб.: ИВЭСЭП Знание, 2007. – 220 с.
2. Кузнецов А. К. Консалтинг: зарубежный опыт и Россия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifpc.ru/index.php?cat=214>
3. Medvic S. *The Effectiveness of the Political Consultant as a Campaign Resource / S. Medvic // PS: Political Science and Politics.* – Vol. 31. – № 2. – 1998. – P. 150–154.
4. Sabato L. *The Rise of political consultants: New Ways of Winning Elections*, / L. Sabato – New York : Basic Books, 1981. – P. 165–166.

Олексій ТРЕТЯК

Науковий консультант –

д. філос. н., проф. О. С. Токовенко

*Дніпропетровський національний
університет ім. О. Гончара*

Публічна сфера політики та інтернет-медіа: напрями взаємовпливу

Актуальність теоретичного дослідження публічної сфери у межах сучасної політичної науки зростає як у зв'язку з потребою самої політичної науки, тобто з теоретичним обґрунтуванням публічних виступів у політиці, публічних взаємодій, інтеракцій, специфіки передачі політичної інформації в новітній період, так і через практичну значущість цієї інформатики, яка зумовлюється зміною ролі мас-медіа у публічному політичному просторі. На початку становлення плюралістичної демократії засоби масової інформації, насамперед друковані, відігравали велику роль у встановленні резонерської, раціоналізованої публіки, як і інтелектуалів, які обговорювали актуальні питання політичного життя. Крім того, засоби масової інформації відіграли одну з провідних ролей у дискредитації тоталітарних режимів та дезінтеграції їх внутрішньої структури в період гласності та перебудови в колишньому СРСР, ці приклади свідчать про позитивну роль медіа. Разом з тим, дедалі відчутною стає негативна роль ЗМІ у політичних процесах. Медіа-структури у сучасних умовах підпорядковані логіці ринку та являють собою комерційні підприємства. У багатьох випадках вони беруть активну участь у навмисному та цілеспрямованому формуванні громадської думки, не дотримуються правил

політичної незаангажованості та неупередженості, особливо у період виборчих кампаній. Оцінку ступеня і балансу негативного та позитивного впливу мас-медіа у сучасному політичному процесі дає можливість, на думку автора, зробити концепція публічної сфери.

Отже, формування невимушеної, безкорисливої, неупередженої публічної сфери політики знову стикається із проблемою вигоди та здобуття конкурентних переваг у ринковій економічній сфері, і Інтернет в цій ситуації не є виключенням. У зв'язку із розвитком технології інтернет-комерції, яка заснована на частоті відвідування інтернет-ресурсів, змінюється і відвідуваність політичних інтернет-блогів, які стають тісно пов'язаними з функціонуванням звичайних ЗМІ.

Для сучасної публічної сфери істотне значення має те, що інтернет-спікери ранжуються не лише за якістю своїх промов та аргументів, але і за позамережевим соціальним статусом. Це стає основою для руйнування ще однієї ілюзії, що Інтернет виступає засобом подолання соціальних розбіжностей та майнового стану. Отже, сама логіка роботи медіа, в цьому випадку засобу масової комунікації – інтернету, стала обмеженням свободи висловлювань та їх рівноправ'я.

Разом з тим, проблемою є й те, що політична блогосфера не є єдиним утворенням, способом долучення до політики авторів блогів є виключно тема, яка може стосуватися політичної сфери. У випадку, коли блоги стають джерелом інформації для звичайних ЗМІ, то ця інформація набуває, зазвичай, сенсаційного характеру. Отже, блогосфера не є достатньо інтелектуалізованою і не є достатнім ресурсом для підвищення інтелектуального рівня дискусій у політичній публічній сфері, так само вона не є у повному обсязі генератором нових політичних ідей та концепцій, оскільки кількість блогів являють собою трансляцію індивідуального життєвого досвіду авторів, причому ця інформація підлягає обробці та добору.

Таким чином, роль засобів масової інформації у публічній сфері політики є далекою від хабермасіанського ідеалу. Діяльність ЗМІ більше не відповідає функціям посередника і технічного засобу передавання інформації. Це ставить питання про альтернативні шляхи поширення політичної інформації. Разом з тим, роль публічної сфери в політиці формується на основі смаків суспільства, тенденцій сприйняття інформації, які не в усіх випадках залежать від ЗМІ. Отже, політологічне осмислення публічної сфери стоїть перед перспективою подвійної суб'єктивно-об'єктивної природи зміни статусу ЗМІ у структурі сучасної публічної сфери.

Таким чином, сучасні мас-медіа справляють неоднозначний вплив на політичну публічну сферу, будучи одним з основних структуроутворюю-

ючих елементів сучасної системи публічної сфери, медіа функціонують у двох напрямках: як публічні політичні мовці (спікери) та як організації, які функціонують на основі ринкової парадигми, вигідності та ефективності.

Роль ЗМІ у сучасній публічній сфері детермінують, по-перше, внутрішня сценарно-постановочна логіка діяльності кожного засобу масової інформації, яка не дозволяє об'єктивно висвітлювати інформацію та передбачає упереджений добір фактів і контекстів їх висвітлення, по-друге, засоби масової інформації шукають технологічні засоби побудови своєї роботи, які відповідають сформованим за маркетинговою стратегією смакам та схильностям індивідів. Така робота ЗМІ фактично виключає їх з числа тих акторів публічної сфери, які можуть наближати її до ідеалу та стандарту, запропонованого Юргеном Хабермасом. Неупередженість та рівноправність публічних політичних мовців сьогодні ставиться під сумнів навіть в такій перспективній сфері, як Інтернет. Приклад політичних інтернет-блогів показує, що їх значущість для споживачів політичної інформації сьогодні визначається популярністю та соціальною роллю комунікаторів в оф-лайнному просторі.

Разом з тим, Інтернет на сьогодні залишається потенційним середовищем формування політичного публічного простору. Зміна ролі медіа у публічній сфері політики ґрунтується не тільки на політико-економічних та політико-культурних процесах, але й у зв'язку з розвитком сучасних засобів комунікації. Поява Інтернету і масового доступу до нього стала основою для висновків про можливість побудови нового невимушеного і неконтрольованого владою середовища, у якому вільні та компетентні індивіди можуть вступати між собою у інтеракції. Інтернет-спільнота, яка формувалася на основі вільних форумів обговорень, а також на основі інтерфейсу живого журналу, на початку свого розвитку мала перспективні риси для розбудови вільної демократичної публічної сфери. Блоги та інтернет-форуми стали тим засобом, який зняв питання опосередкованості публічних обговорень та диспутів через відстань або відсутність засобів для поширення думки, через непорозуміння і розбіжності в культурі, і це середовище мало потенцію стати новою публічною сферою. Разом з тим, перебіг розвитку інтернет-спільноти (блогерів) дає змогу стверджувати, що інтернет-блоги стали одним із засобів масової інформації, який функціонує за логікою, за якою ще раніше почали функціонувати друковані та електронні ЗМІ.

Для сучасної політологічної теорії публічної сфери висвітлення ролі ЗМІ має характер емпіричного обґрунтування концептуальних орієнтирів

дослідження. Аналіз поведінки ЗМІ слугує важливим індикатором реального розвитку публічної сфери політики. Напрямом подальшої розробки теми, започаткованої в цій статті, є аналіз громадських організацій як суб'єктів політичної публічної сфери.

Наталія ЯНОВСЬКА

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Місце політичного маніпулювання в теоріях комунікації

Людина як істота суспільна постійно перебуває у взаємодії з іншими людьми. З виникненням необхідності володарювати та керувати неминуче виникає потреба нав'язувати свою волю підданим – так вважає більшість дослідників, що займаються проблемою політичного маніпулювання. У всіх областях, де відбувається комунікація, можна зіткнутися з явищем маніпуляції, у тому числі і в сфері політичного життя. Політика – один з важливих елементів функціонування сучасного суспільства, який покликаний забезпечувати стійкість соціальних процесів, регулюючи взаємовідносини людей у соціумі. А. Цуладзе стверджує, що «політичне маніпулювання – один із способів здійснення влади і боротьби за неї» [4]. В іншому розумінні політичне маніпулювання – приховане управління політичною свідомістю і поведінкою людей з метою примусити їх діяти або не діяти в інтересах маніпуляторів, нав'язування волі маніпулятора маніпульованим у формі прихованого впливу.

Успіх маніпуляції гарантований, коли маніпульований вірить, що все, що відбувається, природно і неминуче. Для маніпуляції потрібна фальшива дійсність, в якій її присутність не буде відчуватися [2, с. 28].

Вивчаючи теорії комунікації, можна простежити, що значне місце займає у них таке поширене явище у теперішньому політичному світі, як маніпулювання. До таких теорій насамперед можна віднести теорію, що має назву «спіраль мовчання». Її відкриття пов'язане з ім'ям німецької дослідниці суспільної думки Е. Ноель-Нойман. Суть полягає в тому, що засоби масової комунікації можуть маніпулювати громадською думкою за рахунок надання словам меншості замість більшості. За її гіпотези лю-

дина, що відчуває себе в меншості, більше мовчить і не висловлює своєї думки, тим самим як би приєднуючись до більшості. Коли ж мас-медіа коректують картинку реального розподілу, роблячи більшість меншістю, вона замовкає.

Як загальне правило дослідниця виводить постулат, що той, хто не знаходить своєї думки в масовій комунікації, той мовчить. Звідси і впливає вищезазначена можливість маніпуляції, коли в масовій комунікації представлена тільки одна сторона. Інша – у відповідь замикається в собі та замовкає. Функція громадської думки реалізується у соціальному контролі. У результаті із-за того, що людина не хоче опинитися в ізоляції, вона або зміщується на позиції більшості, або мовчить [3].

Ще однією теорією, де широко застосовується маніпулювання, була теорія когнітивного дисонансу та селективних процесів. Дослідники виявили, що люди вибирають повідомлення, відповідні оцінкам і переконанням найближчого оточення. Це означає, що людина прагне зберегти свої думки, уникаючи повідомлень, які можуть їх змінити. Фестінгер пояснив суть теорії дисонансу так: будь-яка інформація, яка не відповідає наявним у людини оцінкам і переконанням, викликає психологічний дискомфорт (дисонанс), якого необхідно позбутися.

Наступна теорія, яку можна розглядати в цьому контексті, є теорія масового суспільства та пропаганди. Теорія масового суспільства підкреслює взаємозалежність і взаємозв'язок владних інститутів та засобів масової комунікації: оскільки зміст слугує політичним і економічним інтересам правлячих кіл, немає сенсу чекати, що медіа запропонують критичну або альтернативну картину світу, поза сумнівом, вони будуть сприяти тому, щоб залежна публіка змиралася зі своєю долею. Ідеї масового суспільства особливо популярні були у теоретиків медіа в 30–40-х роках ХХ століття в Європі, де сильніше простежується консерватизм традиційних ідей. На противагу їм американські дослідники медіа скептичніше ставились до абсолютної влади медіа. Проте події, що відбувалися в той період, на перший погляд, підтверджували істинність ідей масового суспільства. У своїй боротьбі за політичну владу різні реакційні і революційні сили широко використовували мас-медіа. Здавалося, що політичні лідери вільно можуть маніпулювати думками і уподобаннями всього суспільства.

Теоретики пропаганди використовували фрейдизм для песимістичної інтерпретації впливу медіа. Була висунута думка, що люди вкрай вразливі до маніпулювання з боку мас-медіа і що будуть викликатись дії, які не суперечитимуть їхнім сформованим думкам. Як висновок, медіа миттєво

впливатимуть на все суспільство, навіть на інтелігенцію. Ця теорія підтверджувалась на прикладі Німеччини при правлінні Гітлера.

Досить суперечливою є теорія «магічної кулі», суть якої полягає в тому, що повідомлення, отримані від мас-медіа, сприймається всіма членами аудиторії однаково і такі стимули викликають миттєві та малопродумані реакції. В основі теорії «магічної кулі» лежали припущення, які тепер відкидаються теоретиками, і, як наслідок, дослідникам мас-медіа довелося вельми неохоче від неї відмовитися. В кінці 1920-х і початку 1930-х років у вчених з'явився інтерес до медіа як до предмета дослідження. Вони перейшли від простих міркувань про ефекти до систематичного вивчення впливу конкретного змісту на певні категорії людей.

Вивчення процесу висвітлення подій, що привернув увагу дослідників у 1970–1980-х роках, виявило чотири основні способи маніпулювання новинним вмістом в сучасній журналістиці. (1) Персоніфікація. Вона допомагає людям відчувати причетність до подій у віддалених місцях. (2) Драматизація. Подібно до інших медіа-товарів, новини доводиться подавати у спокусливій упаковці, і найправильніший спосіб – їх драматизувати. (3) Фрагментація. Типова газета або програма новин складається з коротких повідомлень про події у вигляді капсул – моментальних знімків соціального світу. Конструюючи новини в такому вигляді, журналісти намагаються відповідати своїй нормі об'єктивності. Події трактуються окремо, у відриві одна від одної. Факти збираються з різних точок зору і суперечать одні одним, а потім так компонуються, що виключають будь-яку інтерпретацію, особливо тими споживачами новин, у яких відсутній інтерес або недостатньо знань. Можливо, такі сюжети відповідають нормам «збалансованість», але не допомагають аудиторії зрозуміти, що відбувається. Повідомлення про надзвичайні ситуації або акції громадських організацій, як правило, «нормалізують» загрозу існуючому стану. Представникам влади та еліти, яких зображують авторитетними, розумними, знаючими людьми, здатними оперативно ліквідувати загрозу і повернути життя в нормальне русло [1].

Отже, маніпулювання є основою багатьох теорій комунікації, що безпосередньо впливають на масову свідомість та на суспільство загалом.

Список використаних джерел

1. Бакулев Г. П. *Массовая коммуникация: западные теории и концепции* / Г. П. Бакулев. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 176 с.
2. *Борецкий Р. В. В бермудском треугольнике ТВ* / Р. В. Борецкий. – М., 1998.

3. *Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер. – 2001.*
4. *Цуладзе А. Большая манипулятивная игра / А. Цуладзе. – М.: Алгоритм, 2000. – 336 с.*

Костянтин МАРУСИК
*Чернівецький національний
університет
ім. Ю. Федьковича*

Політичні міфи в СРСР

На XX з'їзді КПРС, що проходив у Москві у лютому 1956 р., М. Хрущов виступив зі звітною доповіддю, в якій не озвучував будь-яких звинувачень проти Й. Сталіна, за винятком окремих згадок про «перегини у партійно-державній лінії на місцях» і «порушення соціалістичної законності бандою Берії», який ще у 1953 р. був заарештований, засуджений і розстріляний. У доповіді М. Хрущов наголошував на необхідності дотримання «ленінських норм партійного життя» і колективного керівництва країною. Делегати, які виступали на з'їзді, в тому числі і зарубіжні, або взагалі не згадували Й. Сталіна, або ж акцентували увагу на тому, що він «продовжувач справи Леніна і вчення Маркса – Енгельса – Леніна».

Рішення XX з'їзду КПРС поклали початок не об'єктивному аналізу того, що сталося в країні у попередні десятиріччя, а створенню нового міфу – тепер про «культ особи». Цей міф спотворював дійсність, приховував від радянських громадян реальні мотиви дій керівників країни як в період сталінського правління, так і після його смерті. Погодившись з оцінками сталінського періоду, висловленими М. Хрущовим у його доповіді, делегати XX з'їзду КПРС не могли передбачити наслідки свого вибору. Вони, зокрема, акцентували увагу на фактах репресій щодо партійного і державного керівництва, тим самим підтверджували категоричну заборону репресій щодо керівних працівників. На практиці це означало своєрідний дозвіл, який не лише забороняв репресії щодо радянських партійних і державних керівників, але й вкрай ускладнив можливості їх судових переслідувань у випадках дійсно вчинених злочинів, більше того нівелював їх відповідальність за свої дії та й взагалі прийняті рішення. З того часу вище державне і партійне керівництво було практично неосудним і фактично непідвладним закону.

Міфи про сталінський період в СРСР, оприлюднені у доповіді М. Хрущова, фактично нівелювали причини формування сталінського політичного режиму і методів державного управління того періоду.

Так, деякі риси, притаманні періоду культу особи Сталіна, можна виявити у практиці політичної діяльності та державного управління навіть сучасної України. Можна провести певну паралель із сьогоденням. Українські суди досить рідко виносять виправдувальні вироки у кримінальних справах (менш ніж 1%). У міліції до підозрюваних і досі застосовуються тортури і насильство з метою отримання зізнання. Більше того, прокуратура і суди схильні довіряти таким доказам. Крім того, у судах застосування норм права залежить від соціального статусу позивачів і відповідачів. Цю ситуацію в українському правосудді сьогодні досить важко змінити, незважаючи на певні спроби правових і судових реформ.

Варто зазначити, що закрита доповідь М. Хрущова не стала фактором суспільної злагоди, а навпаки, породила у більшості населення країни розгубленість, розчарування, нерозуміння того, що відбувається. Практично висновки М. Хрущова призвели до розколу радянського суспільства, чим загострили конфлікт поколінь.

Не можна забувати, що для більшості радянських громадян, що жили в 30–40-х роках ХХ ст., Й. Сталін дійсно став своєрідним «Батьком», у соціальному плані навіть більш значущим, ніж їхні власні батьки.

Формуванням міфу про культ особи Сталіна М. Хрущов символічно знищив «Батька народів». Його дії, зокрема винесення тіла Сталіна з Мавзолею, були осмислені суспільною свідомістю згідно з вченням З. Фрейда глибинним пластом свідомості. За З. Фрейдом, несвідоме в окремих випадках істотно визначає мотиви і самої поведінки – як окремого індивіда, так і соціальних груп суспільства. Оскільки міф про Й. Сталіна був вкорінений у суспільну свідомість, як образ «Батька», дії М. Хрущова та інших радянських керівників після смерті Й. Сталіна, названі ними «подоланням наслідків культу особи», сформували у суспільній свідомості описаний З. Фрейдом своєрідний «едипів комплекс». Мабуть, і сам М. Хрущов був схильний до дії: з одного боку, він керувався необхідністю символічного знищення «Батька народів», а з іншого – відчував сильне почуття провини за ці дії. Це почуття провини і в М. Хрущова, і навіть у так званих «шістдесятників» було досить сильним, адже міф про Й. Сталіна вкорінився у суспільну свідомість ще з кінця 20-х рр. ХХ ст. Сила почуття провини вела до необхідності формування раціональних аргументів, що виправдовували символічне знищення «Батька народів». Одним із таких аргументів була глибока ненависть не лише особисто до

Й. Сталіна, а й до того, що було зроблено у часи його влади. У «шістдесятників» виник своєрідний комплекс «боротьби з наслідками культу особи», що виявлявся у приписуванні Й. Сталіну відповідальності за всі злочини, вчинені у період його правління. М. Хрущов не лише сам символічно знищив «Батька народів», а й зробив причетним до цього діявства практично усе радянське суспільство.

В результаті більшість радянських громадян, які жили при сталінському режимі, отримали важку психічну і моральну травму, і мабуть, не змогли оговтатися до кінця життя. Цієї травми не були позбавлені і наступні покоління, адже вона транслювалася в їх свідомість батьками, родичами старшого віку, їх найближчим оточенням, політиками, державними діячами, «шістдесятниками» через твори мистецтва та засоби масової інформації.

Більшість керівників, які розпочали свою діяльність у сталінські часи, виявилися практично нездатними до конструктивної стратегічної діяльності у напрямі розвитку суспільства, економіки, політики і державного управління. Тому реалізовані у хрущовський період стратегії розвитку країни більшою мірою сприяли не прогресу, а, навпаки, здійснювали регресивні функції.

Комплекс заходів, розроблений відповідно до «боротьби з наслідками культу особи», привів М. Хрущова до необхідності здійснення економічних реформ, зокрема, семирічного планування економіки замість п'ятирічного, створення раднаргоспів тощо. Від зазначених методів, що виявилися вкрай неефективними, довелося відмовитися й наступному керівництву країни, очолюваному Л. Брежневим. Але і йому не вдалося запропонувати заходи ефективного вирішення стратегічних проблем в політиці, економіці та соціальній сфері. СРСР поступово програвав у конкуренції з розвиненими країнами Заходу.

Відсутність результатів реанімувала міфологічні уявлення щодо ефективності нібито відкинутих методів сталінського керівництва, хоча на практиці повного руйнування сталінської спадщини не відбувалося, за виключенням деяких обмежень суспільної свідомості і соціальної практики, пов'язаних, наприклад, із забезпеченням так званих «ленінських норм партійного життя». Комплекс «боротьби з наслідками культу особи» не торкався, по суті, такого важливого аспекту свідомості радянської людини, як панування державного патерналізму, яке, своєю чергою, блокувало розвиток форм справжнього колективізму в рамках «великого суспільства», супроводжувалося й таким фактором, як процвітання агресивного адаптаційного індивідуалізму. Все це у пострадянський період

істотно вплинуло на руйнування економіки і соціальних відносин колективізму і солідарності, істотне матеріальне розшарування у соціумі та зниження рівня життя більшості громадян.

Зрозуміло, стан суспільної свідомості у хрущовський період безпосередньо не пов'язаний з тим, що сталося на XX з'їзді КПРС. Проте підміна реальної історії країни міфологічним описом сталінського періоду призвела до трактування цього періоду в інтересах поточної політики. Міфи про ефективність ієрархічних систем управління і жорстких покарань за правопорушення і злочини в сукупності з «єдиповим комплексом» «шістдесятників» виявилися сильнішими за нові, сучасні методи і принципи державного управління. Початком зміни ставлення суспільства до цих міфів відповідно до концепцій сучасного психоаналізу стала їх раціоналізація на основі широкого вивчення реальних історичних фактів і громадських дискусій щодо змісту і сенсу.

Політична система сталінізму дійсно створила культ, хоча будь-яка тоталітарна система створює культ. Проте справжнім і головним об'єктом його виступає не людина з конкретним прізвищем, у нашому випадку Й. Сталін, а влада як така. Культ влади – у цьому криється сутність сталінізму. Він виявився значно більш життєвим, ніж культ особи.

Дмитро БАСЬКОВ

Науковий керівник –

к. пол. н. А. М. Митко

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Досвід світових країн для моделювання іміджу України

Сучасне світове політичне поле – це боротьба конкурентоспроможних брендів країн за визнання та повагу їх у світі. Якісні з часом визначають вектор світового розвитку, доля інших – адаптуватися, зберігаючи власні національні інтереси, чи повністю загубитися під час реалізації чужих національних інтересів. Ідеальною моделлю розвитку держави та закріплення її бренду у світі є зростання стратегії розвитку її національних інтересів і визначальний вплив на світові процеси сучасності. Актуалізація проблеми національного брендингу України зростає як у контексті її євроінтеграції, так і через світовий процес глобалізації. Внутрішні про-

блеми українських трансформацій роз'єднали країну територіально, ментально, економічно та політично, що постійно використовується політиком України і стає небезпечним.

Світове товариство сприймає Україну як країну політичних скандалів, економічної кризи й екологічної загрози. Понад половину громадян України усвідомлює необхідність корекції бренду країни у бік позитивності, вважаючи, що цей процес слід починати зі зміни ставлення самих українців до своєї країни. Просування національних інтересів і бренду «Україна» – це стратегічні інвестиції в майбутнє. Успіх економічного зростання та динамічний розвиток відносин із іншими державами багато в чому залежить від того, яким чином сформовано та просувається на внутрішньому та світовому ринках бренд країни – закони конкуренції й маркетингового просування однакові на рівні держави і бізнесу. Створення позитивного іміджу країни має стати предметом особливої уваги уряду та будь-якого складу Верховної Ради України. Адже Україна – це європейська держава з багатими культурними традиціями, природними ресурсами і великим майбутнім. Тому важливо оцінити нинішній стан бренду країни, розробити чітку концепцію формування позитивного бренду України [4, с. 57].

За загальнонауковим визначенням, бренд країни – це імідж її першої персони. Прикладом тому може стати Велика Британія – країна найстаріших королівських традицій. Монархія тут є не стільки формою правління, скільки способом життя й елементом національної ментальності. Королева є головним символом країни. Жодна визначна подія в країні не відбувається поза присутністю королеви. Її Величність супроводить британців усе життя. Вони лікуються в королівських госпіталах, судяться в королівських судах, користуються королівською поштою, дивляться постановки у королівських театрах, пересуваються по країні залізницею Її Величності. Весь європейський світ із захватом стежить за подіями у Віндзорському державному сімействі. Кожен англієць відчуває гордість і повагу до королівського дому, бо саме він є брендовою рисою його країни, взірцем традиційності і стабільності, спадкоємності поколінь [5].

Імідж США на сьогодні посідає одне з перших місць у всьому світі, країна яка за рівнем та масштабами розвитку значно випереджає будь-яку з інших розвинених країн. За умовами більшої глобалізації міжнародної економіки показники ділової активності всередині США є «барометром» для світової економіки, безпосередньо впливають на рух циклу та зміни стану національних економік. Досвід США щодо реалізації своєї іміджевої політики на міжнародній арені є досить актуальним та цікавим для нашої молоді країни. Сьогодні Україна, охоплена політичною

кризою, має, передусім, усунути імідж політично нестабільної країни, що, шкодить налагодженню ефективної співпраці з іншими країнами. Саме тому необхідними є цілеспрямовані, теоретично обґрунтовані дії держави з метою формування привабливого іміджу на міжнародній арені [2, с. 143].

Німеччина, образ якої почав створюватися та розроблятися на початку 2004 р., має плановий бюджет, що становив 20 млн. євро. Основною ідеєю для розробки позитивного іміджу Німеччини стали винахідливість і творчість. У 2006 р. Німеччина отримала право на проведення чемпіонату світу по футболу, для цього були розроблені та втілені п'ять проектів популяризації іміджу Німеччини, а саме: перший проект – «Ласкаво просимо в Німеччину – країну ідей» («Welcome to Germany – Land of Ideas»), другий проект – «365 місць в країні ідей» («365 Landmarks in the Land of Ideas»), третій проект – «Алея ідей» («Walk of Ideas»), п'ятий проект – просування інвестиційного іміджу. Вся ця компанія щодо поліпшення іміджу країни організовувалась на вищому рівні, що являється прикладом і досвідом для інших країн та України, зокрема [3].

Для моделювання політичного іміджу Японії уряд цієї країни сприяв підвищенню міжнародної конкурентоспроможності та можливостей країни в галузі інформаційної взаємодії з іншими країнами світу. Для виконання цих цілей були поставлені такі завдання: збільшити протягом п'яти років кількість проведених в Японії міжнародних заходів (як мінімум на 50%) сприяти перетворенню Японії на своєрідний міст між Азією та іншими країнами світу для безперешкодного пересування людей, товарів, фінансів, культури та інформації; надавати підтримку, зокрема фінансову, регіональним адміністраціям, що сприяє відбору та перетворення у відомі бренди товарів, вироблених на місцях. У роботі по поліпшенню іміджу країни і просування національного та регіональних брендів брали участь багато міністерств і відомства, дипломатичні представництва, а також фінансувалися урядом різні некомерційні організації та їхні закордонні представництва [1, с. 283].

Отже, за сучасних умов, актуальним для України виглядає національний брендинг країни через перспективний досвід моделювання іміджу країн світу. Цей підхід здатний стати заходом консолідації політичної нації українців, сприяти розвиненню громадянського суспільства, в якому політичні спекуляції з питань мови та регіональних розбіжностей неможливі, й відтворити новий позитивний бренд країни як для зовнішнього, так і внутрішнього використання зі слоганом «Сила України в самобутності її регіонів, завдяки чому в ній все є!»

Список використаних джерел

1. Галумов Э. *Имідж против иміджа [Текст] / Эраст Галумов.* – 2005. – 552 с.
2. Качинська Н. *Імідж-стратегія США на міжнародній арені: еволюція напрямів та засобів реалізації [Текст] / Н. Качинська // Політологія.* – 2010. – № 1 (69). – С. 143–147.
3. *Позитивний імідж Німеччини у світі [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.kiew.diplo.de/Vertretung/kiew/uk/01/Deutschlandinfos.html>
4. Рязанова Н. *Інвестиційний механізм лізингу: зарубіжна практика та реалії України [Текст] / Н. Рязанова // Формування ринкових механізмів в Україні.* – 2005. – № 9–10. – С. 55–62.

Євген КУЦЕНКО

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. Л. О. Кочубей

Інститут політичних

і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

Інтернет-технології як комунікативний засіб впливу на формування електоральної громадської думки

Неможливо переоцінити вплив глобальної мережі Інтернет на розвиток фактично всіх сфер суспільного життя сучасного суспільства. Факівці зі зв'язків з громадськістю як одного з найдинамічніших складових сучасного комунікаційного менеджменту почали активно освоювати можливості Інтернету для просування корпоративних, товарних і персональних брендів, нарощення публіцитного капіталу організацій, налагодження активної взаємодії з цільовими аудиторіями. Спочатку переваги Інтернету використовувались переважно для корпоративних комунікацій у бізнес-середовищі, проте на сьогодні вони активно впливають на хід виборчих кампаній.

Проблема цілеспрямованого формування громадської думки та електоральної поведінки під час виборчих кампаній розроблялася в контексті різних наукових шкіл і напрямів такими вченими, як Дж. Геллап, П. Лазарсфельд, Б. Берельсон, Е. Ноель-Нойман, П. Шампань та ін. В Україні теоретичне осмислення даних питань здійснюється в руслі електоральної соціології такими дослідниками, як О. І. Вишняк, О. В. Нельга,

В. Л. Оссовський, В. І. Паніотто, В. А. Полторак. Технологічний аспект виборчих кампаній виборчих технологій вивчали Л. О. Кочубей, В. Й. Варій, В. М. Бебик та інші вчені.

Недослідженим аспектом все ще залишаються саме використання інтернет-технологій у проведенні виборчих кампаній та оцінка їх впливу на електоральний вибір громадян.

Всесвітня глобальна мережа Інтернет представляє унікальні можливості для PR – максимально інформативні комунікації з використанням різних видів інформації, оперативність передачі інформації, швидке реагування на новітні тенденції, доступність та відносна помірність вартості застосування отримання інформації, глобальність інформаційного ресурсу, відсутність просторових і часових обмежень, фактична відсутність будь-якої цензури на публікації, постійне зростання аудиторії Інтернет. Характерними рисами інтернету як засобу комунікації є мультимедійність, оперативність, ємність та повнота інформації, інтерактивність [4, с. 185].

Найбільш відомою та поширеною технологією інтернет-комунікації є створення та просування корпоративного web-сайту організації [2, с. 24], який є сукупністю web-сторінок, поєднаних в одне змістове ціле з допомогою уніфікованого дизайну, засобів навігації.

Наступним інструментом інтернет-комунікації є використання блогосфери та віртуального простору соціальних мереж для просування певного політичного бренду чи ідеї [1]. Саме цей різновид інтернет-PR часто експлуатується як для розповсюдження позитивної інформації про себе, так і для контрзасобів впливу проти політичних опонентів.

Виокремилось два напрями використання блогосфери для політичної комунікації: 1) ведення політиками персональних інтернет-журналів (або принаймні заповнення їх прес-службою політика від його імені); 2) використання авторитетності популярних блогерів для розповсюдження інформації про політика [3]. Особливо це було задіяно під час останньої президентської виборчої кампанії.

Щодо першого напрямку, то українські політики активно використовують блогосферу для мобілізації електорату. Наприклад, персональний блог сьогодні ведуть Президент України В. Янукович, Прем'єр-міністр України М. Азаров, віце-прем'єр-міністр України – Міністр соціальної політики України С. Тігіпко, міністр закордонних справ К. Грищенко, експрем'єр-міністр України Ю. Тимошенко та багато інших помітних політичних гравців (О. Тягнибок, В. Кличко, Л. Оробець тощо). До речі, деякі із них проявляють свою активність одночасно в декількох популярних

інтернет-ресурсах (Однокласники, Вконтакте, Twitter, LiveJournal, Flickr, Politiko, Yandex, Youtube, Facebook).

На сьогодні все ж таки помітною залишається тенденція до недооцінки потенціалу персональних блогів з боку самих політиків та їх політичних команд. Це проявляється в тому, що блоги українських політиків залишаються надто формалізованими (дублюють інформацію з офіційного сайту чи традиційних мас-медіа – найчастіше, партійної преси), деперсоніфікованими (самі політики не беруть участі у цьому процесі), непостійними (інтерес до їх ведення проявляється здебільшого перед виборами, і після їх закінчення, як правило, згасає).

Другий аспект використання блогосфери реалізується через публікацію популярними блогерами заміток на суспільно-політичну тематику зі згадуваннями конкретних політичних сил, діячів тощо [3]. Як правило, у коментарях до таких заміток розгортаються дискусії між представниками різних політичних сил. Блогосфера також є «благодатним» середовищем для розповсюдження чуток та компромату.

Наступним напрямом інтернет-комунікації є використання банерів, за допомогою яких відвідувачів заводять на потрібні інформаційні продукти: статті, новини, відео тощо [3].

Окрім названих засобів, до інтернет-комунікації належать ще деякі інструменти, зокрема організація хакерських атак, «накрутка» рейтингу сайту, підміна сайтів, однак, на наш погляд, вони впливають більше на діяльність самих виборчих штабів політичних опонентів, а не на безпосередньо електорат, тому їх потенціал як інструменту впливу на громадську думку є значно меншим.

Таким чином, використання сучасних ІТ-технологій у діяльності суб'єктів політичної комунікації є важливою умовою модернізації і вдосконалення всієї політичної системи. Інтернет як нове інформаційно-комунікаційне середовище надає нові можливості для оптимізації технологічного аспекта ведення передвиборчих кампаній, урізноманітнює канали взаємодії з виборцями. При цьому найважливішими засобами впливу на формування електоральної громадської думки є використання політичних сайтів, блогосфери та соціальних мереж.

Попри це, виникають нові труднощі, пов'язані з використанням політичних інтернет-комунікацій. Серед них можна назвати етичний аспект використання Інтернет, який ще досі залишається недостатньо вивченим, адже відсутність цензури та законодавчого регулювання часто призводить до низької якості інформаційної продукції та використання компромату. Цілком очевидно, що з цими негативними явищами україн-

ським виборцям доведеться часто зустрічатися в різноманітних інтернет-ресурсах напередодні виборчої кампанії до Верховної Ради України у 2012 р.

Список використаних джерел

1. *Абрамов В., Моисеєнко Н. Блоги кандидатів: «белка», чтиво и лжецы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vybory2010.segodnya.ua/vnews/14097266.html>*
2. *Маліс О. Політичний сайт як посередник між суб'єктами політики та суспільством // Віче. – 2008. – № 20. – С. 23–28.*
3. *Медведчук М. М. Можливості використання інтернет-технологій у сфері PR (паблік рилеїнз) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Grani/2009_5/P-7.pdf*
4. *Штромайєр, Герд. Політика і мас-медіа / Пер. з нім. А. Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 303 с.*

Оксана САКРІЄР

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. В. І. Бурдяк

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Використання SWOT-аналізу у процесі конструювання ефективної іміджевої стратегії політичної партії

У сучасних умовах динамічного розвитку політичного ринку України та високого рівня конкуренції політичних акторів ефективна діяльність політичних партій залежить від встановлення довгострокових стратегічних цілей, використання методик стратегічного управління як у виборчий період, так і при партійному будівництві. Тому, для успішного функціонування політичної партії необхідно вміти передбачати труднощі, з якими вона зустрінеться в майбутньому, і визначати нові перспективи, що можуть відкриватися для неї.

Одним з основних методів стратегічного управління, що оцінює в комплексі внутрішні та зовнішні чинники, є SWOT-аналіз, який вперше був запропонований у 1963 р. професором Гарвардського університету

К. Ендрюсом [1]. SWOT-аналіз був заснований для структуризації знань про поточну ситуацію з метою визначення основних тенденцій, пізніше його стали використовувати для конструювання конкурентоспроможних стратегій бізнес-кампаній.

Метод SWOT-аналізу, на нашу думку, є також ефективним у політиці при конструюванні іміджевої стратегії як політичної партії, так і політичного лідера. Адже він дає змогу простежити зв'язок між можливостями, загрозами, сильними сторонами, слабостями, результати якого в подальшому уможливають діагностику політичного ринку та позиції основних конкурентів [3].

Аналіз SWOT включає ідентифікацію чотирьох елементів, пов'язаних з організацією (партією) або з кандидатом: сильних сторін (strengths), слабких сторін (weaknesses), можливостей (opportunities) та загроз (threats). Два перші елементи пов'язані з вивченням сильних та слабких сторін іміджу політичної партії (внутрішні чинники); можливості і небезпеки – виступають задля діагностики політичного ринку і детермінуються як зовнішні чинники. Останні в матриці SWOT-аналізу дають можливість оцінити ситуацію порівняно з результатами аналізів SWOT основних конкурентів, що є важливим для конструювання стратегії позиціонування політичної партії [2, с. 77].

Отже, головною метою використання SWOT-аналізу у конструюванні ефективної стратегії політичної партії є отримання достовірних даних про можливості політичної партії і загрози просування її на політичному ринку. Для досягнення цієї мети перед SWOT-аналізом ставляться наступні завдання: 1) виявлення маркетингових можливостей, які відповідають ресурсам політичної партії; 2) визначення маркетингових загроз і розробка заходів щодо знешкодження їхнього впливу; 3) виявлення сильних сторін політичної партії й порівняння їх з сильними сторонами конкурентів; 4) визначення слабких сторін політичної партії та розроблення стратегічних напрямів їх подолання; 5) виявлення конкурентних переваг партії та формування її стратегічних переваг.

На наш погляд, при наявності таких ресурсів: кадрові, фінансові, адміністративні та інші, перемогу в більшості випадків отримує та політична партія, в якій іміджева стратегія найбільшим чином збігається з електоральним запитом цільових груп (або групи).

Виходячи з цієї гіпотези, ми використовуємо метод SWOT-аналізу для визначення стратегії політичної партії наступним чином:

Strengths – сильними сторонами політичної партії є наявність харизматичного лідера та конкурентних переваг (Унікальна політична пропо-

зиція); достатні фінансові та людські ресурси; присутність в іміджевій конструкції характеристик, що сприймаються позитивно цільовою аудиторією партії. Важливим аспектом є врахування того, що для нецільових груп ті ж іміджеві характеристики можуть не сприйматись як позитивні, а навпаки – бути негативними. В аналізі сильних сторін зазначаються передусім ті електоральні групи, які є цільовими в рамках виборчої кампанії, а саме їх сприйняття тих чи інших іміджевих характеристик, що є принциповим для політичної партії. Присутність позитивних характеристик в іміджевій стратегії політичної партії складає основу його поточного рейтингу. Виключенням є ті політичні партії, за яких віддає свої голоси протестний електорат.

Weaknesses – слабкими сторонами політичної партії є відсутність реальних конкурентних переваг та сильного політичного лідера, втрата репутації у своїй цільовій аудиторії, брак фінансових ресурсів. Наявність в іміджевій стратегії тих рис, що сприймаються цільовою групою як негативні. Дані складові іміджу в основному створюють ту частину поточного антирейтингу політичної партії або лідера політичної партії, що в рамках виборчої кампанії є доступними для змін.

Opportunities – під можливостями ми розуміємо ті позитивні характеристики іміджу, яких немає в іміджевій конструкції політичної партії чи лідера політичної партії, але які є важливими для цільової групи (цільових груп). За допомогою методу фокус-груп необхідно визначити образ ідеального лідера політичної партії.

Threats – під загрозами ми розуміємо використання адміністративного ресурсу з боку влади, наявність політичних партій-конкурентів, що орієнтуються на ту ж цільову групу (або цільові групи). А також ті іміджеві характеристики, які відсутні в поточному іміджі політичної партії та присутні в іміджі основних конкурентів.

SWOT-аналіз порівняно з іншими методами має свої переваги та недоліки. Основною його перевагою є простота та можливість витратити невеликі кошти на його проведення, а також гнучкість і наявність безліч варіантів. Також, це систематизація знань про внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на процес стратегічного планування; можливість визначити конкурентні переваги політичної партії та сформулювати стратегічні пріоритети, періодично проводити діагностику ринку та ресурсів політичної партії. Недоліками SWOT-аналізу, які необхідно враховувати, є неможливість визначення всіх сил і слабкостей, можливостей та загроз; суб'єктивність вибору та ранжування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища; погана адаптація до середовища, що постійно змінюється.

Отже, можна зробити висновок, що використання методу SWOT-аналізу має важливе значення для конструювання ефективної іміджевої стратегії політичної партії. Оскільки його методика ефективна, доступна та недорогий спосіб оцінки проблемної та управлінської ситуації в установі. Він дає змогу систематизувати проблемні ситуації; краще розуміти структуру ресурсів, на які слід опиратися в удосконаленні діяльності та розвитку політичної партії на перспективу, відстежувати загальний стан політичного ринку; виділяти і використовувати нові потенційні можливості швидше, ніж конкуренти; обирати оптимальний шлях розвитку й уникати небезпек; приймати зважені рішення, що стосуються розвитку політичної партії.

Список використаних джерел

1. *SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: навч. посіб. / за ред. Л. В. Балабанової. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2005. – 301 с.*
2. *O'Shaughnessy N. J. The Phenomenon of Political Marketing / N. J. O'Shaughnessy. – Houndmills; Basingstoke; London: Macmillan Press, 1990. – 618 p.*
3. *Nimmo D., Savage R. Candidates and Their Images: Concepts, Methods and Findings / D. Nimmo, R. Savage. – Pacific Palisades, 1996. – 456 p.*

Анна РУДЕНКО

Науковий керівник –

к. пол. н., доц. Т. Л. Нагорняк

Донецький національний

університет

Партійний бренд на сучасному політичному ринку України

Багатопартійність в сучасній Україні – це факт, що вже склався: сьогодні в Україні функціонує більше ніж 190 партій. Однак особливість української багатопартійності полягає в тому, що партії в Україні до сьогодні так і не змогли стати повноцінними суб'єктами політики. Більшість громадян не сприймає політичні партії як дієві важелі для впливу на державну владу. Повернення до змішаної виборчої системи сьогодні є яскравим підтвердженням втрати довіри до політичних партій як до суб'єктів політичного управління.

Тільки вірно побудована стратегія може гарантувати політичній партії впливове місце у структурах державного управління всіх рівнів. Звідси значно актуалізується вивчення партійного маркетингу. Однією з ефективних технологій, що забезпечують політичній партії доступ до політичних ресурсів, є брендінг.

Отже, мета дослідження – виявити значення бренду політичної партії в рамках маркетингової стратегії партій на українському політичному ринку.

Питаннями символізації політичного бренду (у тому числі політичних партій) на пострадянському просторі займаються такі науковці, як Н. Грибакіна, Л. Степнова, Г. Пушкарьова, І. Недяк [2], Е. Мамонтова [1], Л. Павлюк, І. Сварник [4].

Поняття «бренд», «брендінг» з'явилися у вітчизняному лексиконі маркетингу порівняно недавно. Слово «бренд» увійшло в широкий обіг на батьківщині маркетингу – США. У прямому значенні у перекладі з англійської воно означає «вогонь», «факел», «палити», «горіти». Ще одним його трактуванням є «клеймо» як знак власності. У маркетингу бренд – це комплексний код, який формує у споживача позитивне сприйняття товару [1]. Переносючи поняття бренду у поле політики, можна стверджувати, що політичний бренд – це цільовий набір позитивно заряджених якостей, які приховуються за символами [1].

Російська дослідниця Ірина Недяк визначає політичний бренд, як ім'я (назва) політичного товару (лідера, партії, програми, ідеї тощо), особливостями якого є повсюдна популярність і глибока вкоріненість у масовій свідомості. На комерційному ринку виробникам важливо постійно підтримувати свою торгову марку, те ж стосується і політичного ринку [2, с. 269]. У виборчих змаганнях одержить перемогу не той, хто запропонує «покупцю» детально відпрацьовану, обґрунтовану ідеологічно програму, а той, хто створить яскравий символ-бренд, – своєрідну привабливу торгову марку.

Маркетологи вважають бренд й імідж партії найважливішими стимуляторами попиту на політичний продукт. Бренд створює партії додаткову цінність у сприйнятті виборців, звертаючись до їхніх почуттів, асоціацій, спогадів, надій [2]. При цьому процес політичного брендінгу передбачає створення довготривалого іміджу, розрахованого на надання політичному товару високої й стабільної репутації на політичному ринку. Проте нерідко така репутація може мати й негативний характер (наприклад, скандали навколо О. Ляшко (БЮТ), Р. Ландика (Партія регіонів)).

Цементуючими елементами партійних брендів можуть виступати імена відомих політиків (Народний блок Литвина), визначення соціальної

групи (Партія жінок України), географічна чи етнічна дефініція (Партія киян «Європейська столиця»), ідеологічна компонента (Ліберальна партія України) тощо.

А. Олексин включає в поняття «бренд» три обов'язкові складові:

1. Слоган – вербальні символи при позиціонуванні бренда («Знаю! Вірю! Можемо!», «Народна партія – впевнено у майбутнє»).

2. Килим-бренд – тло, на якому розміщується слоган та візуал-бренд (синьо-білий колір – килим-бренд Партії регіонів, червоно-чорний кольори обрали політтехнологи для Блоку Юлії Тимошенко, жовтий колір повинен викликати асоціації з Блоком Литвина).

3. Візуал-бренд – геометрична фігура (приміром, візуал-бренд Блоку Литвина – колосся пшениці, Блоку Тимошенко – фігурка у формі серця) [3].

Особливого значення набуває партійна символіка, коли стає брендом, тобто вона упізнається та в суспільній свідомості асоціюється з певною партією. Це подібно вболівальникам футбольних команд, які впізнають один одного за наявністю певних брендів. Отже, бренд є умовним паролем, який визначає поведінкові реакції.

Партійна символіка допомагає політикам продати себе виборцям. Причому самі виборці нерідко «клюють» саме на такий барвистий символ, а не на «зміст». При цьому мало хто розуміє, що означають всілякі деталі на партійній «геральдиці». Так, логотип Партії регіонів являє собою карту України, що подібно до державного прапора, розділена на дві частини синього і золотистого кольорів. Під нею – назва партії на блакитному тлі. У геральдиці синій колір символізує вірність і чесність, а жовтий – знатність і багатство [4]. У цілому, бренд «регіоналів» викликає асоціації сталості та стабільності.

У БЮТ найбільш впізнаваний логотип: червоне серце на білому фоні, з чорним написом внизу. Символізм емблеми викликає асоціації з християнством. Білий колір, який є фоном, означає невинність і доброту [4]. До того ж, серце є стилізованим під «галочку» у виборчому бюлетені, що програмує людину на «правильний» вибір.

Зареєстрований Міністерством юстиції прапор Комуністичної партії являє собою червоне полотнище із зображенням профілю Леніна, назвою партії, серпом, молотом і зіркою [4]. Тобто, комуністи продовжують «грати» на історичній спадщині та наступництві.

Символ українських політичних сил соціалістичного напрямку – троянда, що покликана викликати асоціації з європейською соціал-демократією. Одночасно, ця квітка вважається одним з відомих християнських символів, що знаменує муки Христові і прихід весни [4]. Для

селянських партій символіка є немислимою без пшеничного колоска або паростка («Єдність», Аграрна партія України). Зелений колір традиційно асоціюється із захисниками навколишнього середовища (Партія зелених, «ЕКО+25%»).

Створення політичного бренду можна віднести до окремого жанру міфотехнологій. Так, наприклад за успіхом таких відомих в Україні політичних брендів, як Народний рух України, Комуністична партія України стоять міфологеми «відродження національної самосвідомості» та «відновлення історичної справедливості» [1]. Популярним є прийом експлуатації міфологічної архаїчної опозиції «свій – чужий» (ВО «Свобода»).

На сьогодні у світі не існує єдиного підходу до оцінювання вартості бренду. Говорячи про ефективність бренду, враховують історію бренду, стабільність положення на ринку, долю обхвату ринку тощо. Так, вірність власному імені не останньою чергою забезпечила КПУ на парламентських виборах 2006, 2007 рр. подолання 3% бар'єру.

Отже, вірно обрана, на сучасному етапі, стратегія, складовою якої виступає використання потужного символічного капіталу політичного бренду, спроможна забезпечити партії статус носія влади та суб'єкта політичного управління [1].

Таким чином, створення брендів політичних партій та їх лідерів сьогодні є ефективним інструментом впливу на виборця, що дає змогу вирішувати ряд найважливіших завдань, пов'язаних із забезпеченням довготривалого політичного життя, а також легітимацією партії у владних структурах.

Список використаних джерел

1. Мамонтова Е. В. Символічний капітал політичного бренду як джерело інновацій у сфері соціального управління: український досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Gosupravlenie/2_mamontova.doc.htm
2. Недяк И. Л. Политический маркетинг. Основы теории. – М.: Весь Мир, 2008. – 352 с.
3. Олексин А. Політичний маркетинг – ключ до влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ifportal.net/articles/full/4894>
4. Сварнык И. У регионалов символика царственная, а у «Поры» – агрессивная [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.kp.ru/daily/180907/10736/>

Ірина РАВЛИК

Науковий керівник –

д. пол. н., проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет

ім. Ю. Федьковича

Політичні партії як канал рекрутування бізнес-еліти в політичну еліту України

У процесі трансформації політична еліта України змінювалася як структурно, так і функціонально. Така фрагментація еліти призвела до того, що практично жодна з субелітних груп не мала групової самосвідомості. Кожна частина еліти намагалася впливати на владний центр та намагалася стати самостійним центром впливу у сфері своїх повноважень, визначених законом. Ті ж групи еліти, які не мали інституційного політичного статусу, а саме до таких груп треба віднести бізнес-еліту, не могли використовувати не підконтрольну їм управлінську функцію, тому їм доводилося діяти нелегітимно. У сучасний період бізнес-еліта проникала у владу настільки глибоко, що стала її стратегічною групою. Крім можливості лобіювати свої інтереси, фінансуючи діяльність політиків, спонсоруючи політичні проекти, бізнес-еліта безпосередньо впливає на вирішення стратегічних питань розвитку держави та суспільства.

Усі форми участі бізнес-еліти в політиці України зводяться до наступних: особиста й відкрита участь представників бізнес-структур у виборах; ініціювання створення політичних партій і громадських рухів та їх подальше спонсорування; здійснення впливу на процес прийняття політичних рішень шляхом підкупу чиновників і розвитком цілої мережі «своїх людей у владі»; купівля посад у структурах виконавчої влади. В останнє десятиріччя найбільш розповсюдженим способом залучення бізнес-еліти до лав політичної еліти стало створення політичних партій як основного каналу рекрутування. Тому нікого вже не дивує інформація, яка час від часу розповсюджується в ЗМІ, наприклад, що А. Яценюк очолює новий політичний проект на гроші Р. Ахметова [1, с. 111].

Передумови для рекрутування в політичну еліту бізнесового сегменту еліти були закладені ще у «Законі про вибори народних депутатів України» (прийнятий 25 вересня 1997 р.) [2], на основі якого проводилися парламентські вибори 1998 р. та 2002 р. У ньому взагалі не була врегульова-

на проблема майнових внесків для проведення передвиборчих кампаній, що створювало легальні умови для фінансування партій представниками впливових бізнесових груп. Так існує безпосередня залежність між системою фінансування політичних партій, її організаційною структурою та рекрутуванням політичної еліти. Нелегітимна система фінансування партії логічно призводить до недемократичного характеру її внутрішньої організації, висування у партійне керівництво людей, які є членами бізнес-еліти і прагнуть через партію потрапити до політичної еліти. Таким чином, через політичні інститути відбувається зрощення бізнесу та політики і, як результат, формується олігархічна система.

Діючий механізм фінансування партій дав змогу приховувати справжніх партійних спонсорів, що невиправдано збільшило залежність партій від приватного капіталу. Даний аспект беззаперечно спрацював на користь партій кланово-групового і бізнес-політичного походження.

Процес формування бізнес-елітою своїх власних партій розпочався ще у 1998 р. Так, до Верховної Ради III скликання було рекрутовано цілу низку депутатських об'єднань: СДПУ(о), «Відродження регіонів», Трудову Україну, «Батьківщину», частково ПЗП і НДП, які було засновано на спільності політичних, економічно-корпоративних інтересів бізнес-еліти. Поступово специфічною рисою української політичної еліти стало масштабне рекрутування представників впливових бізнес-структур до парламенту. Тобто, вони не тільки створювали політичні партії заради лобювання власних інтересів (за класичним сценарієм), а й самі забезпечили собі місце в прохідній частині списку. До парламенту 1998 року було обрано вже 185 підприємців, що склало 41% від загальної кількості депутатів. До цього числа слід додати приблизно 12–15% замаскованих бізнесменів, які управляють фірмами через підставних осіб. При цьому 150 підприємців пройшли до парламенту, здобувши перемогу в мажоритарних округах. Аналіз партійних списків дає змогу зробити висновок, що найбільша кількість бізнесменів пройшла за списком Партії зелених, в якому 16 з 19 місць отримали бізнесмени. Таким чином, загальна чисельність бізнесменів у Верховній Раді скликання 1998 року склала близько 55% [3, с. 16].

Так, за багатьма свідченнями, в процесі формування виборчих списків у 2006–2007 рр. внутрішньопартійна демократія фактично не діяла. Відбір кандидатів у депутати та їх місце у виборчому списку визначало вузьке коло керівників та інвесторів кожної політичної сили. Головними критеріями при відборі були не професійні якості, що є необхідною умовою для ефективної законодавчої роботи, і навіть не активна робота на партію,

а особиста відданість одному з лідерів (чи інвестору) партії або вагомий внесок у партійну касу (в обмін на місце у прохідній частині виборчого списку). І тому не дивно, що серед депутатів, які були обрані 2006 р. та 2007 р., знову виявилось чимало олігархів, а також чимало колишніх секретарок, водіїв і помічників народних депутатів. Так, у рейтингу 130 найбагатших людей України, який був опублікований журналом «Фокус» у лютому 2008 р., опинилося 23 депутати Верховної Ради VI скликання. У цьому списку фігурували 14 представників Партії регіонів (Р. Ахметов, Б. Колесніков, брати Ключєви, В. Богуслаєв, В. Ландик, В. Горбаль, Л. Клімов, Г. Скударь, В. Хмельницький, А. Деркач, М. Янковський, О. Савчук, Д. Святаш), 7 представників БЮТ (К. Жеваго, С. Буряк, О. Буряк, Т. Васадзе, О. Фельдман, Н. Королівська, А. Веренський), 2 представники НУНС (О. Слободян, Д. Жванія) [4]. Відбувається спотворення ролі політичних партій – як у реальному політичному процесі, так і у масовій свідомості громадян. Така ситуація партійного будівництва в державі дає можливість бізнес-еліти перетворюватися на політичну еліту, використовуючи політичні партії в своїх цілях.

Таким чином рекрутування бізнес-еліти в політичну еліту України мало дуже суперечливі наслідки. З одного боку, відбулось посилення уваги до економічної проблематики, почали застосовуватися нові управлінські підходи, більш відповідні ринковим умовам. А з іншого – владні повноваження все частіше використовуються для лобіювання бізнес інтересів, Верховна Рада України все більшою мірою перетворювалася в елітний бізнес-політичний клуб.

Список використаних джерел

1. *Коротков Д. Політичні партії України як засіб впливу олігархічної еліти на політичний процес у державі / Д. Коротков // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Питання політології». – 2009. – № 839. – С. 111–117.*
2. *Закон України про політичні партії в Україні / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.vubory.com/temp_edu/election-laws/pparties.html*
3. *Лісничук О. Чи є політико-економічні групи перешкодою для політичного розвитку України? / О. Лісничук, О. Сушко. – К.: Фонд імені Фрідріха Еберта, 2005. – 168 с.*
4. *130 самых богатых людей Украины / Сайт журналу «Фокус» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://focus.in.ua/article/charts/30161/5.html>*

Максим ЗАБЕЛЯ
Науковий керівник –
к. пол. н., доц. Т. Л. Нагорняк
Донецький національний
університет

Особливості проведення виборчих кампаній 2004 та 2010 років: основні політичні актори, їх конвертаційні стратегії, засоби впливу на електорат

Незважаючи на подібні умови, в яких знаходилася політична система України напередодні виборів президента у 2004 та 2010 рр., обидві президентські кампанії мали свої особливості. Порівнюючи ці дві виборчі кампанії, слід відзначити, що вони мали численні подібні риси. Так, і 2004 і 2010 р. у широких суспільних масах українців спостерігалися настрої розчарування діями влади. Крім того, президентські виборчі кампанії, незважаючи на наявність численних кандидатів, стали змаганням між визначними політичними акторами від влади та опозиції. При цьому і в 2004, і в 2010 роках перемогу у президентській кампанії отримав лідер опозиції, який був виразником антагоністичних до провладних ідей ідеологічного, національного, зовнішньополітичного розвитку країни.

Оскільки настрої виборців, їх прагнення кардинальних змін у політичних векторах залишилися майже незмінними, реакції передвиборчих штабів кандидатів у президенти 2004 та 2010 років також багато в чому збігалися. Майже у всіх штабах лідерів президентських перегонів 2004 та 2010 років прийшли до висновку, що у країні відсутній порядок, а раз так – суспільство прагне до припинення безладу, і це втілить у життя саме їх кандидат з неодмінно «сильною рукою» та яскравими лідерськими якостями. Така позиція у 2004 р. знайшла своє відображення у слоганах: «Ющенко – так» (В. А. Ющенко), «В. Ф. Янукович: можливість, доведена справою» (В. Ф. Янукович), «За краще життя, за чесну владу, за Олександра Мороза» (О. О. Мороз). Схожу орієнтованість мали і передвиборчі слогани президентської політ кампанії 2010 року: «Є лідер – є держава!» (В. Ф. Янукович), «ВОНА переможе», «ВОНИ заважають – ВОНА працює» (Ю. В. Тимошенко), «Сильний президент – сильна країна» (С. Л. Тігіпко), «Україні потрібен Литвин» (В. М. Литвин) [1].

Не дивлячись на численні збіжності, політична кампанія кожного з політичних гравців у 2004 році, звісно, мала свої специфічні особливості.

Специфічність президентської кампанії В. А. Ющенко 2004 р. полягала в тому, що він провів її в умовах тотальної інформаційної блокади. Основними каналами поширення інформації про кампанію політика стали інтернет-сайти, власні інформвидання, «5 канал», ТРК «Ера». Одночасно виборчий штаб В. А. Ющенка продемонстрував здатність застосовувати нові інформтехнології. Перший крок було зроблено під час трансляції мітингу опозиції на Європейській площі, яка велася через супутник у режимі реального часу на площах майже всіх обласних центрів України.

У штабі кандидата В. А. Ющенка 2004 року акцент був зроблений на його інтелектуальному та культурному капіталі, харизматичних якостях. Тому головна ставка політтехнологами робилася на регіональні поїздки лідера «Нашої України». Дані соціопитувань фіксували: після поїздки В. А. Ющенка в регіони відбувається зростання рейтингу [2]. На відміну від опозиційного лідера виборчий штаб кандидата від влади В. Ф. Януковича у 2004 році розпочав активну боротьбу за прихильність виборців та примноження його політичного капіталу, широко застосовуючи фінансові, функціональні, адміністративні важелі впливу. Це відобразилося у масовому підвищенні зарплат і пенсій, демонстрації посиленої турботи уряду про соціально незахищені верстви населення, широку рекламну кампанію на провідних каналах, використання робочих поїздок Прем'єр-міністра В. Ф. Януковича для ведення прихованої агітації.

Політична команда кандидата В. А. Ющенка опинилася в скрутному становищі – її лідер з об'єктивних причин – проблем зі здоров'ям – був відсутній в інформаційному та агітаційному просторах. Однак політтехнологам В. А. Ющенка вдалося донести до людей, що пенсії, по суті, урядом не підвищено, а встановлено лише разові надбавки до них. Це суттєво підірвало довіру до дій кандидата від влади. Соціологічні опитування центру Разумкова засвідчили: 70% громадян були впевнені, що підвищення пенсій шляхом встановлення надбавок – це передвиборчий крок команди кандидата від влади [3]. У той же час команда опозиційного кандидата В. А. Ющенка готувалася до масових акцій. Події Помаранчевої революції, що слідували цим подіям, беззаперечно були логічним продовженням політичної кампанії В. А. Ющенка, і багато в чому саме їм він завдячує своєю перемогою.

Свої специфічні риси мала й президентська кампанія 2010 року. По-перше, відмінністю можна вважати те, що виборці у 2010 році, втомившись від невиправданих багатолітніх сподівань, вже менш гостро реагували на заяви політиків, в їх поведінці все частіше можна було помітити ознаки політичної втоми, звички, інерції. По-друге, при усій численності, політична реклама на телебаченні не виглядала такою нав'язливою, як це

було у 2004. Політтехнологи основних кандидатів значно менше користувалися прийомами чорного PR, перестали робити акцент на хамство і гротеск і взялися зводити образи кандидатів до світлого. У той же час у кампанії 2010 року, хоча й менше ніж у попередні вибори, але все ж таки використовувався компромат, який порівняно з 2004 роком втратив свою різючу дієвість: потоки негативу з усіх боків нейтралізували один одного. Безпосередньо під час виборчої кампанії 2010 року завзятіше компроматом користувалися політтехнологи Ю. В Тимошенко.

По-третє, під час президентської кампанії 2010 року уперше за всю історію української незалежності, чинний президент В. А. Ющенко зійшов з передвиборчої дистанції фактично без боротьби. По-четверте, вперше у 2010 році, в Україні у президентській кампанії не було сильного «лівого» лідера. По-п'яте, можна відмітити певну зміну політичної свідомості громадян, яка відбулася напередодні президентської кампанії 2010 року: виборці більше не вірили в те, що з появою у владі нового лідера життя швидко покращиться або ж взагалі докорінно зміниться. По-шосте, витративши великі кошти на організацію роботи штабів та медіа- супровід президентської компанії у 2010 році, політики приділили значно менше уваги якості комунікації з виборцями, ніж у 2004. Головним завданням стало отримання контролю за каналами комунікації, тобто за технічними носіями. При цьому основний меседж кандидатів на президентських виборах 2010 року, на відміну від 2004 року, став не «я зроблю те-то», а «скажіть мені, що потрібно робити, і я вам все поясню». Кандидати в загальнонаціональні лідери багато в чому перекваліфіковувалися в «радників народу».

По-сьоме. Відмінністю кампанії 2010 року стала поява і суттєвий успіх когорти нових політичних лідерів, які зробили ставку на образи самостійних гравців і активно використовували тезу про назрілість державних реформ. Більш ніж 20% сумарного успіху на виборах С. Л. Тигіпка, А. П. Яценюка, А. С. Гриценко [4] – це істотний поворот у громадських настроях українських виборців, остаточне подолання ідейної тези про одноосібну боротьбу синьо-білих і помаранчевих кандидатів. По-восьме. У 2004 році десятки тисяч людей брали участь в агітації безкоштовно. На відміну знайти на виборах 2010 року волонтерів, згідних працювати за ідею, було дуже важко.

Список використаних джерел

1. *Предвыборные слоганы, девизы, лозунги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://manzal.livejournal.com/77849.html>*

2. *Выборы президента Украины – 2010. Рейтинги кандидатов в президенты – динамика. Электоральные настроения. Итоги [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://strateger.net/Vibori_prezidenta_Ukraini_2010_Rejtingi_kandidatov/*
3. *Соціологічне опитування / Соціологічна служба Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=127*
4. *Выборы Президента Украины – 2010 / Центральна виборча комісія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010>*

Тарас ФІТЬО

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

А. С. Романюк

Львівський національний

університет ім. І. Франка

Логіка партійного стратегічного номінування кандидатів за умов змішаної виборчої системи України (вибори 2010 р.)

Повернення України до застосування змішаної виборчої системи для проведення виборів до Верховної Ради України в 2012 р. і до органів місцевого самоврядування в 2010 р. зумовлює актуальність проведення досліджень змішаних виборчих систем.

У нашому дослідженні ставимо наголос на тезі про структуру виборчої системи не як просто комбінацію з незалежними стимулами в двох складових, а як структуру, що підпадає під вплив ефекту контамінації. Ефект контамінації призводить до створення єдиного, унікального середовища змішаної виборчої системи. Наслідком цього є те, що дії суб'єктів виборчого процесу, а саме партій, виборців і кандидатів не будуть незалежними в обох складових. Процес прийняття рішень в кожній складовій буде включати знання і розуміння наявності іншої складової. У межах цієї тези прийнято обґрунтовувати думку про прийняття рішення суб'єктами виборчого процесу в унікальному середовищі змішаної виборчої системи.

Важливою особливістю змішаних виборчих систем є наявність або відсутність можливості подвійного номінування кандидатів. Це означає можливість для одного кандидата боротися за перемогу в обох складових змішаної виборчої системи. В Італії (до 2005 р.) і в Японії, наприклад, кандидати можуть боротися за перемогу в обох складових змішаної системи. За таких умов подвійне номінування закріплює переваги партійних лідерів. На парламентських виборах в Україні 1998 р. було дозволене таке номінування, але після виборів незалежні кандидати пожалілися на нерівні умови, надані їм і кандидатам від партій. Вже на наступних парламентських виборах 2002 року Конституційним Судом депутатам було заборонено брати участь в обох складових, так як це порушує конституційні гарантії рівних прав для всіх учасників виборів [4, с. 8]. Проте, у виборчих системах, які були введені в 2010 і 2011 рр., для формування органів місцевого самоврядування (№ 2491-VI) та виборчої системи для формування парламенту (№ 4061-VI) передбачається можливість подвійного номінування.

Подвійна номінація є хорошою можливістю для партій покращити свій результат на виборах. Сильні кандидати, які переважно є першими в списку партії, беруть участь в виборах в мажоритарній складовій, і мають більше шансів перемогти в окрузі, ніж слабші кандидати. Відповідно, сильні кандидати, отримавши перемогу в одномандатних округах, отримуватимуть мандат у представницькому органі. Якщо розглядати цю можливість з позиції конкретного кандидата, то можливість боротися за мандат в обох складових підвищує його шанси на перемогу.

Аналізуючи практику номінування кандидатів партіями, які брали участь в аналізованих нами виборах, можна зробити висновки, що перевагами від подвійного номінування партії не скористалися повністю. Застосовувалось така можливість не часто. Серед партій, представники яких отримали представництво у Львівській міській раді, лише дві партії скористалися такою можливістю. Від політичної партії «Україна Соборна» перемогли два депутати, які боролися в обох складових і здобули 2 мандати за допомогою цієї інституційної можливості, ВО «Свобода» в 23 з 36 округів, в яких перемогу здобули кандидати, які брали участь в обох складових.

Політичні результати змішаної виборчої системи не є простою сумою наслідків її складових. В політологічній науці вчені виявили ефект, який демонструє взаємозв'язок між, на перший погляд, самостійними складовими змішаної системи. Цей ефект отримав назву «ефект контамінації». На практиці ефект контамінації проявляється, коли висування політич-

ною партією, яка бере участь в виборах в пропорційній складовій, кандидата в мажоритарному окрузі сприяє успіху партійного списку в рамках даного одномандатного округу [3, с. 68].

Практичне застосування знань про ефект контамінації передбачає певну поведінку. Для максимізації результату в пропорційній складовій змішаної системи партії мають стимул брати участь в виборах самостійно, а не у складі блоків, через номінування кандидатів в якнайбільше число округів. Тому застосування партіями міжпартійних домовленостей буде визначатися тим, як партія заповнила кандидатурами округи в мажоритарній складовій. Як наслідок, мажоритарні вибори в змішаній виборчій системі будуть характеризуватися багатопартійною конкуренцією і більшою кількістю партій, ніж чиста система відносної більшості [1, с. 39].

З огляду на результати нашого дослідження, ми можемо зробити висновки, що за умови змішаної виборчої системи партіям вигідно номінувати кандидатів в якомога більшу кількість округів. Відсутність кандидата в окрузі буде негативно відображатися на загальному результаті партії в пропорційній складовій. Всі виборці, які вперше проголосували в пропорційній складовій і згодом шукатимуть кандидата від своєї партії в окрузі, змушені будуть голосувати за когось іншого чи проти всіх. Тому наявність кандидата в окрузі для тієї частини виборців є достатньою умовою для прийняття рішення на користь кандидата від партії. Ця логічна структура буде справджуватися в більшій кількості випадків за умови, якщо партія є релевантною, інституціалізованою з впізнаваною ідеологічною і політичною програмою.

Список використаних джерел

1. Cox K. *Interaction Effects in Mixed-Member Electoral Systems: Theory and Evidence from Germany, Japan and Italy. Comparative Political Studies. Duverger's mechanical effect* / K. Cox, L. Schoppa // *Electoral Studies*. – № 21 (1). – P. 35–46.
2. Ferrara F. *Mixed Electoral Systems. Contamination and its consequences* [Текст] / F. Ferrara, E. Herron, M. Nishikavaю. – New York, 2005. – 177 p.
3. Gerald M. Pomper *Voters, Elections and Parties. The practice of Democratic Theory* // *Transaction Publishers*. – 1987. – 399 p.
4. Levine S. *MMP and the Constitution: Future Political Challenges. Paper prepared for a symposium in 26 and 27 August 2008* [Текст] / S. Levine, N. Roberts. – Victoria University of Wellington, 2008.

Irina TKESHELASHVILI
Supervisor – prof. B. Ocieпка
University of Wrocław

Kanal «PIK» in political communication of Georgia and the South Caucasus

The South Caucasus is a unique region demonstrating cross-regional and cross-cultural cooperation. It has oil and gas, which allows diversification of supplies, it connects two seas – Black and Caspian, it is on the cross-roads connecting Europe and Asia, Islam and Christianity.

After collapse of the Soviet Union, republics of the South Caucasus strived to re-build their independent states and emerged as the parliamentary democratic republics in the beginning of the 20th century. The pathway of political development in the former USSR and namely countries of the South Caucasus which adopted the principle of electing presidents by universal suffrage are by all means diversified. Initially, all three republics established political regimes based on strong presidencies. The opening of media systems in the South Caucasus has facilitated the development of political communication, especially political campaigning during elections. Television became the focus of attention of political and business elites trying to gain control over this medium.

The process of the transition to democracy in the media and in the relations between the media and politics usually has its roots in a difficult situation of the country, poorly developed infrastructure, increasing disparities within society and unstable political situation or authoritarian regime. In contemporary world mass media no longer perceived solely as a channel of communication. From an instrument of propaganda or an instrument of power the media have become a powerful source of power itself, which has transformed into the key of fame and success.

One of the criteria in the assessment of media system democratisation is the introduction or functioning of public service broadcasters. In order for public media to be truly autonomous and supportive of pluralism, a transparent financing system and a transparent management system are required. Public media can be financed as from the budget and licence fees so advertising. When it comes to management, however, they must be separated from the government. Depending on whether the public media are subordinated to parliament or to governments, we may be dealing with a parliamentary or governmental type of public media [1, p. 20].

According to Freedom House, press freedom is measured in three main categories: legal environment, political environment and economic environment. Therefore, restrictions on media freedom are the first signs that democracy is under threat from governments. Given this definition, Armenia and Azerbaijan are those in which the democratic system has been a return to a closed system. In the case of Georgia the development is shown, which leads towards media democratization [2, e-source].

Kanal PIK is the direct successor to the First Caucasian TV channel which was launched to great fanfare in January 2010 and soon began broadcasting via Eutelsat, a French satellite. The First Caucasian TV had an intention to examine the world's least-known places, to include the peoples of the North and South Caucasus in the global information revolution, to provide with objective and accurate information in a timely manner, and to introduce new standards of journalism across the region.

Aiming to cover the everyday and cultural lives of the people of the Caucasus, the channel developed a network of reporters in Baku, Yerevan, Moscow, Kyiv, Makhachkala, Ankara, Brussels, Washington, Vladikavkaz and Tehran. The channel came under fire from Russian officials and commentators who claimed it would be used as an anti-Russian propaganda tool by Georgian government, and that its programs would seek to ferment extremist ideology in the North Caucasus. Despite that, Kanal PIK became a reliable source of unbiased and timely information in Russian, which offered a broad range of analytical programs, documentaries and movies, covered all the most important news stories, wherever they may be and maintain the highest standards of professional journalism.

Channel PIK is a projector of the South Caucasus and sort of a loudhailer of the countries from the coverage area. Politicians, public speakers, journalists, from the South and North Caucasus, Ukraine, Belarus, the Russian Federation and Baltic countries are speaking about infringement and violation from the Kanal PIK. Channel PIK TV intends to transform the regional media environment through comprehensive news reporting, innovative web journalism, the best of Caucasian culture, critical, and independent journalism.

References

1. *Ociepka B. Dla kogo telewizja? Model publiczny w postkomunistycznej Europie Środkowej [Tekst]. – Wrocław, 2003.*
2. *Freedom of the Press, Press Ratings by the Region [E-source]. – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org>*

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

**Розвиток політичної науки:
європейські практики та національні перспективи**

*Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
студентів та аспірантів
(Чернівці, 1 березня 2012 р.)*

Науковий редактор *Анатолій Круглашов*
Технічний редактор *Олександр Рибак*

Літературний редактор *Людмила Бойчук*
Комп'ютерна верстка *Ігоря Стусика*

в и д а в н и ч и й д і м
p u b l i s h i n g h o u s e

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ЧЦ №1 від 10.07.2000 р.

телефон
[0372] 552 943

адреса
58000, м. Чернівці,
вул. Радищева, 10

e-mail
info@bukrek.net

web-сайт
www.bukrek.net